TAKÁCS PÉTER

ÚRBÉRESEK VALLOMÁSA SZABOLCSBAN 1772

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

TAKÁCS PÉTER

Úrbéresek vallomása Szabolcsban 1772

TAKÁCS PÉTER

Úrbéresek vallomása Szabolcsban 1772

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1991

507872

A táblaborítón Szabolcs megye régi címere és egy lap az összeírásból

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 5675 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest
Első kiadás: 1991
© Takács Péter, 1991

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
5706 / 19 91

Tartalomjegyzék

Bevezetés 7

Jobbágytelepítések és jobbágyvándorlások Szabolcs megyében a XVIII. században 9

Az úrbérrendezés 14

Természeti viszonyok az úrbérrendezéskor 20

A földművelés 31

Szabolcs megyei vásárok és vásározó szabolcsiak a XVIII. század utolsó harmadában 58
Kisvárda 59
Nyírmada 60
Nagykálló 61
Nyírbátor 62
Tiszaszentmárton 63
Tornyospálca 63
Tokaj 65
Debrecen 65

A jobbágylakosság pénzszerzési lehetőségei 69

Jobbágyi terhek az úrbérrendezés előtt és után 88

Szempontok Szabolcs megye úrbérrendezés kori társadalmának vizsgálatához 104
A nemesség 117
A jobbágyság 125

Függelék 131
I. Úrbéres jobbágyok és zsellérek Szabolcs megye falvaiban az úrbérrendezés után (1773) 132
II. Jobbágytartó földesurak úrbéres szolgálónépei Szabolcs megyében az úrbérrendezés után (1773) 188

Jegyzetek 213

Irodalom 225

Táblázatok jegyzéke 229

Bevezetés

A magyar történetírás sajátos fejlődését tekintve, bizton állíthatjuk, hogy a feudális kori Magyarország társadalmi struktúrájából legbehatóbban a jobbágyságot ismerjük; bár ennek is inkább csak a jogi helyzetét, a rájuk vonatkozó országos és regionális statútumok, törvények alakulását, módosulását, a földesúr–jobbágy viszony változásait és a paraszti réteg földhasználatának sokféleségét.[1] Kevésbé figyeltük azonban a föld népének életmódját, szokásait, kultúráját, hétköznapjait. Ez a tanulmány segítségére óhajt sietni azoknak, akik az utóbbi kérdések iránt felébredt érdeklődésüket szándékoznak kielégíteni. A tanulmány alapját képező források 1772/73-ban keletkeztek. A Mária Terézia korabeli úrbérrendezés során a Szabolcs megyei jobbágyok vallomásait, az investigatiókat fogtuk vallatóra, amelyeket 1772-ben foglaltak írásba a faluról falura járó rendezőbiztosok. Az investigatiókhoz kapcsoltuk a tabellákat is, melyeket 1773-ban hitelesítettek Szabolcsban.[2]

Az investigatiók forrásértékéről, a történetírásban hasznosítható tartalmukról Wellmann Imre mondta el véleményét.[3] Szavait nem kell megismételnem. Hozzátenni viszont annyit kell, hogy Szabolcs megyében lazább volt a közigazgatási fegyelem, mint például Pest megyében, pontatlanabb az adminisztrációs munka, és egyike volt ez a megye története során azoknak, amelyek legélesebben szembeszálltak a központi akarattal, az úrbérrendezési pátenssel is. Ezért szürkébbek itt a paraszti vallomások, kevésbé fejezik ki az árnyalatokat, mint a Pest megyeiek. Az összeírók gyakran megelégedtek a paraszti vallomások pontokba tömörített lényegének a rögzítésével, ami elmosta a vallomások nyelvi, stilisztikai értékét. Minőségbeli különbség azonban, hogy Szabolcsban alig van 10-15 olyan nagybirtok, amely tömegesen foglalkoztat jobbágyokat. A falvak határa többnyire még közös használatban van: rendezetlen. Tucatnyi földesúr birtokol egy-egy községben 2-3, legfeljebb 5-10 jobbágyot és zsellért. A falvak határának használható részeit áradások, belvizek, mocsarak, roppant kiterjedésű erdők, nádasok szabják szűkre. Az elszaporodott számú kisnemesség gyakran a jobbágyokkal közös szerződésben használja egy-egy község valamelyik határrészét.[4] Az egy-két jobbággyal rendelkező nemesek vagy végzetesen kiszipolyozzák alattvalóikat, vagy éppen figyelmen kívül hagyják szolgáltatásaikat; és csak jogi garanciaként, jövőbeni eshetőségekre számítva és a birtokon belüliség hangsúlyozása okán tartják számon az úrbéres alattvalókat. Még egy jellemzőt meg kell említenünk Szabolcs megyét illetően. A vármegyében, különösen annak déli, alsó részében hatalmas praediumok, puszták nyújtózkodnak,[5] amelyeket korábban örmények, görögök vagy zsidók béreltek,

de az előbbieket (örményeket, görögöket) Mária Terézia éppen 1772-ben tiltotta el Szabolcs megyében is a puszták bérletétől,[6] így használatuk – legalábbis kezdetben – nagyobbrészt a falvak lakóira várt. Legelőt, rétet, szántót bőven találtak hát a parasztok, ha úrbéres viszonyukat fel is mondták, már akik felmondhatták.[7]

Nyomorúságosnak, szegénynek aligha mondható ebben az időben a Szabolcs megyei jobbágy élete, sorsa. De gazdagodónak sem. Az osztatlan, közös használatú határok, az évenként újraosztott szántók, a szántóföldi termést fogyasztó városi, iparos és kereskedő lakosság teljes hiánya értelmetlenné tette az önellátáson túli termelést, egyúttal lehetetlenné is tette mind a paraszti, mind a nemesi felhalmozást. Máról holnapra éltek itt az emberek. Bő termésű, jobb időjárású években dúskáltak a javakban. Szűkebb termés, nagy aszály vagy nagyobb árvíz idején pedig a kisebb birtokú nemesek is éheztek, vagy legfeljebb halat, sulymot, csíkot ettek.

A felhalmozás, a takarékosság, a jövőre gondolás szinte teljesen lehetetlen. Szabolcs megye lakói – nemesek és nemtelenek – nem érzik az idő múlását. Évekkel, évszakokkal mérik a múló időt. Az itt honos emberek életében két időpont fontos, az is csak megközelítően: a születés és a halál. Ami közte van, az nem több és nem kevesebb, mint a megváltoztathatatlan állandóság, amit csak az évszakok körforgása színez, és néha-néha egy-egy betyár vagy lótolvaj mondákkal körített alakja izgalmasít. Szegénynek, elmaradottnak, kulturálatlannak azonban csak polgári értelemben nevezhető Szabolcsban a föld népe.

Jobbágytelepítések és jobbágyvándorlások Szabolcs megyében a XVIII. században

Szabolcs megye 140 községében 388 földesurat 4792 jobbágy, 1950 házas zsellér és 447 házatlan zsellér szolgált 1772–1773-ban. Ez a tekintélyes mennyiség azonban nem volt állandó, még kevésbé stabil a XVIII. század folyamán, és nem foglalta magában a megye összes rusztikus lakosát.

Mint azt a történeti összefoglalókból tudjuk, a XVIII. században jelentős belső migráció, paraszti vándorlás zajlott az országban.[8] Ez nem volt másként Szabolcs megyében sem. Ha elfogadjuk azt a tényt, hogy a Mária Terézia-féle úrbérrendezéskor azokat tekintették örökös jobbágyoknak, akik legalább 32 éve éltek ugyanazon földesúri család joghatósága alatt,[9] akkor azt kell feltételeznünk, hogy a 7189 háztartást számláló Szabolcs megyei úrbéres lakosságból 5551 család szedte fel az 1772-es évet megelőző két-három évtized során a sátorfáját valahol, és költözött annak a földesúrnak a birtokára, falujába, szegődött el szolgálatába, ahol éppen az úrbérrendezés találta. Ilyen merész arányú népmozgást nemigen tételezhetünk fel, de hogy nagyarányú belső migráció zajlott le Magyarországon a XVIII. században, az tagadhatatlan, és hogy a népmozgás hullámai átcsaptak Szabolcs megyén is, az is bizonyos.

A migrációt, a jobbágyvándorlás kérdését még nem dolgozta fel történetírásunk. Minden mozgást, elvándorlást, lakóhely- és földesúr-változtatást nem is igen fogunk tudni nyomon követni egyetlen megyében sem. Szabolcsban sem.

A vándorlás okai visszanyúlnak a XVI–XVII. századba, de okot bőven szolgáltatott a XVIII. század is. A török hódoltság kora nemcsak ritkította a lakosságot, de hatalmas tájegységeket néptelenített el. Az elnéptelenedés nemcsak a törököktől állandóul megszállt területeket sújtotta. Legalább annyira a hódoltság peremterületeit, mint Szabolcs megye déli, de majdnem egész területét. Eger, majd Nagyvárad eleste után rendszeresek voltak itt a prédálások, dúlások, fosztogatások. Állandó volt a hadjárás az erdélyi fejedelemség megszerveződésétől, a mindenkori erdélyi fejedelemnek a mindenkori Habsburg uralkodóval szembeni konfliktusának kialakulásától.

A hadak vonulása nyomán fellépő pusztítást csak fokozták a kóborló hajdúk prédálásai, majd 1606-tól kétszeresen a hajdúkerület megalakulása. Bocskai privilégiuma vonzotta a Hajdúföldre a jobbágyokat: nagyobb szabadság, kevesebb szolgáltatás, hitbéli biztonság várt ott rájuk. Ilyen mágneses pólus volt Debrecen is. Városi kiváltsága sok-sok szabolcsi jobbágyot vonzott a debreceni gledicsia-kerítés mögé.

Ha nem lett volna elég indok a jobbágyok elmozdulására, Debrecen szabadabb és kálvinista levegője, a Hajdúföld szabadság-ígérete, ott volt mozdulásra késztetőnek a hajdúk garázdálkodása, a török kiűzése során az országra telepedett német zsoldosok porció-igénye és fosztogatása. Azt megelőző időben pedig a bujdosók sétálásai, majd Thököly harcai, csapatainak téli elszállásolásai. Nem nevezhető lakosságkímélő korszaknak a Rákóczi-szabadságharc időszaka sem. Itt érlelődött a nagy küzdelem, a Felső-Tisza-vidéken, és a legutolsók között volt Szabolcs megye, ahol abbamaradt az irreguláris ezredek masírozása. Árvíz, tűzvész, pestis se kímélte soha ezt a területet. Belepusztulni vagy elmenekülni lehetett csak ezek elől a bajok elől. Az elnéptelenedés, a lakosságritkulás utolsó nagy dátuma az úrbérrendezés előtt 1739–1740. Ekkor pestisjárvány dühöngött a megyében. Ötezerre tehető az áldozatok száma.[10]

A Rákóczi-szabadságharc befejezését követő évtizedekben nemcsak a néptelen területek szívó hatása mozdította ki lakóhelyéről a föld népének sokaságát. A migráció végső feldolgozásánál majdan nemcsak azt kell figyelemmel kísérni, hogy külföldről és az ország sűrűn lakott területeiről hogyan, mikor, miért és merre mozdultak a kisebb-nagyobb közösségek és magányos vándorlók. Azt is figyelni kell majd, hogy szabad költözési jogukat védve, hogyan, mikor és merre mozdulnak kisebb-nagyobb embercsoportok. Arra is tekintettel kell majd lennünk, hogy a földesúri hatalom megszilárdulása, a kilenced- és robotkényszer bevezetése hol, honnan és hová űzi az embereket.

A jobbágyok vándorlása mellett tekintettel kell majd lennünk a szabad, félszabad vagy éppen privilegizált, esetleg kisnemesi csoportok vándorlására is.

A XVI–XVII. században folyton szaporodó, majd teljesen fölöslegessé váló magánföldesúri hajdú népség utódai, a XVII. században még végvári szolgálatot teljesítő gyalogos és lovas katonák, a vitézlő rend utódai be kellett hogy tagozódjanak a civil társadalomba. Felfelé nemigen törhettek, papnak, szerzetesnek nemigen volt kedvük elszegődni, katonának sem mehettek valamennyien. Maradt tehát számukra a szolgáló népek közé való betagolódás. Hogy mégis megőrizhessenek valamit régi szabadságukból, vagy legalábbis annak látszatából, meg kellett óvniuk legalább mozgási szabadságukat. Hogy ezt megtehessék, gyakran kellett szekérre rakni motyójukat, ingó-bingó marháikat, és elindulni új gazdát keresni. Csoportosan pusztát bérelni, néhány évre a majorkodással felhagyó földesúr birtokát kiárendálni, idegen határokon irtásföldet fölfogni. És ha jött a földesúri szándék, hogy robottal, kilenceddel terhelje szabad menetelű jobbágyát, az inkább továbbállt. Új földesurat keresett. Persze volt ennek ellentétje is. Volt aki a katonáskodástól félve, önként adta fejét örökös jobbágyságra.[11] Az élet ezerszínű volt a XVIII. században is, és hol ilyen, hol olyan tendenciák ütötték fel a fejüket. Ám a szabályok alól mindig voltak ezrével kivételek. A fő tendencia mégis az volt Szabolcs megyében, hogy Mária Terézia uralkodásának második felében többé-kevésbé megállapodott földesúri és jobbágylakossággal számolhatunk a megyében.

A vándorlás, a migráció nem zárult le az 1770-es években Szabolcs megyében sem, de lelassult. Jelentősebb ösztönzést a vándormozgalom megélénkülésére bizonyára majd II. József örökös jobbágyságot eltörlő rendelete ad, és elképzelhető, hogy éppen ennek következtében regisztrálhatjuk az 1780-as években a Vencsellőre,[12] *Biri* községbe, Nyíracsádra és Nyírlugosra történő nagyobb arányú betelepedéseket.[13]

De ezek az utólagos mozgások már semmiképpen sem mérhetők a XVIII. század második évtizedétől az 1760-as évekig tartó élénk helyváltoztatásokkal.

Szabolcs megyében a jobbágyvándorlások és szervezett telepítések kora visszanyúlik a szatmári békéig, illetve még előbbre. 1710-ben *Gelsén* (Nyírgelse) jelennek meg nagyobb számban rutén szolgálónépek,[14] majd 1712-ben *Pilis* (Nyírpilis) adózó lakossága szaporodik ugyancsak ruténekkel.[15] Ezt követően minden bizonnyal az egri káptalan tulajdonába visszakerült *Polgár* lakosságcseréje volt a legnagyobb arányú népmozgás a megyében. A hajdújogtól megfosztott város lakossága teljesen szétszóródott, mintegy 30 településre, több vármegyébe és szabad kerületbe. Kisebb-nagyobb beszivárgás és elvándorlás után végül 1727-ben az egri káptalan kedvező feltételek mellett – 3 évi adómentesség, a roppant kiterjedésű határ szabad használata, a jobbágyszolgáltatások pénzbeni törlesztése[16] – telepíti meg a községet. 1730-ban már 58 adózó háztartást vettek számba, 1732-ben 71 családot, 1743-ban pedig már 97-et. Viszonylag gyors volt tehát a teljesen elnéptelenedett Polgár újratelepítése.[17]

Polgár után sorrendben is és nagyságrendben is *Rakamaz* következett. A Rákócziak tulajdonából a kincstárra szállt birtokon 1728-ban összesen 8 adózó háztartást írtak össze. 1732-ben 70 német családot telepített meg itt a kamarai igazgatás. Külföldről toborozta a lakosokat: Hessen, Pfalz és Baden tartományokból. Később 11 rutén család is csatlakozott a rakamazi adózókhoz.[18]

A földjét, határát előbb kamarai urbáriummal, majd contractussal élő Rakamaz kedvelt lakóhelyévé vált a jobbágyoknak, úgyannyira, hogy hamarosan túlnépesedett a község, és maga is jobbágykibocsátó településsé vált. 1765-ben *Napkor*ra szegődik el Rakamazról Kállay László birtokára 6 jobbágycsalád,[19] majd 1769-ben a kamara telepít át bűdi birtokára 6 rakamazi tehetős családot.[20]

*Bűd*re már korábban is települtek görög katolikus jobbágyok, rutének. 1636-ban mindössze 21 adózó családot írtak össze a községben, és ehhez telepítettek 1738-ban 16 családot,[21] majd 1769-ben az említetteket.

1734-ben *Kállósemjén* népesedik görög katolikus románokkal,[22] 1736-ban *Nyíradony* községbe telepítenek románokat, hogy 1752-ben újabb családokkal bővítsék a lakosságát.[23]

Kisléta 1735-ben kap román lakosságot,[24] *Biri* először 1762 körül, majd újólag az 1780-as években.[25]

Görög katolikus lakosok településnek 1769-ben *Újfehértó*ra,[26] 1771-ben *Kiskálló*ba,[27] ahová már 1767 áprilisában is érkeztek vendégek Kállay László és Kállay Ferenc hívására, contractus mellett művelendő a két földesúr praediumát.[28]

1769 februárjában a Borsod megyei Tiszakeszi-ből költözik át négy jobbágycsalád *Nyírmihálydi*ba,[29] ahol még ezt követően is bőven van hely úrbéres telkek létesítésére.

1765-ben *Napkor*ra nemcsak Rakamazról telepedtek át jó szorgalmú svábok, hanem Szatmár megye Fény nevű községéből is érkeztek jobbágyok.[30]

Külön kell szólnunk *Balmazújváros* megnépesítéséről. 1764-ben 16 német család érkezik Pest megyéből a szabolcsi nagy határú községbe, majd 1765-ben újabb 10 jobbágyháztartás csatlakozik hozzájuk. 1769–1771 között is újabb családok érkeznek. Siklósy András birtokára egyszerre 38 család érkezik: 11 jobbágy 6-6 igás barommal rendelkezett, 7 család néggyel, 10 családnak volt 2-2 jármolható ökre,

míg 5 háztartás népessége csak gyalogos munkára volt fogható, 5 család pedig „zsellérként" minősíttetett.[31]

Előfordult olykor, hogy egy-egy község lakossága kicserélődött. A régiek elmentek, újak jöttek helyette. Az is megtörtént, hogy földesúri függéstől mentes rusztikus lakosság telepedett meg egy-egy faluban, akik a falutól távoli pusztákat bérelték ki néhány évre, majd továbbálltak, mígnem egyszer azon kapták magukat, hogy beolvadtak az úrbéres lakosságba. Az élet kényszere is diktálta a vándorlásokat. Jobb módú jobbágyok tehetős örökséggel férjhez adták lányaikat, kiházasították fiaikat, akik pár év alatt szorgalmukkal igásállatokra tettek szert, de a falu határa szűkebb volt annál, hogy számukra telket hasíthassanak ki. Ha szabad menetelűek voltak, nemigen állhatta útjukat senki, hogy más, elnéptelenedett vagy ritkán lakott telekre ne üljenek. A megyének is jobb volt így, a földesuraknak is. Nem is volt hiány csábítgatásokban, betelepülésre való biztatásokban. Szabolcs megyében a Kállayak adtak szívesen kedvezményeket, robottól való mentességet, szabad eltávozási jogot a birtokaikra csábulóknak.

A Kállayaknál is aktívabb telepítő volt gróf Károlyi Ferenc. 1750. május 25-én kapott engedélyt a vármegyétől, hogy *Nyírgyulaj* „utolsó pusztulásra jutott" lakosságát megszaporítsa azzal, hogy az oda települők 1 évi mentességet kapnak az állami adó fizetése alól, és amíg 60 családra nem szaporodik a község lakossága, évenként 1 arany forintnál több porciót nem szed a községben a vármegye sem szegénytől, sem tehetősebb jobbágytól. Károlyi Ferenc úgy ítélte, hogy Gyulajban 100 családnak is „hely van", és ha a lakosság megszaporodna, segítendő megélhetésüket, boldogulásukat, Hintófark nevű kaszálóját átengedi a közösségnek használatra.[32]

Ma még kiderítetlen, hogy Gyulaj milyen gyorsan népesedett. Annyit tudunk csak, hogy 1773-ban 31 jobbágycsalád és 10 házas zsellér „húzta meg" magát a Károlyiak oltalma és kedvezménye árnyékában.[33] Nem lehetett népszerű a Károlyiak ajánlata.

A legszervezettebb és a legnagyobb arányú telepítés ugyancsak a Károlyiak nevéhez fűződik Szabolcs megyében. A megye legnépesebb mezővárosának, majd szabadalmazott városának vetették meg az alapjait 1753-as nyíregyházi telepítésükkel. *Nyíregyházán* 1752-ben mindössze 68 adózó családot írtak össze. 1753-ban hirdette meg a Nyíregyházára településeknek a kedvezményt Károlyi Ferenc, amelyből bizonyára az tűnt a legígéretesebbnek, hogy a gróf kötelezte magát: contractus mellett fogják bírni a lakosok az egész határt, robotra sohasem fogja kényszeríteni az ide településeket; és hogy a lakosok biztosak legyenek a grófi szó tartósságában, szerződésbe foglalta: majorságot sohasem épít ki Nyíregyházán. Jöttek is a lakosok, jobbágyok. 1753-ban, egyetlen esztendő alatt 300 család telepedett meg Nyíregyházán. Szarvasról, Csabáról, Mezőberényből és Orosházáról jöttek a legtöbben. Többségükben szlovákok, bár etnikai összetételüket máig sem tisztázta pontosan a helytörténetírás. Amit biztosan tudunk, hogy a betelepülők többsége szlovák volt, és hogy az új nyíregyházi lakosok valamennyien evangélikusok voltak. Az 1753-as „nagy beköltözéssel" nem szűnt meg a népesség szaporodása. 1774-ben is sokan csatlakoztak a már megtelepültekhez. Szaplonczay János, a Károlyi család udvari kapitánya 1754 decemberéről már azt jelentheti urának, hogy 561 gazda műveli a nyíregyházi határt. A feleségek száma 523, a fiúké 798, a lányoké pedig 561, és él a „községben" még 42 szolga is. Összesen tehát 2485 lakosa lett hirtelen Nyíregyházának.[34]

A felsoroltak mellett szórványadataink vannak arról, hogy betelepülőkkel sokasodott a lakossága a XVIII. században *Tornyospálcá*nak, *Nyírábrány*nak, *Nyírbátor*nak, *Nyírbélteknek*, *Pócspetri*nek, *Gává*nak, *Érkenéznek* és *Érmihályfalvá*nak.[35]

Amint már említettem, a népmozgás, a migráció nem szünt meg az 1770-es években, csak lelassult, hogy az 1780-as évek közepétől újra felerősödjék, és egy újabb csendesedés után nagyon lassú, alig érzékelhető szivárgássá szelídüljön, ami bizonyára eltartott 1848-ig, hogy aztán egészen más előjelű migrációnak adja át a helyét.

A Mária Terézia-féle úrbérrendezés tehát egy viszonylagosan nyugodt állapot közepette regisztrálhatta az úrbéres lakosság számát, kvalifikációját, életmódját, sorsát, falusi szervezettségét és még számos jellemzőjét Szabolcs megyében.

Az úrbérrendezés

A XVIII. századi magyar történelemnek, sok fontos mozzanata mellett, egyik kiemelkedő eseménye volt az 1767–1774 között lezajló úrbérrendezés. Megmozgatta ez az egész társadalmat: jobbágytartó nemeseket éppúgy, mint az úrbéres és nem úrbéres szolgáló népeket. A helytörténeti munkák és az országos szintézisek egyformán nagy jelentőséget tulajdonítanak ennek a roppant munkálatnak. Nem véletlen, hogy az egyéni és esetleges kutatások, részkérdések feldolgozása mellett már a két világháború között megindult az úrbérrendezés történetének szisztematikus feldolgozása, a munkálattal kapcsolatos források feltárása és kiadása.[36] Az Országos Levéltár dolgozói, szervezett program keretében, immár két évtizednél hosszabb ideje foglalkoznak az úrbérrendezés nyomán keletkezett tabellák számsorainak feldolgozásával, statisztikai szempontú értékelésével.[37] Az említett nagy vállalkozások mellett számos megye, régió, még számosabb község, település múltjának a kutatása során végezték már el helytörténészeink ennek a munkálatnak az értékelését.[38] Mindezek részeivé váltak az országos szintéziseknek, s már-már úgy tűnt, hogy többé-kevésbé minden lényeges mozzanatot feltártunk a magyar jobbágyság sorsának ezzel a döntő fontosságú eseményével kapcsolatban. Múltvallatásaink módszereinek finomodása, szemléletének elmélyülése, ismereteink gyarapodása, az egyes korszakok közötti gazdasági és társadalmi kapcsolatok mélyebb elemzése azonban újabb és újabb meglepetésekkel szolgál. Az elmúlt évtizedekben fellendült helytörténetírás minőségben rangosodó eredményei is arra ösztönzik a történészeket, hogy ismételten szembenézzenek az úrbérrendezés felvetette gondok regionális problémáival, és a tabellák megőrizte számsorok mellett nagyobb figyelmet fordítsanak a jobbágyok előzetes „megvallatása" során keletkezett investigatiókra, a 9 kérdőpontra adott válaszokra.[39] A paraszti társadalom tagozódására, életmódjának alakulására, gazdálkodással kapcsolatos gondjaira, megélhetésére, a földművelés mellett űzött egyéb foglalatosságára, határhasználatára, mozgásterére, pénzszerzési lehetőségeire vagy lehetetlenségére, az általuk megtermelt javak hasznosítására és fogyasztására, a takarékoskodás lehetőségeire vagy értelmetlenségére, a kereskedelembe, árutermelésbe való bekapcsolódásuk módozataira éppen az investigatiók őriznek olyan, eddig csak részben figyelembe vett információkat, amelyek alapján a XVIII. század utolsó harmadának paraszti életmódját leginkább megismerhetjük. Bizonyos régiókban – talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy mindazon térségekben, ahol a határ nem volt felmérve, a jobbágytelkek nem voltak mérték és hely szerint rögzítve – a korabeli állapotokról, még a jobbágyok vagyoni tagozódásáról sem igen sokat árulnak el a tabellák szám-

sorai. A Szabolcs megyei, de az itt nem vizsgált, részben azonban ismert Bereg, Szatmár és Bihar megyei állapotok legalábbis arról tanúskodnak, hogy a tabellák történelmi, társadalmi és gazdasági értéke majd a falvak határának rendezésekor, zömmel az 1832/36-os országgyűlést követően,[40] még inkább azonban a jobbágyfelszabadítás nyomán kibontakozó úrbérrendezés során nő meg, amikor teljesen felszámolják a közös határhasználatot.[41] Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy az árutermelésbe viszonylag korán bekapcsolódni képes térségek tabellái ne őriznék a tényleges állapotokat. Annyit azonban már itt leszögezhetek, hogy Szabolcs megyében az 1772/73-ban lezajló úrbérrendezéskor a megye 140 megvizsgált településéből alig tucatnyi azoknak a száma, ahol a hitelesített tabellák számsorai valós információkat közölnek.[42] A határok évenkénti újraosztása egyébként is lehetetlenné tette a pontos mértékek alkalmazását, másrészt pedig a véletlen, például egy-egy marhavész, járvány, vagy akár egy-egy ügyes betyár olykor tucatjával sodorta a jobbágyokat zsellérsorba. Szabolcs megye legtöbb községében ugyanis az úrbérrendezéskor még a lakosok tehetősségük mértékében jutottak szántóföldhöz, réthez.[43] Ez pedig az általuk birtokolt igás jószágok számától függött. A jobbágy által úrbéres minőségben használt föld nagysága, mennyisége az úrbérrendezésig Szabolcs megyében nem minősítette a jobbágyokat, sőt a szolgáltatások mértéke – kivéve a kilencedet – sem függött a használt föld mennyiségétől.[44] Mindezekre azonban a későbbiek során térek ki bővebben. Előbb magáról az úrbérrendezésről, illetve annak Szabolcs megyei folyamatáról szeretnék szólni.

Az 1767. január 23-án magyarul, németül és szlovákul megjelent urbáriumban Mária Terézia országosan szabályozta a jobbágyok földesúri szolgáltatásait, és községenként, jobbágyonként megállapította az úrbéres szolgálónépek haszonvételeit. Tilalmaival, megkötéseivel és szabadalmaival a jobbágy–földesúri viszony legapróbb részleteibe is beavatkozott. Amellett, hogy országosan egységesítette, ellenőrizhetővé tette a földesúr és jobbágy rendi kapcsolatát, a tilalmak sokaságát rendelte el, vagy elevenítette fel. Gátat vetett a jobbágyság zsellérség korlátlan földesúri kisajátításának, az úrbéres földek majorsághoz kapcsolásának, a robot végnélküli fokozásának. A jobbágyok anyagi helyzetének javítását célzó szándék mellett azonban, ami legalábbis Szabolcs megye falvait illeti, számos esetben visszafordított olyan tendenciákat is, amelyek az árutermelés és pénzgazdálkodás kibontakozását ígérték. Az ezerféle színű és tartalmú hagyományokat alárendelte a központi akaratnak, az egyformaságnak és az „állami" ellenőrizhetőségnek.

Mivel az úrbérrendezésig nemcsak országosan uralkodott a legnagyobb tarkaság a földesúr–jobbágy viszonyt illetően, hanem egy megyében is, de még egyetlen falun belül is, érthető, hogy az úrbérrendezés nem egyformán érintette az ország minden jobbágyát. Az árutermelésbe bekapcsolódó, a külföldre szállítás lehetőségének előnyeit élvező térségek majorkodó földesurainak ártalmára volt a rendelet. Megakadályozta, hogy vég nélkül fokozzák a jobbágyoktól követelt robot mennyiségét, a teleknagyság meghatározásával biztosította a jobbágy számára a kisajátíthatatlan telket, megtiltotta, hogy a kilenced és egyéb szolgáltatások pénzzel való megváltása révén olyan terhekkel nehezítse a földesúr a föld népének életét, amelyek korlátlanul és akadálytalanul kisajátítják szorgalmának gyümölcsét. Más volt azonban a helyzet az ország keleti térségében, így Szabolcs megyében is. Itt lehetőséget adott az úrbérrendezés arra, hogy a földesurak a falvak határának használaton

kívüli részeit kisajátítsák, az erdők egészét vagy legnagyobb részét saját kezelésükbe vegyék, majd tulajdonosi jogukat kiterjesszék a régebben közös használatú erdőkre. Egy fontos szempontot mindenképpen meg kell ismételnem, amit történetíróink Acsády Ignáctól kezdve egyhangúlag vallanak; Mária Terézia kiindulópontja – jószívűsége, humanitárius és felvilágosult meggyőződése mellett, vagy inkább még ezek fölött is – az volt, hogy „etetni kell a juhot, ha nyírni, fejni akarjuk".[45]

Az urbárium tartalmi elemzését Wellmann Imre végezte el.[46] Az urbárium szövege is megjelent.[47] Itt tehát indokolatlan lenne azzal részletesen foglalkozni. Inkább megkíséreljük az úrbérrendezés Szabolcs megyei folyamatát felvillantani.

Mária Terézia jobbágyokkal kapcsolatos szándékáról a legapróbb részleteket is kimerítő tájékoztatást kaptak a magyarországi rendek az 1764/65. évi országgyűlésen. Mivel azonban ezt a szándékot az alsó és felső tábla közös akarattal megvétózta,[48] az uralkodónő feloszlatta az országgyűlést, rendeletileg kényszerítette a vármegyékre és külön-külön minden jobbágytartó nemesre az úrbérrendezés végrehajtását.[49]

Nyilvánvaló volt, hogy a megyék nem fognak tapsolni a királynői akaratnak, és megpróbálják majd duzzogással, közönnyel, a rendelet végrehajtásának szabotálásával elodázni, vagy éppen lehetetlenné tenni a rendezést. Ennek nyilvánvaló jele volt az, hogy a királynői parancs még meg sem érkezett a megyéhez, amikor 1766. augusztus 25-én Bereg megye,[50] 1766. október 7-én pedig Sáros megye átírt Szabolcsnak,[51] és átiratukban kiszámíthatatlan következményű sérelemnek vélelmezték a királynői szándékot, mert az megingatja az ország „régi tősgyökeres szabadságait". Szabolcs megye rendjei pártolólag vették tudomásul az említett tiltakozásokat,[52] amelyekkel majdnem egy időben érkezett a királynői parancs: a megye rendjei gondoskodjanak a földesurak és a jobbágyok viszonyának kivizsgálásáról, és az úrbéri viszonyokra vonatkozó törvények és szabályok szigorú betartásáról, az úrbéri rendezés végrehajtásáról.[53]

A feudális közigazgatás viszonyaihoz szokott vármegyei tisztikar számára meglepő gyorsasággal peregtek az események. 1767. június 22-én már a megyegyűlés elé került a Helytartótanács 1767. május 18-án keltezett leirata, amelyben kötelezte a megyét, hogy mérje fel a kebelében lévő úrbériséget, és annak mennyiségéhez mérten rendelje meg az úrbérrendezéshez szükséges nyomtatványokat. Ennek a leiratnak a hangvétele már keményebb: bírói keresettel fenyegette meg mindazokat, akik akadályoznák vagy útját állnák a rendezésnek.[54]

Ezt követően mintha elaludt volna Szabolcs megyében az úrbérrendezés ügye. Sem a megyegyűlési jegyzőkönyvek, sem a vármegye levéltárában megőrzött iratok nem foglalkoznak a királynői akarattal és a rendezés kérdéseivel, egészen 1772-ig. Ekkor újra megsokasodnak az úrbérrendezéssel kapcsolatos bejegyzések.

1772 kora tavaszán a megye, a kiküldött királyi biztos felügyelete mellett, saját kebeléből kinevezett nyolc „úrbéri összeíró bizottságot". Járásonként kettőt-kettőt. A bizottság tagjai a következők voltak:

Kisvárdai járás:
1. Csuha László
   Török Ferenc
   Kastal István
2. Lászlófalvi Eördögh Imre
   ifj. Leővey Gergely
   Ferenczy Ferenc

Nádudvari járás: 1. Szunyoghy Sámuel
Fehér András
ifj. Kondor István
2. Kállay István
Jármy Sándor
Cseke János

Dadai járás: 1. Csákányi József
Tőrös Ferenc
Molnár Ábrahám
2. Bessenyei László
ifj. Ormós Miklós
Nagy József

Bátori járás: 1. Jármy Mihály
Balaskó Ferenc
Apagyi István
2. Vay Imre
ifj. Apagyi István
Némethy János

Az említett bizottságok a megyegyűlés határozata alapján megkapták a maguk körzetét. Tulajdonképpen nem volt másról szó, mint arról, hogy a megyei tisztikar szolgabírái, a saját szolgabírói szakaszukban, a saját esküdtjük kíséretében és a melléjük rendelt „adjunktusok"-kal közösen végezték az úrbéri rendezés előmunkálatait. A falvak lakosságának az előzetes kikérdezését az uralkodói akarat szerint összeállított 9 kérdőpont alapján és a megvallatást arról, hogy mennyi földet használ egy-egy jobbágy a község határában. Ez volt a cél, de mindez szokatlan, eddig soha nem tapasztalt gondokat vetett fel. Ezért 1772 májusában azzal kezdték az összeíró biztosok a munkájukat, hogy a maga körzetében mindenik bizottság megvallatott egy községet, és annak tapasztalatait együttesen megvitatták. Ezután 1772. augusztus közepén mind a nyolc bizottság „kiszállt" a maga szolgabírói szakaszába, sorra vette a községeket, és 1772. december közepére-végére Szabolcs megye mind a 140 községében lezajlottak az előzetes vizsgálatok. Elkészültek az investigatiók, a földhasználatról szóló előzetes bevallások. Azokat az összeíró biztosok minden községben hitelesíttették a bírókkal, községi esküdtekkel és két-három egyszerű lakossal a jobbágyok és zsellérek közül. Ezek többnyire a falu legidősebb emberei voltak.[55]

A községek lakói nem voltak hozzászokva eddigelé ilyen vizsgálatokhoz. Az összeírások korábban az ő megkérdezésük nélkül, többnyire a bíró házánál vagy valamelyik nemes kúriáján történtek. Korábban a bírón kívül legfeljebb a papot, egy-egy falusi esküdtet rendelt magához a szolgabíró. Most pedig valamennyi esküdtnek, a legvénebb lakosoknak is ott kellett lenniük, sőt központilag megállapított szöveg alapján mindeniküknek meg kellett esküdniük, hogy az igazat, csakis a színtiszta igazat vallják. Sőt, amikor elkészültek a vallomások, írásba foglalták azokat, és mielőtt a szolgabírók, az esküdtek és az „adjunktusok" saját, valamint a község bírája a község „sigillumával" hitelesítették, „bepecsételték" volna, a falu jobbágy- és zsellérlakossságának, valamint a földesurak vagy azok megbízottainak a jelenlétében ismertették a kivett vallomásokat, és módosítási, ellentmondási lehetőséget

adtak mind a községnek, mind a földesuraknak. Ilyen ellentmondás bejegyzéséről az egész megyében nem volt szó. A parasztok jóváhagyták, a földesurak vagy azok megbízottjai elfogadták a vallomásokat minden esetben.

Ennek a kölcsönös készségnek több oka is lehetett. Korabeli írott tiltakozások hiányában ezeket az okokat részben az investigatók feltárta állapot alapján tudjuk rekonstruálni, részben pedig későbbi úrbéri perek és határrendezési munkálatok iratai alapján sejthetjük.

Szabolcs megye adózó népességén belül viszonylag gyér az úrbéres szolgáló népek száma. A már jelzett 7189 úrbéres háztartás körülbelül a fele, vagy még kevesebb mint a fele az összes adózóknak. Ebből is 5551 háztartás szabad menetelű úrbéres. Az örökös jobbágyok és zsellérek száma tehát 1638 háztartás. Mivel a megyében az árutermelés még alacsony színvonalú, többnyire a regionális tájegységek termékcseréjére korlátozódik, a szabad menetelű jobbágyok viszonylag keveset robotolnak. A községek határai rendezetlenek, földbőség tapasztalható tucatnyi község kivételével mindenütt, a jobbágyok nemigen figyeltek oda az úrbérrendezés jövőbeni következményeire. Hittek uraiknak, hogy minél kevesebb földet, községi erdőt, rétet vallanak be, annál kevesebb lesz az állami és megyei adójuk. Ez nem utolsó szempont lehetett olyan vidéken, ahol a pénzszerzés volt az egyik legsúlyosabb gond, és a hetenként 3 napot vagy minden második hetet robotozó örökös jobbágyok is mindenütt ahhoz ragaszkodtak, hogy az investigatio szövegében szerepeljen, hogy tőlük földesuruk a roboton, természeti járadékokon kívül „semmiféle pénzszolgáltatást" nem követel.

Sok bizonyítékunk nincs arra vonatkozóan, hogy a földesurak vagy a rendező biztosok befolyásolták volna a községi lakosok vallomását, de egy esetben konkrétan tetten értük Török Ferenc Csuha László szolgabíró mellé kirendelt esküdtet, hogy igencsak győzködte a parasztokat: ne vallják be a község minden haszonvételét. 1784-ben ért véget az az úrbéri per, amelyiknek eredményeként *Dombrád* község korábban nemesek és parasztok által egyformán haszonélvezett hatalmas kiterjedésű erdőit teljes egészében a nemesek vették birtokba. A dombrádi bíró és néhány paraszt bebörtönözésével, a katonaság kivezénylésével tarkított perben több lakos is vallotta 1776-tól 1784-ig, hogy Török Ferenc az úrbérrendezéskor „a sapkáját a földhöz vagdosva" szidta a parasztokat, amikor azok be akarták íratni az investigatio haszonélvezetre vonatkozó pontjai sorába, hogy nemcsak szabadon „usuálják" az erdőt, hanem azokra a paraszti kommunitás ügyel fel, és nagy gonddal tartják azt „rendben".[56] Török Ferencnek az állami adózással való fenyegetése hatott a jobbágyokra, nem vették be a vallomásokba erdőhasználati jogukat. El is vesztették az erdejüket. Az úrbéri rendezés során Török Ferenc a kisvárdai járás több mint 20 községének megvallatásában vett részt. Feltételezhetően nem csak Dombrádon élt az adóval fenyegetés hatásos érveivel.

A dadai járásból, *Szentmihály* községből más jellegű bizonyítékunk van. Szentmihály lakossága szerződéssel bírta a község mindenféle úri haszonvételét. Évi 2000 forint ellenében nemcsak a határ művelhető földjeit használta szabadon a kommunitás, hanem a kisebb királyi haszonvételeket is bérelte az említett összegért. 1772-ben még évenkénti nyilas osztással élték a lakosok a határt, és a tabellákban 110 egész 6/8 telket vetettek föl. Csak az 1828-as regnicoláris összeíráskor, és a határ regulációjával kapcsolatban derült ki, hogy a község által művelt földből pontosan

200 egész telekre futja 28 holdjával. Félvén azonban a jobbágyok ekkor is a hirtelen megnövekvő állami adó mennyiségétől, a 111 egész telken felüli részt allodiális földnek minősíttették; és hiába zenebonáztak, gyújtogattak, verték meg a járási előljárókat 1850–1851-ben a volt jobbágyok utódai, katonaságot vezényeltek a községre, és a 89 teleknyi föld a Dessewffy grófok birtokába olvadt be.[57]

*Eszeny*ben egy 1781-ben zajló gyilkossági perrel kapcsolatban derült ki, hogy volt olyan úrbéres jobbágy, aki a határ három különböző részén lévő 8-10 pozsonyi mérő alá való telki földje ellenére házas zsellérnek vallotta magát, és Ormós Imre földesúr véletlenül sem tiltakozott ez ellen, de házas zsellérét a rendezés után is jobbágy módjára robotoltatta.[58]

Tégláson és *Hajdúhadházon* – nádudvari járás – is csak az 1836 után foganatosított határrendezési perekben derült ki, hogy a lakosok csak felét, vagy alig valamivel több mint a felét vallották be az általuk használt úrbéres föld mennyiségének.[59]

Szabolcs megyében – tucatnyi község és mezőváros kivételével – csak az 1836. évi törvények nyomán[60] kezdődött meg a falvak határának a rendbeszedése, és 1848-ig kevesebb mint 50 községben történt meg. Ezek a határrendező perek még feltáratlanok. Témánkat illetően bizonyára sok meglepetéssel fognak még szolgálni.

Az investigatio elkészülte és a jobbágyi földhasználat bevallása után még majdnem egy évig pihent az úrbérrendezés ügye Szabolcs megyében. A tabellák „felfektetésére", a nyomtatott urbáriumoknak a helyi viszonyokhoz igazodó végleges kitöltésére csak 1773-ban került sor, majd ezt követte a megye alispánjának, tolcsvai Bónis Lászlónak, az összeíró biztosoknak és a megyébe kirendelt királyi biztosnak, Brunsvik Antalnak a jelenlétében az urbáriumok, a hozzájuk csatolt investigatiók, a tabellák és egyéb mellékletek latin nyelvű záradékolása, és a községeknek éppúgy, mint a földesuraknak a megküldése. Ezzel zárult az úrbérrendezés hosszú ideig vajúdó, és majdnem olyan hosszú ideig tartó folyamata Szabolcsban.[61] Ezt követően a vármegye tisztikarára várt a feladat, hogy végezetül minden község urbáriumának, investigatiójának és az előzetes földhasználati bevallásnak egy-egy példányát felküldje a Helytartótanácsnak. Szabolcs megye itt is „kilógott" a sorból. Csak az urbáriumok egy-egy hiteles példányát küldte fel, a hozzájuk csatolt tabellákkal és latin nyelvű záradékolással. Az investigatiók „bentragadtak" a megyei levéltárban. Ezért, hogy az Országos Levéltárban ma is csak az urbáriumok és a tabellák tanulmányozhatók, míg a Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár, néhány elkallódott investigatio kivételével, majdnem minden volt szabolcsi községnek őrzi a hitelesített investigatióját két példányban. A következőkben ezeknek az investigatióknak az értékelésével,[62] a belőlük kideríthető történelmi, társadalmi és életmódbeli viszonyokkal foglalkozom. Természetesen felhasználtam a jobbágyok életének, sorsának, vagyoni helyzetének, mozgásterének és lehetőségeinek a bemutatásához az urbáriumokat, a tabellákat, a földhasználatról „kivett" előzetes vallomásokat is. Ahol szükség és lehetőség volt rá, egyéb, a jobbágyok helyzetéről tudósító levéltári forrásokat is felkutattam, hogy lehetőleg reális képet rajzolhassak a szabolcsi jobbágytársadalom mindennapjairól a XVIII. század utolsó harmadában.

Természeti viszonyok az úrbérrendezéskor

Ahhoz, hogy valamennyire közel kerüljünk a XVIII. század végének szabolcsi társadalmához, hogy fogalmat alkothassunk a termelő tevékenység felkínálta emberi, társadalmi és létperspektívákról, meg kell vizsgálnunk azt, hogy milyennek látta saját környezetét a kor embere, mennyire figyelt fel a tájban, a természeti környezetben rejlő termelési, kereskedelmi adottságokra, és mennyire használta azt ki. Ez annál inkább szükséges, mert Szabolcs vármegye korabeli lakosságát sem a demográfiai viszonyok, sem a táji adottságok, regionális sajátosságok nem kényszerítették, nem is ösztönözték arra, hogy ősi, mezőgazdasági foglalkozását más jellegű tevékenységgel váltsa fel. Szubjektív szándékok, egyéni hajlamok, személyes konfliktusok „kivethettek" a megye társadalmából bárkit; erős akaratok, szolgálatkészségek, személyes ambíciók, különleges képességek vagy véletlen szerencse, gyakrabban előforduló „szerencsétlenségek", természeti csapások emelhették „felfelé" és süllyeszthették „lefelé" a megrögzött, országos törvényekkel, megyei statútumokkal, helyi szokásokkal, évszázados hagyományokkal körülbástyázott rendi kategóriákon belül az egyes embereket, egyes családokat; olykor – nagyon ritkán – a rendi határok átlépését is megkísérelhette egy-egy ember, egy-egy család, de a társadalmi átlag, a statisztikailag is jellemezhető társadalom kényszerpályán mozgott, amelyből tömegesen kitörni, amelyet elhagyni, új réteget alkotni, létminőséget változtatni szinte lehetetlen volt.

A természetföldrajzi szakirodalom többé-kevésbé föltárta már azokat a földrajzi, geológiai, talajtani, hidrológiai viszonyokat, amelyek jellemezték, részben jellemzik még ma is ezt a környéket.[63] Számunkra azonban mindezek a tudományos eredmények ezúttal csak annyiban fontosak, amennyiben a regionális természetföldrajzi tagozódás, a Nyírség, a Rétköz és az alsó-szabolcsi ártérövezet, a Tisza melléki árterek szántóföldjei, homokdombjai, liget- és láperdői, óriási mocsarai, hatalmas kiterjedésű tavai, nádasai megjelennek a rendi keretek között, falvakban és néhány mezővárosban élő, a megyén belül és azon kívül gazdasági kapcsolatokat teremtő, léttevékenységét realizáló társadalom tudatában.

Mielőtt azonban ennek részletesebb vizsgálatára rátérnék, meg kell jegyeznem, hogy a XVIII. század utolsó harmadának szabolcsi társadalma majdnem azokkal a természeti körülményekkel találta magát szembe, amit a honfoglaláskor vettek birtokba az ide települők, ha éppen nem mostohább viszonyokkal. A XVI. század második felétől dúló török pusztítások, lakosságirtó hadjáratok és portyázások, a gyakran jelentkező járványok, a folytonosan jelenlévő mocsárláz, a belső viszályok,

a hajdúk garázdálkodásai, a zsoldos-vonulások, sarcolások, a bujdosó-mozgalmak, Erdély és a királyi Magyarország küzdelmei, a Thököly- és Rákóczi-korszak lakosságot próbára tevő évei, a közigazgatás hatékonyságát romboló kárai, a létbiztonságot is szüntelenül veszélyeztető korszakok a termelőerők emberi szférájában oly mértékű pusztítást vittek végbe, amelynek következtében elvadult, lezüllött a táj is. A fentebb érintett másfél évszázadnyi időt követő hat-hét évtizednyi nyugalmi periódus nemcsak a jelentős természet-átrendező, a megyét kultúrtájjá átalakító tevékenységhez volt kevés, hanem a megyét a föld népességeltartó képességéig történő szervezett és spontán benépesítéséhez is. Ezért nem történhetett meg, hogy akár a korszak technikai fejlettségének színvonala által biztosított lehetőség mértékéig is, civilizálja a tájat ennek a megyének a lakossága. Az egész vármegye társadalmának egyik legnagyobb gondja és öröme a Tisza volt. A másik pedig a Nyírség homokja, ősi tó-, láp- és mocsárvilága.

Az 1770-es években a Tisza még a maga parttalan medrében folydogált. Ezernyi kanyarulatával, morotváival, évenkénti áradásaival, roppant nyár- és fűzerdeivel, mocsári tölgyeseivel, árvíztől táplált feneketlen zsombékosaival, nádasaival, áthatolhatatlan mocsaraival a szabolcsi falvak lakói többségének befolyásolta, számos esetben meg is határozta az életét. A Tisza ugyanis – mint egy félkarú óriás – északról és nyugatról körbeölelte Szabolcs megyét. Északkeletről a Szamos és a Kraszna s ezeknek a mocsarai, délről, délkeletről a hajdan Szabolcsból kiszakított Hajdúság, és ekkor még a Berettyónak a megye déli határáig felkúszó nádasai, mocsarai határolták. Csak keletről és délkeletről volt nyitott. A Nyírség homokbuckáinak keleti lejtői belesimultak a bihari Mezőség termékeny földjébe, vagy ahogyan több korabeli szabolcsi falu lakói emlegették, az Alföldségbe.

Ez a folyókkal, patakokkal, mocsarakkal, lápokkal határolt tájegység, amelynek a településeit Szabolcs vármegye néven szervezte közigazgatási egységgé a történelmi folyamat és a központi akarat, maga is több régióra tagozódott. Alapvetően négy nagyobb tájegység, a *Nyírség*, a *Rétköz*, a *Szabolcsi Mezőség* és a *Hortobágy melléke* nyomta rá jellegzetességét az egész megyére. Ehhez a négy nagyobb tájegységhez – a létezés parancsolta szükségből, a kapcsolatteremtés, a megközelítési, infrastrukturális lehetőségek természetéből, olykor csak egy-egy família tulajdonjogából fakadóan – kapcsolódtak olyan három-négy, esetleg öt-hat településből álló falucsoportok, amelyek 140-re növelték a megye lakott településeinek a számát, 1772-ben. Ezek a kisebb tájegységek: a *Sziget*, a *Taktaköz*, az *Erdőhát*, az *Érmellék* és a *Szamos menti falvak* csoportja. Ez utóbbiak közül azonban csak a *Sziget* 3 falujának, a *Taktaköznek* és az *Erdőhát* községeinek a lakói kapcsolódtak – nemcsak közigazgatási parancsból – természetes szükségből és infrastrukturális kényszerből a megyéhez. Az érmelléki két községet és a Szamos menti településeket – mint enklávékat – el is veszítette a megye a XIX. század első harmadában.[64]

Mivel a továbbiakban rendszeresen szó lesz ezekről a falvakról, és regionális tagozódásuk szerint többször szerepelnek majd táblázatokban, most sorra vesszük a régiókat és a bennük lévő településeket, de a falvak neve előtt megőrizzük azt a sorszámot amelyet a korabeli közgazgatás tisztviselőitől és az úrbérrendezés összeíró biztosaitól kaptak.[65]

Szabolcs megye központi tömbjén a Nyírség terül el. Inkább földrajzi fogalom, mint régió-név. A lakosság egyszerűen csak *Nyír*nek nevezte, és így emlegették az

erdélyi emlékiratok szerzői is. A *Nyírség* a Tisza felső, legészakibb kanyarulatától a *Kis-* és *Nagy-Sárrét*ig, a *Hajdúhát*ig és az *Érmellék*ig húzódott lefelé északról délre. Nem tartozott egészen Szabolcshoz. Egy járásnyi rész az *Ecsedi-láp*tól és a *Szatmári Tiszahát*tól karolva, áthúzódott Szatmár vármegyébe, de részesedett a Nyírségből Bihar megye is. A Nyírség Szabolcs megyéhez tartozó törzsterülete sem egységes. Eltekintve most az árnyalatnyi különbségektől, külön tájegységként kell kezelnünk a Nyírségen belül a Tisza északi kanyarulata által körbezárt régiót, amelyet a néptudat leggyakrabban *Tiszaoldal*nak nevez, de illetik *Tisza-könyök* névvel, sőt a dögeiek *Belfő*nek nevezték hajdan, a mándokiak pedig *Tiszahát*nak. Mi *Tiszaoldal*nak[66] fogjuk a következőkben emlegetni, mert néprajzilag is ez a legelterjedtebb megnevezése. Az alábbi községek tartoznak e régióba: 4. *Bácsaranyos*, 6. *Benk*, 8. *Tiszabezdéd*, 9. *Cserepeskenéz*, 12. *Eperjeske*, 16. *Gyüre*, 17. *Jéke*, 21. *Kisvarsány*, 24. *Kopócsapáti*, 26. *Nyírlövő*, 27. *Ladány-Őrmező (Mezőladány)*, 28. *Lövőpetri*, 29. *Mándok*, 30. *Mogyorós*, 31. *Nagyvarsány*, 34. *Tornyospálca*, 35. *Pap*, 39. *Tiszaszentmárton*, 44. *Zsurk*.

A *Tiszaoldal*hoz szervesen kapcsolódott az *Erdőhát*,[67] vagy a lakosság által *Erdőköznek* is emlegetett tájegység három községe: 1. *Ágtelek*, 13. *Eszeny*, 37. *Szalóka*.

A Tiszaoldaltól délre folytatódik a *Nyírség*[68] mint a tájegység lakói és a hajdani historikusok által *Nyír* néven emlegetett régió. Települései a következők: 3. *Anarcs*, 5. *Szabolcsbáka*, 14. *Gemzse*, 15. *Gyulaháza*, 18. *Nyírkarász*, 32. *Napkor*, 38. *Székely*, 40. *Nyírtass*, 41. *Nyírtét*, 45. *Balkány*, 46. *Biri*, 50. *Nyírgelse*, 51. *Geszteréd*, 52. *Hugyaj (Érpatak)*, 53. *Kiskálló*, 54. *Nyírmihálydi*, 56. *Nagykálló*, 57. *Nyíradony*, 60. *Szakoly*, 68. *Berkesz*, 89. *Nyíregyháza*, 90. *Oros*, 92. *Nyírpazony*, 97. *Sényő*, 104. *Nyírtura*, 108. *Apagy*, 109. *Bakta*, 110. *Nyírbátor*, 11. *Nyírbéltek*, 112. *Besenyőd*, 113. *Nyírbogát*, 114. *Encsencs*, 116. *Őr*, 117. *Nyírgyulaj*, 118. *Nyírjákó*, 119. *Nyíribrony*, 120. *Kállósemjén*, 123. *Nyírkércs*, 124. *Kisléta*, 125. *Laskod*, 126. *Levelek*, 127. *Lóránthása*, 129. *Nyírmada*, 130. *Ófehértó*, 133. *Petneháza*, 134. *Nyírpilis*, 135. *Piricse*, 136. *Máriapócs*, 137. *Pócspetri*, 138. *Ramocsaháza*, 140. *Vaja*.

Külön szigetet alkotott a Nyírség déli oldalán, Szabolcs megyétől Bihar megyei határrészekkel és falvakkal elválasztva, enklávéként az *Érmellék*[69] két községe: 115. *Érkenéz* és 128. *Érmihályfalva*.

A Nyírség mellett a legkarakterisztikusabb tájegysége e megyének a *Rétköz*,[70] vagy a lakosság által csak *Rét*nek nevezett régió. Az itt található falvak lakóinak máig nagyon mélyen él a tudatában ez a regionális különállás. A *Rétköz* falvai a következők: 2. *Ajak*, 7. *Rétközberencs*, 10. *Dombrád*, 11. *Döge*, 19. *Kékcse*, 20. *Kisvárda*, 22. *Komoró*, 23. *Tiszakanyár*, 25. *Fényeslitke*, 33. *Öntelek*, 36. *Pátroha*, 42. *Tuzsér*, 43. *Szabolcsveresmart*, 67. *Tiszabercel*, 69. *Beszterec*, 70. *Nyírbogdány*, 71. *Buj*, 75. *Demecser*, 78. *Gáva*, 79. *Gégény*, 80. *Nagyhalász*, 81. *Ibrány*, 82. *Kék*, 83. *Kemecse*, 85. *Kótaj*, 87. *Vasmegyer*, 91. *Paszab*, 95. *Tiszarád*, 105. *Vencsellő*.

Külön tájegységet alkot a *Szabolcsi Tiszahát*, vagy ahogyan régi lakói tudták és az újabb néprajzi irodalom kezdi nevezni: a *Szabolcsi Mezőség*.[71] Néhány nagy határú település tartozott e régióba: 63. *Újfehértó*, 66. *Balsa*, 72. *Tiszabűd*, 74. *Tiszadada*, 76. *Tiszadob*, 77. *Tiszaeszlár*, 86. *Tiszalök*, 88. *Tiszanagyfalu*, 93. *Polgár*, 96. *Rakamaz*, 98. *Szabolcs*, 99. *Szentmihály*, 103. *Timár*.

A Szabolcsi Mezőség északi csücskénél, túl a Tiszán található a *Bodrogzug*. Balsával, Szabolccsal és Timárral szemben fekszik a Bodrogzug 3 faluja. Számukra

nem volt más kapocs a külvilággal, mint a Tiszán keresztül Szabolcs megyével való érintkezés. Saját kis régiójukat *Sziget*[72] néven emlegették az ottlakók. Ahányszor saját határukat, falujukat el akarták hagyni, csónakba kellett szállniuk. E három település: 84. *Kenézlő*, 106. *Viss*, 107. *Zalkod*.

A Szabolcsi Mezőséggel a Tiszán keresztül érintkezett Tiszalöknél a *Taktaköz*[73] lakossága. Az alábbi falvak tartoztak ide: 65. *Taktabáj*, 73. *Csobaj*, 94. *Ptrügy*, 100. *Tiszatardos*, 101. *Taktakenéz*, 102. *Tiszaladány*, karolva, körbefolyva a Tiszától és a Takta folyótól.

Külön tájegységet képezett Szabolcs megyében a *Hortobágy melléke*.[74] Hatalmas pusztákkal ékes falvak, feltűnően sok közbirtokos nemessel. Az alábbi települések tartoztak hajdan e régióból Szabolcs vármegyéhez: 47. *Tiszacsege*, 48. *Egyek*, 49. *Földes*, 55. *Nádudvar*, 58. *Püspökladány*, 59. *Sáp*, 61. *Hajdúszovát*, 62. *Téglás*, 64. *Balmazújváros*.

A Kállay család birtokai révén Szabolcs megyéhez tartozott hajdan néhány *Szamos menti falu* is.[75] Az úrbérrendezéskor, de még utána is hosszú évtizedekig kiterjedt a vármegye közigazgatása az alábbi települések lakóira: 121. *Szamoskér*, 122. *Kérsemjén*, 131. *Ópályi*, 132. *Panyola*, 139. *Szamosszeg*.

Íme a megye regionális tagozódása. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ezek a régiók át- meg átfedik egymást. Érintkezési pontjaik nem határolódnak el élesen. Történésznek, néprajzosnak egyformán nehéz dolga van, ha például Újfehértót, Tiszanagyfalut, Rakamazt és még számos falut, települést akar határozott régióba sorolni. Szabolcsban a legélesebben elkülönülő két-három régió a Rétköz, Nyírség és a Taktaköz. A többiek majdnem egybemosódnak, és ezek a régiók nem kezdetektől meglévő és máig változatlanul élő képződmények. Legtöbbjük csak földrajzilag fogható meg, de termelésben, gazdálkodásban, ezzel összefüggő kereskedési, piacozási szokásaikban nem határolódnak olyan élesen és jellegzetesen külön egységgé, mint például a *Hegyalja*, vagy politikai, közigazgatási okok miatt a *Hajdúság*. A természeti körülmények változása, a folyószabályozás, a vasutak megépítése, belvizek lecsapolása a későbbiek során aztán szépen homogénné mossák még a korábban élesebben kontúrozódó jellegzetességeket is. 1772-ben azonban még a természet kénye-kedve szerint uralta Szabolcs megyét, és a földrajzi adottságok mindenképpen erősen befolyásolták a gazdálkodást, a falvak településrendjét, még inkább szokásaikat, érintkezési, közlekedési lehetőségeiket. Indokolt hát, hogy a Szabolcs megyei jobbágyság életét, sorsát bemutató dolgozatban mellőzzük a közigazgatási, a járások szerinti – *kisvárdai*, *nádudvari*, *dadai*, *nyírbátori* – tagozódást, és helyébe a fentebb vázolt regionális elkülönüléseket vegyük meghatározónak.

Szabolcs megye néprajzi, történetföldrajzi régiói, domborzati viszonyukat tekintve nem mutatnak tarka képet. A korabeli megye területét alapul véve, 100 méternél nincs sehol nagyobb szintkülönbség. Legmagasabb pontja a megyének a 183 méter tengerszint feletti magasságú *Hoportyó*,[76] legmélyebb pontja pedig alig ereszkedik a tengerszint feletti 100 méter magasság alá. Hegy, kő nincs a területén, és a korabeli hasznosítható talaj a többnyire különböző fajta homok. A falvak „mezeje" bár minőségben nagyon eltérő, szántóföldekből, rétekből, legelőkből áll, de alig van olyan község, amelyiknek a határában tavak, mocsarak, nádasok, erdők ne díszelegnének. Kiépített, fasorokkal szegélyezett utak ekkor még teljesen hiányoznak. A Nyírség falvainak a lakói azonban az év minden hónapjában járható csapásokon,

1. táblázat

Szabolcs megye táji, természeti viszonyainak tükröződése a jobbágyok vallomásaiban, 1772-ben

Község	Szántó			Rét			Legelő			Erdő									
	bő	elegendő	szűk	bő	elegendő	szűk	bő	elegendő	szűk	nyírfa	tölgy	nyárfa	szilfa	jegenye	gyertyán	fűz	cserje, vessző, bokrok	nád, gyékény
I. *Tiszaoldal*																		
4. Bácsaranyos (Aranyosapáti, 1.)			x		x			x									x	x
6. Benk			x		x				x	Erdő elegendő, tölgy is.								
8. Tiszabezdéd		x			x				x	x	x	x						
9. Cserepeskenéz	Alig van.					x	Nincs.			Elég van, tölgy bőven.								
12. Eperjeske		x				x		x		Elég van, tölgy is.								
16. Gyüre		x			x			x		Nagyon szűkös.								
17. Jéke		x			x				x	Nincs.								x
21. Kisvarsány		x			x			x		Elegendő, tölgy is.								
24. Kopócsapáti			x		x				x		x	x	x		x		x	x
26. Nyírlövő		x		Nincs.					x	Nincs.							Nincs.	
27. Ladány-Őrmező (Mezőladány)	Alig van.					x	Nincs.			Elég van, tölgy is.								
28. Lövőpetri		x		Nincs.				x		Bőségesen van.							x	
29. Mándok		x		Nincs.			x			x	x	x						
30. Mogyorós			x		x				x	Elég van, tölgy is.								
31. Nagyvarsány			x		x			x		Elég van, tölgy is.								
34. Tornyospálca		x		Nincs.			x			Elegendő van, tölgy is.								
35. Pap		x				x		x		Nincs.							x	
39. Tiszaszentmárton		x			x			x		Elegendő van, tölgy is.								
44. Zsurk		x			x		x				x	x	x				x	x
II. *Erdőhát*																		
1. Ágtelek			x		x				x		x							
13. Eszeny			x			x			x	Elegendő erdeje van, tölgy is.								
37. Szalóka			x			x	Nincs.			Elegendő, tölgy is.								

III. Nyírség																	
3. Anarcs		x			x		x			x	x	x				x	
5. Szabolcsbáka		x			x			x		Erdeje van, tölgy is.							
14. Gemzse		x			x				x	Fája elég van, tölgy is.							
15. Gyulaháza		x			x				x	Kevéske van, tölgy is.							x
18. Nyírkarász		x			x		x			Elegendő, tölgy is.							
32. Napkor		x			x			x		Épületfa nincs.						x	
38. Székely		x			x			x								x	x
40. Nyírtass		x				x		x		Épületfa nincs.							x
41. Nyírtét		x			x		x			Elég van.							x
45. Balkány	x				x		x			Nincs.							x
46. Biri			x		x			x		Nincs.						x	x
50. Nyírgelse		x		Nincs.				x		Nincs.							
51. Geszteréd																	
52. Hugyaj (Érpatak)		x			x		x			Nincs.							x
53. Kiskálló		x		Nincs.				x		Nincs.						x	
54. Nyírmihálydi		x				x		x		Tűzifa van, épületfa nincs.							x
56. Nagykálló			x	Nincs.					x	Nincs.							x
57. Nyíradony		x		Nincs.				x		Nincs.							
60. Szakoly																	
68. Berkesz		x			x				x	Nem említik.						x	x
89. Nyíregyháza		x			x				x	Épületfa nincs.							x
90. Oros		x				x		x		Erdő van, tölgy nincs.						x	x
92. Nyírpazony		x			x		x			Tűzifa van, tölgy nincs.							x
97. Sényő		x			x		x			Urasági erdő van.							x
104. Nyírtura		x			x			x		Jó erdők vannak.							x
108. Apagy		x			x			x		Erdő van, uraságé.						x	x
109. Bakta		x			x				x	Erdő bőven van, tölgy is.							x
110. Nyírbátor		x			x		x			Erdő bőven van, tölgy is.							x
111. Nyírbéltek	x			x			x			Bőven van erdő, tölgy is.							x
112. Besenyőd			x			x			x	Tűzifa van.						x	
113. Nyírbogát		x			x			x		Urasági erdő van, tölgy is.							
114. Encsencs		x				x		x		Erdő bőven van, tölgy is.							
116. Őr		x				x	Nincs.			Épületfa van, tűzre nincs.							
117. Nyírgyulaj		x				x			x	Erdő van, tölgy is.							x
118. Nyírjákó		x				x		x		Erdő van, tölgy is.						x	

(1. táblázat folytatása)

Község	Szántó			Rét			Legelő			Erdő									
	bő	elegendő	szűk	bő	elegendő	szűk	bő	elegendő	szűk	nyírfa	tölgy	nyárfa	szilfa	jegenye	gyertyán	fűz	cserje, vessző, bokrok	nád, gyékény
119. Nyíribrony		x			x					Tűzifa van, épületfa nincs.								x
120. Kállósemjén		x				x	x			Tűzifa van.								x
123. Nyírkércs		x			x			x		Tűzifa van, tölgy is.								x
124. Kisléta		x			x			x		Nincs.								
125. Laskod		x			x			x		Erdő van, tölgy is.							x	x
126. Levelek		x			x			x		Erdő van, tölgy is.							x	
127. Lóránthaza		x			x			x		Erdő van, tölgy is.								
129. Nyírmada		x				x	x			Bőven van, tölgy is.								
130. Ófehértó		x			x		x			Bőven van, tölgy is.								
133. Petneháza		x				x		x		Erdő van, tölgy nincs.							x	
134. Nyírpilis		x		x			x			Erdő bőven van, tölgy is.								x
135. Piricse		x		x			x			Erdő bőven van, tölgy is.								x
136. Máriapócs		x				x		x		Nincs.								x
137. Pócspetri		x			x			x		Kis „cserés erdő" van.							x	x
138. Ramocsaháza		x			x				x	Erdő van.								x
140. Vaja		x			x			x		Van erdő, tölgy is.								
IV. *Érmellék*																		
115. Érkenéz		x				x		x		Tűzifa van, épületre nincs.								
128. Érmihályfalva		x				x	x			Épületfa nincs, tűzre van.								
V. *Rétköz*																		
2. Ajak		x			x			x									x	x
7. Rétközberencs			x		x			x									x	x
10. Dombrád			x			x					x	x	x		x		x	x
11. Döge		x			x			x			x	x	x				x	x
19. Kékcse			x		x			x		x	x	x	x		x		x	x
20. Kisvárda		x			x				x			x			x	x	x	x
22. Komoró		x			x				x		x	x	x				x	x
23. Tiszakanyár			x		x			x			x	x	x		x		x	x

25. *Fényeslitke*	x			x				x		x	x	x				x	x
33. Óntelek		x			x		x		Nincs.								x
36. Pátroha	x				x		x		Van.							x	x
42. Tuzsér		x			x		x			x	x					x	x
43. Szabolcsveresmart		x			x		x			x	x	x	x	x			x
67. Tiszabercel		x		x				x	Elegendő van, tölgy is.								x
69. Beszterec		x		x				x	Nincs.								x
70. Nyírbogdány	x			x				x	Nincs.								x
71. Buj	x			x			x		Nincs.								x
75. Demecser	x			x			x		Nincs.								x
78. Gáva	x			x			x		Kevés erdő, tölgy is.								x
79. Gégény		x	x					x	Nincs.								x
80. Nagyhalász	x			x			x		Bőven van, tölgy is.								x
81. Ibrány	x			x			x		Elegendő van, tölgy is.								x
82. Kék	x			x		x			Épületfa nincs.								x
83. Kemecse	x			x			x		Nincs.								x
85. Kótaj																	
87. Vasmegyer	x		x				x		Nincs.								x
91. Paszab		x		x				x	Tűzifa van.								x
95. Tiszarád		x		x			x		Nincs.								x
105. Vencsellő	x			x			x		Urasági erdő van, tölgy is.								
VI. *Szabolcsi Mezőség*																	
63. Újfehértó	x			x		x			Kevés erdő.								x
66. Balsa		x			x		x		Elegendő van, tölgy is.								x
72. Tiszabűd		x	Nincs.					x	Nincs.								x
74. Tiszadada	x				x		x			x	x				x		x
76. Tiszadob	x			x			x			x	x				x	x	x
77. Tiszaeszlár	x			x			x		Kevés van.							x	
86. Tiszalök	x			x			x		Nincs.								x
88. Tiszanagyfalu	x			x		x			Épületfa nincs.								
93. Polgár	x			x		x			Nincs.								x
96. Rakamaz		x			x			x		x						x	
98. Szabolcs		x		x			x		Tűzi- és épületfa van, tölgy is.								
99. Szentmihály	x				x		x		Nincs.								x
103. Timár		x		x				x		x	x				x	x	x

(1. táblázat folytatása)

Község	Szántó			Rét			Legelő			Erdő									
	bő	elegendő	szűk	bő	elegendő	szűk	bő	elegendő	szűk	nyírfa	tölgy	nyárfa	szilfa	jegenye	gyertyán	fűz	cserje, vessző, bokrok	nád, gyékény
VII. *Sziget*																		x
84. Kenézlő		x			x				x	Nincs.								
106. Viss		x			x				x	Nincs.						x	x	x
107. Zalkod		x			x				x	Épületfa nincs.								
VIII. *Taktaköz*																	x	
65. Taktabáj			x	x			x			Curiális erdő van.								x
73. Csobaj			x		x				x	Kevés az erdő.								x
94. Ptrügy			x					x		Urasági erdő van.								x
100. Tiszatardos			x		x				x	Nincs, csak az uraságnak.						x		x
101. Taktakenéz			x			x			x	Épületfa nincs.								x
102. Tiszaladány			x	x				x		„Kicsiny erdőcske van."								
IX. *Hortobágy melléke*																		x
47. Tiszacsege		x			x		x			Tűzifa van.							x	x
48. Egyek		x			x			x		Erdő nincs.								
49. Földes																		x
55. Nádudvar		x			x		x			Nincs.								x
58. Püspökladány		x		Nincs.			x			Nincs.								
59. Sáp																		
61. Hajdúszovát		x			x		x			Nincs.								x
62. Téglás		x				x			x	Engedelemmel van.								x
64. Balmazújváros			x			x	x			Nincs.								
X. *Szamos menti falvak*																		x
121. Szamoskér			x		x			x		Nincs.								
122. Kérsemjén		x			x			x		Erdő van.							x	x
131. Ópályi		x				x		x		Erdő van.								
132. Panyola			x		x			x		Erdő van, tölgy nincs.							x	
139. Szamosszeg		x			x			x		Mértéken felül van.								

taposott, kiszekerezett utakon közlekedhettek, míg a Tiszaoldalon, a Rétközben, a Szabolcsi Mezőségben, a Taktaközben ősszel és tavasszal az esőzések vagy az áradások miatt az utak járhatatlanokká váltak, a Szigetről pedig nyáron is csak hajóval, ladikkal, csónakkal mozdulhattak ki az emberek.

A városiasság teljes hiánya, a manufaktúrák ismeretlensége, a kézművesek, honoráciorok és hivatalnokok alacsony száma miatt a lakosság – a természeti körülményektől is szorítva – önellátásra rendezkedett be. Szabolcs megye lakossága már ekkor is az országos átlag feletti számban földművelésből és állattenyésztésből élt, jobbágyok, zsellérek éppúgy, mint maguk a nemesek.

Ezúttal ugyan csak a jobbágyok életmódjáról, társadalmi tagozódásáról, gazdálkodási szokásairól lesz szó, mégsem tartom célszerűtlennek, ha községenként áttekintjük, hogy a korabeli vallomásokból a falu határának milyen látványa tárul elénk *(1. táblázat)*.

Ha tüzetesebben szemügyre vesszük a táblázatot és térképre vetítjük,[77] nem kell hozzá különösebben megerőltetni a fantáziánkat, hogy elénk tárúljon a XVIII. század utolsó harmadának Szabolcs megyei természeti látványa. Egy-két falu határát kivéve[78] szántók, legelők és rétek váltogatják egymást, amik közé nádasok, erdők, bokros, cserjés, gazos, hasznosítatlan területek, tavak, mocsarak ékelődtek, vagy éppen körbe kerítették a település közelében lévő, a lakosság által művelt vagy hasznosított határ-részeket. Az erdőkben madrak fészkeltek: csókák, varjak, verebek, vadgalambok,[79] baglyok, gerlék, rigók, cinegék, harkályok; vadak kószáltak: őzek, szarvasok, nyulak, farkasok,[80] vaddisznók, rókák, vadmacskák. A nádasokban, mocsarakban, tavakban vadludak, récék, vízityúkok, gémek, szárcsák, más ezernyi féle vízimadár költött, békák kuruttyoltak, gólyák lépkedtek; halaktól, csíkoktól, piócáktól hemzsegtek a tavak, árkok, vízállások, amelyeknek a peremét sűrűn beszőtte a sulyom; a langyosabb, mozdulatlan vizek felületét nyáron a békalencse. Hinár tenyészett, nádtorzsa rothadt bennük, sekély partjukat káka, sás és nádrengetegek szegték. A tavak tükrös felületével lápszigetek váltakoztak, melyeken szorgalmasabb emberek olykor szénát kaszáltak, hogy gyakran a szomszéd határokra fújja boglyába gyűjtött fáradalmukat egy-egy szeszélyesebb vihar.[81] Poshadtak a sekélyes vizek, széthintették a határban az enyészet fanyar illatát, és felnevelték a szúnyogok milliárdnyi raját, hogy váltólázat, hideglelést, malériát terjesszenek az emberek között[82] és csípéseikkel nyugtalanítsák az állatokat. Rajokba verődött moszkitók keringtek az ökörfogatok, a nyájak és csordák körül: pőcsikek, óriás legyek szívták a gulyabéli állatok vérét, hiába is hasították fecskék százai a levegőt, ritkítva a rajzó bogárnépséget.

Idill is volt, persze: szitakötők ringtak a sás levelein, pillangók idézték a szivárvány színeit, pacsirta trillázott a vetemények fölött, gerle búgott, és az erdők, ligetek mélyén feleseltek egymással a kakukkok. A vizek visszatükrözték a föléjük repülő madarakat, a föléjük inni hajló állatok ábrázatát és az emberek arcát. Forró nyárban hűs mohapárnát terített az erdő nedves talajára a természet, pompáztak a vadvirágok: szarkaláb, pipacs, búzavirág, repce, kankalin, katángkóró, ibolya, tavaszi hérics, boglárka, és felsorolni is lehetetlen hány száz vagy ezer fajta: együtt és külön-külön is szemkápráztató csoda. Erdő – még ekkor – majdnem mindenütt volt. Ahol hiányzott, ott szabadon kószált a tekintet a vetések, nádasok, gyékényesek fölött a szomszéd falvak tornyáig. Persze ahol már volt torony a faluban, mert a protestán-

sok még nem építhették meg utcára, terekre nyíló templomaikat, és tornyot sem építhettek patics falú imaházaikhoz.[83]

Olykor nyugodt, rezzenéstelen volt a táj, máskor haragos szelek, viharok korbácsolták a vizek felületét,[84] ringatták vagy zilálták a nádasokat, zúgatták az erdőket; árvizek rémítgették a lakosokat. Hol elégiába, hol idillbe, hol balladába, sokszor pedig tragédiába illő hangulat uralta az egész vármegyét, melynek falvait keskeny kocsi- és szekérnyomok, tavakat, mocsarakat, homokdombokat kerülő gyalogösvények, jószágcsapások kötöttek össze zegzugos szertelenséggel és minden rend nélkül, csak ahogyan a józan ész, a praktikum vagy a megszokás diktálta századok óta.

A szántóföldeken kalászosok, őszi és tavaszi vetések, itt-ott kukoricás vagy dohányos kertek sötétebb zöldjei villantak fel, elvétve gyümölcsösök pöttyözték a tájat, és minden határban rengeteg jószág: 2-3 csorda, gulya, konda és juhnyáj legelészett, pásztoroktól és kutyáktól terelgetve. Tavasztól őszig csőszök bandukoltak, vigyázták a határ rendjét, télen az erdőkét, még akkor is, amikor már mindent belepett a hó. Nyáron hintók, könnyű homokfutók, kocsik, nehéz parasztszekerek zötyögtek, nyikorogtak vagy vágtattak szerte az utakon, lovas küldöncök vitték a híreket, leveleket; vagy jobbágyok rótták a robotot, hosszú fuvart, forspontot, ahogy az élet, a vármegye, a katonaság vagy a földesúr szeszélye parancsolta. Télen szánkók, lassan bandukoló, orrukból párafelhőt eregető ökrökkel, vagy felcicomázott, csengőkkel hangos csilingelésű lovakkal siklottak a havon. Rajtuk váltakozva szomorú és víg emberekkel.

Időtlennek és mozdulatlannak, főleg pedig megváltoztathatatlannak tűnt itt minden, és az is volt. A török vész múltától így élt itt mindenki, és így élt, burjánzott a természet is. Ilyennek ígérte magát még évezredekre táj és társadalom egyaránt. Csak az évszakok váltakozása hozott ember, természet és társadalom életében mindétig ismétlődő körforgást, aminek nyugalommal viselt része volt a születés és a halál is. Ha volt vigasz és remény, annyi, amennyit a pap adhatott, és amit a természet mindig megújuló rendje nyújtott. És talán még annyi, hogy mindazon túl, amit a megye, a király nevében a katonaság vagy a megyei hivatalnokok, vagy amit a legfőbb úr, a földesúr parancsolt, azon túl mindent a közösség szabályozott: a tavaszi szántás kezdetét, a vetést, a rétek takarását, a kalászosok aratását, vesszők vágását, erdők irtását, ritkítását, a nád learatását, a vad gyümölcsök, gombák begyűjtését, mindent-mindent. A falu közössége egymás nélkül moccanni sem tudott. Gúzs volt ez, és védelem egyszerre: teher és áldás.[85] Realista és romantikus írók regényeibe, elbeszéléseibe kívánkozó látni- és cselekednivalók mozgatják e tájnak az embereit. A mai ember számára már elképzelhetetlen az a nyugalom és ridegség, de az a gazdagság is, ami legnagyobb ellentétébe, a végzetes pénznélküliségbe csapott át minduntalan. Egyik részről a természet pompás gazdagsága nyújtja, kínálja önmagát, hogy vágyait, igényeit kielégítse az ember, hogy éhségében vagy csömörében elpazarolja mindazt a kincset, amit egy-egy gazdagabb nyár terített asztalán felkínálhat. És mégis szegény Szabolcs megye lakossága, már akkor, a XVIII. század utolsó harmadában. Mindene megvan, csak az hiányzik, aminek a birtokában új történelmi korszakot, új társadalmi struktúrát teremthetnének az itt élők: a pénz. De ezzel várjunk még. Előbb nézzük, mit cselekszik, mit termel, hogyan gazdálkodik e tájon az ember: hogyan, mennyiben vette birtokába, sajátította magáévá a tájat.

A földművelés

Szabolcs megye fentebb vázolt táji, természeti tagozódása meghatározta a megye lakosságának alapfoglalkozását, a földművelést és az ezt kiegészítő egyéb lehetőségeket is. A *Tiszaoldal* mocsári tölgyerdei, gyertyán-, szil- és nyárfaligetei, cserjés, bokros földvonulatai között meghúzódó apró határú, sűrűn telepedett falvainak a lakossága már 1772-ben is egyre gyakrabban szűkült meg szántóföldekben, legelőkben, rétekben. Nyolc község lakói – Bácsaranyos, Benk, Cserepeskenéz, Kopócsapáti, Ladány-Őrmező, Tiszamogyorós, Nagyvarsány – panaszkodnak a szántóföldek szűkösségére. De szűkek itt a rétek és a legelők is. Az *Erdőhát* három falujában sem a szántóföld, sem a rét, sem a legelő nem bizonyult elegendőnek. Van viszont bőven tölgyerdő. A sertéstenyésztés és a fakitermelés gazdaságosabbnak bizonyult itt, mint a szántás-vetés. És a Tiszán messze le, Szolnokig, Szegedig úsztathatták a gerendákat, tűzifát, zsindelyt.[86]

A *Nyírség* falvainak ligetes, dús erdejű határait cserjés bokrokban, hasznavehetetlen, sokszor csak tűzre alkalmas nádasokban gazdag faluhatárok váltogatják. Itt már ritkább a tölgy, de még itt is 21-22 falu lakossága büszkélkedhet azzal, hogy határukban nemcsak erdők díszlenek, hanem makktermő tölgyek is boldogítják a lakosságot. A szántóföld szűkösségére az 51 nyírségi falu lakói közül mindössze a biriek, nagykállóiak és besenyődiek panaszkodnak. Annál többen a rétek hiányára vagy nagyon szűkös voltára: 16 község,[87] és közöttük négynek a határában egyáltalán nem kaszálhattak szénát a lakosok.[88] Őrben pedig egyáltalán nem volt legelő, másik 9 község lakói bérelni kénytelenek marháiknak a pascuatiót.[89]

Az *Érmellék* két községének a szántói, legelői elegendők, csak a rétjeik szűkösek, erdejük sincs, legfeljebb cserjés, bokros részek szolgáltatnak tűzifát. Nádjuk sincs.

A *Rétköz*ben viszont van erdő, tölgyes is bőven, cserjés, bokros határrészek is, és megszámlálhatatlanul tavak, nádasok. Ezek szorítják össze a falvak majdnem felében a szántóföldeket, réteket, legelőket. Halat, csikot, teknősbékát teremnek itt a földek, amelyeket leggyakrabban a vízimadarak trágyáznak.

A Tisza galéria-erdeinek árnyékában meghúzódó 4-5 falu kivételével teljesen fátlan a *Szabolcsi Mezőség*. Lapályos földjét, ha megárad a Tisza, egészében elönti, óriási nádtengert növesztve Tiszadobtól Polgárig, és lefelé még azon is túl. Leggyakrabban tavaszi olvadáskor és a nyári esőzések után lépett ki a folyó Tiszadobnál a medréből, és ilyenkor megfutotta a víz a Mezőség határait, le Debrecenig, még azon is túl, megfürösztve a Hortobágy mellékén települt községek legelőit, rétjeit.

A *Sziget* három faluja legelőben és erdőben egyaránt szűkölködött. A hatalmas víztenger, ami körbefogta és amit állandóan táplált a Bodrog és a Tisza, néhány dombra szorította a lakosok szántó-vető és fűkaszáló szorgalmát.

Majdnem hasonló volt a helyzet a *Taktaköz*ben. Az idetartozó hat falu közül egyiknek sem volt elegendő szántója, Taktakenéznek a rétje volt elenyésző; Csobajnak, Tardosnak és Taktakenéznek kevés volt a legelője. Erdőt is csak kuriálist, urasági t nevelt ez a táj. Annál több nádast, zsombékost, hasznavehetetlen vízi sást, siskát.

Fátlan, erdő nélküli táj volt a *Hortobágy melléke* is. De bővelkedett legelőkben. A nádudvariak arra voltak büszkék, hogy akármennyi jószáguk ellegelhet pásztor nélkül, legelőjük oly nagy, hogy kárba nem tévedhet a jószág. A szántóföld hiányára, szűkösségére itt egyedül Balmazújvárosban panaszkodtak az emberek, és a rét volt kevés Püspökladányban, Tégláson és Balmazújváros határában.

A *Szamos mentén* óriási tölgyerdő borította a községek határát. Az itt élők közül csak Panyola és Szamoskér lakói panaszkodtak, hogy nem szánthatnak kedvükre és Ópályi lakói, hogy nem kaszálhatnak elegendő szénát.

A földművelés ugyanis a szántóföld, a rét és a legelő hármasságára épült még ekkor Szabolcsban, mint általában mindenütt az országban.[90]

Szabolcs megye földje a korabeli megítélés szerint sem tartozott a jó minőségű talajok közé.[91] Itt – a műveléssel hasznosítható földek viszonylagos szűkössége ellenére is – egy egész telekre 28–30 vagy 32 hold szántót és 8–10 vagy 12 kaszáló rétet kellett volna kimérnie a földesúrnak, ha akkoriban nem sajnálta volna még akár úr, akár jobbágy a munkadíjat a földmérőtől. Az alaposabb tájékozódás céljából érdemes áttekinteni erre vonatkozóan is a községenkénti megoszlást.

A *Tiszaoldal* 19 települése közül Cserepeskenéznek minősítették harmadik osztályúvá a határát. Itt 32 holdat kellett volna kimérni egy egész telkes jobbágynak. Rétből 8 kaszáló járt egy telek után, de nem volt a községnek legelője. Annyira nem, hogy a fejőstehenek után nem voltak vajszolgáltatásra kötelezhetők. 30 holdban állapították meg – határrendezés esetére – az egész telek nagyságát Eperjeske, Jéke, Nyírlövő, Ladány-Őrmező, Lövőpetri, Mogyorós és Tiszaszentmárton határában. A Tiszaoldal többi községének határát első osztályúvá minősítették, aminek következtében 28 hold szántó egy telek.

Rétből – a már említett Cserepeskenézen kívül – 8 embervágót rendeltek egy egész telekhez Gyürén, Kisvarsányban, Nagyvarsányban, Jékén és Kopócsapátiban. 10 embervágó rét járt egy egész telkes jobbágynak Bácsaranyos, Benk, Eperjeske, Mogyorós, Tiszaszentmárton és Zsurk kaszálóiból. Sohasem kaszálták kétszer a rétjeiket Tiszabezdéd, Nyírlövő, Ladány-Őrmező, Lövőpetri, Mándok, Tornyospálca és Pap lakói, ezért itt egy egész telekhez 12 embervágó kaszálót kellett kimérni.

Az *Erdőhát* három faluja háromféle minőségűnek bizonyult. Ágtelek lakói 32 hold szántót és 12 embervágó rétet kellett volna kapjanak; Szalókán ez az arány 30 hold szántóban és 10 kaszáló rétben állapíttatott meg; míg Eszeny 28 hold szántójához 10 embervágó rét rendeltetett.

Az eddig említetteknél jobb minőségűnek bizonyult a *Nyírség*. 51 faluból mindössze Nyíradony, Besenyőd, Encsencs és Nyírpilis határát osztották a harmadik kategóriába. Itt 32 hold tett ki egy telket. Második osztályúnak vélelmezték Gemzse, Nyírgelse, Kiskálló, Bakta, Nyírbéltek, Nyírgyulaj és Piricse határát, 30-30 holdban állapítva meg az egész telekre jutó szántót. A többi község határa első osztályú-

nak minősült, egy egész telekhez tartozó szántó 28 hold kellett volna legyen. A kaszálók a Nyírségben gyatrák voltak. Nem volt község, ahol évente kétszer lehetett volna a rétet vágni. Egyedül Balkány és Berkesz lakói vallották, hogy ha jó év jár feléjük olykor-olykor sarjút is vághatnak. 10-10 embervágó rétet ítéltek telkenként nekik. Mindenütt máshol a *Nyírség*ben 12 kaszáló rét rendeltetett egy egész telekhez.

Az *Érmellék* két községének határából 28-28 hold szántó illette volna meg regulázáskor az egész telkes jobbágyot, és 12 embervágó rét mindkét faluban.

A *Rétköz*ben öt község határa bizonyult harmadik osztályúnak, tehát az egész telekre eső szántó 32 holdnak: Rétközberencs, Beszterec, Gégény, Paszab, Tiszarád. Nyolc község mezejét második osztályba sorolták, telkenként 30 hold szántóval. Ezek: Kékcse, Komoró, Tiszakanyár, Óntelek, Tuzsér, Szabolcsveresmart, Kék és Vasmegyer. A név szerint nem említett 16 községben 28 hold szántó tett ki egy egész telket. A szántóknál itt is gyengébbeknek minősültek a rétek. Évenként kétszer csak Kisvárdán kaszáltak szénát, ezért itt 8 embervágó rét járt a telekhez. A községek többségében az időjárástól függött, hogy egyszer vagy kétszer kaszálták-e rétjeiket. Voltak azonban települések, ahol még a legjobb szándék mellett sem termett sarjút a rét, ezért 12 embervágót kellett egy egész telekhez kapniuk Ajak, Rétközberencs, Komoró, Óntelek, Szabolcsveresmart, Nyírbogdány és Paszab lakóinak.

A *Szabolcsi Mezőség*nek, a *Hortobágy mellék*ének és a *Szamos mentén* települt falvaknak kiváló volt a határuk. Mindenütt 28 holdban állapították meg a telki szántót. Nem így a réteket. A *Hortobágy mellékén* és a *Mezőség*ben nem volt sehol olyan rét, amit minden évben bizton megkaszálhattak volna kétszer. Még a *Mezőség* rétjei csak-csak teremtek időnként sarjút, mert itt mindössze Bűdön, Tiszalökön, Szabolcs és Szentmihály községekben állapították meg 12 embervágó rétben a kaszálót, mindenütt máshol tízben (tudni kell, hogy a név szerint is említett falvaknak nem is volt fűtermű földjük). A *Hortobágy mellékén* azonban 12 kaszáló volt a norma. Tíz embervágó rétje egy egész telkes gazdának csak Egyeken és Tiszacsegén volt. Bár elképzelhető, hogy a *Hortobágy mellékén* nem is annyira a rétek gyatra minősége, inkább a kaszálható területek bősége szabta 12 kaszálóra a telkirét-járulékot. A *Szamos mentén* kiválóak voltak a rétek. Ópályi kivételével mindenütt kaszáltak sarjút minden évben, így 8-8 embervágó rét járt egy telek után. Ópályiban azonban 12 kaszáló.

A *Sziget* másodosztályú, telkenként 30 holdban megszabott szántóihoz Zalkodon 10, Kenézlőn és Viss határában 12-12 embervágó rét tartozott.

A *Taktaköz* sokat szidott, mégis első osztályúnak minősülő szántóiból Taktakenéz kivételével mindenütt 28 holdat állapítottak meg egy telek után. Taktakenézen 30 holdat. Mindig sarjút termő rétje azonban csak Taktabájnak volt. Itt 8 embervágót rendeltek egy egész telekhez. Mindenütt másutt 10 embervágót.

A jobbágy által használt szántóföld és rét járuléka a falu közös használatában lévő legelő. E három járandóság szorosan összekapcsolódott, és Mária Terézia is szigorúan tiltja, hogy különösen legelőben megkárosítsák a falvak jobbágyait. Korszakunkban ugyanis szántóföldi művelés elképzelhetetlen igaerő nélkül. Akár ökörrel, akár lovakkal művelték földjeiket a jobbágyok, az állatok tartásához – még az igavonó állatok tartásához is – elengedhetetlen volt a legelő.

Évszázados hagyományok és szükségletek alakították ki a szántó, a rét és a legelő hármasságának összetartozását; és ezek a régi gyakorlatra épülő hagyományok ará-

nyosították a szántóföldhöz a rét terjedelmét, szénahozamát. A kettő közötti szoros összefüggés bizonyítja, hogy maga a telekrendszer a hajdani facultasszal, a jobbágyok tehetősségével szorosan összefügg. 1772-ben Szabolcs megyében még nem volt olyan község, amelynek lakói határozott feleletet tudtak volna adni arra a kérdésre, hogy milyen telki hányadot használnak. „Hallomásból" neveztek „kit fél, kit egész, kit negyed" telkesnek; de az „eskü alatt" magvallatottak nem választották szét a jobbágyokat a zsellérektől. Sőt az 1750-es, 1760-as években keletkezett „írott contractusok" is csak 6 marhás, 4 marhás, 2 marhás és gyalogszeres jobbágyokról tesznek említést,[92] és a szerződésre lépő jobbágyok igavonó erejük arányában használhattak szántóföldet, kaphattak rétet. Ha valaki az így kapott szántóföldön kívül akart szántani, vetni, tehette, de a földesúr földjén, a termés kilencedét urának kellett adnia. Szénát is kaszálhatott az általa kapott réten kívül, de akkor a begyűjtött széna harmadát hordhatta csak a saját portájára.

Szabolcs megyében az előzetes összeírás[93] számsoraiból, az investigatio vallomásaiból és a tabellák rögzített adataiból levonható az a következtetés, hogy az egyes jobbágyok táblázatba foglalt telki állománya 1772/73-ban még szorosan összefüggött a lakosok rendelkezésére álló jármolható ökrök vagy fogatolható lovak számával. Számadatokkal ez ugyan csak 1-2 contractus esetében bizonyítható, a szöveges vallomásokban sem érhető – néhány kivételtől eltekintve – tetten,[94] de az említett dokumentumok együttesen sugallják, hogy egy négyökrös gazdának fél telket, egy kétökrös gazdának negyed telket írtak jóvá az összeíró biztosok az urbáriumhoz csatolt tabellákban. Akinek csak 1 ökre volt, annak 1/8 telket „utaltak ki" számszerűen, és hasonló tehetősségű gazdákkal összefogva művelhette úrbéres földjét, teljesíthette igás robotját. Egy egész telkes gazdának többnyire 8, de legalább 6 ökre kellett legyen, vagy ezeknek megfelelő mennyiségű lova.

A jármolható barmok, majd pedig a tabellákban feltüntetett telki hányad arányában kapott legeltetési jogot – a pásztorbér megtérítése mellett – a jobbágy a falu határának közös legelőjén.[95] Legeltetési joguk a zselléreknek is volt. A házas zsellér többnyire egy fejőstehenet hajthatott a közös legelőre. Elvileg természetesen nem volt akadálya a korlátlan számú állat legeltetésének sem, de ennek mindenhol határt szabott a rendelkezésre álló legelő mennyisége, állateltartó képessége.

A legelő fontosságát nemcsak az bizonyítja, hogy azt a királynő mily mértékig védte az urbáriumban. A falvak lakói is nagy gondot fordítottak kellő mennyiségű legelő biztosítására. Fűsarjadástól a hó lehullásáig többnyire a jármolt barmokat és a fejős teheneket is legeltették. Szénára, jászolra csak télen fogták. A heverő marha, a meddő tehén, a még nem fogatolható lábas jószágok, a sertések, juhok, a kimustrált tehenek, de a hízó marha is, télen-nyáron a legelőn volt. Az állattartás szerepét pedig nem lehet eléggé hangsúlyozni ebben az időben. A paraszti és a nemesi társadalomnak – legalábbis Szabolcs megyében – az egyik legbiztosabb pénzszerzési lehetősége az állattartás volt. Gondoskodni kellett tehát a feltűnően nagy számú csorda, gulya, ménes, konda, nyáj legeltetéséről. Erre szolgált a falu közös legelője; erre a falu határából a közösen használt bozótos, gizgazos művetlen terület; erre használták az erdőket. De legeltetéssel hasznosították az ugart, a pihenésre „fogott" nyomást, szénakaszálás és -begyűjtés után a rétet, a kalászosok betakarítása után a tarlót, a határnak minden zegzugát, ahol a jószág füvet vagy fogyasztható takarmányt talált. Számos község legelője még így is szűknek bizonyult.

Sok helyen egész évre, máshol a réti széna begyűjtéséig vagy a „tarló szabadulásáig" idegen határokon, földesúri pusztákon kényszerültek pascuatiót bérelni.

A fejezet elején a szántóföldről és a rétről elmondott számsorok azt az állapotot tükrözik, amit a központi akarat mért ki Szabolcs megye falvai számára. A valóság ennél sokkal tarkább volt még 1772-ben. Hosszú évtizedek kellettek még ahhoz, hogy az ezerszínű hétköznap a központi rendelkezést követő tabellákba szoruljon. A korabeli szabolcsi jobbágy nem ismerte a hold, a „jugerum" fogalmát, mint ahogyan azt sem tudták, mi az a négyszögöl. Inkább sejtették a tartalmát a köblösnek, a vékának, esetleg a pozsonyi mérőnek, mint a holdnak. E tájon még általánosságban beszéltek az emberek a határról, a mezőről. Volt falu, amelynek a „szántó mezeje" szűknek bizonyult, más falu határára kényszerültek szántani, vetni.[96] A legtöbb községben azonban úgy nyilatkoztak a jobbágyok, hogy a szántóföld elegendő, de találunk arra is példát, hogy az úrbéresek ítélete szerint bő.[97] Ezt a három kategóriát alkalmazták a rétek és a legelők minősítésére is: *szűk*, *elegendő*, *bő*. E fogalmak azonban csak a legritkább esetben tükrözik a falu határának holdakban kifejezhető nagyságát, inkább összefüggésben vannak azzal, hogy mennyire járja az árvíz mezejüket, milyen szikesek vagy termékenyek a földek, a marha hízlalására vagy csak teleltetésére használható füvet kaszálnak-e rétjeiken a lakosok, és természetesen azt, hogy milyen tágas a határ, és hány család él haszonvételeiből.

A határ hasznosíthatóságát elsődleges szempontnak tekintő, a természeti környezetre is rápillantást engedő táblázat hűségesen tükrözi a parasztok ítéletét falvaik szántó-, rét- és legelőállományáról. Feltételeznünk kell, hogy a vallomások nemcsak az úrbéresek szántó-, legelő- és rétállományát minősítik, hanem a kuriális földekre éppúgy vonatkoznak. A határok rendezésének, regulációjának a hiánya ugyanis együtt járt azzal, hogy a földesúri vagy kuriális és úrbéres szántók nem voltak minden esetben elkülönítve, hanem mielőtt megkezdték volna a szántást a lakosok az őszi és tavaszi vetések alá, a falu földesurai felfogták a maguknak szükséges területeket az egyes nyomásokon, majd ezt követően nyílhúzás szerint kiosztották kinek-kinek az őszi és a tavaszi vetések alá való földeket, és az osztásnál többnyire a legfontosabb szempont az volt: kinek hány jármolható barma van. Persze a községek többségében az évenkénti újraosztás már nem divatozott, de a szántással-vetéssel hasznosított föld stabil állandóságáról sem beszélhetünk.

Hangsúlyoznom kell: 1772-ben, és bizonyára a XVIII. század utolsó harmadában, Szabolcs megyében az úrbéres lakosság körében, de a nemesek körében sem örvendett olyan nagy becsnek a szántóföld, mint azt manapság hisszük.[98]

Nem annyira a föld mennyisége, mint inkább a fogyasztók száma, az értékesítési lehetőségek és a hagyományok szabtak mértéket a szántóföldi termelésnek. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy önmagában az úrbéres lakosság által használt szántóföldek, rétek, legelők és egyéb járandóságok, még ha négyzetméternyi pontossággal ismernénk, akkor sem jellemeznék pontosan egy-egy község földművelését. Nemcsak arról van szó, hogy a telki állomány mellett akkor is használtak irtásföldet a jobbágyok, zsellérek, ha azt éppen nem vallották be; hanem arról is, hogy az úrbéres földek mellett bármikor felfoghattak művelésre kuriális földeket is, aminek a használatáért vagy a hagyományok által rögződött módon – Szabolcs megyében a megtermelt javak kilencedét –, vagy éppen szabad alku alapján fizettek természetbeni járadékot, munkát vagy pénzt.[99] Saját határukon kívül a szomszédos

2. táblázat

Az úrbéres lakosság által Szabolcs megyében használati joggal bírt szántóföldek, rétek és beltelkek[102]

Község	A község határa 1913-ban kh	Sessiók száma 1772-es bevallás	Úrbéres telkek 1773 (Tabella)	1772-es bevallás			1773-as tabellák			1772-ben őszi vetés alá szántottak: h	Hány fordulóban (nyomás) művelik a határt
				beltelek p.m.	szántó p.m.	rét, kaszáló	beltelek p.m.	szántó hold	rét, kaszáló		
I. *Tiszaoldal*											
4. Bácsaranyos (Aranyosapáti, 1.)	1 948	34	$9^{6}/_{8}$	$22^{3}/_{4}$	283	77	$19^{5}/_{8}$	$301^{2}/_{8}$	69	70	3
6. Benk	1 412	$16^{3}/_{8}$	$4^{7}/_{8}$	25	152	100	$16^{4}/_{8}$	156	$48^{6}/_{8}$	54	2
8. Tiszabezdéd	3 222	29	$7^{3}/_{8}$	$44^{1}/_{2}$	242	63	$38^{4}/_{8}$	$220^{1}/_{8}$	63	96	3
9. Cserepeskenéz	1 633	0	0	—	—	—	?	0	0	0	?
12. Eperjeske	2 346	19	7	19	350	32	16	210	70	71	2
16. Gyüre	2 636	$10^{1}/_{2}$	$3^{1}/_{8}$	$17^{1}/_{2}$	138	31	$6^{2}/_{8}$	$87^{4}/_{8}$	25	50	3
17. Jéke	1 098	$2^{1}/_{2}$	$0^{2}/_{8}$	5	12	4	2	$7^{4}/_{8}$	2	24	2
21. Kisvarsány	2 235	28	$9^{1}/_{8}$	34	337	99	17	$256^{4}/_{8}$	$72^{5}/_{8}$	90	3
24. Kopócsapáti	1 624	$11^{1}/_{2}$	$0^{7}/_{8}$	$8^{3}/_{4}$	29	8	3	23	8	15	3
26. Nyírlövő	1 374	13	$1^{2}/_{8}$	$12^{1}/_{2}$	68	8	5	$43^{2}/_{8}$	8	30	3
27. Ladány-Őrmező (Mezőladány)	2 390	$8^{3}/_{4}$	$1^{6}/_{8}$	15	1	22	7	$31^{4}/_{8}$	42	24	?
28. Lövőpetri	1 609	$5^{1}/_{2}$	$1^{3}/_{8}$	6	—	—	$4^{4}/_{8}$	$47^{2}/_{8}$	0	20	3
29. Mándok	5 279	$45^{1}/_{4}$	$10^{4}/_{8}$	$62^{5}/_{8}$	748	—	$25^{4}/_{8}$	$417^{6}/_{8}$	0	221	3
30. Mogyorós	1 549	$30^{1}/_{2}$	10	$30^{1}/_{4}$	305	147	20	300	100	62	2
31. Nagyvarsány	2 157	$19^{1}/_{2}$	$7^{6}/_{8}$	$28^{5}/_{8}$	$302^{1}/_{8}$	80	$14^{4}/_{8}$	$217^{4}/_{8}$	62	50	2
34. Tornyospálca	7 680	$33^{3}/_{4}$	$11^{4}/_{8}$	$60^{5}/_{8}$	590	149	37	322	138	107	3
35. Pap	2 981	$14^{1}/_{2}$	$5^{4}/_{8}$	$21^{1}/_{2}$	304	26	18	$190^{4}/_{8}$	26	60	3
39. Tiszaszentmárton	2 882	$11^{1}/_{2}$	4	$15^{1}/_{2}$	122	33	13	120	40	58	3
44. Zsurk	2 808	29	$8^{4}/_{8}$	41	337	122	25	234	85	118	3
II. *Erdőhát*											
1. Ágtelek	2 365	$14^{7}/_{12}$	$2^{4}/_{8}$	$25^{3}/_{4}$	$35^{1}/_{2}$	57	$20^{4}/_{8}$	80	30	24	2
13. Eszeny	7 941	$41^{1}/_{2}$	$8^{4}/_{8}$	60	$96^{1}/_{2}$	172	$46^{4}/_{8}$	238	85	84	2
37. Szalóka	1 657	$18^{1}/_{2}$	6	$18^{1}/_{2}$	80	73	17	180	60	40	2
III. *Nyírség*											
3. Anarcs	2 965	21	$10^{3}/_{8}$	48	615	95	46	$307^{3}/_{8}$	95	79	3
5. Szabolcsbáka	3 436	33	$12^{2}/_{8}$	53	727	122	$35^{4}/_{8}$	343	147	85	3
14. Gemzse	2 363	13	$6^{4}/_{8}$	$18^{1}/_{2}$	278	86	17	193	78	53	3

15. Gyulaháza	*3 845*	*18 3/4*	*4 5/8*	*32*	*281*	*41*	*11*	*135 4/8*	*49 4/8*	*73*	*3*
18. Nyírkarász	7 199	35 3/4	15 7/8	70	816	123	40 4/8	444 4/8	190 4/8	260	3
32. Napkor	6 512	47 1/2	16	57 1/2	924	153	41 4/8	448	192	70	3
38. Székely	2 794	22	2 4/8	40	117 1/2	32	17	70	30	50	2
40. Nyírtass	6 494	31 1/4	11 3/8	58 1/2	537	110	49	318 4/8	136 4/8	56	3
41. Nyírtét	2 990	21	10 4/8	42	378	84	42	294	126	72	3
45. Balkány	15 645	16 7/12	9 7/8	20 1/2	294	124	17 2/8	278	98 4/8	62	4
46. Biri	3 921	10	3 6/8	20	240	26	16	105	45	63	3
50. Nyírgelse	4 800	17	4 5/8	16 1/2	254	—	16 4/8	190 5/8	0	36	3
51. Geszteréd	6 034	0	0	0	0	0	0	0	0	0	?
52. Hugyaj (Érpatak)	6 042	nincs	27 4/8	26 3/4	2 090	55	26 6/8	1 059 1/8	55	131	3
53. Kiskálló	1 405	24	3	24	192	—	6	126	0	80	2
54. Nyírmihálydi	4 429	24	2 3/8	22	118	37	4 6/8	63	33	30	4
56. Nagykálló	17 865	nincs	24	205 5/8	1 824	39	78 4/8	922 4/8	23	1 098	3
57. Nyíradony	14 702	nincs	18 2/8	53 3/4	1 314	—	57	584	219	282	3
60. Szakoly	7 202	0	0	0	0	0	0	0	0	0	?
68. Berkesz	2 290	29	12	50 1/2	580	107	44 4/8	364	146 6/8	40	3
89. Nyíregyháza	46 593	nincs	327 6/8	225 6/8	13 068	3 266	655 4/8	9 177	3 933	4 554	?
90. Oros	12 511	31	11 4/8	58 3/8	711	111	23	322	138	264	3
92. Nyírpazony	4 804	36	14	44 1/2	810 1/2	99	43 4/8	392	160 2/8	160	3
97. Sényő	3 197	10	4 4/8	11 1/2	197	20	9 2/8	134 6/8	54 1/8	60	3
104. Nyírtura	3 714	19	8	40	492	49	29 4/8	224	88 6/8	100	3
108. Apagy	5 563	26	5 5/8	33 1/2	314	56	22	165 6/8	56	127	3
109. Bakta	2 958	26	6 6/8	27 1/2	365 1/2	101	23 4/8	201	81	52	3
110. Nyírbátor	14 296	139	64 7/8	139 1/2	2 825	561 1/2	118 6/8	1 822	823 4/8	888	3
111. Nyírbéltek	10 803	40	22	85	979	399	44	523	401	158 1/2	3
112. Besenyőd	1 639	6 1/2	0 7/8	7 1/2	40	5	3 4/8	33 4/8	4	14 1/2	3
113. Nyírbogát	9 641	31 1/2	13 6/8	60 1/2	646	177	55	359 4/8	160	142	3
114. Encsencs	5 541	32	16	61 1/2	498 1/2	112 1/2	32	512	192	126	3
116. Őr	3 093	9	2 4/8	16 1/2	67	28	16 4/8	71	28	31	3
117. Nyírgyulaj	6 224	51	20	63 3/4	1 260 1/2	82 1/2	40	656	184	209	3
118. Nyírjákó	1 799	20 1/2	6 4/8	24	192	73	18	187	73	72	3
119. Nyíribrony	3 488	17	3 7/8	12 1/2	194	47 1/2	10 6/8	104 1/8	51	40	3
120. Kállósemjén	9 470	15 5/8	16	28	670	275	21	453	192	356	3
123. Nyírkércs	2 489	5	1 2/8	5	74	10	2 4/8	37	13	14	3
124. Kisléta	3 832	32	8 2/8	24 1/2	344	58	23 4/8	278 1/8	52	73	3
125. Laskod	2 364	16 1/2	3 3/8	36	164 1/2	44	19	86	66	78	3

(2. táblázat folytatása)

Község	A község határa 1913-ban kh	Sessiók száma 1772-es bevallás	Úrbéres telkek 1773 (Tabella)	1772-es bevallás			1773-as tabellák			1772-ben őszi vetés alá szántottak: h	Hány fordulóban (nyomás) művelik a határt
				beltelek p.m.	szántó p.m.	rét, kaszáló	beltelek p.m.	szántó hold	rét, kaszáló		
126. Levelek	4 469	26	9	35½	451	100	34⅜	262	98	184	3
127. Lóránthaza	2 188	25	10⅝	49½	619	116	49⅜	289	129	67	3
129. Nyírmada	6 739	33¼	11⅝	61½	609	103	23⅜	329	141	149½	3
130. Ófehértó	7 509	39	9⅞	37½	425	180	27⅝	279	117	73	3
133. Petneháza	4 202	12½	2⅞	12	124	33	10⅜	82	33	64	3
134. Nyírpilis	4 134	45	11⅞	33¼	481	260	23⅝	376	168⅜	48½	2
135. Piricse	6 427	30	13⅜	53	560	242	26⅜	320⅜	242	110½	3
136. Máriapócs	3 823	37½	22⅜	65½	1 191	32	45	868	56	118	3
137. Pócspetri	4 584	41	14⅜	44½	618	136	44	430	140	113	3
138. Ramocsaháza	3 145	10	4⅜	25	206	58	19	108	68	43	3
140. Vaja	4 447	34	8⅜	45½	264	79	34	263	79	130	3
IV. *Érmellék*											
115. Érkenéz	2 874	47	14	59	901	93½	28	466⅜	103⅜	216	?
128. Érmihályfalva	11 782	4	1⅞	10½	63	17	3⅝	51⅜	23⅜	43½	3
V. *Rétköz*											
2. Ajak	4 302	30	12	54	740	71	51	398⅜	68	150	3
7. Rétközberencs	2 746	14	3	11½	82	44	11⅜	85⅜	44	74	2
10. Dombrád	10 722	29½	3⅝	26¼	57	56	19	80⅝	56	110	2
11. Döge	2 907	29	10⅞	30½	377	145	25⅜	284⅝	127⅜	101	3
19. Kékcse	3 168	7	3⅜	10	128	54	10	106⅜	32	24	2
20. Kisvárda	6 234	21½	4⅜	35½	264	13	12	122⅜	35	98	3
22. Komoró	1 925	13	2⅝	15	82	26	12	78⅜	31⅜	59	3
23. Tiszakanyár	2 644	10	5	13	101	33	13	161⅜	18	90	2
25. Fényeslitke	4 350	35	11⅜	39	458	75	26	364⅜	61	218	3
33. Óntelek		10	3⅞	14½	110	54	11	116⅜	45	80	2
36. Pátroha	6 817	12	4⅜	21	94	19	17	138⅜	19	100	2
42. Tuzsér	2 605	18	3⅜	20	69	53	10	96⅜	32⅜	64	2
43. Szabolcsveresmart	3 470	23	4⅜	20	97½	37	16⅜	151⅜	30	0	2

67. Tiszabercel	*5 537*	*21*	*10 1/8*	*16 1/4*	*446*	*132*	*20 2/8*	*283 4/8*	*101 2/8*	*135*	*2*
69. Beszterec	*2 015*	*6*	*1 1/2*	*8*	*72*	*22*	*7*	*36*	*25*	*20*	*3*
70. Nyírbogdány	6 078	15 1/2	4 4/8	22 5/8	316	4	13	165	13	286	3
71. Buj	5 535	37	14 4/8	43 1/2	1 674	92	33 4/8	412 1/8	136 2/8	120	3
75. Demecser	6 435	27	13	22	365	61	22	364	132 6/8	100	2
78. Gáva	5 933	16 1/4	10 2/8	27 5/8	539	92	20 4/8	287	106 4/8	120	4
79. Gégény	4 082	7	5 6/8	28 1/2	275	94	25	141 2/8	93 4/8	22	2
80. Nagyhalász	13 622	6	13 4/8	24 7/10	493	96	15 2/8	378	147 4/8	80	3
81. Ibrány	10 580	21 1/2	18	13 3/4	132	88	13 2/8	514 3/8	180	100	3
82. Kék	3 812	14	4 6/8	18 3/4	138	37	17 4/8	131	57	80	2
83. Kemecse	6 778	20 1/2	15 4/8	36 1/3	687	162	33 6/8	431	155 3/8	240	3
85. Kótaj	6 831	0	0	0	0	0	0	0	0	0	?
87. Vasmegyer	3 950	12	7	9 3/4	364	64	10 2/8	211 7/8	70	40	3
91. Paszab	2 192	25	1 1/8	17	18 3/4	41	6 2/8	12	35 7/8	16	?
95. Tiszarád	1 602	2	1 6/8	4 3/8	68	11	4 2/8	55 5/8	17 4/8	20	2
105. Vencsellő	5 681	nincs	46 6/8	86 1/2	518	117	93 4/8	1 309	467 4/8	168	2
VI. *Szabolcsi Mezőség*											
63. Újfehértó	27 347	nincs	7 3/8	20 1/2	422	43	14 6/8	213 4/8	66 6/8	236	3
66. Balsa	3 430	61 11/24	34 4/8	105	1 072	269	69	976	375	200	2
72. Tiszabűd	7 745	nincs	29 2/8	116 1/8	2 100	21	58 4/8	831	379	650	3
74. Tiszadada	8 484	nincs	27 2/8	64 5/8	1 724	149	54 4/8	763	272 4/8	636	3
76. Tiszadob	13 691	nincs	30	68 3/8	1 492 1/2	368	60	855	360	500	3
77. Tiszaeszlár	10 128	nincs	21	29 3/4	973 1/2	338	42	588	210	300	3
86. Tiszalök	10 226	nincs	41	92 3/4	2 436 1/2	300	82	1 148	492	1 052	3
88. Tiszanagyfalu	4 735	nincs	4 6/8	—	227	48	9 4/8	133	47 4/8	100	3
93. Polgár	62 286	nincs	117	158 3/4	5 946	1 461	234	3 321	1 810	1 384	3
96. Rakamaz	7 476	33 1/4	58 6/8	84 1/2	3 046	223 1/2	117 4/8	1 645	637 4/8	776	3
98. Szabolcs	2 084	22	9 1/8	51 1/2	474	125	18 2/8	255 4/8	109 4/8	80	2
99. Szentmihály	16 063	nincs	110 6/8	173 1/8	6 814	903	221 4/8	3 171	1 429	2 252	3
103. Timár	3 131	47 1/8	21 4/8	65 3/4	1 150	335	43	610	235	200	2
VII. *Sziget*											
84. Kenézlő	3 207	26	16	17 1/2	330	107	17 4/8	480	204 6/8	100	2
106. Viss	2 384	19	10 5/8	32	484 1/2	190	31	246	214 6/8	60	2
107. Zalkod	1 836	16 1/2	2 2/8	32 1/2	24	45	25	38	53 5/8	50	2

(2. táblázat folytatása)

Község	A község határa 1913-ban kh	Sessiók száma 1772-es bevallás	Úrbéres telkek 1773 (Tabella)	1772-es bevallás			1773-as tabellák			1772-ben őszi vetés alá szántottak: h	Hány fordulóban (nyomás) művelik a határt
				beltelek p.m.	szántó p.m.	rét, kaszáló	beltelek p.m.	szántó hold	rét, kaszáló		
VIII. *Taktaköz*											
65. Taktabáj	2 822	20	$8^{6}/_{8}$	$42^{1}/_{2}$	398	$117^{1}/_{2}$	$17^{4}/_{8}$	245	82	200	2
73. Csobaj	3 429	$20^{5}/_{8}$	$10^{4}/_{8}$	$22^{3}/_{4}$	418	205	21	294	104	206	2
94. Ptrügy	5 473	$28^{1}/_{2}$	$18^{3}/_{8}$	$56^{7}/_{8}$	1 171	130	$36^{6}/_{8}$	$522^{4}/_{8}$	$183^{6}/_{8}$	200	2
100. Tiszatardos	1 500	nincs	$4^{2}/_{8}$	$5^{7}/_{8}$	231	$42^{1}/_{2}$	$8^{4}/_{8}$	119	$42^{4}/_{8}$	90	2
101. Taktakenéz	4 313	$18^{5}/_{8}$	$6^{2}/_{8}$	$24^{3}/_{4}$	$314^{1}/_{2}$	94	$12^{4}/_{8}$	$187^{4}/_{8}$	105	152	2
102. Tiszaladány	3 213	nincs	12	18	370	263	24	336	120	136	2
IX. *Hortobágy melléke*											
47. Tiszacsege	23 511	nincs	21	59	1 035	164	41	$679^{4}/_{8}$	119	234	3
48. Egyek	9 818	$66^{1}/_{4}$	$55^{4}/_{8}$	$80^{1}/_{2}$	3 180	530	$55^{4}/_{8}$	1 554	555	588	3
49. Földes	10 446	0	0	0	0	0	0	0	0	85	?
55. Nádudvar	35 572	nincs	$13^{7}/_{8}$	18	605	164	$27^{6}/_{8}$	$405^{2}/_{8}$	$150^{6}/_{8}$	264	3
58. Püspökladány	32 488	nincs	$76^{4}/_{8}$	$209^{3}/_{4}$	4 043	655	$178^{6}/_{8}$	$2\,166^{1}/_{8}$	948	532	4
59. Sáp	3 339	0	0	0	0	0	0	0	0	44	?
61. Hajdúszovát	10 230	$100^{1}/_{2}$	$82^{6}/_{8}$	$98^{1}/_{2}$	5 174	682	$95^{4}/_{8}$	$2\,708^{1}/_{8}$	$726^{4}/_{8}$	456	3
62. Téglás	6 663	nincs	$22^{6}/_{8}$	$105^{1}/_{2}$	1 302	263	$45^{4}/_{8}$	637	273	279	3
64. Balmazújváros	45 112	nincs	$83^{4}/_{8}$	107	5 666	527	82	2 831	1 002	358	3
X. *Szamos menti falvak*											
121. Szamoskér	1 668	13	$4^{4}/_{8}$	$16^{1}/_{2}$	28	61	$19^{4}/_{8}$	126	36	20	2
122. Kérsemjén	1 297	$6^{1}/_{2}$	2	10	32	30	10	56	16	14	2
131. Ópályi	4 628	49	$13^{4}/_{8}$	51	412	130	$39^{4}/_{8}$	411	129	113	3
132. Panyola	2 337	29	$11^{4}/_{8}$	34	99	142	34	$322^{4}/_{8}$	92	38	2
139. Szamosszeg	5 957	49	$24^{2}/_{8}$	42	99	286	41	686	194	25	2

helységekben, még inkább a falvak határától független pusztákon bérelhettek szántóföldeket, rétet, legelőt hosszabb-rövidebb időre.[100]

A jobbágyok földművelő tevékenysége mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a földesúri majorkodást sem. Ahol egyetlen földesúr bírta a községet, vagy ahol a földesurak birtokai valamiképpen elkülönültek egymástól, még inkább azonban a kizárólagos tulajdonjoggal bírt pusztákon, már ebben az időben is kialakulhattak a majorságok. Némileg ösztönözték ezek létrejöttét a regionális árucsere lehetőségei. A Tiszaoldal, a Rétköz, a Taktaköz, a Nyírség északi részének földesurai piaci lehetőséget találtak termékeiknek a Hegyalján; a kisvárdai, nyírmadai vásárokra Beregből, Ungból lejáró, mezőgazdasági terméket felvásárló kereskedők és fogyasztók révén. Nem lehet véletlen, hogy nemcsak az örökös jobbágyok „sűrűsödnek" az említett térségekbe, de itt robotolnak az úrbéresek a rendezés előtt minden második héten; aratáskor és hordáskor pedig, amíg a munka tartott.

A szántóföldi termelést jellemezve nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Szabolcs megyében roppant nagy számban élő kuriális, hétszilvafás, armalista és más néven emlegetett szegényebb sorsú nemesek földművelő tevékenységét sem. Ezeknek a birtokát nagyságrendileg 1848-ig sohasem írták össze, legfeljebb a jövedelmüket. Számos községben azonban az úrbéres lakosság mellett, vagy éppen azok fölött, meghatározó volt a szerepük a határ használatában, így a földművelésben is.[101] Ha feltételezzük, hogy a nemesi birtokosok hasonlóan használták a határt, ugyanazt termelték, ugyanúgy két, illetve három nyomásban művelték a földjeiket, mint a jobbágyok, illetve úrbéres lakosok, ugyanolyan eszközökkel dolgoztak, ugyanúgy nem volt fogalmuk a hold, négyszögöl és általában a később meghonosodott földmértékekről, legfeljebb a telekről, aminek a mértékét ugyancsak nem ismerték, akkor mégiscsak felvázolhatjuk Szabolcs megye mezőgazdaságának a jellemzőit a XVIII. század utolsó harmadában. Hozzátéve ehhez még természetesen azt, hogy a nemesség ugyanúgy bérelhetett pusztákat, irthatott erdőket, bérelhetett kuriális földet, mint a parasztság; és a rév- és vámmentesség miatt esetleg piacra is nagyobb kedvvel termelhetett, mint a jobbágy *(2. táblázat)*.

A táblázat számsorait összevetve, feltűnő a majdnem azonos időpontban vagy legfeljebb egyéves eltéréssel rögzített adatok közötti eltérés. Alig van község, ahol az 1772-ben kivett vallomások egyeznének az 1773-ban hivatalosan rögzített úrbéres állomány mennyiségével, akár a szántóföldeket, akár a rét nagyságát, de még a beltelket illetően is. Az összehasonlítás igazságtartalmának fokozása céljából itt is hangsúlyoznom kell, hogy az 1772-es bevallásokban a szántóföldeket nem holdakban, hanem pozsonyi mérőkben adták meg a jobbágyok, és a holdat két pozsonyi mérővel tekintették egyenlőnek az úrbérrendezéskor. Hozzátartozik a tényekhez az is, hogy az 1773-as tabellákban rögzített holdak számában bennefoglaltatik az ugar is. Tehát ahol három calcatura, három nyomás föld volt, ott az 1773-ban rögzített szántóföldnek elvileg 1/3-át tavasszal, 1/3-át ősszel vetették be, a harmadik 1/3-át pedig pihentették. Ahol két nyomásban használták a határt, ott a földek felét pihentették – hangsúlyozom ismételten, hogy csak elvileg, mert csak a legritkább esetben, még inkább: sohasem fordult elő, hogy ugyanannyi tavaszit és ugyanannyi őszit vetett volna egy-egy jobbágy és pontosan 1/3-át hagyta volna ugaron úrbéres járandóságának. Állításom igazát könnyű belátni, ha akár az 1772-es bevallással, akár pedig az 1773-ban tabellákba rögzített úrbéres állománnyal összevetjük az 1772

őszén felszántott és részben bevetett vagy még ugyanazon őszön bevetni szándékolt földek mennyiségét. Ugyancsak hangsúlyoznám, hogy az 1772-es szántások mennyiségét holdakban írták össze a conscriptorok, külön kiemelve az összeírás rubrikáiban, hogy jugerumról, két pozsonyi mérő vetőmagot befogadó holdról készült az őszi szántást rögzítő felvétel.

A feudális kori összeírások, nemcsak az egységes mértékrendszer hiánya miatt, de nem is csak az összeírók manipulálhatósága, megvesztegethetősége és közönye miatt, hanem a hétköznapok buktatói, a szokások tarkasága és az emberek rendi mentalitása miatt is, inkább csak tendenciákat jeleznek, semmint hű képet rajzolnak egy-egy állapotról. 1772–1773-ban például Szabolcs megyében több község lakói az egész határt együtt bérelik földesuruktól: Nyíregyháza, Rakamaz, Bűd, Szentmihály, Téglás, Polgár és még néhány település kommunitásai évi meghatározott pénzösszegben róják le földesúri tartozásukat, és a határ használatába földesuruk csak annyiban szólt bele, hogy a határjeleket őrizzék pontosan és ne engedjék elvadulni a szántóföldeket, réteket, legelőket. Máshol – ahol egynél több földesúr van – egy-két földesúr köt szerződést, contractust saját jobbágyaival,[103] és a faluban birtokolt „szántó mezejét", rétjét, legelőjét, esetleg nádasát, vesszősét – Szabolcsból nincs adatom arra, hogy erdejét valaki falusi kommunitásnak bérbe adta volna – a kisebb királyi haszonvételeket adta ki árendába. Az úrbérrendezéssel ezek a szerződések, írásos vagy szóbeli megállapodások nem veszítették el erejüket, csak fokozatosan szorították a jobbágyok földművelését és határhasználatát a földesurak az urbárium keretei közé. Ez a folyamat részben a népesség szaporodásával, részben az árutermelés nagyon lassú térhódításával erősödött csak fel, inkább az 1800-as évek elején, mint a XVIII. század utolsó harmadában.

Az itt körvonalazni megkísérelt állapotot tükrözik az investigatiók is. Az ötödik – a telki állományra vonatkozó – kérdésre rendszeresen visszatérő válasz, hogy „az megesketett személyek nem tudják bizonyosan, melyik légyen egy egész házhely . . . Következésképpen azt sem tudják, hány hold föld kelletik egy egész telek után, hanem csak régi hallomás szerént, kit egy egész, kit fél teleknek neveznek." A lényeg azonban most következik: „ahhoz képest a szántó földek és kaszáló rétek is, nem egyenlően vannak . . ." Ha rápillantunk azonban az urbárium bevezetésekor hitelesített táblázatokra, tapasztaljuk, hogy szépen kikerekednek az 1/8-os, 2/8-os, de leginkább a 4/8-os telkek, itt-ott 1-2 tucat egész telket rögzítettek, és alig van 5/8-os, 6/8-os, 7/8-os, 3/8-os telek.

A királyi biztos és az alispán közreműködésével az összeíró biztosok által „meghitelesített" urbárium és tabella rendre elkészült minden községben. Azok egyik példányát betették a megyei levéltárba; egy példányt felküldtek a Helytartótanácshoz, egy példányt kapott belőlük a község, egyet pedig a földesúr. Évekig nemigen volt szükség ezekre a dokumentumokra. Pihentek és porosodtak, mígnem a földesúri majorságok megszervezésével kapcsolatban egyre több községben került sor a földek felmérésére, a határok rendbeszedésére, és egyre gyakrabban fújták le a port a táblázatokról. A földesurak fokozatosan kisajátították Szabolcs megyében a korábban közös használatú erdőket, a határ korábban műveletlen részeit, majd sorra megszorították a jobbágyok szántóföldjeit, rétjeit, gyakorta a legelőket is. Szabolcs megyében ez a folyamat 1836 után gyorsult fel, majd pedig összekapcsolódott a Tisza szabályozásával.[104] Közvetlenül az úrbérrendezést követően a jobbágyok,

főleg az örökös jobbágyok jártak jól. Tetemesen csökkent a robotjuk, földesúrral „vívott" jelentősebb pereiket, főleg a határ rendezésével kapcsolatosakat fellebbezni kellett a Helytartótanácshoz. A könnyebbségnek azonban később utódaik fizették meg kamatostól az árát. Az urbárium kihirdetését követően, a robot leszállításán, illetve telki hányadhoz való igazításán túl majdnem minden maradt a régiben. A megrögzött hagyományokkal a földesurak sem szálltak azonnal szembe, de a gazdálkodás és az árutermelés objektív feltételei sem igen sürgették egyelőre a nemeseket a rendezésből rájuk háramló előnyök érvényesítésére.

1772-ben Szabolcs megyében még számos helyen divatozott az évenkénti újraosztása a szántóföldeknek. Ajakon például évenként „tehetősség szerint" osztották a szántókat; Cserepeskenézen sem szántója, sem rétje nem volt az egyetlen örökös jobbágynak; Őrmező lakói mindössze csak egyetlen telek után „tudtak" szántót; Lövőpetri lakói egységesen kuriális helységben lakónak vallották magukat. „Nyilassal osztják" minden évben a szántót és a rétet Balkányban; évenként osztják Hugyajban is a földeket nyíllal, egyformán: az egyik „járásban" 16, a másik „járásban" is 16, a harmadikban pedig 6 pozsonyi mérő mag alá való földet kap egy-egy jobbágy. Minden évben osztják Nagykálló mezővárosának úrbéresei a földet, mint ahogyan Nyíradonyban is, de itt minden gazda egyformán kap. Téglás kommunitása „facultáshoz képest", a jármolható barmok számához igazítva osztja a határ szántóföldjét, természetesen a bíró ehhez mérten követeli a contractusban megszabott bérleti díjhoz a hozzájárulást minden gazdától. Újfehértón minden évben a földesurak kedvétől függött, hogy a „rátájukból" mennyit engedtek át jobbágyaiknak szántás alá.

Polgár közössége a 6 ökrös gazdának 18 kila alá való földet mért minden nyomáson és 12 embervágó rétet adott, a négy ökrösnek 12 kila vetőmag alá való földet és 8 embervágó rétet, a két ökrösnek 6 kila alá való szántót és 4 embervágó rétet. A gyalogos ember csak két embervágó rétet kapott.

Rádon (Tiszarád) a földesurak kedvétől függött, hogy mennyit juttattak a „szűk határból" a jobbágyoknak. Rakamazon a „contractus előtt" ki-ki „tehetőssége" szerint kapott szántót, de a contractus életbelépése után 24 kila alá való szántót és 2 embervágó rétet kapott minden gazda. Szabolcs községben a földesúr kegye döntötte el minden évben, ki mennyit szánthatott. Szentmihályon tehetőségükhöz mérten szántottak a gazdák, Tardoson évenként osztotta az uraság tisztje a földet, a gazdák igaerejéhez mérten; Tiszaladányban pedig a gazdák „szolgálatjához mérték" már „régtől" a szántót. Turán „az földes uraság maga tetszéséből osztogatja az földet és kaszálókat". Vencsellőn bármennyit szánthatnának, de „kiki csak a maga tehetségéhez képest vészen földet és rétet a földes uraságtól". Viss lakói viszont telkek után bírják a földeket. Egy egész házhelyes gazda „a két mezőn 25,5 pozsonyi mérőt bír", és 10 embervágó rétet. Zalkodon „esztendőnként szokta a földesuraság kinekkinek kiosztogatni tetcése szerint".

Sorolhatnánk még tovább: Bélteken „minden esztendőben újonon szoktak osztani és nyilalni", hol többet, hol kevesebbet. Minden esztendőben osztódnak Máriapócson is a szántók, de Pócspetriben „mind a szántóföld, mind a kaszálók igen egyformán ki vagynak szabva".

A táblázat másik, mindennél feltűnőbb sugallata, hogy a határ roppantul kicsiny részét hasznosítják az úrbéresek szántóföldi és rétműveléssel. Természetesen nem szabad arra gondolnunk, hogy a földek többi részén majorsági gazdálkodás folyt.

Szinte biztosra vehetjük, hogy a falvak határainak nagyobbik fele szántóföldi művelésre, szénanyerés céljaira, de még legeltetésre is alkalmatlan. A jelenleg rendelkezésemre álló források alapján hiú és tévútra vezető kísérlet lenne egy-egy község legelőállományát még hozzávetőlegesen is megállapítani, még kevésbé az úrbéres legelők nagyságát. 1772–1773-ban a Szabolcs megyei falvak többségében még a szántóföldek sincsenek elkülönítve, a legelők pedig majdnem mindenütt közös használatúak a nemesek, úrbéresek, egyéb contractualisták, földbirtokosok és taksások között. Nemesi közbirtokosságként terpeszkednek szerte a határokban az erdők, több helyen a nádasok. Roppant területek tartoznak a hasznavehetetlen földek közé. Nincs meghatározott tulajdonjoga senkinek a vizekre, halászó tavakra, csikászó erekre, mocsarakra. Ezek a területek ekkoriban még a faluközösségek használatában vannak. Együtt „élik" gazdagok, szegények, nemesek és nemtelenek. Irtásokat tesznek rajta, itt gyűjtögetnek, használják, ki mint tudja. A falvaktól távolabb hatalmas puszták terülnek el, melyek közül néhányon az elkövetkező évtizedekben falu méretű települések jönnek létre.[105]

Az úrbéres szántóföldek és rétek, de főleg a szántóföldek csak viszonylagosan jelzik azt a földmennyiséget, amit a lakosok megműveltek. Alig egy-két községben foglalják magukban a „kerti" földeket: káposzta, dohány, len, kender, dinnye és egyéb vetemények termesztésére feltört határrészeket. Ezeket ugyanis a falu lakosai, a földesurakkal egyetértésben, többnyire a határ legjobb részein szakították ki, többségükben állandó használatba kerültek, és trágyázással, többszöri szántással javítgatták a lakosok; ezek többnyire szabad adásvétel tárgyait képezték. Nincsenek a szántóföldekbe, legfeljebb a kaszálókba beleszámítva a gyümölcsösök, mint ahogyan a szőlőföldek sem, már ahol ilyenek voltak. A szőlőföldek, mint az irtványföldek is, szabad adásvétel tárgyát képezték, még akkor is, ha elvileg ezek is földesúri tulajdonnak voltak tekinthetők. Az irtványföldek Szabolcs megyében az 1770-es évek végétől kezdenek szaporodni, de a hiedelemmel ellentétben nem csak jobbágyok, nemesek is bőséggel irtanak erdőket, tisztítanak meg gazos, bozótos területeket, törnek fel legelőt, hogy szántóföldi termelést folytassanak rajtuk. Van község, ahol a kukoricát termesztik irtványföldeken.[106]

A XVIII. század végén a paraszti földművelés szorosan és megbonthatatlanul összefüggött az állattenyésztéssel, mert az alapvető igaerőt nem nélkülözhette egyetlen jobbágy sem. Ökre vagy lova minden telkes gazdának volt. A pénzszűke, a felvevő piac hiánya még a nemesség számára sem tette lehetővé, hogy bérmunkával műveltesse majorságát. Még kevésbé volt ez lehetséges a jobbágygazdaságban. Egy féltelkes gazdának legalább két lova vagy négy ökre kellett legyen, és természetesen fejős tehene, hogy szaporulatával pótolja az elaggott, igavonásból kiöregedett ökröket. A XIX. század közepéig ugyanis a fejős, de még a meddő teheneket is csak a legritkább esetben jármolták. Minden falunak külön volt csordája, amelyben a heverő marhákat legeltették – ezeket többnyire gulyának nevezték –, és külön csorda a vonó marhák számára. A heverő marhák csordájában legeltek a növendék marhák, a meddő tehenek, a hízásra fogott tulkok stb. A fejős teheneket a falvakhoz közel, a vonó marhákat többnyire a falvak szántóföldjei közelében legeltették, hogy kívánság és szükség szerint könnyen jármolhassák.[107]

Szabolcs megyében a paraszti vallomásokból az tűnik ki, hogy az állattartás eléggé archaikus jellegű volt. Istállókról nem esik szó, ami természetesen nem jelenti

azt, hogy ne építenének ólakat, de a községek többsége szót ejt arról, hogy szénát csak teleltetésre, marhahízlalásra, nem pedig a jószágok jászol melletti tartására kaszáltak és tartalékoltak. Általános szokás volt, hogy fűsarjadáskor a jószágot kiverték a legelőre, és hó hulltáig mindenféle barom a legelőket, erdőket, felszabadított réteket, tarlókat, dinnyeföldeket járta. A jószágok többsége télen-nyáron a legelőn volt. Ha gyengébb volt a tél, az erdők fái és a bokrok alatt elszáradt gazt, füvet legelték a jószágok vagy a nyáron megkaszált és felgyűjtött rétet, amelyeken ritkán vagy sohasem kaszáltak sarjút. Számos helyen a zsombékosokat, vizes földeket járta a marha, ha az megbírta az állat súlyát.[108] Amikor a hó mindent belepett, akkor szénára szorult a marha, olykor még talán a juh is. Ezért esik annyi szó minden egyes falu vallomásában a rétről és a legelőről. Ha semmit nem, de szénát pénzért is vett a gazda, mint ahogyan a legelő szűkében lévő közösségek akár munkáért, akár pénzért, legelőt voltak kénytelenek bérelni. Benk lakói rendszeresen három napi munkáért béreltek a községgel szomszédos határokon legelőt. Bezdéd lakosai Lónyai Ferenc páscumát árendálták több-kevesebb rendszerességgel, míg Cserepeskenéz jobbágyai Torsnyospálcán voltak kénytelenek árvíz idején 1-1 napi munkáért jószágaiknak legeltetést biztosítani. Eszeny jobbágyai Mándokon és Szentmárton határában találtak jószágaiknak árvíz idején legelőt. Gemzse úrbéres lakossága minden évben 9-9 krajcárt fizetett minden pár lábas jószág legelési jogáért Nyírmada földesurának vagy a községnek. Gyulaháza lakói a kalászosok behordásáig és a széna betakarításáig kényszerültek jószágaikkal a karászi legelőkre, ahol 1 napi munkával fizettek minden marha után. Jéke ugyancsak Tornyospálca legelőire volt utalva aratás és kaszálás előtt, és ezért minden gazda egy-egy napi szántást és marhánként 1-1 petákot fizetett. Aratás és kaszálás után felszabadították a tarlókat és a réteket, és a tél beálltáig már saját határukon is megfértek jószágaikkal. Kisvárda jobbágyai Anarcs földesuraitól kaptak legeltetési jogot, ahol minden gazdának 1 napi gyalogos napszámmal és 1 napi szántással kellett ezt megváltania. De legelőt árendáltak a komoróiak, a fényeslitkeiek, az őrmezőiek, a mogyorósi, a szalókai, a téglási, a tiszaberceli, a berkeszi, a nyírbogdányi, a bűdi, a csobaji, a tiszadobi, a kenézlői, a tiszarádi, rakamazi, tardosi, taktakenézi, tiszaladányi, timári, vissi, baktai, besenyődi, őri, nyírgyulaji, panyolai, ramocsaházi, szamosszegi és vajai jobbágyok is. Gyulaj lakói például minden évben 42 napi szántásért és 60 napi aratásért kaptak együttesen legelőt, de ha kedvük vagy pénzük volt, munkájukat meg is válthatták. A szántás minden napjáért 1–1 rénes forintot, az aratásért pedig 1–1 márjást kellett fizetniük.

Hasonlóan legeltették a lovakat is. Számos ménes járta a határt Szabolcs megyében. Igaz, a lovaknak abrakról is gondoskodtak. Zabot, ahol csak megtermett, szívesen termeltek. Szalmája, termése egyformán takarmány volt, és főleg lovakkal etették.

Télen, amikor a hó mindent belepett, szénával kellett pótolni a legelők hiányát. Ezért volt olyan fontos minden község jobbágylakossága számára a rét. Ahol jó minőségű és elegendő rét volt, ott nem volt gond az állatok teleltetésével. Volt azonban község, nem is egy, amelyiknek egyáltalán nem volt rétje. Ilyen helyeken a telkes gazdák többnyire szántóföldjeikből hagytak kaszálni való területeket, vagy pénzen vettek szénát, még gyakrabban kaszáltak kuriális réteket, de ezeknek csak a harmada széna volt az övék. A rét, az azon nyerhető széna fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a falvak jobbágylakói, mikor a káraikat

panaszolják, leggyakrabban és legrészletesebben a széna hiányát, a rétek szűkös voltát vagy alkalmatlanságát emlegetik. Legtöbbször az árvizekre, a belvizekre, a „föld árjára" panaszkodnak, amelyek megrontják, megpenészesítik, „megbűzhütik" a szénát, és az már marhahízlalásra nem, legfeljebb marhatartásra alkalmas; de olykor a megpenészedett, iszapos, hínáros széna marhavészt is okozott.

Nyírbéltek lakói szerint szinte minden második évben beköszönt hozzájuk a marhavész, mert a belvíz, a föld árja annyira megiszaposítja, megrontja a szénájukat, hogy azon juhot egyáltalán nem is teleltethetnek, a marhák pedig döglenek tőle. Hasonlóan keserves a panaszuk a 60 ezer holdnyi határral rendelkező *polgári* jobbágyoknak. Ha árvíz van, az poshasztja szénájukat, ha nagy a szárazság, csak sásas gizgazt kaszálhatnak. Mindezért náluk is gyakori a marhavész.

Ha a Tisza vagy a Szamos áradása idejében jött, és hamar elvonult a földekről, akkor bő volt a szénatermés, és jó minőségű füvet kaszálhattak azok a falvak is, amelyeket gyakran látogattak az árvizek. A szabolcsi falvaknak több mint a felét, több-kevesebb rendszerességgel 73 községet „zaklattak" a vizek, áradások. Főleg a Tisza, de 4-5 községet a Szamos szorongatott kegyetlenül. Nemcsak a földeket, réteket, gyakran magát a falut is.[109]

Ha fölöttébb nagy volt az árvíz, vagy sokáig időzött a réteken, földeken, a falvak határában, akkor csak későn kaszálhattak szénát a lakosok. Rakamaz, Panyola jobbágyai panaszkodnak, hogy olykor csak Szent Mihály napján kezdhetik a széna kaszálását. Ha viszont augusztusban vagy szeptemberben lépett ki a Tisza a medréből, akkor a renden lévő vagy már a boglyába gyűjtött szénát lebegtette meg a vízen, és hordta el más határokra.[110] A lápi szigeteken kaszált szénát olykor-olykor a viharok, erősebb szelek – a szigetekkel együtt – más falvak határára sodorták.[111] Amelyik községet elkerülte az árvíz, annak a rétjét, néha a szántóföldjét is, a belvizek, „a föld árja" rontották. Nyírgelse, Taktabáj, Tiszadada, Nyírpazony, Apagy, Nyírbátor, Nyírbéltek, Besenyőd, Nyírbogát, Encsencs, Őr, Nyírgyulaj, Nyírjákó, Nyíribrony, Kállósemjén, Kisléta, Laskod, Levelek, Lóránthása, Érmihályfalva, Ófehértó, Petneháza, Nyírpilis, Piricse, Máriapócs, Pócspetri, Ramocsaháza és Vaja jobbágyai, zsellérei panaszolják káraik között, hogy főleg a korábban búzát termő földjeiket és rétjeik nagyobbik részét vette el tőlük a föld árja, zsombékossá téve a határ egy részét, ahová még télen sem hajthatják legelni jószágaikat, mert ezek a zsombékosok nem fagynak be, és bennük elsüllyednek az állatok. Máshol az árterületek és a tavak, mocsarak szigetein voltak a kaszálók, ahová nyáron csónakokkal jártak kaszálni, szénát forgatni, gyűjteni és boglyázni. Ilyen helyekről csak a kemény tél beállta után, jégen, szánkóval hordhatták ki a szénát. Ha enyhébb volt a tél, nem fagytak elég keményre a vizek, a széna odaveszett,[112] a jószág éhezett, szalmán tengődött, legfeljebb a téli legelőn szálazhatott valamiféle gizgazt magának. Ha viszont mindenáron szükség volt a takarmányra, akkor a falu lakói – fáradságos munkával – gátakat, hidakat készítettek, hogy hozzájussanak a szigetek ajándékához, a szénához.[113]

Ha sem a természet nem kedvezett, és a paraszti szorgalom sem hozta meg gyümölcsét, az állatokat akkor is etetni kellett, mert különben telek nélkül, megélhetés nélkül találta magát a család. Ilyenkor az utolsó krajcárokat is össze kellett kaparni, hogy szénát vásároljanak rajta. Messze falvakba, olykor 8-10 mérföldre is elszekereztek az emberek szénáért, nagy szükség esetén.[114]

Az igás állatok tartásával szorosan összekapcsolódó szántóföldi földművelés, a belső fogyasztó piac hiánya, a lakosság viszonylag gyér száma, a szállítási nehézségek kiküszöbölhetetlensége miatt elsősorban a lakosság önellátását szolgálta. Néhány térségben alakult csak ki a vásárokra és a szekeres vándorkereskedelemre épülő regionális termékforgalom. Tokaj-Hegyalja szőlőtermelő mezővárosai, Bereg és Ung megyék lakói érintkeztek termékcsere céljából Szabolcs megye falvaival. Tokaj, Mád, Tállya, Tarcal, Bodrogkeresztúr lakói vásároltak búzát, rozsot, szőlőkötöző sást, kukoricát, zabot, árpát, egyéb mezőgazdasági termékeket; kínálva cserébe pénzt, bort, kézműipari cikkeket, cserép- és üvegárut. Ung és Bereg megye lakói ugyancsak élelmet, mezőgazdasági terméket, halat, csikot igényeltek, s helyükbe fémtárgyakat, erdei termékeket, faeszközöket, háziipari cikkeket kínáltak. Némi élelmiszerpiac a postautak mentén alakult még ki. Valahány község, amelyik „országos út" mentén feküdt, érdemesnek tartotta ezt haszonvételei között megemlíteni[115] több szempontból is: lakóinak gyakrabban volt lehetőségük pénzes fuvarokhoz, honorált szállítási lehetőségekhez jutni; másrészt pedig az átvonuló személyi forgalom igényelte az élelmet; nemigen csalódunk, ha azt is feltételezzük, hogy a távolsági kereskedők, akik esetleg egy-egy központi raktár, granárium, folyók partján megtelepedett nagykereskedők számára vásároltak kis tételben termékféleségeket, szívesebben választották a nagyobb biztonságot, viszonylagos járhatóságot jelentő országos utakat, mint a falvakat egymással összekötő csapásokat, szekerek vágta, állatok taposta utakat, amelyeken télen-nyáron leküzdhetetlen akadályok tornyosultak, feneketlen kátyúk éktelenkedtek.

Egy-két tucatnyi falu kivételével nemigen volt érdemes Szabolcs megyében sem nemesnek, sem parasztnak mezei termékekből többet termelni, mint amennyit a család elfogyasztott, esetleg amennyit a falvakra telepített katonák feléltek. Szántóföld pedig volt bőven. Az úrbéres telki állomány, a hivatalos adatok tükrében ugyan szűkösnek mutatkozik, és a falvak sora, különösen a határukat két nyomásban használó községek lakóinak szinte mindenike panaszkodik a szűkös mezőre, mégis azt kell állítanunk, hogy művelésre alkalmas föld volt bőven, és ha igaerővel rendelkezett a jobbágy vagy taksás nemes, annyi földet művelt, amennyivel megbírt. Az úrbéres állomány mellett ugyanis egyre szaporodtak a be nem vallott irtások; bárki bármikor vállalhatott fel kuriális földet művelésre, ha a megtermelt termék kilencedét a földesúrnak hajlandó volt beszállítani; és ott voltak a puszták, a praediumok, amik a lakóhelytől, a falvaktól távolabb voltak ugyan, de határtalan terei lehettek volna az emberi szorgalomnak, ha ez nem jelentett volna fölösleges időtöltést, haszontalan fáradozást, soha meg nem térülő befektetést emberi és állati erőben. Ezért a praediumok többségét ebben az időben még legeltetéssel, szénatermeléssel hasznosítják Szabolcs megyében.

Mivel a szántóföldi termelés Szabolcs megyében nemes és jobbágy számára egyformán az önellátást szolgálta, ezért nemesek és jobbágyok, úrbéresek és kúriákon élők egyformán igyekeztek maguknak megtermelni mindenféle terményt. Az investigatiókból összegyűjthető teljes termékskálát egyetlen község lakói sem termelik, de a szántóföldek minőségétől és a hagyományoktól meghatározottan, még a legszűkszavúbb vallomásokban is tetten érhető az igények maradéktalan kielégítésére való törekvés.

Íme a termékskála: őszi búza, rozs, kétszeres vagy abajdoc élet, zab, árpa, kender, len, kukorica, lencse, borsó, tavaszi búza, köles, dinnye.

A hagyományos szántóföldi termények a kalászosok. Ezeket minden község lakói a „calcaturákban", a nyomásokban, a „járásokban" termelik. Ősszel a tiszta őszi búzát, a rozsot – amit Szabolcsban gabonának neveznek –, a kétszerest vagy abajdoc életet vetik. A tavaszi forduló veteménye a zab, az árpa, a lencse, a borsó, a tavaszi búza és a köles. Néhol előfordul a tavaszi fordulóban a kukorica is – amit ezen a tájon tengerinek, néhol tengeri búzának neveznek –, de a falvak többségében még külön erre a célra kihasított „tengeri földeken", kukoricás „kertekben", még gyakrabban irtásokon termelik. A kendert és a lent 1-2 község kivételével – ahol panaszkodnak, hogy nem termi meg a határuk[116] – minden gazda termeli. Külön kenderföldek, lenföldek szolgálnak erre a célra, amelyeket trágyázni is érdemes, de néhol muszáj is.[117]

Mint a kender és a len, a dinnye is külön e célból kihasított földben termett. Így kívánta a munkálata, még inkább az őrzése.

A korabeli szántóföldi termelés hitelesebb bemutatása céljából szükségesnek vélem néhány község jobbágylakosainak a vallomását felidézni, hogy aztán sorba vehessük: hol, milyen terményt termeltek.

Néhány község határa földművelésre szinte teljesen alkalmatlannak bizonyult. *Cserepeskenéz* (Újkenéz) lakói szomorúan vallják, hogy „igen kevés szántóföldjük" van, „és azt is a gyakorta való árvíz annyira elrontja, hogy igen ritkán lehet valami kevés hasznát venni". Nem is említenek név szerint semmiféle növényt, amit rendszeresen termelnének. Hasonlóan vallanak *Ladány-Őrmező* (Mezőladány) lakói is: a „helységnek szántó földje igen kevés van, ami van is, lapos helyen lévén, a gyakorta való árvíz úgy elrontja, hogy a lakosok teljességgel semmi hasznát nem vehetik, hanem kénytelenek más szomszéd határon kilenced alá szántani", de a kilenced mellett még „bizonyos szolgálatot is" tesznek a szántóföldért. Kenyerüket pedig részes aratással keresik. Hasonlóan mostoha a határa *Érkenéz*nek, *Tiszamogyorós*nak, *Szalókán*ak, *Nyíradony*nak a homok miatt, *Beszterec*nek, *Tiszaladány*nak, *Nyírbélte*knek, *Szamoskér*nek és *Nyírkércs*nek, bár ez utóbbiak kevéske szántóin, legalább a rozs és a kukorica rendszeresen megtermett, és lakói nem szorultak más falvak határaira vagy a bérelhető pusztákra, praediumokra. *Paszab* határa is „oly szoros", hogy „még nyomásokra se lehet osztani". Szigeteken, mocsarak porondjain szántanak egy keveset, és a termést csónakokon, önkezükkel készített gátakon, hidakon hordják ki e szigetekről.

Természetesen vannak dúsan termő mezők is. *Ajak* lakói például már-már büszkélkedve sorolják, hogy három nyomásra osztott mezejüket olykor-olykor szorongatja ugyan az árvíz, de földjeik ganajozás nélkül megtermik mindhárom fordulóban a tiszta őszi búzát, a rozsot, a kétszerest, zabot, kendert, lent, lencsét, borsót, kukoricát, de még a dinnyét is. Szinte szóról szóra ismétlik az ajakiak vallomását a tiszabezdédiek, hozzátéve, hogy ők tövisrépát is termelnek. Dögén kétszerest nem is vetnek a lakosok, csak tiszta őszi búzát és rozsot, meg minden egyebet, amit a föld teremni szokott. Sorolhatnánk tovább a dúsan termő szántókkal dicsekedő falvakat: Fényeslitke, Nyírlövő, Lövőpetri, Mándok, Pap, Tornyospálca, Pátroha. Szegényebbek, soványabbak a földek a *Hortobágy mellékén*, ahol az árvíz és a belvíz mellett a szikes földekre és a szárazságra egyformán panaszkodnak a lakosok.

Természetesen a név szerint fentebb felsorolt főbb kalászos és egyéb növények mellett, a szabolcsi emberek termeltek kisebb mennyiségben, kertekben, a házak

körüli beltelken vagy külön kihasított földeken másféle növényeket is: dohányt, káposztát, hagymát, tövisrépát, tököt, zöldségféléket, salátát, egyebet, de ezekről külön szeretnék majd szólni, mint a szabolcsi jobbágyok olyan fajta szorgoskodásáról, amelyből pénzt is szerezhettek. A megélhetés, a család és a gazdasághoz tartozó jószágok fenntartása azonban a fentebb felsorolt termények bőségétől vagy hiányától függött. Ezért célszerűnek találom, ha itt táblázatban is részletezem, melyik községben, milyen fontosabb növényféleségeket termeltek a jobbágyok, úrbéres lakosok. Márcsak azért is, mert az úrbéres földek mellett többnyire ezeket a növényeket termelték a robotra épülő majorságokban is. A táblázat tehát betekintést nyújt Szabolcs megye egészének a szántóföldi kultúrájába *(3. táblázat)*.

3. táblázat

Szabolcs megye falvaiban termelt szántóföldi növények[118]

Község	Őszi búza	Rozs	Kétszeres	Zab	Kender	Len	Lencse	Borsó	Kukorica	Dinnye	Árpa	Köles	Tavaszi búza
I. *Tiszaoldal*													
4. Bácsaranyos (Aranyosapáti, 1.)	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
6. Benk		x			x								
8. Tisza-Bezdéd	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
9. Cserepeskenéz													
12. Eperjeske		x			x				x				
16. Gyüre	x	x		x	x	x	x	x	x				
17. Jéke	x	x		x	x	x	x	x	x				
21. Kisvarsány	x	x		x	x		x	x	x				
24. Kopócsapáti	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
26. Nyírlövő	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
27. Ladány-Őrmező (Mezőladány)	nem terem a határuk												
28. Lövőpetri	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
29. Mándok	x	x	x	x	x	x	x		x	x			
30. Mogyorós		x			x								
31. Nagyvarsány	x	x		x	x	x	x	x	x				
34. Tornyospálca	x	x		x	x	x	x	x	x				
35. Pap	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
39. Tiszaszentmárton		x			x				x				
44. Zsurk	x	x	x	x	x		x	x	x	x			
II. *Erdőhát*													
1. Ágtelek		x			x				x				
13. Eszeny	x	x			x				x		x		
37. Szalóka					x				x				
III. *Nyírség*													
3. Anarcs	x	x	x	x		x			x	x			
5. Szabolcsbáka	x	x		x	x	x	x	x	x				
14. Gemzse		x			x				x				
15. Gyulaháza	x	x		x	x	x	x	x	x				
18. Nyírkarász	x	x		x	x	x	x	x	x				
32. Napkor	x	x		x	x		x	x	x				

(3. táblázat folytatása)

Község	Őszi búza	Rozs	Kétszeres	Zab	Kender	Len	Lencse	Borsó	Kukorica	Dinnye	Árpa	Köles	Tavaszi búza
38. Székely	x	x		x		x	x	x	x				
40. Nyírtass	x	x		x	x	x	x	x	x				
41. Nyírtét	x	x		x	x	x	x	x	x				
45. Balkány	x	x	x	x							x	x	
46. Biri	x	x	x	x					x		x		
50. Nyírgelse	x	x	x	x					x	x			
51. Geszteréd													
52. Hugyaj (Érpatak)	x	x	x	x	x	x			x		x	x	
53. Kiskálló	x	x	x	x							x		
54. Nyírmihálydi	x	x		x	x		x	x	x	x			
56. Nagykálló	x	x	x	x							x	x	
57. Nyíradony		x							x				
60. Szakoly													
68. Berkesz	x	x	x	x	x	x							
89. Nyíregyháza		x		x							x	x	x
90. Oros	x	x		x		x					x		
92. Nyírpazony	x	x	x	x	x	x			x		x		
97. Sényő	x	x	x	x	x	x					x		
104. Nyírtura	x	x		x	x	x			x				
108. Apagy	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
109. Bakta	x	x		x					x				
110. Nyírbátor	x	x											
111. Nyírbéltek	x	x											
112. Besenyőd	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
113. Nyírbogát	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
114. Encsencs		x											
116. Őr	x	x	x	x		x	x	x					
117. Nyírgyulaj	x	x	x										
118. Nyírjákó	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
119. Nyíribrony	x	x	és más veteményeket										
120. Kállósemjén	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x		x
123. Nyírkércs	x	x											
124. Kisléta	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
125. Laskod	x	x	x						x				
126. Levelek	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
127. Lóránthaza	x	x		x	x				x				
129. Nyírmada	x	x	x	x	x	x			x				
130. Ófehértó	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
133. Petneháza	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
134. Nyírpilis		x		x	jó gabonatermő				x				
135. Piricse	x	x											
136. Máriapócs	x	x											
137. Pócspetri	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
138. Ramocsaháza	x		x	másféle mezei veteményeket									
140. Vaja	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
IV. *Érmellék*													
115. Érkenéz	x	x	x										
128. Érmihályfalva	x	amit vetnek											x

(3. táblázat folytatása)

Község	Őszi búza	Rozs	Kétszeres	Zab	Kender	Len	Lencse	Borsó	Kukorica	Dinnye	Árpa	Köles	Tavaszi búza
V. *Rétköz*													
2. Ajak	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
7. Rétközberencs		x	x	x	x	x							
10. Dombrád	x	x		x	x	x		x	x				
11. Döge	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
19. Kékcse		x		x	x	x			x	x			
20. Kisvárda	x	x		x	x	x			x		x		
22. Komoró	x	x	x	x	x		x	x	x	x			
23. Tiszakanyár		x			x				x	x			
25. Fényeslitke	x	x	x	x	x	x	x		x	x			
33. Óntelek	x	x		x		x			x				
36. Pátroha	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
42. Tuzsér	x	x		x	x		x	x	x	x			
43. Szabolcsveresmart		x		x	x				x				
67. Tiszabercel		x		x		x			x				
69. Beszterec		x											
70. Nyírbogdány	x	x		x	x	x			x				
71. Buj	x	x		x	x	x	x	x	x		x		
75. Demecser	x	x		x	x	x			x				
78. Gáva		x		x	x	x			x		x		x
79. Gégény	x	x		x	x	x			x		x		
80. Nagyhalász	x	x		x		x	x	x			x		x
81. Ibrány	x	x		x	x	x	x	x	x		x		
82. Kék	x	x		x		x			x			x	
83. Kemecse	x	x	x	x	x	x					x		
85. Kótaj													
87. Vasmegyer	x	x	x	x	x	x			x		x		
91. Paszab						x			x	x	x		
95. Tiszarád	x	x	x	x	x	x			x				
105. Vencsellő	x	x		x	x	x	x	x	x		x		
VI. *Szabolcsi Mezőség*													
63. Újfehértó	x	x		x	x	x			x		x	x	x
66. Balsa		x		x	x	x			x		x		
72. Tiszabűd		x		x	x						x		x
74. Tiszadada	x	x		x	x				x		x		x
76. Tiszadob		x		x	x					x	x		x
77. Tiszaeszlár	x	x		x	x						x		x
86. Tiszalök					x	x			x				
88. Tiszanagyfalu	x		x	x	x	x					x		x
93. Polgár	x	x		x							x		
96. Rakamaz	x	x		x							x		x
98. Szabolcs	minden tavaszit és őszit												
99. Szentmihály		x		x	x	x			x		x		x
103. Timár	x	x	x	és tavaszi veteményeket									
VII. *Sziget*													
84. Kenézlő	x	x		x	x	x	x	x	x	x			
106. Viss		x		x	x	x			x				
107. Zalkod		x		x	x	x			x				

(3. táblázat folytatása)

Község	Őszi búza	Rozs	Kétszeres	Zab	Kender	Len	Lencse	Borsó	Kukorica	Dinnye	Árpa	Köles	Tavaszi búza
VIII. *Taktaköz*													
65. Taktabály	x	x	x	x	x				x		x		
73. Csobaj	x	x		x	x				x		x		x
94. Ptrügy	x	x		x							x		
100. Tiszatardos	mindenféle mezei veteményeket												
101. Taktakenéz		x		x	x				x		x		
102. Tiszaladány		x		x									
IX. *Hortobágy melléke*													
47. Tiszacsege	x	x	x	x							x	x	
48. Egyek	x	x	x	x							x		
49. Földes													
55. Nádudvar													
58. Püspökladány	x	x	x	x							x		
59. Sáp													
61. Hajdúszovát	x	x	x	x						x	x	x	
62. Téglás		x		x	x				x	x	x	x	x
64. Balmazújváros	x	x		x	x				x			x	
X. *Szamos menti falvak*													
121. Szamoskér	x												
122. Kérsemjén	x		és más veteményeket										
131. Ópályi	x	x	x	x		x	x	x	x				
132. Panyola	x	minden vetni szokott termést											
139. Szamosszeg	x	x	és más veteményeket										

A jobbágyok által termelt növényféleségeket összegező táblázat első pillantásra bizonyítja, hogy különleges növénytermesztési körzet nem alakult ki Szabolcs megye tíz régióra tagozódó tájegységein. A jobbágyok mindent megtermeltek, ami megélhetésükhöz, önellátó gazdaságuk fenntartásához szükséges volt. Monokultúra sehol nem alakult ki, ami azt is bizonyítja, hogy nem, vagy csak nagyon kezdetleges volt az árutermelés. Ami az egyes községek, még inkább tájegységek termékféleségei között eltérésként jelentkezett, az inkább a természeti és talajadottságokkal függött össze, semmint a piacra termelés ösztönző hatásával. A termékskála minden régióban egyformán gazdag volt. Itt-ott találunk csak egy-két kiugró hézagot. Ezeknek azonban nem feltétlenül az az oka, hogy az illető községben csak egy-két növényféleséget termeltek volna. Elképzelhető, hogy a jobbágyok nem tartottak feltétlenül szükségesnek mindent megemlíteni, vagy az írnok megelégedett néhány növényféleség név szerinti jelzésével.

A növénytermelést illetően legfeltűnőbb Ladány-Őrmező, a mai Mezőladány lakosainak vallomása. „Nem terem a határuk" – panaszolták, és a káraik, megélhetési nehézségeik között külön is kitértek rá, hogy aratáskor „más falvak határain" keresik kenyerüket, és olykor a szomszédos falvak határán szántanak vetés alá, amiből „kilencedet" kell adniuk az illetékes földesuraknak.[119]

A másik szembeszökő jelenség, hogy legelterjedtebb gabonaféle az egész megyében a *rozs*, amit Szabolcs-szerte csak gabonának neveztek. Nem volt olyan tájegysége a megyének, ahol ne termelték volna. Egyedül Cserepeskenéz, Ladány-Őrmező, Szalóka, Ramocsaháza, Tiszalök, Tiszanagyfalu, Kér és Kérsemjén lakói nem említették külön, hogy rozsot vetnének, de az említett falvak közül a kétszerest, a búza és rozs keverékét termelték Ramocsaházán, Tiszanagyfaluban, tehát minden bizonnyal vetettek időnként tiszta rozsot is.

A rozs mellett a második legfontosabb vetemény volt az őszi búza. A Tiszaoldal, a Nyírség, az Érmellék, Taktaköz, a Hortobágy melléke és a Szamos menti falvak szinte mindenike termette. Itt-ott azonban panaszkodtak az emberek, hogy határuk nem termi meg. A Rétközben például nem vetettek búzát Kékcse, Tiszakanyár, Szabolcsveresmart, Tiszabercel, Beszterec, Gáva és Paszab lakói, mint ahogyan a Szabolcsi Mezőségben Balsa, Tiszabűd, Tiszadob, Tiszalök és Szentmihály lakói sem, mert ahogyan állították, „üszöggé és rozzsá válik" határukban a tiszta „őszbúza", ezért nem is fáradoznak vele. Hasonló a helyzet a Sziget két községében, Vissen és Zalkodon.

A kétszeres vagy abajdóc élet, a búza és rozs keveréke már korántsem volt olyan népszerű, mint akár a búza, akár a rozs önmagában. Érdekes, hogy a Tiszaoldal, a Szabolcsi Mezőség, a Rétköz, a Sziget és a Taktaköz lakossága tartózkodott leginkább ennek a kevert gabonafélének a termesztésétől. Alighanem összefüggésben van ez azzal, hogy ezek a tájegységek közel találták a szőlő-monokultúrás Hegyalját, ahol gabonafölöslegüknek felvevő piaca volt, de könnyebben értékesíthették a tiszta búzát, rozsot, mint a kétszerest. Annál elterjedtebb volt a kétszeres a Nyírségben, az Érmelléken és a Hortobágy mellékén.

A zab a búzával és a rozzsal vetekedett népszerűségben. Mind a katonaság, mind a fuvarozó zsellérek által keresett gabonaféle volt a zab a lovak számára, és a megmaradt szalmáját takarmányozásra is használhatták a lakosok.

Ha már végigtekintjük a termékskálát, kiemelten kell szólnunk a kenderről és a lenről. A szabolcsi emberek egyszerre termesztették mindkét rostot adó növényféleséget. Ahol megtermett, mindenütt vetették. Ahol ilyen-olyan ok miatt a határ nem volt alkalmas a kender és len termesztésére, nem győztek az emberek panaszkodni: határuk nem termi meg a kendert vagy a lent. Nemcsak azért érdekes ez számunkra, mert a kender és a len az a növényféleség, amelyik alá rendszeresen trágyáztak az emberek a legtöbb községben, hanem azért is, mert az általánosan elterjedt termesztésük fokozottan aláhúzza a falvak lakóinak önellátó gazdálkodását. Arról is tanúskodik, hogy kiterjedt háziipar épült e két növényféleség rostjának a feldolgozására. A téli napokat és estéket az asszonyok, lányok fonással, szövéssel töltötték. A lenből finom vászon, gyolcs; a kenderből durva vászon, kötelek, zsákok, ponyvák készültek. A len magját olajütőkben dolgozták fel. Számos község pénzbevételi forrásai közé tartozott a lenmagból „ütött" olaj árusítása. A későbbiekben erről még bővebben szólunk.

Hagyományos és általánosan elterjedt főzelékféleként termesztették Szabolcs megyében a lencsét és a borsót, bár voltak tájegységek, ahol egyáltalán nem termelték, vagy csak említésre nem méltó mennyiségben. Az Erdőhát, az Érmellék, a Szabolcsi Mezőség, a Taktaköz és a Hortobágy melléke községeinek lakói egyáltalán nem említik e két növényféleséget a termékeik között. Annál kedveltebb volt

azonban a Tiszaoldal és a Nyírség falvaiban. Eléggé ismert és termesztett növényféleségek voltak a Rétközben is. Érdekességként kell megjegyeznünk, hogy néhány kivételtől – Mándok, Dombrád, Fényeslitke – eltekintve párhuzamosan termesztették a lakosok. Vagy mind a kettőt, vagy egyiket sem.

Közkedvelt növény volt Szabolcsban a kukorica is. Érdekes módon, azokban a régiókban is, ahol ekkoriban még viszonylag sok volt a tölgyerdő, tehát nem szűkölködtek a lakosok a makkoltatási lehetőségekben sem. A Tiszaoldal, a Nyírség az Erdőhát és Rétköz falvainak szinte mindenikében termelik a kukoricát, többnyire még kertekben, irtásokon, erre a célra kihasított földeken, annak ellenére, hogy e tájegységek bővelkednek makktermő fákban is. Erdőben gazdag vidékek közül csak a Szamos menti falvak lakói nem emlegetik sűrűn a kukoricát mint termesztett növényt. Itt csak Ópályi lakói tettek róla említést. Annál furcsább, hogy a fát, az erdőt szinte teljesen nélkülöző Hortobágy melléki falvak lakói közül csak Téglás és Balmazújváros lakói tartják érdemesnek veteményeik között felsorolni ezt a kapásnövényt, és viszonylag kevés községben teszik szóvá a Szabolcsi Mezőség fákban, erdőkben szintén hiányt szenvedő lakói is.

A dinnye nem volt létszükségleti cikk, de az egyik legkönnyebben hozzáférhető gyümölcs volt a jobbágy- és zsellérember számára. Szabolcsban elég sok helyen termelték, és néhány község lakói kifejezésre juttatták azt is, hogy vásározni is szoktak a dinnyével. Különösen a Szabolcs községben termett dinnye híresedett el, de árulták a gelseiek is dinnyéiket minden nyáron. Legsűrűbben a Tiszaoldal és a Rétköz falvainak a határában találkozunk dinnyés kertekkel, de előfordultak itt-ott a Nyírségben és a Szabolcsi Mezőségben is. Ritkábban a Hortobágy mellékén. Egyáltalán nem említik a Szamos menti falvak lakói. Bizonyára nemcsak azért, mert esetleg a határuk alkalmatlan termesztésére. Elképzelhető, hogy a közeli szatmári szilváskertek, a Bereg megyei almások az itt lakók gyümölcsigényét kielégítették, s nem kellett nekik bajlódniuk a dinnye termesztésével, őrzésével, tucatnyi egyéb gondjával.

A tavaszi forduló egyik kalászosa volt az árpa. A szabolcsi ember nem lévén sörivó, sörfőzők, sörházak sem voltak gyakoriak e tájon – egyedül Nagykállóból tudunk létezéséről ekkoriban egy „serháznak" –, inkább takarmányozás és emberi táplálkozás céljaira termelhették az árpát. Nem mindenütt, természetesen. A Tiszaoldal, az Érmellék, a Sziget és a Szamos menti falvak egyikében sem említették a lakosok, hogy termelnék. A Nyírség falvaiban is elsősorban a Nagykállóhoz közeli településeken, bizonyára a nagykállói sörház igényeit kielégítendő. Feltűnően elterjedt növény volt azonban a Szabolcsi Mezőségben, a Taktaközben, több településen vetették a Hortobágy mellékén és a Rétközben is.

Kiszorulóban volt a termelvények közül a köles. Egyetlen régióban sem volt általános a termesztése. Leginkább a Hortobágy mellékén vetették. Itt négy község lakói is – Csege, Szovát, Téglás, Balmazújváros – megemlítik. Itt-ott előfordult még a Nyírségben – Balkány, Nagykálló, Nyíregyháza –, egyetlen községben – Kék – a Rétközben és ugyancsak egy községben – Újfehértó – a Szabolcsi Mezőségben.

A tavaszi fordulók veteménye volt a tavaszi búza is. Ez sem volt elterjedt növényféle a megyében. Ha itt-ott fel is tűnt – Nyíregyháza, Kállósemjén, Érkenéz, Gáva, Nagyhalász, Csobaj, Téglás –, egyedül a Szabolcsi Mezőségben termelték rendszeresen. Ott viszont egy-két kivételtől eltekintve, szinte minden faluban.

A termelési hagyományok, százados szokások mellett bizonyára a piaci lehetőségek voltak legnagyobb hatással egy-egy község termelési kultúrájának és a lakosok termelési kedvének formálására, de alapvetőek voltak a föld minősége, a geológiai és földrajzi, éghajlati viszonyok is. Modern kifejezéssel: a mikrokörnyezet jellemzői.

A földművelés majdnem teljesen ki volt szolgáltatva a természet szeszélyeinek. Árvíz, jégverés, szárazság és belvizek, fagykár ellen az ember teljesen tehetetlen volt. Kevés hatalma volt a vadak felett is. A legnagyobb kárt a megérett termésben a madarak – verebek, csókák, varjak – okozták.[120] A jobbágy és nemes lakosság megkísérelte ellenük a védekezést. Mária Terézia királynő kötelezte is a földesurakat, hogy minden évben lőport, serétet, puskát adjanak a jobbágyoknak három napra, és a falu lakói összefogva irtsák a kártevő vadakat. Ezek a vad-irtó „hadjáratok" azonban nem sok haszonnal kecsegtettek. A falvak határainak nagyobbik fele Szabolcsban áthatolhatatlan mocsár, nádas, erdő, vad bozótos, ahol könnyen menedéket találhattak – és fölösen szaporodhattak – a madarak. A nagy vadakat: szarvast, farkast, vaddisznót, őzet könnyebb volt irtani, bár ezek vadászata csak a nemeseket illette még akkor is, ha a szántóföldi kultúrában vagy a jobbágyok jószágállományában olykor-olykor ezek is tetemes károkat okozhattak. Szabolcs megyében egyébként a farkast mindenki irthatta. Megyei statútum rendelkezett róla, hogy mindenki, aki farkast ejt el, és annak bizonyságát adja a szolgabíró előtt, jutalomban részesül.[121]

A természet szeszélyeinek kiszolgáltatott szántóföldi termelést a jobbágy csupán szorgalmával, kétkezi és igás munkájával befolyásolhatta. Szántással és trágyázással segíthette a terméshozam növekedését.

A trágyázás Szabolcs megyében nem volt divatban. Magáról a trágyázás műveletéről jelenleg még alig tudunk valamit. Annyit csupán, hogy 13 községben rendszeresen trágyázták a kenderföldeket.[122] Azt viszont már nem tudjuk, hogy kinekkinek örökös kenderföldje volt-e, vagy a kenderföldet évenként jelölték-e ki a határ más-más részén.

Tíz község lakói vallják, hogy őszi búza alá rendszeresen vagy 3-4, esetleg 5-6 évenként trágyáznak.[123]

Hét község úrbéres lakossága vallotta 1772-ben Szabolcs megyében – 140 községből –, hogy időnként trágyázniuk kell a határt, mert egyébként nem terem kielégítően.[124] Hogy milyen gyakorisággal és hogyan trágyázták a szántóföldeket, arról hallgatnak.

A föld termelékenységét, a növények terméshozamát fokozhatták a jobbágyok a szántással. Önmagában erről is keveset tudunk. A szabolcsi ember szántó eszközeit, vasait, ekéit minden bizonnyal a környéken szerezte be. Részben Debrecenben, részben Ungvár és Munkács vásárain, olykor Miskolcon, de valószínűleg a tokaji vásárok is jó alkalmak voltak ilyen célra. A használt ekékről, eketípusokról is nagyon keveset tudunk.[125] Azt sem tudjuk még, hogy hányan voltak olyan kovácsok a megyében, akik maguk is csináltak ekét, szántóvasat. Legfeljebb elképzelésünk lehet, de biztos adatunk arról sincs, hogy milyen eljárással és milyen gyakorisággal élezték a szántóvasakat. A paraszti vallomások is keveset árulnak el a szántás műveletéről. Az urbáriumokban egységesen, minden község úrbéreseit arra kötelezik, hogy szántáskor 4 ökörrel, maga szekerével, ekéjével és boronájával vonuljon robotra, egy ekéhez két embert állítson ki: egyiket az ekét tartani, másikat az ökröket vezetni.

Az investigatiókban a 140 községből 59-ben tettek említést a szántásról. Egyetlen község lakói vallottak arról, hogy határuk – „minden részben" – két ökörrel is szántható;[126] 2 község lakói úgy vallottak, hogy a határ némely része 6, más része pedig 4 ökörrel szántható csak;[127] 56 község úrbéresei pedig arról panaszkodnak, hogy a „calcaturák" egésze vagy jelentősebb része csak 4 ökörrel szántható.[128] Mivel mindezen vallomások a maleficiumok, a károk, nehézségek között hangzottak el, aligha járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy a többi községben – ha gyatrán, sekélyebben is – két ökörrel vagy lóval szántottak. Itt-ott feltűnik egy-egy adat arról is, hogy hányszor szántják meg a vetés alá a földet. A leggondosabb megmunkálást a búzaföld igényelte. Az őszi tiszta búzát a legtöbb helyen háromszori szántás után vetették el, de kétszer mindenütt szántottak búza alá. Nyíregyháza lakói meg is mondják, hogy búzát nem vetnek, mert egyszeri szántás után nem terem meg, ők pedig nem szoktak egynél többször szántani. Hajdúszovát lakói is egyszeri szántásba vetettek mindent.

Tizennyolc község lakói állították határozottan, hogy a búza alá minden évben háromszor szántanak.[129] Az említett 18 községből 12-ben a rozs alá csak kétszer szántottak.[130] Négy községben említették,[131] hogy mindenféle őszi vetés alá kétszer szántanak. Itt-ott megemlítik azt is, hogy a tavaszi vetések alá egyszer szoktak szántani.[132] Az adatok hézagosak, de területileg eléggé szórtak ahhoz, hogy jellemezzék Szabolcs megye lakóinak szántási szokásait. Nemigen járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy megyeszerte elterjedt szokás volt a tavasziak alá egyszer szántani, míg az őszi vetések alá többnyire kétszer forgatták meg a földet, és háromszor csak a tiszta őszi búza alá szántottak itt-ott az emberek.

A szántóföldekről betakarítható terméshozamról szinte semmit sem tudunk, mert önmagában az, hogy valamelyik község lakossága dicsekszik földje termékenységével vagy panaszkodik a határ mostohaságáról, alig mond valamint az utókor számára. Az 1770-es években pedig sem statisztikusok nem voltak, sem a közigazgatás választott embereit nem érdekelték a terméshozamok. Még az úriszéki pörökben sem találunk erre adatokat, vagy csak a legritkább esetben. Még kevésbé tanúskodnak a földek hozamáról a végrendeletek. Tulajdonképpen közvetett eszközökkel sem tudunk közelíteni a termésátlagokhoz, mert ha feltételeznénk is, hogy egy-egy jobbágy annyit termel, amennyit a járadékok beszolgálgatása – kilenced, tized – után családja megélhetésére és a jövő évi vetőmag biztosítására elegendőnek vél, akkor is kellene ismernünk a családlétszámot, a bevetni szándékolt föld területét, és külön a család étkezési szokásait: mennyi búza, rozs, kukorica szükséges a család tagjainak táplálásához. A modern statisztikai intézmények megszületésétől, az adatszolgáltatások pontossá válásától kezdve erre több-kevesebb biztonsággal építhetünk, de a feudalizmus korában ilyen adatokra építeni, nemcsak az adatok hiányában képtelenség, hanem azért is, mert a legkevésbé éppen az egyes családok táplálkozási szokásait ismerjük. Egy biztos: a kenyér és tésztafélék, tehát a rozs és búza szerepe korántsem volt olyan kizárólagosan meghatározó egy-egy Szabolcs megyei község lakóinak a táplálkozásában, mint azt a XIX. század második felének fogyasztói szokásaiból gyakran igyekszenek kikövetkeztetni néprajzosok vagy helytörténészek. Azok a számadatok pedig, amelyek először adhatnának némi betekintést az egyes növényféleségek terméshozamáról,[133] majdnem képtelenül valótlanoknak tetszenek. 1828-ban ugyan – a regnicoláris conscriptió keretében – minden község meg-

vallotta azt is, hogy hányszorosát termi meg földjük az elvetett magnak. Szabolcs megyében – a vallomások szerint – ez nem több, mint a vetőmag két és fél-három vagy négyszerese.[134] E között a két szélsőség között ingadozna a termelékenység. A 2–4-szeres terméshozam ebben az időben már nemcsak hihetetlennek tűnik, hanem annyira kevésnek is, hogy ezért talán még az 1770-es években élő embereknek sem lett volna érdemes az ekét a földbe „akasztani". Talán közelebb járnánk az igazsághoz, ha az országosan 2–4–5-szörösre becsült terméshozamot fogadnánk el, de ez is csak találgatás lenne. E ponton az olvasó sem tehet mást, mint belenyugszik abba, hogy a rendelkezésemre álló és az általam ismert források alapján még csak megközelítően saccolni sem tudom, milyen terméshozamok mellett gazdálkodott Szabolcs megyében az úrbéres lakosság 1772-ben, vagy a XVIII. század utolsó harmadában.

A földet művelő szabolcsi emberről, munkájáról és annak eredményéről ennyit árulnak el az 1772-ben rögzített investigatiók. Az életéről, de még a munkájával kapcsolatos egyéb tevékenységéről sokkal többet. Egyebek mellett azt is, hogy az általuk megtermelt vagy a természettől gyűjtögetéssel, halászattal és egyéb tevékenységgel elsajátított, de el nem fogyasztott javakat hol, merre értékesítette; és azt is, hogy a szántóföldön végzett tevékenysége mellett, milyen egyéb haszonszerzési lehetősége volt. A következőkben a vásározó, termékét pénzre vagy egyéb, a szabolcsi ember számára nélkülözhetetlen eszközök megszerzésére fordított iparkodására vetünk egy pillantást.

Szabolcs megyei vásárok és vásározó szabolcsiak a XVIII. század utolsó harmadában

A történetírás és a gazdaságtörténet feltárt eredményeiből közismert ma már az a tény, hogy a szűk belső piacokkal rendelkező országok kereskedelme a prekapitalista időkben elsősorban külkereskedelemre orientált.[135] Bányászati és nyerstermékeit, mezőgazdasági cikkeit, könnyűipari alapanyagait csak külföldön értékesíthette. Ezek között az országok között volt a helye Magyarországnak is a XVIII. században. A polgári társadalomra jellemző korszerű kereskedelmi hálózat, és a tőkés gazdaság funkcionálását lehetővé tevő fejlett infrastruktúra kialakulása előtt ezeket a külföldre szánt termékeket is főleg a jelentősebb országos vásárokon gyűjthették össze gyorsan a nagykereskedők határainkon túlra szállítani érdemes mennyiségben. Ez a tény önmagában megnövelte a magyarországi vásárok jelentőségét. Hozzá kell azonban tennünk, hogy az egyes tájegységek lakói, a földrajzi, természeti adottságoktól jelentős mértékben befolyásolt, a regionális munkamegosztásból adódó árucsereigényeket is ezeken a vásárokon bonyolíthatták le legbiztonságosabban és leghatékonyabban.[136]

A vásárok mellett bizonyos termékféleségek – főleg háziipari termékek (vászon, faszén, mész, faragványok, üvegáruk, agyagedények, gyümölcs stb.) – forgalmazásában jelentős szerep jutott a házaló és vándorkereskedelemnek is.[137] Ezúttal azonban csak a Szabolcs megyei lakosság vásározásait igyekszem nyomon követni. Azt is csak a XVIII. század végén. Azt vizsgálom, milyen vonzókörzeteket alakítottak ki azok a mezővárosok, amelyek Szabolcs megyében vásártartási joggal rendelkeztek; és a megyén kívül, a megye lakossága által mely vásárok voltak a látogatottak. Mielőtt azonban rátérnék a vásározó helyek számbavételére, az egyes vásárok vonzókörzetének felmérésére, szólnom kell néhány szót arról, hogy Szabolcs megye viszonylag gyér számú, szinte kizárólag mezőgazdasággal foglalkozó lakosságát mint eladókat és vevőket miként érinthették ezek a vásárok.

Szabolcs megye piacra, eladásra szánt termékei közül egy minimális mennyiségű búzán, rozson, zabon és árpán kívül a dohány, az élőállat, a gyapjú, esetleg kender, len, méz és viasz jöhetett számításba. Néhány község lakói esetleg friss gyümölcsöt, aszalványokat, égetett szeszt, kender- és lenmagból készült olajat, gyékényből, sásból és vesszőből készített háziipari termékeket kínálhattak vásári portékaként, míg szükségleteik a mezőgazdaságban meg nem termelhető javak és tárgyak mindenikére kiterjedhettek volna. És itt különös hangsúlyt kell hogy kapjon a „volna", mert bármennyire széleskörűek lehettek az igények, azok kielégítését nagy mértékben korlátozta az a puszta tény, hogy pénzre váltható javaik, pénzszerzési lehetőségeik

eléggé korlátozottak a XVIII. században, sőt még a későbbi évtizedekben is. Épp ezért túlzottan nagy jelentőséget nem szabad tulajdonítanunk annak az árucsere-forgalomnak, amely ebben az időben a szabolcsi ember számára kínálkozott. Pénzből, de pénzszerzési lehetőségekből is roppantul nagy hiány van ezen a tájon. Tojás, tyúk, kappan, tej, vaj, túró, hagyma, különböző zöldségfélék és kerti vetemények bőven teremnének a megyében, de fogyasztójuk csak a termelő. Ipari város az 1770-es években az egész országban nincs; Szabolcsban pedig még szabad királyi város sem található. A megye féltucatnyi mezővárosát is csak az emeli a falvak többsége fölé, hogy egy-két tucat iparos él bennük, és évenként 1-2-4 vagy 6 vásár tartására privilégiumot kaptak. Ekkor még csak Nagykállónak van némi közigazgatási vonzata, a többieknek még ez sem. Se egy gimnázium, se egy kollégium, se egy manukfaktúra, se egy bánya nem „ékesíti" ezt a régiót, amelyik különös színével, a paraszti munkától elütő elevenségével ízelítőt mutatna a majdan beköszöntő polgárosodás jellegzetességeiből; főleg pedig felvásárolhatná azokat az emberi létezéshez szükséges termékeket, amelyeket bőségesen termelhetne a megye lakossága, ha pénzre cserélhetné. Így hát az a gazdag felsorolás és tényhalmaz, ami a vásározási hasznonvételekkel kapcsolatban az investigatiókba bekéredzkedett, inkább csak lehetőség, mint valóság, mégis, úgy vélem, érdemes feltárnunk őseink vásározó mozgásterét, még akkor is, ha ezúttal csak egy megyére korlátozódnak ezek a mélységükben a falvakig lenyúló vizsgálatok.

Az elmondottakat figyelembe véve, Szabolcs megye lakói a XVIII. század utolsó harmadában 29 vásárt látogattak. Ezek közül 6 vásározó hely bent volt a megyében, 23 pedig a megye határain kívül.

A hat Szabolcs megyei vásározó hely a következő: *Kisvárda, Nagykálló, Nyírmada, Nyírbátor, Tiszaszentmárton, Tornyospálca.*

A megyén kívül 23 vásározó hely: *Debrecen, Tokaj, Mátészalka, Ungvár, Munkács, Nagykároly, Erdőbénye, Sátoraljaújhely, Miskolc, Eger, Sajószentpéter, Karcag, Szikszó, Mád, Olaszliszka, Sárospatak, Tarcal, Bodrogkeresztúr, Tállya, Székelyhíd, Diószeg, Margita, Nagyvárad.*[138]

Természetesen, a felsorolt városok és vásározó helyek sem a megyén belül, sem a megyén kívül nem egyformán népszerűek.

Szabolcs megye úrbéres lakossága, minden bizonnyal nemesi lakosai is, legszívesebben a kebelükben lévő mezővárosok országos vásárain kereskedtek. Mindenekelőtt *Kisvárda, Nagykálló* és *Nyírmada* országos vásárai voltak igen-igen látogatottak a megyebeli lakosok által. Indokolt hát ezért elsőként ezek vonzókörzetét megvizsgálni.

Kisvárda

A legnépszerűbbek Szabolcs megyében a kisvárdai vásárok voltak. A 140 megvallatott község[139] és mezőváros lakói közül 94-ben állították határozottan, hogy rendszeresen járnak a várdai sokadalmakra, ahol „évenként hat vásár esik", és ezeken „mindenféle javoikat eladhatják, szükségükre valót pedig vehetnek". A 94 községből 29-ben első helyen, 28-ban pedig második helyen említették a felsorolásban Kisvárdát, ami külön is hangsúlyozza ennek a mezővárosnak a fontosságát a XVIII.

század utolsó harmadának árucseréjét illetően. Azoknak a községeknek, városoknak, falvaknak a sorát pillanatnyilag nem ismerjük, amelyeknek lakói más megyékből látogatták ezeket a vásárokat, de Ung, Bereg, Ugocsa és Szatmár vármegyéből minden bizonnyal több település vásározói jártak ide áruikkal. Majdan, ha az említett vármegyék investigatiói is feldolgozásra kerülnek, teljes képet rajzolhatunk a vásári vonzókörzetekről. Most kénytelenségből meg kell elégednünk a Szabolcs megyei települések vásározó útjainak felvázolásával.

Első helyen: Fényeslitke, Nyírlövő, Lövőpetri, Mogyorós, Óntelek, Tornyospálca, Pap, Pátroha, Szalóka, Tiszaszentmárton, Szabolcsveresmart, Ágtelek, Ajak, Anarcs, Bácsaranyos, Benk, Rétközberencs, Cserepeskenéz, Dombrád, Döge, Eperjeske, Jéke, Kékcse, Tiszakanyár, Kopócsapáti, Nyírmada, Ófehértó, Berkesz, Eszeny.

Második helyen: Apagy, Besenyőd, Nyírjákó, Levelek, Petneháza, Pócspetri, Vaja, Beszterec, Nyírbogdány, Buj, Demecser, Nagyhalász, Ibrány, Kemecse, Vasmegyer, Őrmező, Mándok, Nagyvarsány, Nyírtass, Tuzsér, Zsurk, Szabolcsbáka, Tiszabezdéd, Gemzse, Gyulaháza, Gyüre, Nyírkarász, Komoró.

Harmadik helyen: Nyírbogát, Nyíribrony, Kállósemjén, Ramocsaháza, Kiskálló, Nagykálló, Nyírtura, Napkor, Székely, Nyírtét, Kisvarsány.

Negyedik helyen: Nyírbakta, Őr, Nyírkércs, Laskod, Lóránthása, Hugyaj (Érpatak), Nyírmihálydi, Nyíradony, Téglás, Újfehértó, Kék, Tiszarád, Sényő.

Ötödik helyen: Nyírbátor, Kisléta, Máriapócs, Biri, Nyírgelse.

Hatodik helyen: Encsencs, Nyírgyulaj, Nyírbéltek, Piricse, Balkány, Gégény.

Hetedik helyen: Nyírpilis, Nyírpazony.

Nyírmada

Ma már majdnem hihetetlen, de a XVIII. század utolsó harmadában Kisvárda után a mai *Nyírmadá*nak, vagy ahogyan akkor nevezték, *Nagy-Madá*nak volt a Szabolcs megyei mezővárosok közül a legnagyobb vásári vonzókörzete. 71 szabolcsi település lakói látogatták rendszeresen a madai vásárokat, ami földrajzi fekvésével magyarázható. Maguk a mezővárosi lakosok vallottak erről: Mada – állították – „oly helyen . . . vagyon helyeztetve, hogy a szűkebb földön szomszéd nemes vármegyék, úgy mint Bereg, Máramaros és Ugocsa, midőn életet venni ki jönnek, leg elsőben érik . . .” Mada tehát alkalmat adott vásáraival a mezőgazdasági termékeket kínáló szabolcsiaknak, hogy találkozzanak a Máramarosból, Beregből és Ugocsából kézműipari és háziipari termékeket, főleg a mezőgazdasági termeléshez szükséges eszközöket: ekéket, sarlókat, kaszákat, kapákat és más nélkülözhetetlen szerszámokat és használati tárgyakat kínáló északkeleti felvidékiekkel. Ennek a regionális, földrajzi tájegységek között, a természeti adottságokra épülő munkamegosztásból származó árucsere-szükségletnek a révén híresedtek el tehát a madai vásárok. Szabolcs megye falvaiból az alábbi sorrendben és számban látogatták a lakosok a madai vásárokat:

Első helyen: Apagy, Nyírbakta, Nyírjákó, Nyírkércs, Laskod, Levelek, Lóránthása, Petneháza, Pócspetri, Vaja, Őrmező, Nagyvarsány, Nyírtass, Szabolcsbáka, Gemzse, Gyulaháza, Gyüre, Nyírkarász, Kisvárda, Kisvarsány.

Második helyen: Nyírbátor, Őr, Nyíribrony, Kállósemjén, Ófehértó, Ramocsaháza, Berkesz, Kék, Sényő, Lövőpetri, Óntelek, Tornyospálca, Pátroha, Szabolcsveresmart, Ajak, Anarcs, Bácsaranyos, Berencs, Cserepeskenéz, Dombrád, Döge, Jéke, Kékcse, Tiszakanyár, Kopócsapáti.

Harmadik helyen: Nyírbéltek, Besenyőd, Nyírgyulaj, Máriapócs, Beszterec, Nyírbogdány, Demecser, Nagyhalász, Kemecse, Tiszarád, Fényeslitke, Nyírlövő, Mándok, Pap.

Negyedik helyen: Tiszabezdéd, Nyírbogát, Encsencs, Kisléta, Piricse, Nyírgelse, Nagykálló, Nyírtura.

Ötödik helyen: Nyírpilis, Balkány, Nyírpazony.

Hatodik helyen: Biri.

Nagykálló

Hajdan jeles végvár, Mária Terézia korától pedig a megye állandó székhelye, a Debrecen – Tokaj postaút majdnem pontosan felező pontjánál lévő mezőváros, ahová még érdemes volt áruikkal ellátogatni a hegyaljai és debreceni céhes mestereknek is. Országos vásárai ezért őrizték hagyományos népszerűségüket. Mint Nyírmadára, ide, Nagykállóba is 71 szabolcsi helység lakói járnak fölöslegeiket eladni, és szükségleteiket beszerezni. Csakhogy amíg Madát 20 községből látogatták első helyen, addig Nagykálló sokadalmait már csak 7 községből. Második helyen Madát 25 község említette meg, Nagykállót mindössze 7 község. Vásározó szerepköre, piaci vonzáskörzete tehát mindenképpen kisebb Nagykállónak, mint Nyírmadának. Bizonyítja ezt az is, hogy olykor még a közvetlen szomszédságában lévő települések lakói is fontosabbnak tartják a kisvárdai, madai vagy debreceni vásárokat első helyen említeni, mint a nagykállóikat. Nézzük azonban a konkrét tényeket.

Első helyen: Besenyőd, Ibrony, Kállósemjén, Kisléta, Ramocsaháza, Nyírbátor, Kiskálló.

Második helyen: Kisvárda, Encsencs, Piricse, Máriapócs, Nyírmihálydi, Nyíradony, Téglás.

Harmadik helyen: Nyírbakta, Nyírkércs, Laskod, Lóránthaza, Nyírpilis, Vaja, Újfehértó, Berkesz, Ibrány, Kék, Óntelek, Pátroha, Nyírtass, Szabolcsveresmart, Ajak, Anarcs, Dombrád, Döge, Kékcse, Tiszakanyár.

Negyedik helyen: Apagy, Nyírgyulaj, Nyírjákó, Levelek, Pócspetri, Balkány, Kemecse, Oros, Fényeslitke, Napkor, Székely, Nyírtét.

Ötödik helyen: Őr, Nyírmada, Ófehértó, Hugyaj (Érpatak), Gégény, Nagyhalász, Tiszarád, Nyírlövő, Pap, Tuzsér, Zsurk, Komoró.

Hatodik helyen: Nyírbogát, Petneháza, Sényő, Nyírtura, Bácsaranyos, Tiszabezdéd, Nyírgelse.

Hetedik helyen: Kopócsapáti, Lövőpetri.

Nyolcadik helyen: Biri, Nyírpazony, Mándok.

Kilencedik helyen: Berencs.

Nagykálló vásárai, amint látjuk, Szabolcs megye belső lakossága körében is csak a kisvárdai és madai sokadalmakat követik népszerűségben, látogatottságban. Amely községek lakói négy-öt vásárt említenek a nagykállói előtt, bizonyára csak esetle-

gesen, elvétve jártak áruikkal a megyeszékhelyre. A hagyomány ereje és a sokadalmi alkalmak még erre fordíttatják néhány község lakosaival a szekérrudakat, de már ekkor megkezdődött Nagykálló hanyatlása, ami feltétlenül összefügg azzal, hogy belső felvevő piaca minimális, maga a mezőváros is csak olyan termékeket kínál eladásra, amit más falvak lakói is kínálnak. Víziutaktól messze esik, a külföldi piacokra árut szállító kereskedők exponáltabb helyeken is felvásárolhatják a számukra fontos nyers- és alapanyagokat, állatokat, azért Nagykállót elkerülik. A földrajzi helyzetéből adódóan Nagykálló nem válhatott a regionális munkamegosztásból eredő termékszükségletek és áruk cserehelyévé, ezért a szomszédos vármegyék lakói teljesen elmaradtak vásárairól.

Nyírbátor

Nagykállónál is jobban érezhető Nyírbátor hanyatlása. Hajdani, középkori fényét és jelentőségét a Báthori családtól nyerte. A főnemesi udvartartás központtá emelte, ezt a szerepkörét sokáig meg is őrizte, de a XVIII. századra hanyatlása oly mértékű, hogy privilégiumait is képtelen kihasználni. Inkább már csak nevében mezőváros, mint funkcióját, szerepkörét tekintve. Szomorúan vallanak erről az oppidum lakói. „Magának ezen városnak privilégium mellett – állítják – vólna négy országos, és minden héten egy-egy napi vásárja, de mind eddig egy országos vásáránál több azok közzül egészlen fel nem állott . . ." Összefüggött a mezőváros hanyatlása azzal is, hogy a XVIII. század elején a Károlyi család birtokába került Nyírbátor, akik földesúri hatalmuk székhelyévé Nagykárolyt, az ősi birtokot tették, politikai szerepet is Szatmár megyében játszottak. Nyírbátor számukra egyike volt számos birtokaiknak, amelyik csak zavarta földesúri hatalmuk kiteljesítését régtől meglévő privilégiumaival. Földrajzi, geográfiai helyzete is kedvezőtlen a „városkának". Még Nagykállónál is kedvezőtlenebb. A XVIII. század utolsó harmadában nem maradt más szerepköre Nyírbátornak, mint közvetíteni a közvetlen környezetében elhelyezkedő falvak egymás közötti árucseréjét, néhány mezőváros, esetleg olykor-olykor egy-egy szabad királyi város Nyírbátorba tévedő vásározó céhes iparosának évenként egyszer lehetőséget teremteni a sokadalmában való árusításhoz. Nem véletlen, hogy mindössze 55 község lakói tartották említésre méltónak a nyírbátori vásárokat, és az 55-ből is mindössze 8 említette első helyen, és csak 5 második helyen.

Első helyen: Nyírbéltek, Encsencs, Nyírgyulaj, Nyírpilis, Piricse, Máriapócs, Nyírmihálydi, Újfehértó.

Második helyen: Nyírkércs, Kisléta, Laskod, Lóránthaza, Nyírbakta.

Harmadik helyen: Őr, Balkány, Berencs, Kisvárda.

Negyedik helyen: Nyíribrony, Nyírmada, Ófehértó, Ramocsaháza, Vaja, Gégény, Pátroha, Szabolcsveresmart, Ajak, Anarcs, Bácsaranyos, Döge, Kopócsapáti.

Ötödik helyen: Apagy, Nyírbogát, Nyírjákó, Kállósemjén, Levelek, Petneháza, Pócspetri, Sényő, Nyírtura, Fényeslitke, Lövőpetri, Óntelek.

Hatodik helyen: Besenyőd, Nagykálló, Nagyhalász, Nyírlövő, Pap, Tuzsér, Zsurk, Dombrád, Kékcse, Komoró, Kanyár.

Hetedik helyen: Tiszabezdéd, Biri.

Tiszaszentmárton

Mostanra már teljesen feledésbe merült, de a XVIII. század utolsó harmadában fontos vásározó hely volt Tiszaszentmárton. Vonzókörzete Szabolcsban viszonylag kis számú településre korlátozódott, de szemben a nyírbátori évenkénti egy vásárral, Szentmártonban évenként öt vásár volt. Életüket, szerepkörüket ezek a vásárok is annak köszönhették, hogy a szomszédos Bereg, Ung, Ugocsa, de még a távolabbi Máramaros megye lakói, az akkori viszonyokat tekintve, jelentős mennyiségű élelmiszert, igás állatot voltak kénytelen az Alföldről vásárolni, ezért cserében a már emlegetett termékeiket kínálták. Tehát a regionális munkamegosztás éltette Tiszaszentmárton évenkénti öt sokadalmát is. Szabolcs megyéből 16 község látogatta ezeket a vásárokat több-kevesebb rendszerességgel.

Első helyen: Mándok, Tuzsér, Zsurk, Tiszabezdéd, Komoró.
Második helyen: Nyírmada, Fényeslitke, Nyírlövő, Pap.
Harmadik helyen: Apagy, Nyírjákó, Levelek, Pócspetri, Lövőpetri.
Negyedik helyen: Petneháza.
Ötödik helyen: Besenyőd.

Tornyospálca

Az eddig tárgyaltakon kívül volt még egy vásároshely Szabolcs megyében, ahol minden esztendő újév napján adhattak-vehettek a lakosok, Tornyospálcán. Vonzókörzete nincs, egyetlen falu, település sem említi, hogy eljárnának erre a vásárra, csak Tornyospálca lakói vallanak róla, s állításuk szerint az újév első napján megtartott vásárokat az tartja életben, hogy Ung vármegye lakói ide járnak élelmet vásárolni.

Szabolcs megye sajátos helyzetéből, agrártermelésre berendezkedett jellegéből fakad, hogy nagy kiterjedésű területén nincs egyetlen olyan belső felvevőpiac sem, amelyik maga köré csoportosíthatná a falvakat, és regionális központként az iparosodás fokozásával, a polgári fogyasztó réteg gyarapításával elősegíthetné a megye által megtermelt mezőgazdasági cikkek gyorsabb ütemű és nagyobb mennyiségű belső fogyasztását, ezáltal megindíthatná, segíthetné a mezőgazdasági és kereskedelmi tőke felhalmozódását. Árucseréje nemcsak a XVIII. század utolsó harmadában, a XIX. század első felében is őrzi azt a prekapitalista jelleget, amelyik a regionális munkamegosztásra épül. Nem véletlen, hogy Kisvárda és Nyírmada emelkedik ki vásározó vonzókörzetként jelentősebb mértékben, és minden más mezőváros háttérbe szorul, nemcsak az említett két mezőváros vonzataihoz, hanem a megyén kívüli vásárok némelyikének a vonzásához viszonyítva is.

A Szabolcs megyén kívüli vásárok közül, a megye lakosságának áruforgalmát és vásározási szokásait tekintve, kettőt kell külön is kiemelnünk: *Debrecen*t és *Tokaj*t. E kettő közül is kiemelkedik a XVIII. század utolsó harmadában *Tokaj*. A Tiszával a városka alatt egyesülő Bodrog, és ezek mellékfolyói révén az egész keleti és északkeleti országrésszel szoros és az akkori közlekedési, áruszállítási lehetőségeket tekintve jó kapcsolatokat teremthetett ez a mezőváros. A Tiszán a Bodrog betorkollásánál megépített tölgyfahíd és a Rakamazig kiépített töltés erre terelték végle-

gesen a Magyarország és Erdély közötti forgalmat, a Tiszántúl felső vármegyéi és a lassan igazgatási centrummá fejlődő Pest és Buda ezen a hídon keresztül tartotta kapcsolatait, itt vonultak át rendszeresen az állandó katonaság ezredei, itt vezetett a hivatalos postaút Debrecen és Kassa között, és sorolhatnánk még egyéb infrastruktuális jelentőségét ennek a hídnak és a Rakamazig megépített töltésnek, ami a legnagyobb árvíz idején is biztosította a zavartalan forgalmat.

Mindezen előnyök mellett a Hegyalja bortermő és borkereskedelemmel foglalkozó mezővárosai jelentős felvevőpiacai voltak a szántóföldi termékeknek, az élőállatoknak. Kenyérgabonára éppúgy szükség volt ebben a térségben, mint dohányra, kender- és lenvászonra, de más, a természet ajándékozta cikkekre is, mint például szőlőkötöző sásra, hordóabroncsnak alkalmas vastagabb vesszőkre, tölgyfára, zsindelyre, kerámia- és üvegárura stb. A szőlőtermelésre berendezkedett mezővárosok közé feltűnően magas számban települtek kézműiparosok, kerékgyártók, bognárok, más mesterségben jártasak, kézművesek, asztalosok, ácsok, üvegezők, szabók, szűcsök, csizmadiák stb. Manufaktúrák is alakultak a Hegyalján, főleg az itt található nyersanyagok feldolgozására. Üveg és majolika termékei sok helyre eljutottak. A Hegyalja az a régió, amelyik természeti adottságainál, viszonylagosan monokultúrás mezőgazdaságánál fogva is rászorult más tájegységek nemcsak ipari, hanem mezőgazdasági cikkeire is, és hozzá még pénze is volt az itteni lakosoknak, hogy a korabeli Magyarországon az ilyen jellegű igényeiket magas színvonalon elégíthessék ki. Az árutermelés, a bérmunka megjelenése, a tőkefelhalmozódás a magyar mezőgazdaságban talán itt indult meg leghamarabb, és a korabeli Magyarországon itt zajlott legsikeresebben. Mindez már nemcsak a regionális munkamegosztásra épülő árucserét tartja életben, hanem a kereskedelmi tőke megjelenését, felhalmozódását is eredményezi. A hegyaljai városok tehát országosan elhíresedtek, és bár a híd- és töltéspénz elég magas összegű volt, mégis a Szabolcs megyei úrbéres lakosság egyik legkedveltebb vására volt a tokaji sokadalom. A Hegyalján féltucatnyi mezővárosban volt rendszeres vásár, de ha a falvak lakói Szabolcsban a Hegyalját említették, több mint valószínű, hogy Tokajt értették rajta. Akik nem Tokajba, vagy nemcsak Tokajba jártak Szabolcs megyéből vásározni, azok felsorolták többnyire mindazon helyeket – Mád, Tállya, Bodrogkeresztúr, Erdőbénye, Tarcal stb. –, ahová Tokajon kívül még el-eltévedtek egy-egy országos vásárra. Ha a paraszti vallomásokban emlegetett Tokajt és az általánosan használt földrajzi fogalmat, a Hegyalját szinonim fogalomnak tekintem, akkor 71 község vásározott több-kevesebb rendszerességgel Tokajban. Önmagában a 71-es szám nem mond sokat, mert Kisvárdára például 94 településről jártak. Ennél lényegesebb az, hogy 23 község lakói első helyen említik Tokajt, 19 község lakói pedig a Hegyalját. A községek elhelyezkedése, földrajzi fekvése azonban egyértelművé teszi, hogy a 19 Hegyalját emlegető falu lakói is első helyen és leghamarabb érték el Tokajt. Biztonsággal feltételezhetjük tehát, hogy ha nem is mind a 19 Hegyalját emlegető községben gondoltak a vallomást tevők Tokajra, egy-két kivétellel a Hegyalja Tokaj mezővárosát takarja. Ennek a figyelembevételével vázolom fel azt a listát, amelyik a tokaji vásárok vonzókörzetéről nyújt felvilágosítást. (Természetesen csak Szabolcs vármegye községeiből.)

Tokaj

Első helyen: Nyírgelse, Hugyaj (Érpatak), Taktabáj, Balsa, Tiszabercel, Tiszabűd, Csobaj, Tiszadada, Tiszaeszlár, Gáva, Gégény, Tiszalök, Tiszanagyfalu, Nyírpazony, Rakamaz, Szabolcs, Szentmihály, Tiszatardos, Tiszaladány, Timár, Napkor, Székely, Nyírtét.

Hegyalját említenek: Beszterec, Nyírbogdány, Buj, Demecser, Nagyhalász, Nyíregyháza, Ibrány, Kék, Kemecse, Kenézlő, Vasmegyer, Paszab, Tiszarád, Sényő, Taktakenéz, Nyírtura, Vencsellő, Viss, Zalkod.

Második helyen: Balkány, Biri, Nagykálló, Oros, Ptrügy, Balmazújváros.

Harmadik helyen: Tiszadob.

Negyedik helyen: Nádudvar, Berkesz.

Ötödik helyen: Téglás.

Hatodik helyen: Újfehértó.

Hetedik helyen: Tuzsér, Zsurk, Anarcs, Rétközberencs, Dombrád, Döge, Komoró, Tiszakanyár.

Nyolcadik helyen: Nyírgyulaj, Óntelek, Pátroha, Ajak.

Kilencedik helyen: Tiszabezdéd, Fényeslitke, Nyírlövő, Mándok, Pap.

Tizedik helyen: Pátroha, Lövőpetri.

A hegyaljai városok alatt a községek lakói természetesen nem minden esetben Tokajt értették. Számos községben pontosan meg is nevezték azokat a mezővárosokat, ahová Tokajon kívül jártak. A tokaji vásárok mellett népszerűek voltak a tarcaliak (15 község lakói látogatták, akik közül a ptrügyiek első helyen említették ezt a sokadalmat).[140] Bodrogkeresztúrba 21 községből jártak,[141] Sátoraljaújhelyre 23 községből,[142] Mádra 3 községből,[143] Olaszliszkára két[144] és Sárospatakra is két községből.[145] Ezeket a sokadalmakat azonban a második, harmadik, hatodik, hetedik helyen említik a vallomást tevő jobbágyok, ami feltétlenül összefüggött azzal, hogy csak ritkán, elvétve fordultak meg ezeken a távolabbi, nehezebben megközelíthető mezővárosokban, vagy legalábbis azt, hogy nem a falvak lakóinak többsége, csak néhányan jártak ezekre a városokra. Mindenesetre a Hegyaljával élénk és állandó volt a szabolcsi falvak kapcsolata, különösen a Rétköz falvainak lakói kedvelték a Hegyalját, ahová könnyen mehettek csónakokon, ladikokon, és kisebb értékű és mennyiségű árukkal is érdemes volt, esetleg vásári alkalmakon kívül is megjelenni e területen.

Debrecen

A XVIII. században Debrecen a legmagyarabb város, és a gazdasági életben is kiemelkedő szerepet játszik, de már korántsem olyan fontosat, mint a XVI–XVII. században. A város „árkain" belül élő kézműiparosok termékei messze földön híresek voltak. Debrecen állatvásárai talán a legfontosabbak ebben az időben a Kárpát-medencében. Hajdani fénye, hatalma és nagysága azonban már csak emlék.

A XVIII. század utolsó harmadára Debrecen gazdagsága, vezető szerepe lehanyatlott. Hosszú küzdelem árán sikerült ugyan megőriznie, megerősíteni szabad

királyi városi rangját;[146] népességszámban még ezt követően is vezeti néhány évtizedig a magyarországi városok listáját, de már Pest készülődik átvenni tőle a vezető szerepet az élet minden területén. A XVIII. század utolsó harmadától Debrecen tulajdonképpen már csak azzal tűnik ki a magyar városok sorából, hogy lakossága tisztán a magyar etnikumból toborzódott. Gazdasági jelentősége naponként, hónaponként csökken, de heti és országos vásárai a XIX. század közepéig jelentősek, és Kelet-Magyarországon vitathatatlanul a legnépesebbek. Könyvárusok, céhes mesterek, hazai és külföldi kereskedők, szántó-vető parasztok és állattenyésztők egyformán felkeresik még nagy országos vásárait, amelyeken gyakorta két hétig lehetett adni-venni szűrt, gubát, szántóvasat, baltát, csizmát, viaszt, mézet, gyapjút, lovat, ökröt, tinót, búzát, dohányt, mézeskalácsot, pecsenyét, kultúrcikket, bibliát, szövetet, selymet, vásznat, debreceni bicskát, lószerszámot és mindent-mindent, amire a korabeli városi és falusi embernek, nemesnek, papnak, katonának, parasztnak, jobbágynak és cselédnek szüksége volt. Híres vásárai csábították a Szabolcs megyei falvak lakóit is. 66 község lakói vallották 1772-ben, hogy látogatják a debreceni vásárokat. 8 mérföldről, 50-60 kilométerről is elindultak Debrecenbe a vármegye falvaiból, hogy több-kevesebb rendszerességgel Debrecenben adják el fölös mezőgazdasági termékeiket, nélkülözhető állataikat vagy itt szerezzék be az életükhöz, gazdálkodásukhoz nélkülözhetetlen cikkeket, szerszámokat. A debreceni vásárok népszerűségét nagyban növelte, hogy a magyarországi termékeket külföldre szállító kereskedők is állandóan jelen voltak ezeken a sokadalmakon, ami nagyban megnövelte a keresletet, főleg az élőállat és a gyapjú, dohány, égetett szesz, viasz és más, messze földre is szállítani érdemes áruk iránt. Legbiztonságosabban és viszonylag magas áron itt mindent értékesíteni lehetett. Bár Debrecen maga is állattartó és szántóföldi műveléssel foglalkozó település, de a városban sok a kézműves, a tisztviselő, a diák, bérért szolgáló cseléd, napszámos és más társadalmi réteghez tartozó ember, és ezek mind-mind fogyasztói a mezőgazdasági termékeknek. Fél és negyednapi járóföldről Debrecennek a heti vásárait is érdemes volt már ekkoriban is felkeresni. Jártak is a szabolcsi falvak lakói mind heti, mind országos vásáraira.

Első helyen: Nyírbogát, Balkány, Biri, Tiszacsege, Egyek, Nagykálló, Nyíradony, Püspökladány, Hajdúszovát, Téglás, Oros, Nádudvar, Balmazújváros.

Második helyen: Nyírgelse, Kiskálló, Újfehértó, Nyírtura.

Harmadik helyen: Hugyaj (Érpatak), Nyírmihálydi, Gégény, Polgár, Őrmező, Szabolcsbáka, Cserepeskenéz, Gemzse.

Negyedik helyen: Nyírbakta, Vasmegyer, Nagyvarsány, Gyüre, Kisvarsány.

Ötödik helyen: Nyírbéltek, Encsencs, Érkenéz, Laskod, Lóránthaza, Piricse, Berkesz, Nyírbogdány, Demecser, Kemecse, Érmihályfalva.

Hatodik helyen: Nyírbátor, Ibrony, Nyírkércs, Ófehértó, Nyírpilis, Ramocsaháza.

Hetedik helyen: Apagy, Besenyőd, Őr, Nyírgyulaj, Nyírjákó, Kállósemjén, Kisléta, Levelek, Nyírmada, Petneháza, Máriapócs, Pócspetri, Vaja, Nagyhalász.

Nyolcadik helyen: Rétközberencs.

Kilencedik helyen: Ajak, Bácsaranyos.

Tizedik helyen: Kopócsapáti.

Tizenegyedik helyen: Pátroha.

Az eddig említett fontosabb vásáros helyek mellett még féltucatnál több olyan helységet kell megemlítenem, ahová a Szabolcs megyei községek lakói eljártak

javaikat eladni és szükségleteiket beszerezni. A fontosabbak ezek közül *Mátészalka*,[147] ahová 47 község lakói szekereztek (*Őr* község lakói első helyen említették Mátészalkát); *Ungvár* külső és belső vásárait 28 szabolcsi településről látogatták[148] (első helyen egyetlen község sem említette); *Nagykároly* vásárait 28 szabolcsi faluban tartották számon;[149] *Miskolcét* nyolc községben;[150] *Munkácsét* négyben;[151] *Nagyváradét* szintén négyben;[152] *Székelyhíd*,[153] *Diószeg*,[154] *Margita*,[155] *Eger*[156] vásárait 2-2 községben; *Sajószentpéterét* két,[157] *Karcagét*[158] három, *Szikszóét*[159] 7 községben.

Szabolcs 140 településének vásározó útjait számbavéve, nem szóltam még *Szamoskér*, *Kérsemjén*, *Ópályi*, *Panyola*, *Szamosszeg*, *Szakoly*, *Keresztút* vagy *Kótaj*, *Geszteréd*, *Földes* és *Hajdúsáp* községekről.

Az említett 10 község közül *Kérsemjén*, *Szamoskér*, *Ópályi*, *Panyola* és *Szamosszeg* lakóinak a vallomásaiból csak annyi deríthető ki, hogy 1–5, legfeljebb 8 mérföldes körzetekben elegendő vásározó hely található, ahová eljárhatnak fölös javaikat eladni.

Szamoskér, *Kérsemjén*, *Szamosszeg*, *Ópályi* és *Panyola* olyan közel fekszik *Nyírmadá*hoz, hogy első helyen csak a madai sokadalmakat kereshették fel az itt lakók, és második helyként minden bizonnyal Mátészalkára vagy Kisvárdára jártak. De az általuk emlegetett 1–5 és 8 mérföldes körzeten belül esik Nyírbátor, Nagykároly, Ungvár és Debrecen is.

Az öt nemesi község közül *Kótaj* vagy *Keresztút* lakói egyértelműen Tokajban és Hegyalján vásározhattak legsikeresebben, míg *Hajdúsáp* és *Földes* egyformán Debrecent találták legközelebb, s bizonyára ide is jártak lakói. *Szakoly* és *Geszteréd* nemesei viszont Nagykálló és Debrecen között választhattak. Bizonyára mindkét vásárra szorgalmasan el is jártak.

Ez utóbbi tíz település lakóinak feltételezett vásárválasztási gyakorlata és lehetőségei csak tovább erősítik a fentebb kiemelt féltucatnyi vásározó hely domináns szerepét Szabolcs megye lakóinak az életében a XVIII. század utolsó harmadában. Ezt tükrözi az a térkép is, amelyiken minden vásártartó helyet bejelöltem, melyet a szabolcsi lakosok megemlítettek. (Lásd a térképmellékletet.)

A felvázolt vonzókörzetek, a kiemelten népszerű vásárok már önmagukban sok mindenről árulkodnak. A Szabolcs megyei belső vásárok elsősorban regionális munkamegosztásra alapozzák árucseréiket. Ez még akkor is így van, ha *Kisvárda* és *Nyírmada*, kis mértékben még *Tiszaszentmárton* is, vonzókörzetéhez kapcsol megyén kívüli területeket. E három vásározó hellyel kapcsolatban meg kell még említenünk a közlekedést és az áruszállítást nagy mértékben könnyítő folyók közelségét. A Tisza és a Szamos távolabbi községek számára könnyen megközelíthetővé teszi mindhárom mezővárost, kivéve árvizes időben, ősszel és tavasszal, amikor az utak feláznak, a szabályozatlan folyók megáradnak, és mérföldekre vízzel borítják a partmenti utakat. Az investigatiókban bőven panaszkodnak e három vásározó helyhez kötődő falvak lakói a közlekedési nehézségekről, mindenekelőtt a rossz utakról és a folyók áradásairól.[160]

Nagykálló és Nyírbátor tipikusan a köréje települt falvak egymás közötti árucseréjét közvetíti. Folyók áradásai nem nehezítik a közlekedést az ide járó vásározók számára, a tavaszi és őszi esős időkben is jobban járhatók az utak, de a folyók hiánya meg is akadályozza, hogy nagyobb távolságról felkeressék áruikkal a vásározók. E két vásárról, mint majd a később (II. József korában) belépő Nyíregyházáról is

csak élő állatot hajthatnak hosszabb távolságra az ország határain túlra szállító kereskedők. Az élő állat mellett a dohány, viasz, esetleg a gyapjú jöhetett még számításba ez utóbbi két vásáron, mint nagyobb mennyiségben eladható áru.

Kiemelt helyzete, mint már említettem, az egész megye számára, a megyén kívül eső két nagy vásározó helynek, *Tokaj*nak és *Debrecen*nek volt. A szabolcsi ember fél országrésznyi terület árucsereforgalmába kapcsolódhatott be Tokajban; szinte mindenféle áruját, termékét eladhatta, és a számára szükséges eszközöket: kézműipari és manufaktúra termékeket mind megvehette itt.

A debreceni vásárokra elsősorban élő állatait volt érdemes felhajtania, a mézet, viaszt, gyapjút, dohányt felvinnie, és cserében megkaphatott mindent. Mindkét vásár viszonylag könnyen megközelíthető volt, minden időben járható utakkal. Debrecenbe menve vámot, révpénzt sem kellett fizetnie a vásározóknak, Tokajba menvén azonban időnként kétszer: részben hídpénzt, árvízkor pedig a rakamazi töltések használatáért is. Mégis ez a két vásár az, amelyiket 8 mérföldes távolságról is felkeresnek a lakosok, míg a többi vásárok, vásározó helyek többnyire 1–3, legfeljebb 5 mérföldes körzetből vonzzák csak a falvak lakóit.

A szabolcsi ember vásározó hajlamát tehát a felkínálható áruk és a beszerezni szükséges cikkek mellett jelentős mértékben befolyásolták a közlekedési viszonyok, bár ez így volt a XVIII. század utolsó harmadában az ország egész területén. Igaz, Szabolcs megye néhány régióját különös mértékben sújtották a tavaszi és őszi esőzések. A Taktaköz, a szabolcsi Tiszahát, a Rétköz emberei tavasszal és ősszel kényszerültek bezárkózni falvaikba. Még saját határukra is nehezen mozdulhattak ki egy-egy nagyobb esőzés után, nem is beszélve azokról a hetekről, hónapokról, amikor a Tisza megáradt, és Debrecenig látogatta a rónaságokat, pusztákat. Ilyenkor legfeljebb csónakokon, ladikokon vagy egyéb vízi alkalmatosságokon közlekedhettek az emberek, sokszor még saját határukban is.

Annyi biztos, hogy a XVIII. század utolsó harmadának szabolcsi társadalma éppúgy teljes élet megvalósítására törekedett, mint elődei és utódai. Legfeljebb az emberek mentalitása, még inkább az emberek és a társadalom értékrendje volt más, mint azoké a koroké, amelyeket a mai ember tapasztalatai segítségével értékelni tud. A teljes élet megvalósítására törekvő társadalom hétköznapjait az önellátásra való törekvés mellett át- meg átszőtték a kereskedelmi kapcsolatok. Ez akkor is így volt, ha a kereskedelem a XVIII. század utolsó harmadában Szabolcsban még roppantul súlyos nehézségekbe ütközött. A nehézségeket részben csökkentették vagy legalábbis elviselhetővé tették a házaló és vándorkereskedők, akiknek a tevékenysége nemcsak a csipkék, szalagok, fatárgyak, háziipari termékek forgalmára korlátozódott, hanem bizonyos termékféleségek felvásárlására, már ebben az időben is. Szabolcs megyében keresett cikk volt a csík, a hal, a teknősbéka, nyest és nyércprém, a nyersbőr, a gyapjú, a dohány, a méz és a viasz, de néhány, a házi kertekből és a szorgalmi földekről kikerülő zöldségféle is. A gyapjút és a dohányt kivéve kis mennyiségű áruk ezek, és az értékük sem feltétlenül magas, de egyeseknek lehetőséget teremtettek a vásározási alkalmakon kívül pénzszerzésre. Érdemes hát néhány gondolatot rájuk vesztegetni, és természetesen a szabolcsi ember egyéb pénzszerzési lehetőségeire is.

A jobbágylakosság pénzszerzési lehetőségei

Vizsgálódásaim során a továbbiakban arra szeretnék választ kapni, hogy a vásározási alkalmakon kívül milyen pénzszerzési lehetőségei voltak a XVIII. század utolsó harmadában a szabolcsi jobbágyoknak, zselléreknek. A továbbiakban is az investigatiókra hagyatkozom. Mielőtt azonban a konkrét feladatra rátérnék, tudatosítanom kell, hogy az itt felsorolandó és részletesen vizsgálandó pénzszerzési lehetőségek nemcsak az úrbéres jobbágyok és zsellérek számára adottak, hanem a nem úrbéres adózó lakosság számára is, még inkább azonban a megye nemessége számára, mind a jobbágytartó, mind a jobbágyokat nem tartó földesurak, mint ahogyan az armalisták, a közbirtokos és egyéb kategóriába tartozó „kisnemesség" számára is. Sőt, a nemesség ezekkel a lehetőségekkel hatékonyabban élhetett, már csak privilégiumainál fogva is, mint ahogyan számukra a regálé jogok külön, az itt elemzetteknél sokkal jövedelmezőbb pénzforrásokat csörgedezhettek, nem is szólva a jobbágytartó nemesek úrbéres jövedelmeiről.

Még egy szempontot állandóan szem előtt kell tartanom, amikor a Szabolcs megyei úrbéres társadalom pénzszerzési lehetőségeiről szólok: az árutermelés nagyon kezdetleges fokán álló lakosságról van szó. Ennek a régiónak a népessége a polgári mentalitásból semmit vagy alig valamit sajátított el a XVIII. század utolsó harmadára. A terület rendezetlensége, az utak hiánya, a termelőeszközök fejlettségének alacsony színvonala, a mezőgazdasági termékeket felvevő piac hiánya, illetve nagyon szűkös volta, az alacsony népsűrűség, a kézműipar kezdetleges volta, a városok hiánya, a szabad birtokforgalom és birtokbírhatás hiánya, a Tisza és mellékfolyóinak szabályozatlan állapota mind-mind azt eredményezik, hogy Szabolcs megye lakossága, még a környező (Zemplén, Szatmár, Bereg, Ugocsa, Ung, Bihar, Borsod, Békés, a Hajdú-kerület és Debrecen) törvényhatóságok népességénél is jellemzőbben, önellátásra rendezkedett be. Állami és földesúri terheinek jelentős részét is természetben rótta le. Szükségleteit – lehetőség szerint – maga elégítette ki. Vagyont nem gyűjt, a takarékosság ismeretlen előtte, vagy legalábbis társadalmi értékrendjében az utolsó helyen áll. A történelmi múlt ismeretlen számára, a jövőjének nem ura, így hát jelenét éli, ha nem lenne sértő, azt állíthatnám: vegetál.

Pénzre alig van szüksége. Jószerével alig tudja mire fordítani. A szabad menetelű jobbágyok számára – megfelelő pénzvagyon felhalmozása után – még jogilag adott is a mezővárosokba vagy szabad királyi városokba költözés lehetősége, de ettől a lépéstől alighanem visszariasztja őket az a tény, hogy akár mezővárosba, akár szabad királyi városba költöznek, archaikus ismereteik, foglalkozásbeli jár-

tasságuk a mezőgazdasághoz köti őket, aminek a kereteit biztonságosabban és jövedelmezőbben találják meg ebben az időben a falvakban. Foglalkozási presztízs, társadalmi helyzetükből való kitörési vágy sem igen „kínozza" őket. Legfeljebb a földesurakkal vagy a faluközösséggel támadt konfliktusuk űzi őket idegen tájakra, esetleg más vármegyébe, de ott is többnyire falvakba, a mezőgazdasági foglalkozás folytatására.

A jobbágytársadalmat már a XVIII. század utolsó harmadában sem tekinthetjük homogén egységnek. Nemcsak gazdaságilag, jogilag sem. Mária Terézia uralkodása idején, még az úrbérrendezést követően is, jogilag két hatalmas táborra tagozódik a jobbágyság: örökös és szabad menetelű jobbágyokra. E két kategórián belül széles skálán mozognak gazdasági helyzetüket illetően is. A házatlan vagy alzsellértől a házas zsellérig, az 1/8 telkes örökös és szabad jobbágytól az egész telkesig roppantul tarka a kép. Anyagi helyzetüket a használatukban lévő föld mennyiségénél jobban meghatározza a rendelkezésükre álló, tulajdonukat képező igás és egyéb fajta állatok száma. Az ország keleti és északkeleti régióiban az úrbérrendezéskor, de még utána is sokáig a használatukban lévő föld mennyisége jelentős mértékben függ igás állataik számától. Ezen túlmenően helyzetüket, sorsukat jelentős mértékben befolyásolja az, hogy úrbéres vagy nem úrbéres jogállásúak-e. Sorsukat vagy vagyoni helyzetüket, életmódjukat az említettekkel majdnem hasonló súlyossággal befolyásolja, hogy még egy megyén belül is milyen földrajzi, természeti környezetben élnek, milyen természeti adottságok között végzik munkájukat, létfenntartó tevékenységüket. Az ország, de azon belül egy-egy megye regionális tagozódása talán éppen a XVIII. század utolsó harmadában nyomja rá a bélyeget legjellemzőbben a lakosság életmódjára, vagyoni helyzetére, gazdasági tagozódására. Ez a regionális tagozódás alapvetően befolyásolja még egyetlen megyén belül is – mint azt Szabolcs esetében tapasztalni fogjuk – a jobbágyok pénzszerzési lehetőségét.

A XVIII. század utolsó harmadában a jobbágytársadalomból való kiemelkedés, a privilegizált rendek közé kerülés még elsősorban nem pénzkérdés, bár ha társadalmi méretekben nem is, egyesek számára a legkisebb faluban is teremtődik lehetőség, megfelelő mennyiségű pénz felhalmozása esetén a jobbágysorsból való szabadulásra, ha másként nem, manumissionális levél vásárlásával, ami első lépcső lehet a „megnemesedéshez". Ezen túlmenően, a privilegizált rendek közé emelkedés más módja is elérhető, ha megfelelő mennyiségű pénz áll a jobbágy rendelkezésére. Szabad királyi városba költözés, mesterség tanítása gyermekei számára stb. A pénz fontosságát, szerepét nem szabad tehát lebecsülnünk ebben a korszakban sem, mégis azt kell mondanom, hogy évszázados mentalitásbeli hagyományok, sorsszerű kényszerek elfogadása, őrzése a jobbágytársadalom figyelmét legfeljebb akkor fordítja a pénz felé, ha saját társadalmi kategóriáján belül akar feljebb lépni, mondjuk házas zsellérből telkes jobbágy akar lenni. Ezt könnyen elérheti még akkor, ha megfelelő számú ökröt, lovat, és megfelelő eszközöket: ekét, szekeret stb. tud vásárolni. Életmódjának szervezése, létezési feltételeinek biztonsága szempontjából sem közömbös a rendelkezésére álló pénz mennyisége, mégis azt kell mondanom, hogy a jobbágytársadalomnak nem egyformán van szüksége pénzre. Pénzre azonban minden jobbágynak szüksége volt.

Igaz, hogy élete fenntartását, létkereteit, termelését lehetőleg mindenki úgy szervezte és biztosította, hogy abban a legkisebb szerepe a pénznek legyen. Lehetőleg

mindent előállított, megtermelt vagy egyszerű termékcserével megszerzett magának a korabeli jobbágy. Néhány, a gazdaság folytatásához szükséges tárgyon, személyes szükségleti eszközön, són, egy-két fajta fűszeren kívül alig kellett valamiért pénzt adnia. Kellett azonban adóznia. Pénzt követelt tőle az állam, a vármegye, az egyház és a földesúr. Állami adóját – ha más lehetősége nem volt – végső soron fizethette természetben. A katonai raktárak, granáriumok olykor-olykor limitált áron felvásárolták a jobbágy termékeit. Előfordult az is, hogy katonát ültettek a jobbágy nyakára. Ez súlyosabb és veszélyesebb teher volt minden pénzbeli adónál. Féltek és tiltakoztak is ellene az adózók. Inkább fizették pénzben tartozásaikat. Az állami adónál is következetesebben és szigorúbban hajtották be a vármegye adóját, a háziadót. Ebben nemigen ismertek könyörületet a szolgabírák. Pénzt kívánt, követelt a földesúr is. Mária Terézia úrbérrendezésétől kezdve ott is, ahol korábban nem volt divatban. Bár a földesúrnak „ledolgozhatta" a cenzust szekerezéssel, egyéb munkával. A papnak személyes szolgáltatásaiért járó pénzt is bizonyára megválthatta természetben. A megyei adót és az állami tartozást azonban legtöbbször behajtották rajta, még akkor is, ha Szabolcs megye tisztikara az állami tartozások behajtása terén nem mindig szorgalmatoskodott a legserényebben.

Adón kívül kellett a pénz korcsmára, asszonyi cicomára, a leányok kiházasítására, mezőgazdasági szerszámokra, leggyakrabban a falusi kézművesek szolgáltatásaiért: kovácsnak, kerékgyártónak, borbélynak, seborvosnak, házaló kereskedőnek, vándorló üvegesnek, fazekasnak, késesnek stb.

Viszonylag kevesebb gondja volt a pénzre az örökös jobbágynak. Szolgáltatásai korábban természetbeniek voltak, és a robotból állt. Szénát venni, legelőt bérelni azonban gyakran kellett nekik is. Egyeseknek épületfát, tűzifát kellett vásárolni.

Más volt a helyzet a szabad menetelű jobbágyok esetében, akik szerződésben rögzített kötelezettségeiket többnyire pénzben rótták le. Az állami és megyei adó mellett olykor jelentős földesúri pénzszolgáltatást is magukra vállaltak, melynek összegét mindenképpen elő kellett teremteni. A pénz hiánya sok zaklatást eredményezett, megléte pedig kényelmesítette az életet, rangosította, módosította a halandót.

A pénzhez jutás egyik legbiztosabb módja az volt, ha a jobbágy, zsellér, a föld népe nevelt állatait, fölösleges termékeit értékesítette azokon a vásárokon, amelyek vonzókörzetéhez a faluja, lakhelye tartozott. Erről már szólottam. Most inkább azokat a lehetőségeket elemzem, amelyek részben vagy egészen függetlenek a vásároktól, ahol a jobbágyok az alaptevékenységükkel megtermelt javakat értékesíthették. Ez ugyanis többé-kevésbé minden község számára egyformán adott. A szántóföldi termékek fölöslegének és a fölös állatoknak a vásárokon történő értékesítésén túl azonban egyéb pénzszerzési lehetőségek is adottak, amiket érdemes szemügyre venni, mert sok mindent elárulnak a „föld népének" az életmódjáról és azokról a regionális tagozódásokról is, amelyek ekkor még alapvetően meghatározták egy-egy tájegység lakóinak az életét, gazdálkodását, megélhetését és mozgásterét.

Az úrbérrendezéskor megkérdezett parasztok vallomásait, az investigatiókat vallatóra fogó vizsgálódásaim azt bizonyítják, hogy a feudális, önellátásra berendezkedő jobbágygazdálkodás – a szántóföldi termelés és az állattenyésztés – mellett a föld népének tucatnyi lehetősége volt a pénzszerzésre. A mezővárosok és néhány község külön is érdeklődésre tarthat számot, hogy aztán elénk tárúljanak Szabolcs megye jobbágytársadalmának általános jellemzői.

Kisvárda. Bent, a mezővárosban, évenként hat országos vásárt tartottak, megannyi szekerezési, pénzszerzési, elszállásolási alkalom. Másik előnye, hogy postaútban feküdt, vagy ahogyan a korabeliek vallották: „ország úttyában vagyon ezen város, ha mi gazdaság beli el adó termései vagyon a lakosoknak, el adhattyák". Szokásos szántóföldi termésein kívül veres- és fokhagymát, a határán termett nádat is értékesíthették az ügyesebbek, Tárkányból pedig – amelyik két kis mérföldre esett Kisvárdától – sót hordhattak, részben a szokásos szekerezéssel, részben a hat országos vásárra, haszonnal árulni. Lakói eljárhattak a sátoraljaújhelyi szőlőhegyekbe, a helmeci és szentesi szőlőskertekbe – ez utóbbiak két mérföldre voltak – kapálni, kötözni, szüretelni és egyéb szőlőmunkára. „Dolog idején", bent a városban is „pénzes napszámot mindég kaphattak" a lakosok.

Nádudvar. Nádudvarról viszonylag keveset tudunk. Hatalmas kiterjedésű legelője az állattartásnak oly mértékig kedvezett, hogy élőállat eladásából bőven pénzelhettek a lakosok. A közeli Debrecen vására szántóföldi terményeinek jó felvevő piaca volt, de bent a mezővárosban is eladhatták fölöslegüket. Szekerezési alkalmuk mind a debreceni, mind a szolnoki sóházban rendszeresen akadt. Nyáron a debreceni és balmazújvárosi pusztákon kaszálhattak pénzért vagy „részért", és az így szerzett szénát télen eladhatták. Voltak azonban, akik a Hegyaljára is eljártak szőlőmunkákra. A felsoroltak mellett némelyek a mézből is pénzt szerezhettek, mert a mezőváros határa alkalmas volt méhtartásra.

Nagykálló. Ekkor már a megye politikai központja, székvárosa. A megyei közgyűlések mindig itt tartattak, de évenként öt országos vására is volt. A megtermelt javak, felnevelt állatok helyben történő eladása sem okozott tehát gondot. Ebben a városban volt a legtöbb hivatalnok, a legtöbb kézműves és regálébérlő. Határán és a belső kertekben dohányt, káposztát és egyéb zöldségféléket termeltek a lakosok, maguk szükségén felül eladásra is. Salétromház és dohánybeváltó volt a településen, amelyek rendszeres szekerezési alkalmat kínáltak, mint ahogyan a négy mérföldre fekvő debreceni sóház is. A helyben üzemelő serház állandó felvásárlója volt szántóföldi termékfeleslegüknek. Nagy volt az átmenő forgalom, így az élelem iránt fokozott volt a kereslet. Bent a városban, de a környező településeken is, sok középbirtokos élt, mind-mind megannyi munkaalkalmat kínálva. A hegyaljai szőlőhegyek négy, az érmellékiek öt-hat mérföldre vannak tőle, tehát még éppen megközelíthetők pénzkeresés céljából. Vásárai, jelentős átmenő forgalma, évenkénti négy megyegyűlése miatt az átlagosnál jövedelmezőbb a méhtartás, amellyel ugyancsak éltek a nagykállóiak.

Balmazújváros. Kétharmadában jó minőségű határa a szántóföldi terményekből szép jövedelmet biztosított Balmazújváros jobbágylakosainak, már csak azért is, mert termelvényeiket helyben eladhatták. Bőséges legelője és jó kaszálói az állattartás jövedelmezőségét fokozták. Munkát pénzért helyben is kaphattak a lakosok. Vallomásuk szerint: „ha soha más helységek határában ki nem mennek is, ben a helység határában is, kaszállás, gyűjtés és más kézi munka által pénzt kereshetnek", de határos lévén velük a „debreceni föld", oda is „kimehettek" pénzért dolgozni, mint ahogyan a Hegyalján is „kapálás és más kézi munkával" pénzt kereshettek. Az igaerővel

rendelkezők a debreceni és szolnoki sóházakban vállalhattak szekerezést. Mézből ugyancsak tehettek szert pénzre.

Nyírbátor. Nyírbátornak inkább a múltja, mint az 1772-es jelene érdemel figyelmet. Négy országos és minden héten egy hetivásár tartására lett volna joga a mezővárosnak, de a lakosok elmondása szerint „egy országos vásárnál több azok közül egészlen fel nem állott". Fejlődésben megrekedt voltát talán az is jellemzi, hogy „Kis-Piricse nevezetű pusztáját" más községek lakóinak adták szántás alá bérbe. Úgy tűnik, hát, hogy kevés volt a mezővárosban a fölös munkáskéz. Ezt az is megerősíteni látszik, hogy felsorolják ugyan a hegyaljai és érmelléki szőlőket, a Mezőséget, mint munkavállalási lehetőséget, de mindjárt hozzáteszik: „ezen városnak lakosi nem szoktak oda járni". Igaz, „magában . . . ezen mezővárosban" is lehet – állítják – „bérért munkát találni". Mezőgazdasági alaptermékeiken kívül egyedül a dohányt említik, amit fölösen termelnek, és helyben is eladhatnak.

Nyírmada. Mezőváros volt Mária Terézia korában Nagy-Mada, a mai Nyírmada is. A lakosai által dicsért határa bőven termett, és az állattartásra is igen alkalmas volt. A jobbágyok tartottak juhot, amiből többszörösen is hasznot húzhattak: gyapjújából, húsából, irhájából, gomolyának feldolgozott tejéből. Fekvésénél fogva Bereg, Máramaros és Ugocsa megyék szántóföldekben szűkölködő településeiről ide jártak élelmet vásárolni, ami termékfölöslegeiket mindenkor eladhatóvá tette. Ez az akkor jelentős termékforgalom eredményezte, hogy „mind szekerezéssel, mind pedig kézi munkával pénzt kereshettek" a lakosok. Lehetőségként kínálkozott számukra az újlaki (Tiszaújlak) sóház, ahonnan szekéren, uszályokon sót szállíthattak volna, mert mindössze három mérföldre feküdt Madától. A Tisza pedig alig „egy kis mérföldre", ahol „mind hajókázással, mind szályakon való járással és csajkázással, mind pedig kézi és marhákkal való munkával" pénzt kereshetnének, „ha a lakosok reá adnák magokat". Ezeket ugyan nem cselekszik, de a hegyaljai szőlőkbe kapálni, és a Mezőségre „nyári munkára", melyek „hat mérföldnyire vadnak", járnak „néhanéha nagyobb fizetésért" dolgozni. Az elsoroltak mellett egyéb lehetőségei is adódtak pénzszerzésre a madaiaknak. Határukon tavasszal „kucsma gomba, ősszel pedig tinóri és más . . . jó gombák bővségesen" termettek, mint ahogyan „kanna és cin edény mosó füvet is bővségesen" szedhettek, melyeknek eladásából, „ha nem restelkednek, pénzt kereshetnek a lakosok". A XVIII. század utolsó harmadának eldorádója található Madán. Jelentős volt még a méhtenyésztés és a dohánytermesztés is. Mind a kettő bevételi forrásként szolgálhatott, különösen a dohány, amit a beregi, máramarosi és ugocsai szekeresek minden mennyiségben megvettek.

Íme Szabolcs megye hat mezővárosa, amelynek lakosai pénzszerzés, bérmunka, kereskedelem, de minden más szempontból is roppantul kiszolgáltatottak a földrajzi környezetüknek, a természeti adottságoknak. Még inkább elmondható ez a falvakról, a semmiféle privilégiummal nem rendelkező településekről. Szinte kiváló ebből a szempontból *Nagyhalász* esete. Roppant határa, mocsarai, ártéri nádasai, erdői, a Tisza közelsége, a lakosoknak a hagyományokra és a természettel való szoros kapcsolatra épülő életmódja e községet talán az egész megyében a legtöbb ígérettel kecsegtetőnek mutatja, és ennek bizonyára nem a vallomástevő jobbágyok dicsekvése az oka.

*Nagyhalász*nak bőven termő földje, kétszer kaszálható rétje, télen is alkalmas füvet adó legelője mellett dicsekvésre joggal okot adó erdeje volt.[161] Tokaj kivételével az egész Hegyaljára vám- és révpénz fizetése nélkül járhattak csónakokon, uszályokon kereskedés céljából, de eljártak Kisvárdára, Madára, Mátészalkára, Nagykállóba, Nyírbátorba, még a hat mérföldre lévő Debrecenbe is. Az erdőről hordott fákból „holmi fa edényeket és szerszámokat is csinálhattak". Olykor káposztát, nádat is adhattak el, ha valakinek elégséges szorgalma volt ilyesmihez. „Némelyek" közülük elszegődtek a Tiszára kormányosnak, és Szegedig hajókáztak, „eljárhattak" a Hegyaljára szőlőmunkákra, az erdők dőlt fáiból „szenet égethettek", amit a „nem messze lévő városokban hasznosan eladhattak". A határ szikes részein „vargáknak és szappanosoknak szükséges szék sót" seperhettek. Kannamosó fűvel és szőlőkötő sással kereskedhettek, a tavaikban termett sulymot helyben is eladhatták. A földesuraknak halászva, a lakosok maguk is hasznot láttak, mert a halért helybe jöttek a kereskedők. Eldorádó volt ez a többi község és település lehetőségeihez képest. És még szót sem ejtettek a lakosok a csíkról, borzról, nyestről, egyéb prémes állatokról, teknősbékáról, amit ugyancsak helyből vittek el pénzért a kereskedők.

A természetnek ez az ajándékozó kedve nem volt azonban mindenütt egyforma. A falvak többségének lakossága panaszkodik. Sem gyümölcsük, sem dohányuk, sem haluk, káposztájuk sem terem, de munkaalkalom is csak ritkán vagy egyáltalán nem kínálkozik. *Cserepeskenéz* lakói a faluban nem kapnak pénzes munkát, másuvá pedig nem járnak. Hasonlóan vallanak *Jéke* jobbágyai is. A mai Mezőladány – akkor Ladány-Őrmező vagy Lövő-Őrmező néven emlegették – úrbéresei pedig arról panaszkodnak, hogy „aratáskor másuvá" kénytelenek menni munkára, „mindennapi kenyerek keresése végett".

A feltárulkozó kép nagyon sokszínű, amit nemcsak a helyi adottságok, országutaktól, vásáros városoktól való távolság színez, hanem legalább olyan mértékig a megszokás, a falu lakóit gúzsba kötő hagyomány, amit elátkozhat az utókor, de ezek a hagyományok mégis a valóság szigorú törvényei szerint rakódtak az emberek életére.

A vállalkozó kedvet nemcsak az törte meg, hogy apáik, nagyapáik is hasonló módon éltek, hanem egyszerűen az a józan megfontolása, hogy hiába kísérletezne valaki haszon-növény termelésével, eladhatatlan az áru. A felvevőpiac esetleges. Hiába kereskedne valaki szívesen, ha nincs pénze, amivel megindítsa vállalkozását, és ha megnyitná is boltját, árudáját, nyakán maradna az áru. Hiába keres valaki szekerézéssel napi 48 krajcárt, esetleg 60-at, ha a rossz utak miatt szekerében, igás állataiban kétszer, háromszor annyi kár keletkezik. Ördögi kör volt ez, amelyikből kitörni a jogi, politikai viszonyok változtatása, és az egész társadalom szemléletének a megváltozása nélkül lehetetlen volt. Aki ezt megpróbálta, azt kivetette magából a közösség, és kereshetett magának máshol életteret, ahol hasonló szituációba csöppent, s onnan is tovább kellett sodródnia. A hagyomány elfogadása vagy a társadalom perifériájára szorulás között választhatott csak, aki nem volt nemes. Betyár lehetett, katona vagy szerzetes, mert hisz az is a társadalomból való kivonulást jelentette, ha katonának állt valaki vagy rendházba vonult.

Az áruk áráról, az így megszerzett, megszerezhető pénz mennyiségéről semmiféle adatunk nincs. Még kevésbé arról, hogy mennyi káposztát, dohányt, nádat, halat, csíkot, egyebet adhatott el évenként egy-egy jobbágy. Azt sem tudjuk, hogy szekeres

vagy gyalog napszámmal mennyi pénzt kereshetett, keresett meg valaki.[162] Mégis érdemes lesz végigtekintenünk azokon a lehetőségeken, amelyek adottak a szabolcsi jobbágytársadalom számára.

Elsőként azokat a speciális termékféleségeket, kerti növényeket veszem számba, amelyekkel – saját szükségük fedezésén túl – kereskedhettek a korabeliek. Részben azért, mert ezeknek a megtermelése, eladása – az időjárási viszontagságokon túlmenően – a saját szorgalmuktól, munkakedvüktől függött. Elsőnek kínálkozik ebből a szempontból a dohány, mint az egyik legfontosabb árunövény. Ez bizonyíték arra, hogy a szükséglet és a kereslet állandósága áttöri a hagyományokat, és a munkaigényes növénykultúrák betörnek a legeldugottabb falvakba is, ha egy-egy közösség értelmét látja a tevékenységnek.

Dohányt számos községben termeltek. A legtöbb helyen a maguk szükségén kívül eladásra. Vásáron és házaknál, abaldókban, beváltókban egyformán értékesíthető volt. Jelentős exportot is bonyolított Magyarország dohányból.[163]

A dohány termesztése általánosan meghonosodott Szabolcs megyében. Az *Erdőhát* kivételével mindenütt találkozunk vele. Viszonylag kevesen foglalkoznak termesztésével a *Szamos menti* falvakban. Itt csak Ópályi lakosai tesznek említést arról, hogy pénzkeresés céljából munkálkodnak a dohánnyal. Hasonlóan ritka növény a *Hortobágy mellékén*. Itt csak Hajdúszovát lakói bíbelődnek ezzel a munkaigényes kultúrával. Nem is csodálható. A Hortobágy mellékének hatalmas legelői, pusztái, rétjei kevesebb szorgalommal is biztosabb pénzforrást jelentenek. A *Sziget* falvai közül Viss és Zalkod lakói, a *Taktaköz*ben Ptrügy és Taktakenéz úrbéresei gyarapítják dohányból a bevételeiket. Elterjedtebb a dohány a *Szabolcsi Mezőség*ben. Újfehértó, Balsa, Tiszabűd, Tiszadob, Rakamaz, Szabolcs és Timár lakói egyformán pénzelnek eladásából. Az *Érmellék* két községe közül csak Érkenéz lakói említik a dohányt, mint szorgalmatosságuk nyomán pénzt hozó terméket. Más a helyzet a *Tiszaoldal*, a *Rétköz* és a *Nyírség* falvaiban. Itt már egyszerűbb lenne azokat a községeket felsorolni, amelyek nem termelnek ebből a keresett cikkből. A *Tiszaoldal* 19 községéből az alábbi 12 település lakói fáradoznak a dohányos kertekben, belső telkeken ültetésével, kapálásával, törésével, szárításával: Bácsaranyos, Tiszabezdéd, Eperjeske, Jéke, Kopócsapáti, Nyírlövő, Lövőpetri, Mándok, Tornyospálca, Pap, Tiszaszentmárton, Zsurk.

A Nyírség 51 községéből alig találunk néhányat, amelyikben ismeretlen a dohány, vagy ha nem is ismeretlen a termesztése, de valamilyen okból nem említik. Itt inkább azt a pár települést említem meg, ahol a vallomások, kikérdezések során nem szóltak a lakosok a dohánytermesztésről. Ezek: Biri, Geszteréd, Nyíradony, Szakoly, Nyíregyháza, Nyírpazony, Sényő, Nyírtura, Kállósemjén és Vaja. Minden más község fontos helyen tartja számon pézbevételi forrásai között a dohányt.

Hasonló a helyzet a *Rétköz*ben. Itt 18 község lakói foglalatoskodnak ennek az időigényes és szakértelmet követelő növénynek a termelésével: Ajak, Rétközberencs, Dombrád, Döge, Kékcse, Komoró, Tiszakanyár, Fényeslitke, Pátroha, Tuzsér, Szabolcsveresmart, Buj, Gáva, Kék, Kemecse, Vasmegyer, Paszab és Vencsellő lakossága egyformán viszi piacra, vásárra fáradalmának a jutalmát.

Egyéb munkaigényes vetemények közül kiemelkedik a káposzta, a kerti zöldségféle, de ezek már korántsem örvendeznek olyan népszerűségnek, mint a dohány. Arról már nem is szólok, hogy amíg alig akadt olyan dohánytermesztő község,

amelyik ne említette volna, hogy fáradozása gyümölcse „kevés-kevés pénzecske" ne lenne, amit aztán saját szükséglete mellett a „porció" törlesztésére fordíthat, addig a vallomások szerint a káposztát és egyéb kerti veteményeket már többen csak saját szükségletükre termelik. És ezt nem a szerénység, nem is a jövedelem eltitkolásának a szándéka mondatja az emberekkel. Pontos és megfejthető oka van: a dohányból minden mennyiséget felvásároltak a beváltók, vándorló kereskedők, keresett cikk volt a vásárokon, mert érdemes volt külföldre szállítani. A zöldséget, káposztát többnyire községi és regionális szükségletre termelték az emberek. Felvásárlója a káposztának legfeljebb a debreceni piacokon és vásárokon akad, és Ung, Bereg, Máramaros megyéből tévedhettek erre szekeresek káposztavásárlási szándékkal. A belső fogyasztás szűkössége tartotta tehát szerényebb keretek között a kertészkedésnek ezt a fajtáját. Nem véletlen tehát, hogy mind az összeíró biztosok, mind a lakosok kevesebb gondot fordítottak a káposzta és zöldségfélék termesztésének regisztrálására, mint a dohányéra.

Az *Erdőhát* és az *Érmellék* falvainak lakói meg sem említik, hogy akár saját szükségletükre termelnének zöldséget, hagymaféléket vagy káposztát. Mindössze három község lakói hozzák szóba ilyetén szorgalmukat a *Tiszaoldal*on. Eperjeske, Tornyospálca és Tiszaszentmárton investigatiója rögzítette, hogy olykor-olykor káposztából, hagymafélékből pénzelnek is.

A *Nyírség* 51 települése közül 26-ban vallottak arról, hogy saját szükségletükre, esetleg piacra is termelnek kerti veteményeket. Székely, Nyírtét, Balkány, Biri, Hugyaj, Kiskálló, Nyírmihálydi, Nagykálló, Nyíradony, Berkesz, Nyírpazony, Apagy, Nyírbogát, Kisléta és Pócspetri lakossága külön hangsúlyozta, hogy káposztát, zöldséget, répaféléket, hagymát csak a maguk szükségére termelnek. Bakta, Besenyőd, Nyírgyulaj, Nyírjákó, Kállósemjén, Levelek, Lóránthása, Ófehértó, Petneháza, Nyírpilis és Nyírgelse lakói viszont egyöntetűen vallották, hogy „szorgalmuk után . . . kevés hasznot is vésznek", vagy „midőn Isten idejét adgya, szép pínzt és hasznot ezekből be vesznek a lakosok". Nyírgelse külön megemlítette dinnyetermesztését, melyből „jó pénzeket" kapnak.

Talán az eddig említetteknél is több szakértelmet, rendszeresebb törődést, kitartóbb munkát igényelt a méhészet. Ezért, és mert a nádcukor a föld népe körében ismeretlen vagy nehezen elérhető volt, egyik jól jövedelmező pénzforrásként is számbavehetjük a méhészkedést. Számos község lakói vallották, hogy határuk alkalmas a méhtartásra. Természetesen ez alatt nem azt kell értenünk, hogy akár a jobbágyok többsége, még kevésbé, hogy mindenki tartana méheket. Néhányan egy-egy faluban, településen biztosan tartottak méheket a jobbágyok közül is. Bizonyára olyanok, akik a jobbágytartó földesurak méheit is gondozták. A méhészkedésre önmagában még nem bizonyíték az, hogy a határt alkalmasnak tartja valamelyik közösség méhtartásra. Ebben az időben – bár akác még egyáltalán nincs Szabolcs megyében – minden határ terítve volt vadvirággal tavasztól őszig. Ezért biztonsággal csak ott mondhatjuk, hogy méhészkedtek az emberek, ahol határozottan állították: „méhet tartani jó itt", vagy: „némelyek tartanak is".

A méhészkedés igazán kifizetődő lehetett. A mézet bizonyára minden mennyiségben el lehetett adni helyben, jelentős volt a kereslet viasz iránt. A jobbágyi vallomásokból kihámozható tények mégis azt sugallják, hogy viszonylag kevesen fáradoztak a méhek körüli szorgoskodással. Az *Erdőhát*, az *Érmellék*, a *Sziget*, a *Takta-*

köz és a *Szamosmenti falvak* lakói vagy „féltek a dungóktól", vagy említésre nem méltó számú kaptárok lehettek csak a jobbágyok tulajdonában. Egyáltalán nem tettek említést arról, hogy méhet tartanának. Egyetlen községben, *Újfehértón* méhészkedtek az úrbéres lakosok a *Szabolcsi Mezőség*ben. Viszonylag legtöbben a *Hortobágy mellékén* hódolhattak ennek a „szenvedélynek", mert itt a kilenc faluból ötben – Tiszacsegén, Nádudvaron, Püspökladányban, Hajdúszováton és Tégláson – méhészkedtek az emberek.

Népszerű volt a méhtartás, vagy kifizetődő a *Rétköz*ben is. Itt Ajak, Rétközberencs, Dombrád, Döge, Kékcse, Komoró, Tiszakanyár, Fényeslitke, Óntelek, Tuzsér, Szabolcsveresmart, Kék, Kemecse és Vasmegyer úrbéres lakossága között fordultak elő méhészkedő jobbágyok és zsellérek. Gyérebben találhatók a kaptárak a *Tiszaoldal* községeiben. Bácsaranyos, Tiszabezdéd, Kopócsapáti, Lövőpetri, Mándok, Pap és Zsurk jobbágyai vallottak e régióban méhészkedő hajlandóságukról.

A Nyírség váltakozó képet mutat. Az 51 település közül 19 falu lakóit érhetjük tetten a méhek körüli szorgoskodás közepette. Anarcs, Balkány, Nyírgelse, Hugyaj, Nyírmihálydi, Nagykálló, Berkesz, Nyírpazony, Apagy, Bakta, Nyírjákó, Kállósemjén, Laskod, Levelek, Lóránthása, Nyírmada, Ófehértó, Petneháza és Pócspetri jobbágyai méhészkednek.

A dohány- és káposztatermelést, a méhészkedést azért soroltam első helyre a pénzszerzési lehetőségek közül, mert ezek nem a természet puszta ajándékaként hullottak egy-egy község lakóinak az ölébe. Törődni, fáradni kellett a megszerezhető pénzért. Természetesen nem egyforma lehetőségeket kínáltak ezek az ágazatok. Legjövedelmezőbbnek a méhészkedés tűnik. A kereslet is állandó volt mind a viasz, mind a méz iránt. Nagy áringadozások nemigen befolyásolták a jövedelmezőséget és az eladhatóságot sem. Az időjárás befolyásolta a méhészkedést, de korántsem olyan mértékig, mint a dohány- vagy káposzta- és zöldségtermelést. Ebben az időben a méhészkedés nem szezonális, nem az akácvirágzáshoz kötött, hanem tavasztól őszig gyűjthetnek a méhek a tarlón, az ugaron, a határ műveletlen részein, a burjánzó növényzet virágain. Olyan ágazatokról, elfoglaltságokról volt tehát fentebb szó, amelyek szorosabban kötődtek az emberi szorgalomhoz, a kitartáshoz, szakértelemhez, legalább annyira, mint a természet szeszélyeihez, az időjárási viszontagságokhoz. A jobbágytársadalom elég széles köre számára adott volt, és viszonylag állandósítható jövedelmi forrásoknak tűnnek. A mezőgazdasági termelés specializálódását is elősegíthették volna, legalábbis egyes körzetekben, ha a dohány, a méz és viasz kivételével biztos és állandó piaca lett volna a felsorolt termékeknek.

Az említett, emberi szorgalommal, bizonyos fokú szakértelemmel párosult pénzszerzési lehetőségek mellett voltak még olyanok is, amelyek szinte a természet ajándékaként hullottak a lakosság ölébe, csak élni kellett felhasználásukkal, begyűjtésükkel. Bizonyára nem sok pénzt jövedelmeztek ezek, megszerzésükhöz némi szerencse, fáradozás és kitartás kellett. Ilyen volt például a csíkászat. Különösen a Tisza menti, még inkább a rétközi falvak szorgos gazdái jelentős összegre is szert tehettek a csíkászatból.[164] Mindenesetre az emberek csíkásztak nemcsak maguk, családjuk fogyasztására; kereskedés céljából is. *Berencs*, *Kanyár* és *Ibrány* lakói dicsekedtek vele, hogy hasznot vehetnek belőle, de úrbéri perekből, a néprajzi szakirodalomból tudjuk, hogy a Rétköz majdnem minden falvának lakói csíkásztak, és a Tisza menti falvak sora is élt ezzel a lehetőséggel.[165] A felső magyarországi vármegyékből helybe

jöttek a csíkért, mint ahogyan a teknősbékáért is. Szabolcs megye néhány községében ugyanis ez utóbbit is fogták, és pénzért árulták. *Berencs*, *Dombrád*, *Kékcse*, *Kanyár*, *Óntelek*, *Újfehértó*, *Berkesz*, *Ibrány* lakói vallják, hogy a „szorgalmatosabb gazdák teknősbékábul is alkalmas hasznot vesznek", és hogy mind a csíkot, mind a teknősbékát „helyben megveszik" a kupecek.

A megye vízrajzi, természetföldrajzi adottságaiból következik, hogy kiemelkedő fontosságú volt Szabolcsban a lakosság pénzszerzési lehetőségei között ebben az időben a halászat. Igaz, hogy a halászat földesúri jog volt, de nem a földesurak halásztak, hanem a jobbágyokkal, zsellérekkel halásztattak, és a zsákmány felét, harmadát ott is kiadták a parasztoknak, ahol külön halászó vizei voltak a jobbágylakosoknak. Önmaguk és a családjuk élelmezése mellett a halért számos község jobbágyai kaptak pénzt. A Rétközbe, a Tisza menti falvakba távoli megyékből is ellátogattak a „halkupecek", de maguk a jobbágyok is hordták a halat nagyobb mezővárosokba, a hegyaljai településekre. Arról nincs tudomásom, hogy a Szabolcs megyei falvakban füstöléssel, szárítással tartósították, és messzi vidékekre szállították volna, de hordókban és jegelve több napi járóföldre is gyakran indultak halaikat árulni az őszi és téli hónapokban. Természetesen nem mindenki és nem mindenik faluból.

Azon még az utókor sem csodálkozhat, hogy a *Nyírség* egyetlen falujában sem tesznek említést az emberek a halászatról mint haszonvételi forrásról. Bár lefolyástalan pocsolyákkal, poshadó belvizekkel, halnevelő erekkel és tavakkal tele volt a Nyírség, de az ezekben tenyésző keszeg, kárász, ponty és csuka legfeljebb a lakosok táplálkozását tette változatosabbá. Kereskedés céljára nemigen voltak alkalmasak sem minőségben, sem mennyiségben az itt kifogott halak. Annál meglepőbb azonban, hogy egyetlen szóval sem tesznek említést a halászatról mint haszonvételi forrásról és lehetőségről a *Tiszaoldal*, az *Erdőhát*, a *Sziget* és a *Szamos menti* falvak lakói. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy ezekben a falvakban ne halásztak volna az emberek, amikor a halban bővelkedő Tisza és Szamos, a hatalmas árterületek tavai, a minden árvízkor felfrissülő belső zárt vizei önként kínálták a pénzszerzésnek ezt a könnyebb módját.

Önmagában az is feltűnő, hogy a *Rétköz*ben is csak Tiszabercel, Beszterec, Demecser, Nagyhalász, Ibrány és Kék lakói emlegetik a halászatot mint pénzbeli jövedelmet hozó foglalatosságot. Átlagot tekintve ennél még a *Szabolcsi Mezőség*ben is jobb a helyzet. Balsa, Tiszadob, Tiszanagyfalu és Polgár község úrbéres lakossága egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy egyik igen fontos pénzszerzési lehetőségük a halászat. A *Taktaköz*ben is csak két községben említik pénzforrásként a halászatot. Ugyancsak két községben – Tiszacsegén és Egyeken – halásztak jövedelmező módon a *Hortobágy melléki* települések lakói közül.

A halászat jövedelmezősége nem lehetett csekély. Ezért is furcsa, hogy számos községben, ahol a természeti adottságok szinte kikényszerítették ennek a haszonvételnek az igénybevételét, hallgatnak róla a lakosok. Hogy egy-egy közösség életében mennyire fontos szerepet tölthetett be a halfogás, arról érdemes meghallgatnunk néhány vallomást. A balsaiak a Tiszán való halászatukat emlegetik dicsérőleg. A berceliéknek „az egész határban szabad halászatuk van", míg *Beszterec*en az „uraság hálójával felében" halásznak, és a kifogott halat „jó pénzért" eladják. *Demecser*ben ugyancsak a „földesúrnak" halásznak, de így is „jó pénzt csinálnak"

a lakosok, „különösen télen" a halászatból. A tiszadobiaknak a „Gárdon nevű Tisza-szakadékban" és a „nagy Tiszának egyes részein" szabados halászatjuk van. *Nagyhalász* lakói egyenesen kérkednek a „sok tóval", a „bővséges fogással". Igaz, hogy ők is a földesúrnak halásznak, de a zsákmányból részt kapnak, s így a halászatból „az köz nép is hasznot vészen".

Ibrány jobbágyai vallottak a legrészletesebben a halászatból származó haszonvételeikről. Ők az uraság engedelméből ősszel horgokat raknak le, s az így fogott hallal is kereskednek. Téli fagyok után „nagy hálóval", az „uraság engedelméből", halásznak. Amikor „jó ideje vagyon, meg történik néha, hogy egy gyalommal egész télen két száz forint ára halat is fognak", de ennek csak a fele az övék. A halat a „kupecek helybül pénzért elhordják". Ha azonban a kereskedők nem jönnek, ők maguk viszik „hajón vagy szekeren . . . a Hegyaljára", ahol „kész pénzen mindenkor el kel". *Kék* lakói nagy „halászó tók"-ban halásznak a „téli gyalmászat idején", a földesúr hálójával. Így keresnek pénzt, „mivel halászat béli munkálkodásokért a földes urak illendő részeket kiadják". *Nagyfalu*ban a falu alatt húzódik a Morotva, amely „jó és hasznos halászatra".

Polgár község határán nagy kiterjedésű tavak és nádasok nevelték a halakat. A község lakói azonban többnyire a „Selypes nevű éren és a Kis Selypes melletti Morotvában" halásztak a maguk hasznára, de amikor az egri püspökség halásztatott velük, akkor is kikapták a részüket. *Tardos* jobbágyközösségének a holt Tiszán kívül az egész határon és az élő Tiszán is szabad volt a halászat, de a kifogott hal 1/3-a az uraságot illette. *Tiszaladány* lakói ősszel is halásztak egy keveset, de főleg télen fogták a halat a maguk számára, amiből „el is adtak".

Ha a megélhetést és pénzszerzést tekintve a halászattal és csíkászattal nem is vetekedett, de néhány község lakóit pénzhez juttatta a gyümölcs. A lakosok belső telkein, a füvet termő réteken találhatók a gyümölcsfák, de néhány községnek kimondottan gyümölcsöskertjei is vannak. Szabolcs megye tucatnyi községe tartja számon a gyümölcsöseit a haszonvételek között. Benk lakói vallják, hogy gyümölcsöt eladásra is termelnek, és az „Alföldségről emberek jönnek venni" tőlük. Ilyenkor néhányan „kormányosnak is elszegődnek", mert a Tiszán viszik lefelé az árut a kereskedők. *Gyüre* lakóinak is jut eladásra a gyümölcsből, mint ahogyan néhányan a kisvarsányiak közül is adnak el. *Őrmezőn* és *Nagyvarsány*ban ugyancsak adnak el néhányan, míg *Mogyorós* és *Szalóka* községekben „minden gazdának van" gyümölcsöskertje, s a termésből minden esetben adnak el. A *Rétköz*ben Ibrány és Paszab lakói tesznek említést gyümölcsfákról.

A *Nyírség* falvai közül Bakta, Encsencs, Jákó, Lóránthása és Vaja lakói tartják számon rendszeresen pénzszerzési lehetőségeik között a gyümölcsöt. Baktán a lakosok „szilvájokból . . . vesznek be" pénzt, Encsencsnek „kevés-kevés gyümölcsöt termő gyümölcsöse is vagyon", míg Jákó kertjeiből „pénzért is adnak el". Lóránthásán „szép pénzt és hasznot . . . be vesznek a lakosok" a gyümölcstermésből, főleg a szilvából. Vaján viszont csak „némelyek kertjében" találhatók gyümölcsfák.

Az eddig elmondottakból és a még szóbahozandó sajátosságokból úgy tűnik, hogy a XVIII. század utolsó harmadában viszonylagos bőség és jólét jellemezte a szabolcsi jobbágytársadalmat, vagy legalábbis a falvak nagy részét. Annyit meg kell állapítanunk, hogy a liberális történetírás kezdeteitől folyamatosan élő és ismételgetett jobbágyképünk nehezen egyeztethető össze ennek a kornak a paraszti

vallomásaiból kirajzolódó valósággal. Egyet azonban feltétlenül szem előtt kell tartanunk, ha ezt az ellentmondást fel akarjuk oldani: a Szabolcsi jobbágyság nem árutermelő, nem piacorientált társadalom. Mindazok az értékek és törekvések, melyeket a polgári társadalom alakít ki és vall magáénak (pénzzel mérhető gazdaság, rendszeres jövedelem, szorgalom, viszonylagosan stabil anyagi háttér, gazdagodásra való törekvés, anyagi javak felhalmozása, fölös javainak pénzzé tétele, ennek a pénznek haszonnal való forgatása, a jövőre tekintő életmód, a személyes fogyasztás felhalmozás céljából való korlátozása, önmaga és utódainak a társadalmi ranglétrán való emelése, a felfelé törekvés, a mozgékonyság, mobilitás és az idő pénzzel, haszonnal való mérése stb.), ismeretlen ebben a világban és ezek között az emberek között. Ha mindezeket tudomásul vesszük, csak akkor érthetjük meg, hogy miért soroltak fontos, megemlítésre méltó haszonvételek, pénzszerzési lehetőségek közé olyan krajcáros jövedelmeket, mint a legősibb foglalkozásból, a gyűjtögetésből származó bevételek. A felsorolásnál, a számbavételnél is elgondolkoztatóbb az, amikor ilyen lehetőségeket megemlítenek ugyan, de mindjárt hozzá is teszik: nem élnek vele; vagy a szomszéd helységek lakóinak engedik át ezeket a lehetőségeket. Egész kis csokorra valót szedhetünk össze ezekből a vallomásokból is. Kezdjük talán mindjárt a gombával.

A *Tiszaoldal*on *Lövőpetri* és *Mándok* jobbágyai tartják számon ezt a lehetőséget. A *Nyírség*ben *Mihályd*i, *Nyírmada* és *Nyírpilis* lakói emlegetik. A nyírmihálydiak mindjárt hozzá is teszik, hogy „a kucsma gomba, tinóri . . . és más egyéb jó féle gombák bőven" vannak, és ha a lakosok „nem restelkednek, . . . pénzt kaphatnak" értük. *Nyírmada* határán tavasszal „kucsma gomba, ősszel tinóri és más egyéb féle jó gombák bővségesen teremnek". *Pilis*en pedig akik szedik, összegyűjtik a határban termő gombát, azoknak „abbul is vagyon kevés-kevés hasznuk".

Kereskedelmi cikk, gyógynövény és erjesztő növény, kenyérsütéshez, sörfőzéshez egyformán fontos ebben a korban a komló. Számos községben vallanak a begyűjtéséről. Bács-Aranyos, Bezdéd, Döge, Komoró, Kopócsapáti, Fényeslitke, Pátroha, Nyírjákó, Tuzsér és Zsurk határában szedik a lakosok.

„Ha megszokták volna, szedhetnék" Balsán, Gáván, de ez utóbbi helyen „nem szokták a vele való kereskedést". Bőven terem komló Timár határán is, de az itt való lakosok nem szedik, a tokajiak járnak át határukra, és azok szedik le.

A valóság árnyaltabb bemutatása megkívánja, hogy megemlítsem azt a néhány községet is, ahol kannamosó füvet szednek a lakosok, és kereskednek is vele. Mihályd, Téglás, Nagyhalász és Nagy-Mada lakói tartják ezt számon, kiegészítve azzal, hogy ebből „magok hasznán kívül, ha nem restelkednek, pénzt kereshetnek a' lakosok".

Téglás tilalmas erdeiben, mint ahogyan Jákó és Ófehértó erdeiben és határán is, „vad gyümölcsök szoktak teremni", amihez a lakosok ingyen juthatnak, és részben a maguk szükségére, részben pedig eladásra, ecetet csinálnak belőle.

Mindössze két községben tesznek említést arról, hogy határukban olyan mennyiségű sulyom terem a tavakban, hogy azokat eladással is hasznosítják. Ibrány és Nagyhalász lakói vallják, hogy a „tókban" termett sulyom „pénzen helyben is el szokott kelni". Természetesen ennél sokkal több község lakóinak származott haszna a sulyomból, még akkor is, ha pénzszerzési lehetőségként nem is használták ki.

A szabolcsi falvak határában elterpeszkedő mocsarak, sekély tavak, lápok és árvízjárta területek egyéb hasznot is hajtottak. A vízivilággal összefüggésben eddig emlegetett esetleges, véletlenszerű vagy rendszeres haszonvételek és pénzszerzési

A térképen azok a szabolcsi települések szerepelnek, ahol vásárok voltak; továbbá: a megyén kívüli mindazon települések — városok, mezővárosok —, ahová a Szabolcs megyei emberek vásározni jártak.
A feltüntetett számok megegyeznek a táblázatokban szereplő, a községek neve előtt álló számokkal.

lehetőségek mellett nem volt még szó az egyik, talán a halászatnál is fontosabb haszonvételi lehetőségről, a nád és gyékény értékesítéséről. Többféleképpen is hasznosították ezt a lakosok. Épületeiket fedték vele, tűzre használták, fűteni vagy tüzelni, ugyanakkor kereskedtek, kereskedhettek is vele. A gyékényt háziiparszerűen fel is dolgozhatták. Használati eszközöket, méhkasokat, lábtörlőket, szekértakarókat, kosarakat szőhettek belőle.

Nád, gyékény, sás és egyéb gizgaz ebben az időben Szabolcs megye csaknem minden községének a határán termett több-kevesebb.

Fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy hiányát éppúgy felpanaszolták a lakosok, mint eldicsekedtek bőségével.

Először a nádat kell szemügyre vennünk. Feltűnő, ahogyan *Lövő* (Nyírlövő) lakói panaszolják, hogy nádjuk nincs tetőfedésre. Elegendő van Ajakon, „kevés-kevés" található Bácsaranyos határán. „Van" Gyulaházán, „a falu alatt". Jékén, Fényeslitkén, Székelyben, Tasson, Téten, Tuzsér és Zsurk községekben „elegendő" vagy „elégséges találkozik". „Bűven, ... igen sok, ... feletté is sok, ... jó és sok vagyon" Berencs, Dombrád, Döge, Kékcse, Kisvárda, Komoró, Kanyár, Óntelek és Pátroha határában. Elképzelhető, hogy az utóbbi községek lakói olykor-olykor eladásra is vágtak nádat, és vagy a Tiszán, vagy még inkább szekereken szállították olyan községekbe, falvakba, ahol hiányzott ez az igen fontos tetőfedő anyag.

A *Rétköz* és a *Szabolcsi Mezőség* számos községe meg is vallja, hogy pénzért is árulják. Többnyire 1-1 pénzen kévéjét. Ibrányból, Nagyhalászból a nyíregyháziak hordják el „kévéjét 1-1 pénzen". Tiszabűd lakói évenként 100 000 kéve nádat vághattak még az 1850-es években is.[166] Pénzért árulták a nádat a berceliek, bűdiek, dadaiak és a kemecseiek. Maguk szüksége felett is vághattak Bogdányban, Gégényben, Vasmegyeren, Tiszarád és Szentmihály községekben. A maguk szükségére elégséges termett Berkeszen, Beszterecen, Bujon, Demecserben, Tiszadobon, Kéken, Paszabon, Pazonyban és Polgáron.

Inkább tűzre, mint ház fedelezésére valót termett a gávai, orosi, taktakenézi, turai határ. Szűkösen termett a nyíregyházi határ; és hiányként panaszolják ebben a térségben a nádat Kenézlő, Viss és Zalkod lakói.

Minden évben szükség volt a Hegyalján a szőlőkötöző sásra. Ezt csak a *Rétközben*, *Szabolcsi Mezőség*ben és a *Taktaköz*ben vágták a lakosok. Itt sem egyformán minden községben, még ott sem, ahol bőséggel termett. A timáriak, mint a komlót, a szőlőkötő sást sem értékesítették. Átengedték a tokajiaknak a szedését és hasznosítását. Vágták és a Hegyalján értékesítették azonban a berkesziek, bujiak, Csobaj, Gégény, Halász, Ibrány, Kenézlő, Vasmegyer, Paszab, Pazony és Viss lakói. A dadaiak is úgy vallanak, hogy határukon bőven terem szőlőkötő sás, amivel pénzt is kereshetnének, „ha azon forma kereskedést meg szokták volna".

Gyékényt, említésre méltó mennyiségben, a *Tiszaoldal* és a *Rétköz* községeiben vágtak a lakosok. Önmagában nem lenne érdekes, ha csak házfedésre, tüzelésre használták volna, mint a nádat. A jelentőségét az növeli meg, hogy erre háziipari foglalkozás is ráépült. A lakosok feldolgozzák a gyékényt, és mint készterméket árusítják, olykor messzi vásárokra és falvakba elszekerezve áruikkal. Méhkasokat, „szekér takarásra való gyékényeket", kosarakat, tojástartókat, lábtörlőket, előszobai szőnyegeket és egyebeket szőttek, kötöttek belőle, Dombrád, Kékcse, Kanyár, Óntelek, Veresmart lakói.

Hasonló háziipar honosodott meg a gyékényre épülve Bercel, Beszterec, Gégény, Ibrány, Kék, Polgár és Tiszaladány községekben. Laskod jobbágyai is említik, hogy ők „méh kasokat szoktak . . . csinálni" és pénzért árulni.

Egy újabb, már a kézműiparral és a korabeli hadászati iparágakkal is összefüggő kereseti forrás volt a sziksó és a salétrom seprése, főzése. Ez viszonylag kevés község számára adott. Vallomásaikban Nyírtass, Demecser és Nagyhalász lakói említik. A nagyhalásziak sziksót sepertek a szűcsök és szappanfőző mesterek számára, Nyírtass és Demecser lakói viszont salétromkertekkel rendelkeztek. Ezekből „mindenkor bizonyos hasznot" vehettek maguknak a fáradozók. Természetesen ez említett három községen kívül még számos más helyen is főztek salétromot, sepertek sziksót, de úgy tűnik, azokban nem tartották szükségesnek említeni, vagy a kérdezőbiztosok figyelmét kerülte el ez a pénzszerzési lehetőség.[167]

A gyékényszövés, salétromfőzés mellett más háziipari tevékenységgel is foglalkoztak Szabolcs megye néhány községének a lakosai. Egyik ilyen tevékenység volt a vesszőfeldolgozás. Kosarakat, szekérkasokat, kapukat, kerítésbetéteket, hordóabroncsokat hasítottak, fontak, faragtak és üvegkorsókat „kötöttek" be. *Berkesz* község lakói „a földesuraság engedelméből" kasokat fontak a „rakottya vesszőből", amit vásárokon árusítottak, de Nyíregyházára feldolgozásra váró vesszőt is vittek eladásra. Székely, Biri, Egyek és Hugyaj (Érpatak) határában is vágtak vesszőt eladásra és feldolgozásra. Apagy, Besenyőd, Jákó, Laskod, Levelek, Petneháza és Pócspetri község lakói a határban termett vesszőkből kerítésbetéteket, kapukat, kasokat fontak, abroncsfákat hasítottak, ezekkel házaltak és vásárokra jártak. Pénzért, élelemért és más csereeszközökért árulták.

Nagyon kevés helyen, de foglalkoztak szénégetéssel is. A paraszti vallomások négy községben említik ezt, mint pénzszerzési lehetőséget. A nagyhalásziak erdőik „dült fáiból" égettek szenet, és ezt hajókon hordták a hegyaljai mezővárosokba, ahol minden mennyiségben értékesíteni tudták. *Pilis* lakói Debrecenben és a Mezőségben értékesítették az általuk égetett faszenet. *Encsencs* és *Béltek* jobbágysága, lakossága pedig csak egyszerűen közli, hogy „néha" vagy rendszeresen „szénégetéssel pénzt csinálnak".

Különleges, minden eddigitől eltérő pénzszerzési lehetősége volt *Máriapócs*nak. A „csodatévő" Mária-kép ebben a községben lévén, évenként több búcsú volt a faluban, melyekre tömegestől sereglettek a görög és római katolikus vallású emberek messze vidékekről. Szénát, zabot, élelmet, bort, kegytárgyakat, mindent eladhattak, udvaraikon, portáikon a szekereknek, lovaknak, házaikban a búcsúsoknak adtak pénzért szállást. Mindez tekintélyes jövedelemhez juttatta őket.[168]

A speciális mezőgazdasági termelvényekkel, halászattal, gyűjtögetéssel és háziipari tevékenységgel szerezhető pénz mellé társult még egy ipari és ahhoz társuló kereskedelmi tevékenységből származó jövedelem. Néhány községben olajütőt üzemeltettek, ahol a parasztok a maguk termelte len magjából vagy vásárolt lenmagból üthettek olajat, részben a maguk szükségére, részben pedig eladásra. Ez a lehetőség 1772-ben *Bogdány*ban, ahol négy olajütő működött, *Kemecsén*, ahol öt, *Oros*on kettő, *Turán* kettő és *Pazony*ban, ahol több „olajsajtók vagynak", állt a lakosság rendelkezésére. Egyik útja-módja lehetett volna ez egy szélesebb körű, a mezőgazdasági termékeket feldolgozó iparág kibontakozásának, ha megfelelő és biztos piaca lett volna, de Szabolcs megyében annyira kicsi a kereslet ily termékek,

fogyasztási cikkek iránt, hogy tőkeképződésre aligha teremtettek lehetőséget ezek a kis olajsajtók. Távoli vidékekre pedig nagyon költséges volt a szállítás. Bizonyára ilyen nehézségek sorvasztották el a későbbi évtizedekben ezt az ágazatot, s maradt időleges vállalkozás, aminek polgárosító következményei elenyésztek, vagy éppen ki sem bontakoztak igazán.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy a fent elemzett lehetőségek csak kitartó szorgalom, tudatos célratörés, szigorú takarékosság, évekig tartó következetesség és némi szerencse révén eredményezték, eredményezhették azt, hogy egyesek – nagyon kevesen –, ha nem is önmaguk, legalább az utódaik számára valamiféle társadalmi emelkedést kiharcolhassanak. Ahhoz, hogy ez bekövetkezzék, mindenképpen szakítani kellett a feudális mentalitással, és értékké kellett honosítani a polgári szemléletet, ami társadalmi méretekben sokkal nehezebb, mint dohányt termelni, méhészkedni vagy a kertészkedés minden csínját-bínját elsajátítani és alkalmazni. Mária Terézia korában azonban még ezt is csak a szabad menetelű jobbágy tehette, az örökös jobbágyok számára még a polgári mentalitás szerinti életmód elsajátítása elé odatolakszik az élő jog, a maga szigorú tiltásával. Mezővárosok, városok felé nyílhatott így út vagy az önmegváltásra, a manumissionális levél vásárlására, aminek révén a jobbágy, ha nem is szándékozott megnemesedni, megszabadulhatott a robottól, a cenzus és kilenced adás kötelezettségétől, csak a megyei és országos közterheket kellett viselnie.

Az itt körvonalazott lehetőségekkel azonban csak nagyon-nagyon kevesen éltek. Évtizedenként egy-két család a megyében. Töprengések és találgatások helyett elegendő talán arra a néhány vallomásból „felsíró" kivételre utalni, hogy „ha nem restelkednének", ha „megszokták volna", „tarthatnának", „élhetnének vele". Ismételten utalnék arra, hogy mind a komló, mind pedig a szőlőkötöző sás kelendő cikk volt a Hegyalján. Összegyűjtése sem okozott különösebb gondot, nagy szakértelem se kellett hozzá, nagy fizikai erő sem. Timár lakosai mégis egyöntetűen engedik át ezt a tevékenységet a tokajiaknak ahelyett, hogy maguk élnének vele. Egyszerű a magyarázata: a természet adta, „Isten áldása", amivel nem illik kereskedni, másoknak pénzért árulni. Valamiféle ősi szemérmesség, még csak nem is lustaság vagy közöny, hanem a kialakult, évszázadokig élő vagy még a gyűjtögető, halászó, vadászó, korszakból visszamaradt etikai megfontolás tiltakozik itt az ellen, hogy mindennek a pénz legyen az értékmérője. Adott esetben éhezni, másoktól, akár a földesúrtól is, alamizsnát elfogadni, a legerősebb fizikai munkát is krajcárokért elvégezni, ez természetes, ez összeegyeztethető a falvak közösségének etikai értékrendjével, de a határban összegyűjtött gombát, a szőlőkötöző sást, a piócát, a legkülönbözőbb gyógyfüveket pénzért árulni, az már nem fér bele a jobbágyság erkölcsi felfogásába.

Természetesen arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a természet kínálta különleges javak összegyűjtésével és árusításával nagyon kevés pénzt lehetett keresni. Hiszen a jobbágyoknak a szomszéd faluban sincs pénzük. Legfeljebb a hegyaljai mezővárosok lakossága vásárol több-kevesebb rendszerességgel nagyobb mennyiségű gombát, halat, csíkot, nádat, gyékényt. Odáig pedig már-már majdnem többe kerül az elszállítása, mint amit kaphatnak érte, különösen ha Tokajnál a hídpénzt is meg kell fizetni. Gondoljunk csak arra, hogy ha igaz az ibrányiak vallomása, 1-1 kéve nádat 1-1 pénzért vittek el tőlük a Nyíregyházáról odalátogató kupecek,

fuvarosok. Ha a *pénzen* a szokásos *dénár*t értették az ibrányiak, akkor 1 ezüst forintért 100 kéve nádat kellett levágniuk, bekötniük, csomóba hordaniuk. Ez a fáradozás bizony-bizony nem volt megfizetve 1 ezüst forinttal.

A különböző kerti növények megtermelésén, a természet kínálta javak összegyűjtésén és ezek értékesítésén kívül volt még a jobbágynak egy másik lehetősége pénzszerzésre. Munkavállalással is kereshetett pénzt, aki akart vagy aki rákényszerült. Ez nagymértékben függött azonban a kialakult szokásoktól, még inkább azonban a falu földrajzi környezetétől, a regionális munkamegosztás alakulásától, a városoktól, sóházaktól, kincstári raktáraktól, bányáktól, vásározó helyektől, az országos postautaktól való távolságtól. A feudalizmusban a mai ember képzeletét felülmúló mennyiségű kézi és szekeres munkaalkalmat kívánt meg a gazdasági élet. A korszerű szállítóeszközön, elsősorban a vasút hiánya mind az utazást, mind az áruszállítást a sáros, gyakran járhatatlan földutakra terelte, ahol lehetséges volt, ott pedig folyókra, tavakra, „árterületekre". Mind a hajózáshoz, tutajok folyókon való leeresztéséhez, áruval való megrakásához, kormányzáshoz, mind a szekerezésekhez emberi munkára volt szükség. Az egyes tájegységek regionális sajátosságaiknál fogva is özönével kínálták a kézi és szekeres munkaalkalmakat: kapálást, kaszálást, szénahordást, aratást, trágyázást, favágást stb.

A XVIII. század utolsó harmadának munkabéreiről, sajnos, még szinte semmi ismeretünk nincs. A Szabolcs megyében végrehajtott úrbérrendezés során az investigatiókhoz csatolt contractusokból sejthetünk valamit. A szerződéses jobbágy a kézi robotnapokat minden esetben 12 krajcárért váltja meg, míg az igás robotot napi 48 krajcárjával. Úgy tűnik, hogy ezek a munkabérek általánosan elfogadottak voltak, legalábbis Szabolcs megyében. Ezért az összegért azonban bizonyára csak robotértékű munkát kaphatott bárki, aki rákényszerült, hogy másokkal végeztessen munkát. Ilyenek pedig bőven akadtak. A hegyaljai és érmelléki szőlősgazdáknak a bihari Mezőség földjeinek és rétjeinek tulajdonosai nem végeztethették a munkát robotban. A szőlő, pontosabban a bor kelendő árucikk volt. A hegyaljai borokért pedig ekkor még igazán szép summát fizettek, mert érdemes volt külföldre is szállítani. Az érmelléki bor is elkelt minden mennyiségben.

Lévén a szőlő igen munkaigényes kultúra, a *Hegyalja* és az *Érmellék*, mint a mágnes a vasreszeléket, úgy vonzotta magasabb bérével a szabolcsi jobbágyokat, zselléreket. 5-6 mérföldnyi távolságból, de még 7 mérföldről is rendszeresen eljártak kapálni, kötözni, szüretelni Szabolcsból mind a *Hegyaljá*ra, mind az érmelléki szőlőskertekbe.

A *bihari Mezőség* szénakaszálási és aratási lehetőségeivel vonzotta a szabolcsi embereket. Akár részért, akár pénzért, nyáron itt mindig kapott munkát, akinek elegendő kedve és szorgalma volt hozzá vagy éppen szüksége volt rá, illetve az így megkereshető javakra. Szabolcs megye jobbágylakosságának ez a három régió kínálta a legtöbb munkát. Voltak még egyéb pénzkereseti források is, de mielőtt azokról szólnék, érdemes részletesebben szemügyre venni e három régiónak a vonzáskörzetét.

A *Hegyalja*. A legfelkapottabb régió a szabolcsi falvak lakosai körében a *Hegyalja*. Kora tavasztól, a szőlő metszésétől késő őszig, szüret végeztéig, szinte állandó munkát kínált, és ami a legfontosabb, a legszegényebbek részére is, mert a szőlőművelés roppantul kézimunka-igényes ágazat. A metszés, a venyige összehordása, a hegyoldalra a trágya puttonnyal való felhordása, a többszöri – legalább háromszori –

kapálás, kötözés, telepítés, bújtatás; szüretkor a szedés, préselés – mind-mind megannyi embert kíván, gondos, precíz munkát, amit meg is kell fizetni, mert a hegy lejtőin fáradtságosabb a munka, mint a síkságon. Meg is fizették mind a földesurak, mind a mezővárosi szőlősgazdák.

A Szabolcs megyei falvaknak majdnem a feléből jártak a *Hegyaljá*ra több-kevesebb rendszerességgel szőlőmunkára a lakosok. Négy-öt mérföld távolságról még szinte minden faluból, de 6-7 mérföldről is el-elmentek „pénzért dolgozni", mert ide „jó bérért járhatnak", s ha másért nem, mert „nagyobb részét adójoknak ott szokták megkeresni".

Az alábbi falvak lakói egyértelműen vallják, hogy eljárnak a *Hegyaljá*ra:

Kisvárda, Székely, Nyírtét, Balkány, Nyírgelse, Hugyaj (Érpatak), Kiskálló, Nagykálló, Újfehértó, Taktabáj, Balsa, Tiszabercel, Bűd, Csobaj, Tiszadada, Tiszadob, Tiszaeszlár, Gáva, Ibrány, Kék, Kemecse, Kenézlő, Tiszalök, Vasmegyer, Tiszanagyfalu, Nyíregyháza, Oros, Paszab, Tiszarád, Szabolcs, Szentmihály, Tiszatardos, Taktakenéz, Tiszaladány, Timár, Nyírtura, Vencsellő, Viss, Zalkod, Nyírbéltek, Nyírgyulaj, Nyíribrony, Kállósemjén, Nyírkércs, Laskod, Lóránthása, Nyírmada, Nyírpilis, Piricse, Máriapócs.

A felsorolt félszáz szabolcsi község mellett még legalább tucatnyi említi, hogy „eljárhatnak", „eljárhatnának", ott „pénzt kereshetnek", pénzt kereshetnének, „ha megszokták volna":

Biri, Nyírmihálydi, Téglás, Nyírbogdány, Buj, Demecser, Gégény, Nagyhalász, Nyírpazony, Rakamaz, Sényő, Nyírbakta; és ahol megemlítik, de határozottan kizárva a lehetőséget, az *Nyírbátor*, ahonnan „nem szoktak oda járni".

Az *Érmellék* szőlőskertjeinek vonzata sokkal kisebb, mint a *Hegyaljá*nak. A *Nyírség* és a *Hortobágy mellék*ének lakói említik főleg mint kereseti lehetőséget kínáló régiót:

Balkány, Biri, Nyírgelse, Hugyaj (Érpatak), Kiskálló, Nyírmihálydi, Nagykálló, Nyíradony, Hajdúszovát, Nyírbátor, Nyírbéltek, Encsencs, Érkenéz, Laskod, Nyírpilis és Piricse lakói járnak olykor-olykor ide pénzért dolgozni.

A bihari Mezőség. Szénakaszálással, aratással lehet ebben a régióban pénzt keresni. Különösen szénakaszálás idején halmozódik fel a munka. Viszonylag kevés községből járnak ide, de például *Őrmező* lakói egybehangzóan vallják, hogy „aratáskor kenyér keresése végett" eljárnak ide dolgozni. *Nyírmada* lakói pedig a saját településükön belüli munkalehetőségekkel összehasonlítva az ottani pénzkeresetet hangsúlyozzák, hogy „ott nagyobb bérért" dolgozhatnak, mint ahogyan a nyíribronyiak is. Vegyük hát sorba az ide dolgozni járó emberek lakhelyeit:

Gyulaháza, Őrmező, Székely, Nyírtét, Nyírmihálydi, Téglás, Nyírbakta, Nyírbéltek, Encsencs, Érkenéz, Nyírgyulaj, Nyíribrony, Laskod, Lóránthása, Nyírmada, Nyírpilis és Piricse.

Számos községben, még inkább mezővárosban, bent a helységben is adódott rendszeres munkaalkalom, ha valaki pénzt óhajtott keresni, bár a legtöbb helyen csak időnként, leginkább kaszáláskor, kapáláskor és aratáskor. Önmagukban azonban ezek a munkaalkalmak elégtelenek bizonyultak, hogy a házatlan és házas zsellérek számára biztos megélhetést nyújtsanak, ezért járnak el zömmel ezek a rétegek a fent említett régiókba.

Kisvárda, Nagykálló, Kemecse, Nyírbátor, Nyírmada lakói vallanak úgy, hogy „helyben is mindenféle munkának alkalmatosságával fizetésért elegendő dolgot lelnek az lakosok". Máshol viszont a nemesi rend nagy száma miatt van bőséges munkakínálat. *Nyírgyulaj* lakói mind a Hegyaljára, mind a bihari Mezőségbe többkevesebb rendszerességgel ejárnak ugyan szőlőmunkára, aratni, kaszálni, de erősen hangsúlyozzák, hogy „sok nemesség lakván ezen helységet, annak idejében, helyben is elég munkát lehet pénzért találni". Aratáskor és kaszáláskor fölös munka van Szabolcsbákán, Gyulaházán, Jékén, Nyírkarászon, Nyírtéten, Tornyospálcán, Nyírtass községben, Balkányban, Nyírmihálydiban, Püspökladányban, Balmazújvároson, Tégláson, Újfehértón, Oroson, Sényőn, Szabolcsban, Nyíribronyban, Petneházán, Máriapócson, Ramocsaházán és Vaján.

Az eddig felsorolt munkaalkalmakkal, pénzkereseti lehetőségekkel azonban még korántsem merítettük ki azokat a kínálatokat, amelyek visszatérő rendszerességgel álltak a Szabolcs megyei emberek rendelkezésére. Ezek azonban már a szegényebb rétegek számára elérhetetlenek. Szekerezési, sószállítási alkalmakról van ugyanis szó, amihez igás állatokkal, szekérrel kellett rendelkeznie annak, aki ebből a naponként 48-50, esetleg 60 krajcárt jövedelmező munkából ki akarta venni a részét.

Az alkalom adta szekerezési munkák mellett voltak rendszeres szállítási lehetőségek. Egyik ilyen a sószállítás. A szabolcsi lakosok a tárkányi, debreceni, szolnoki és újlaki sóházakból szállíthatták rendeltetési helyére a sót. Ez a munka eléggé jövedelmező, de csak az igaerővel rendelkezők számára adott. Ők többnyire ilyen szekerezési alkalmakkal keresik meg állami és megyei adójukat, a földesúrnak fizetendő cenzust.

A tárkányi sóházból fuvaroznak:

Ajak, Anarcs, Bácsaranyos, Rétközberencs, Tiszabezdéd, Dombrád, Döge, Kékcse, Kisvárda, Komoró, Tiszakanyár, Kopócsapáti, Fényeslitke, Nyírlövő, Lövőpetri, Mándok, Óntelek, Pap, Pátroha, Tuzsér, Szabolcsveresmart és Zsurk lakói.

Olykor-olykor a nagykállóiakon kívül munkaalkalmat találtak a környező községek fuvarosai is a nagykállói „serházban", a dohánybeváltóban és a salétromházban. Timár és Rakamaz lakói a tokaji sóházból szekerezhettek terhet, a tisztabezdédiek Ungvárra és Napkorra szállíthattak pénzért különböző dolgokat, főleg terményt és fát, a nyírmadaiak a tiszaújlaki sóházat érték közel, egy-két felső-szabolcsi községből almát vásárolni járhattak Bereg megyébe,[169] amit haszonnal adhattak tovább; míg Szabolcs megyéből élelmet szállíthattak Bereg és Ung megyékbe, ugyancsak haszonnal. A kisvárdaiak Sátoraljaújhelyre szekereztek bérért, és olykor ott vállaltak munkát. Más községekből tutajosnak vagy kormányosnak szegődtek a Tiszára, és olykor Szegedig lehajóztak.[170]

Ezernyi alkalom, megannyi munkalehetőség, csak szorgalom, kedv és kitartás kellett hozzá, amiből kevés volt, mert sem a megélhetés kényszere, sem a meggazdagodási vágy nem űzte az embereket, főleg az úrbéres lakosságot nem, hogy ily módon: munkával, spórolással, takarékossággal, szorgalommal és kitartással igyekezzen kisajtolni magából egy-egy tinócskára valót, vagy egy hold földnek az árát. Feudális struktúrában, rendi mentalitással, a polgári tulajdon iránti érzéketlenséggel, a felhalmozás kényszerétől és a meggazdagodás vágyától mentesen, de az éhezés és a teljes anyagi lezüllés rémétől sem vagy csak nagyon ritkán fenyegetetten éltek a szabolcsi jobbágyok. Kényelmesen, az idő múlását csak évszakokkal mérve szor-

goskodtak kevük szerint, nem is sejtve, hogy az idő pénzre váltható része életüknek. Fatengelyes, nyikorgó szekereiket lomha ökrök vonszolták Kisvárda és Sátoraljaújhely, Balkány és Debrecen, Timár és Tokaj, Pátroha és Tárkány között, oda meg vissza, teherrel vagy anélkül. Robotot teljesítettek, napszámért vánszorogtak, hosszú fuvarban jártak vagy éppen a maguk búzáját vitték vásárba, malomba; mindegy volt: a nap reggeltől estig tartott, a hét hétfőtől vasárnapig, az év pedig tavasztól a másik tavaszig. Nem a másodpercet, a percet, de még az órát sem igen tartották számon. Legfeljebb azt lesték, mikor ér delelőre a nap, hogy maguk és a jószágok pihenhessenek keveset, hogy aztán napszálltáig újra végezzék sorsrendelte tevékenységüket: szántsanak, vessenek, arassanak, kaszáljanak, malomba menjenek, robotoljanak, maguknak dolgozzanak, megházasodjanak, gyereket nemzzenek és meghaljanak, ahogy az uraság, a mindenható elrendezte, és ahogyan a pap mondjamondja hetenként vagy legalábbis azokon a sátoros ünnepeken, amikor ők is templomba tévednek. Nyugodt volt ez az élet, és teljesen kilátástalan. Bizton megjósolhatta az ükapa az unokájának, hogy jobbágy, paraszt, zsellér vagy cseléd lesz belőle. Változatlan volt itt minden, és változhatatlannak tűnt örök időkre. Legfeljebb „aki nem fért a bőrében", beállt katonának vagy csintalan betyár mellé szegődött; ha meg a kíváncsisága, tudásvágya volt akkora, hogy azzal nem fért meg a falu határai között, akkor elment szerzetesnek, papnövendéknek vagy vásári bohócnak. Másról legfeljebb álmodhatott, ha éppen nem szólította a kötelességérzete munkára vagy az ispán robotra. A jobbágyok álmait, vágyait sok minden zavarta, de leginkább a robot nehezedett rájuk, és természetesen mindenféle úrbéri szolgáltatás. A következőkben erről szólok.

Jobbágyi terhek az úrbérrendezés előtt és után

A XVIII. század utolsó harmadára a jobbágyi terhek és szolgáltatások körében olyan káosz uralkodik Szabolcs megyében, hogy abban rendet tenni vagy a jellemzőket kiemelni szinte lehetetlen. Volt ahol csak robotoltak, volt ahol csak pénzt, taxát fizettek, volt ahol a kettőt együtt, volt ahol ezek mellett kilencedet szedtek a földesurak, máshol még az egyháztól kibérelt tizedet is megvették. Számos helyen konyhára valókat, tyúkot, tojást, zöldséget is követeltek. Többnyire szedték a sertés-, juh- és méhtizedet, hordatták a téli tüzelőt, a „karácsony fáját", egy-két helyen kenyeret, kalácsot is kértek,[171] máshol dohányból,[172] szőlőkötöző sásból követeltek részt,[173] itt-ott gombából,[174] sulyomból,[175] máshol halból,[176] csíkból[177] kellett megfelelő mennyiséget a földesúr asztalára adni. Szinte mindenütt kivetették valamilyen formában kenderből és lenből a járandóságot. Volt helység, ahol az elhunyt jobbágyok maradékain „főpénzt" vettek meg a földesurak.[178] Az elhunyt jobbágy özvegye és gyerekei 5-6 rénes forintot voltak kénytelen a Kállayaknak fizetni, s ha ezt nem tudták pénzben leróni, „annyit érő szarvas marhát, ha annak több nem marad is" vettek meg rajtuk.

Nem annyiféleképpen szolgáltak a jobbágyok, ahány falu volt, még csak nem is annyiféleképpen, ahány földesúr volt a megyében, hanem sokkal többféle variációt fedezhetünk fel az investigatiókban, mert volt földesúr, aki több faluban is birtokolt úrbéres jobbágyokat, és minden faluban más-más módon rótta rájuk kötelezettségeiket. A törvénynél is nagyobb tiszteletnek örvendezett a szokás, de ez szinte falvanként változott, és a szokást is állandóan variálta a földesúri szeszély, és ez évenként változhatott, de falvanként – összefüggésben a természeti viszonyokkal, az ott érvényesülő szokásokkal, még inkább a gazdatisztek, ispánok mohóságával – változott is.

Az érthetőség kedvéért és a tarkaság érzékeltetésére ezúttal szeretnék néhány példát képzelet-közelbe hozni, megjegyezvén még azt, hogy Szabolcsban 140 községből alig tucatnyiban különböztették meg a földesurak a jobbágyot a zsellértől; még kevesebb helyen a házas és házatlan zsellért. A szolgáltatások mértékét, minéműségét, főleg pedig a robot mennyiségét sem a belső telekkel, sem a külső járulékokkal nem hozták összefüggésbe. A káosz teljes volt. Valamiféle egységre és hasonlóságra csak a kincstári birtokok tisztviselői törekedtek, de még itt sem tapasztalhatjuk az egyformaságot.

Nézzük azonban a példáinkat.

Szabolcs megyében a Kamara *Püspökladány*, *Téglás*, *Balsa*, *Bűd* (Tiszavasvári, 1.), *Kenézlő*, *Tiszalök*, *Rakamaz*, *Taktakenéz*, *Tiszaladány*, *Timár* községeket birtokolta.

A kamarai adminisztráció, bizonyára az igazgatási költségek csökkentése miatt, szívesen kötött szerződést a központtól távol eső falvakkal, amennyiben azok lakói vállalták, hogy robot, természetbeni és egyéb járandóságukat pénzben fizetik, és a kamarai haszonvételeket kibérlik, tehát évi meghatározott összeggel, pénzzel adóznak földesuruknak. A felsorolt községek lakói szívesen hajlottak erre, de különbözőképpen. *Bűd*, *Püspökladány*, *Rakamaz*, *Téglás* minden szolgáltatásukat pénzért váltották meg, csak a szüretre voltak kötelesek szedőket, puttonyosokat adni. Egyedül a korcsmáltatást végeztette saját hasznára az uraság az év háromnegyed részében, bár többnyire ezekben a községekben is, mint mindenütt a kincstári birtokokon, egész évben az uraság mérette az italt, és a jövedelem negyedét jóváírta az árendába. A korcsmák és az erdők kivételével így átengedte a kincstár az egész határt a falu lakóinak szabad használatra. Balsa, Taktakenéz, Tiszaladány, Timár a tizedet természetben fizette, és ezekből a községekből évenként 12 igás robotot is adott minden gazda, két marhával vontatva a szekeret. Az említetteken túl minden szüretre szedőket és puttonyosokat adtak, maguk is részt vettek a tokaji híd és a rakamazi töltés javításában. Ez utóbbiért azonban ingyen használták a töltést és a hidat az év minden szakában.

Kenézlő szolgáltatásairól semmit nem tudok mondani, mert a vallomások kivétele és a tabellák elkészítése, illetve az urbárium kihirdetése közben cserélt gazdát, tehát a vallomást tevő parasztok még magánföldesúri szolgáltatásaikról tettek említést.

Legkönnyebb helyzetük mindenképpen a kamarai uradalom jobbágyainak volt. Már az 1750-es években urbáriumokban szabályozott és rögzített szolgáltatásaikat csak könnyítette, hogy időközben a természetben adott feudális járadékokat is pénzszolgáltatásra váltották át. Nem véletlen, hogy viszonylag ezek a helységek népesedtek meg a leginkább, és az említett falvakban a jobbágyok szinte kivétel nélkül szabad menetelűek.[179] Nem elhanyagolható az sem, hogy a pénzben lerovandó szolgáltatás ezeknek a községeknek a lakóit ösztönözte leginkább az árutermelésre, vagy ha erre lehetőségük kevés volt, a bérért végzett munka vállalására. Mivel a helyben lakó földesurak személyes konfliktusai nem osztották meg őket, szorosabbra fonódott a közösség összetartozás-tudata. Nem véletlen az sem, hogy ezekben a községekben találjuk a leggazdagabb jobbágyokat. Többnyire féltelkesek, de egész telkes is akad közöttük. Ritka azonban a nyolcad telkes.[180] A negyed-, fél- és egész telkesek mellett ezekben a községekben szaporodtak meg leginkább a házas és házatlan zsellérek is.[181]

A Szabolcsban úrbéres jobbágyokat és zselléreket birtokló 388 természetes és jogi személy mindenikét nem kísérhetjük figyelemmel, még olyan formában sem, mint tettük azt a kamarai falvakkal. Mégis, úgy vélem, hogy érdemes külön-külön is szemügyre vennünk egy-két földesurat. Például gróf Barkóczy Jánost, aki köztudomású, hogy nem Szabolcsban élt, örökölt vagy zálogul kapott birtokai azonban nyolc szabolcsi községben voltak: *Bácsaranyos*, *Balkány*, *Nyírmihálydi*, *Nyírbogdány*, *Demecser*, *Jákó*, *Kisléta* és *Ópályi* jobbágyainak egy része szolgálta.

Bácsaranyos községben (Aranyosapáti, 1.) a grófnak két örökös jobbágya volt, mindkettő negyedtelkes. Itt régi szokás szerint az örökös jobbágyok minden második hetet földesuruknak dolgozták a rendelkezésükre álló igaerővel. Emellett meghatározatlan mennyiségű fonással is tartoztak.

Balkányban 3 szabad menetelű, egyenként 5/8 telket használó úrbéres gazda várta Barkóczy gróf tiszttartójának a parancsait, de ezek mindössze 7-7 márjást fizettek évenként, és 6-6 napot szolgáltak. A vallomásukból arra már nem kapunk feleletet, hogy a 6-6 napot igával vagy gyalogszeresen kellett-e ledolgozni.

*Nyírmihálydi*ban egyetlen szabad menetelű házas zsellére volt, akit a községben jobbágynak tudtak. Mindössze 2 márjást fizetett évenként, semmi egyébbel nem szolgált.

*Nyírbogdány*ban úgy vallották a parasztok, hogy 7 jobbágya van Barkóczy grófnak, holott csak 1 örökös és 1 szabad menetelű jobbágya, 2 szabad menetelű házas és 3 szabad menetelű házatlan zsellére volt. Az örökös jobbágya minden második hetet robotban töltötte, hol ökörrel, hol gyalog. A szabad menetelű jobbágy és a zsellérek évenként 5-5 vonás forintot fizettek, és néha forspontoztak. A két jobbágy féltelkesnek vallotta magát. Kilencedet valamennyien szolgáltattak. Egyebet nem adtak.

*Demecser*ben szintén féltelkes jobbágyai voltak a grófnak. Három örökös, akik az úrbérrendezésig minden második hetet robotban töltötték, hol gyalog, hol marhával. Egyéb adózásuk nem volt.

Nyírjákó községben három féltelkes örökös, és egy negyedtelkes szabad menetelű jobbágya, valamint 1 szabad menetelű házas zsellére volt Barkóczy Jánosnak. A vallomástevők másként tudták: két örökös és három szabad menetelű jobbágyról tettek említést, akik közül a két örökös évenként 60-60 napot dolgozott Bogdányban, az egyik csak gyalogosan, de a másik 40 napot ökörrel, 20-at pedig gyalog. A szabad menetelűek egyike évenként 5 rénes forintot, a másik kettő 1-1 rénes forintot fizetett. Egyébbel nem szolgáltak.

Kislétán a vallomások szerint 11 szabad menetelű jobbágya volt a grófnak, valójában 2 házatlan zsellére, 4 féltelkes és 5 negyedtelkes jobbágya. Valamennyien szabad menetelűek voltak. Évenként fizettek 4-4 rénes forintot, szántottak teljes erővel (legalább négy ökörrel) 2-2 napot. Kilencedet adtak „minden életből", és mindenik egy-egy zsákot, egy-egy „karácsony tyúkját".

*Ópályi*ban 8 jobbágyot tudhatott a magáénak Barkóczy. A valóságban csak 2 féltelkest, 3 negyedtelkest és 3 házatlan zsellért. Mind a nyolcan szabad menetelűek voltak. Az úrbérrendezés előtt mindannyian 4-4 rénes forintot fizettek és 10-10 nap gyalog robotot teljesítettek. Kilencedet nem adtak, de évenként 1-1 tyúkot kellett még szolgáltatniuk.

A különböző községek parasztjainak vallomását szembesítve egyértelmű, hogy falvanként változtak a szokások, és a megállapodás (többnyire szóbeli, gróf Barkóczy esetében mindig szóbeli) szerint szolgáló taksások sem egyformán voltak megterhelve, még akkor sem, ha esetleg az általuk használt úrbéres telkek nagysága azonos volt. Minden bizonnyal döntő fontosságú volt az a tény, hogy a szántókon, réteken és legelőn kívül milyen egyéb haszonvételekkel élhetett egy-egy jobbágy, zsellér, és azt milyen mértékig vehette igénybe. A már itt feltűnő tarkaság még tovább színeződik, ha olyan földesúr úrbéreseinek a megterhelését vesszük szemügyre, aki több községben birtokolt a megyében, és maga is megyei honos volt. A megye egyik legrégibb famíliája a Kállay család. Érdemes közülük is legalább egynek körülnéznünk a portáján. Válasszuk *Kállay Györgyöt*, akit 5 örökös, 31 szabad költözésű jobbágy, 46 házas zsellér és 2 alzsellér szolgált *Napkor, Kiskálló, Nagykálló, Kállósemjén, Kér, Kérsemjén* és *Panyola* községekben.

*Napkor*on 12 szabad menetelű – mindannyian féltelkesek – jobbágy és 6 házas zsellér – szintén szabad menetelűek – szolgálta Kállay Györgyöt. Minden marhás gazda – ahány ökre volt, annyival – köteles volt évenként 6 nap igás robotot adni, és 19 napot gyalog dolgozni. Az említetteken felül kötelesek voltak az uraság kukoricáját közösen letörni, a majorba hordani. Évenként egy-egy „hosszú forspontot" tenni, rövid fuvart pedig ki-ki sorban, amikor az uraság kívánta. Kötelesek voltak évenként egy-egy szekér fát a földesúr házához fuvarozni, mindenféle termésükből tizedet adni, egy-egy tyúkot és 10-10 tojást a konyhára beszolgáltatni. Mindezeken túl, ha valamelyikük a taxás telekén kívül, melyet kimérve megkapott és állandóan használhatott, a kuriális földből is művelni szándékozott, módjában állt, de az után még külön kilencedet is adnia kellett. A szolgáltatások mértékét szerződés szabályozta, de ebben nem tettek különbséget zsellér és jobbágy között, csupán két- és négyökrös gazdákról beszélnek.

*Kiskálló*ban 2 szabad menetelű jobbágy – szintén féltelkes mindkettő –, 4 házas és 1 alzsellér – ők is szabad menetelűek – szolgálta Kállayt. Terheiket szerződésben rögzítették, de a kontraktusban kikötött szolgáltatásokon kívül „olykor-olykor" forspontoztak is. A szerződés szerint minden gazda évenként 14 napot sarlóval, ásóval, kapával; 5 napot kaszával szolgált; 3 nap szántott saját ökreivel, 2 nap „élet"-et, 1 nap fát hordott. Az igaerővel nem rendelkezők ez utóbbiakat gyalogos munkában voltak kötelesek eltölteni. Mindenki minden terményből tizedet adott, azt az uraság által megjelölt helyre behordta. Ezeken felül „karácsony tyúkot és tojást" követelt földesuruk tőlük, és egy-egy hosszú forspontot a gyalogosoktól is.

*Nagykállós*ban 8 szabad menetelű – féltelkes – jobbágy, 18 házas és 1 alzsellér – ugyancsak szabadok – élvezték Kállay György „védelmét", és szenvedték terheit. Minden házzal bíró gazda fizetett évenként 3 német forintot, a házatlan zsellér pedig 30 garast. Minden mezei terményből, de a méhekből, bárányokból, sertésekből is kilencedet adtak. Robotra nem kötelezték őket, bár a hosszú forspontot rajtuk is megvette Kállay György.

Kállósemjén lakói úgy vallották, hogy Kállay Györgynek 1 örökös jobbágya, 14 egész erejű és 10 fél erejű jobbágya van, akik közül az örökös jobbágynak annyiból áll a szolgálata, hogy felesége feljár az úr házába „fejér ruhát mosni". A 14 egész erejű (legalább négy ökörrel rendelkező) jobbágy évenként 7-7 napot robotol teljes erővel, és egy-egy 6 napig tartó hosszú fuvart ad. A 10 fél erejű (legalább két ökörrel rendelkező) jobbágy mindenike 7-7 nap igás robotot ád évenként, gyalog pedig 34 napot dolgozik. Mindannyian kilencedet adnak minden termésből. Évenként adják az 1-1 tyúkot és a 10-10 tojást is. A vallomásoknak a tabella annyiban ellentmond, hogy az úrbérrendezés során 9 féltelkes szabad menetelű jobbágy, 14 szabad menetelű és 1 örökös házas zsellér vállalta az úrbéri kötelmeket Kállay György alattvalói közül.

*Szamoskér*en 2 örökös jobbágy – mindkettő negyed telkes – szolgált Kállay Györgynek. Ha a többiekkel hasonló módon tették szolgálataikat, akkor minden második héten – hol igával, hol gyalog – robotoltak. Mindenből kilencedet, sertésből csak tizedet, évenként 2-2 fonást, 1-1 zsákot és egy-egy karácsony tyúkját adtak.

*Kérsemjén*ben is volt 2 örökös jobbágya Kállay Györgynek, ugyancsak negyed telkesek, akik meghatározatlan számú napot robotoltak, hol gyalog, hol ökörrel. Kilencedet adtak itt is mindenből, és egyenként minden évben 10-10 porció kony-

hára való élelmet, 2-2 karácsony tyúkját, 1-1 szekér füvet, 2-2 fonást és 1-1 zsákot. Megvették rajtuk a sertéstizedet is.

Panyolán 1 negyedtelkes örökös jobbágy és 3 örökös házas zsellér tette szolgálatait Kállay Györgynek. Az úrbérrendezés előtt mind a négyen jobbágyi szolgálatokkal tartoztak, meghatározatlan számú, a földesúr kívánsága szerinti robotot teljesítettek, mindenből kilencedet adtak, személyenként szolgáltak konyhára valókat, és különkülön 1-1 szekér szénát. A karácsony tyúkját is megvették rajtuk, a sertéstizedet is. Kötelezték őket 2-2 font fonal, 1-1 zsák adására és gyümölcsből ajándék szolgáltatására.

A tarkaságot, a szolgálatbeli összevisszaságot újabb földesurak példájával is érzékeltethetném. De ugyanezt, vagy még színesebb kavalkádot tárhatok a múltunk iránt érdeklődő elé, ha néhány községet emelek ki, és egy-egy kommunitáson belül tárom fel a változatosság ma már alig-alig elképzelhető kavalkádját.

Találomra válogatok csak, de úgy azért, hogy a legfőbb jellemzők felszínre kerüljenek.

*Anarcs*nak egyetlen jobbágytartó földesura volt, gróf Teleki Jánosné. Az úrbéres lakosság is homogén. Valamennyien örökös jobbágyok, és a rendezés előtt szolgáltatásaikban semmiféle megkülönböztetés nem volt tapasztalható. 1773 előtt 23 örökös úrbéres jobbágy robotolt a grófnő gazdatisztjének óhaja szerint hol négy ökörrel, hol gyalog, minden második héten. Kilencedet „régtűl szoktak adni búzából, kéceresbűl, gabonábúl". Megvették rajtuk családonként az 1-1 karácsony tyúkját és a sertéstizedet is.

A rendezés után azonban kiderült, hogy a 23 jobbágyból 2 házatlan, 1 pedig házas zsellér, 19 gazda csak fél telket használ, egy pedig 7/8 telket. Így a korábbi 1300–1500 igás és az 1600–1800 gyalogos robottal szemben csak 539,5 igás és 42 nap gyalogos robot követelhető rajtuk.

Nádudvar jobbágyainak a vallomása csak a megyei összesítőből ismert, minden bizonnyal töredékesen maradt az utókorra, inkább a lényeget, mint az árnyalatokat kiemelve. Mégis érdemes felidéznünk. A falu 35 jobbágya és 96 házas zsellére legalább két tucatnyi urat szolgált. Részben közbirtokosokat, részben extráneusokat, részben a községben lakó, jobbágytartó nemes személyeket. A jobbágyok közül 1 volt örökös, negyed telket használt; 34 szabad menetelű közül 22 féltelkes, 10 negyedtelkes, kettő pedig 1/8 telkes. A 96 házas zsellér közül kettő volt örökös, 94 pedig szabad menetelű. Az úrbérrendezés előtt azonban itt sem tettek különbséget jobbágy és zsellér között, a szolgáltatások és földesúri adózások azonban a legkülönbözőbb képet mutatják.

*Gróf Buthler Gábor*nak 13 úrbéres lakos fizetett egyenként 1 forint 59 krajcár taxát, és szolgált mindenik 3-3 igás és 7-7 gyalogos robotot.

Az *Ibrányi család* 43 úrbéres családdal rendelkezett, akik mindannyian 2-2 forint taxát fizettek évenként.

Az *Inczédy* bárók 10 úrbérese egyenként 2 forint 33 krajcárt fizetett, és minden évben 8-8 nap gyalogos robotot teljesített.

Baranyi Gáspár 4 úrbérese 2-2 forint taxával és 12-12 nap kézi munkával tartozott minden évben.

Szathmáry György 7 családot uralt, akik külön-külön 2 forint 33 krajcárral és 8 nap gyalogos munkával rótták le évi úrbéres kötelezettségüket.

Ragályi István 1 jobbágya – negyedtelkes – 2 forint 33 krajcár taxát és 12 nap robotot – kívánság szerint: hol gyalog, hol igával – szolgált.

Szemere Györgyné két szabad menetelű jobbágya és két szabad menetelű házas zsellére egyenként fizetett 2 forint 33 krajcár taxát, és robotolt gyalog vagy igával 8 napot évenként.

Szathmáry Pál egy negyedtelkes jobbágya és 1 házas zsellére – mindkettő szabad menetelű – 2 forint 33 krajcár taxával és 12 nap robottal – kívánság szerint gyalog vagy igával – tartozott évenként.

Kívánság szerint gyalog vagy igával dolgozott 4 napot a *Hajósy* család 3 szabad menetelű házas zsellére, ugyancsak 4 napot igával vagy gyalog *Hamaryné* negyedtelkes szabad költözésű jobbágya, akik valamennyien 2 forint 33 krajcár taxát is fizettek.

A *Balogh* és *Cseke* család jobbágyai és zsellérei 2-2 forint taxát fizettek, és 6-6 nap robotoltak igával vagy gyalog.

A *Szabó* és a *Kiss* családok örököseinek a jobbágyai csak 6-6 nap igás vagy gyalog robottal tartoztak.

A *Hodosy*-örökösöknek 1 negyedtelkes örökös, két örökös és 2 szabad menetelű házas zsellér szolgált, mindannyian 30 nap robottal – kívánság szerint igás vagy gyalog – tartoztak.

Csak 2-2 rénes forint taxát fizettek a *Tóth*, *Rásó* és *Győry* urak jobbágyai; 2 forint 33 krajcárt a *Papp*, *Kocsis* és *Erdődy* család zsellérei.

A vallomások összesítéséből még kiderül, hogy *Inczédy* báró jobbágyai és zsellérei évenként 10-10 porció élelmet és 2-2 csirkét adtak földesuruknak.

Természetben követelt élelmet alattvalóitól a *Ghilányi* uraság is, akikről azonban semmit nem tudunk, mint ahogyan arról sem jegyeztek fel semmit az összeírók, hogy milyen szolgálatra kötelezte saját alattvalóit a *Szunyoghy* család és *Siskovics Antal*.

Talán még a most feleleventett hagyományoknál is tarkább kép tárul elénk *Nyíribrony*ban. 18 földesúrnak 18 jobbágy – akik közül 9 örökös, 9 szabad menetelű – szolgált. Élt még a községben 4 örökös, 5 szabad menetelű házas és egy szabad menetelű házatlan zsellér.

Ahogyan az úrbéres lakosok vallották, „ezen helységben ... sem az örökös, sem az szabad menetelű jobbágyoknak szolgálatjok és adózások ... nem egyforma".

*Jármy László*nak 3 örökös és 1 szabad menetelű jobbágya, 3 örökös házas zsellére volt Ibronyban, akik az úrbérrendezés előtt valamennyien jobbágynak vallották magukat. A rendezéskor 1 örökös jobbágy vállalt fel féltelket, 2 pedig negyedet. 1/4 telkesnek minősült a szabad költözésű jobbágy is. 1773-ig a 6 örökös minden második hetet robotolta, hol igával, hol gyalog. A szabad menetelű pedig négy marhával robotolt 20 napot, kettőt pedig gyalog.

*Szunyogh János*nak és *Szunyog Antal*nak 1-1 örökös jobbágya volt, mindkettő 1/8 telkes. Mindketten minden második hetet robotban töltötték, uraik kívánságára hol ökörrel, hol gyalog.

Szunyogh István és *Jármy János* örökös jobbágyai minden harmadik héten robotoltak ökörrel vagy gyalog. *Szunyogh István*nak két jobbágya közül az egyik 1/4, a másik 1/8 telkes volt, *Jármy János*nak egy 1/8 telkes jobbágy szolgált.

*Horváth István*nak egyetlen 3/8 telkes úrbérese volt, aki 6 vonás forinttal váltotta meg évi szolgáltatásait.

*Szegedy István*t egyetlen 1/8 telkes szabad menetelű jobbágy szolgálta, és minden adózását, robotját egyéb szolgáltatásait 6 vonás forinttal váltotta meg.

5-5 vonás forinttal váltották meg évi szolgáltatásaikat *Kállay László*, *Jármy Imre*, *Bónis Mihály* és *Mezey Pál* úrbéresei. *Kállay László* 1 szabad menetelű jobbágya 1/8 telket használt; *Jármy Imré*nek a tabella szerint egy szabad menetelű házas zsellér szolgált; *Bónis Mihály*nak 1 szabad menetelű házas zsellér, *Mezey Pál*nak ugyancsak 1 szabad menetelű házas zsellér.

*Nyiczky Ferencné*t 1 féltelkes szabad menetelű jobbágy és 1 szabad menetelű házas zsellér szolgálta. 10-10 vonás forintot fizetett mindkettő évenként, és szüretkor adtak egy-egy forspontot a maguk erejéből.

Fejér András jobbágyai 10 máriással váltották meg évi terheiket Volt *Fejér András*nak 1 házatlan zsellére és egy 1/8 telkes jobbágya. Mindketten szabad menetelűek.

Zoltán Péterné 1/8 telkes szabad jobbágya 3 rénes forint taxát fizetett évenként.

*Garay György*nek ugyancsak egyetlen 1/8 telkes szabad menetelű jobbágy szolgált, aki évenként terheit 3 vonás forintért váltotta meg.

*Vályi György*nek egy 1/8 telkes, *Jármy Gábornén*ak egy 1/4 telkes szabad menetelű jobbágy tette szolgálatait. Mindketten 7-7 máriással váltották meg évi robotjukat és egyéb jobbágyi kötelezettségüket.

*Jármy Imré*nek, a már említett szabad menetelű házas zsellérén kívül, volt egy örökös házas zsellére is, aki minden második hetet robotban dolgozta, hol ökörrel, hol gyalog.

Nem tesz említést az investigatio *Rácz Miklós* uram zselléréről, aki szabad menetelű, és minden bizonnyal pénzzel váltotta meg terheit.

A felsorolt roboton és taxán kívül az ibronyi jobbágyok semmi más szolgálatra nem voltak kötelezve. Sem kilencedet, sem ajándékot nem adtak, sem a sertések, juhok, méhek után nem vették meg rajtuk a dézsmát. Dolgoztatták vagy fizettették őket földesuraik. Mária Terézia úrbérrendezése azonban még ebben a községben sem mindenkit érintett egyenlően, még csak azt sem állíthatjuk, hogy mindenki sorsán könnyített volna. A minden második hetet földesuruknak dolgozó örökösök helyzetén sokat segített, de a szabadok szolgálatainak a fokozását is lehetővé tette.

Egymással szomszédos községek *Nagyhalász* és *Ibrány*. A természeti feltételek, tehát a haszonvételek is többnyire azonosak, csak a szolgáltatások különböznek.

*Nagyhalász*ban 16 földesúr birtokolt. Összesen 31 jobbágy és 17 zsellér leste uraik parancsát. *Ibrány*t közösen bírta *Ibrányi Károly és Miklós*. 22 jobbágy és 2 zsellér szolgálta őket. *Nagyhalász*ban a 31 jobbágyból 23-nak volt fél telke, nyolcnak negyed telke. A rendezéskor 4 örökös, 12 szabad menetelű házas zsellért és 1 szabad menetelű alzsellért minősítettek az összeírók. A jobbágyok közül 15 volt örökös, valamennyien fél telekkel. A szabad menetelűek közül 8 csak 1/4 telket használt, 8-nak volt fél telke. *Ibrány* 22 jobbágya közül 4 az örökös, valamennyien egész telekkel, míg a 8 szabad menetelű csak fél-fél telket használt. A két zsellér közül az egyik házas, a másik házatlan, mindketten szabad menetelűek.

Nagyhalász lakói valamennyien királyi dézsmát (egyházi tizedet) adtak. Földesuraiknak a szabad menetelűek emlékezettől, az örökösök 2 évet szolgáltak kilenceddel, mindenből, „amit a föld terem". Az örökös jobbágyok évenként tartoztak még uraiknak 1-1 zsákkal. Az örökösök minden második hetet robotban töltötték, az uraságok kívánságára két marhával vagy gyalog. A szabad menetelűek robot helyett évenként 7-7 máriást adtak földesuraiknak. A rendezésig nem különböztettek meg *Nagyhalász* lakói között zsellért és jobbágyot.

*Ibrány*ban az úrbérrendezéskor már csak minden második hetet töltötték az örökös jobbágyok gyalogos robotban. Szántáskor azonban minden jobbágy két személyt volt köteles kiállítani, mert a földesúr ökreivel szántottak, de a határ csak négy ökörrel volt szántható, tehát az eketartó mellé kellett egy hajtó is. A szabad menetelű jobbágyok csak 12 napot robotoltak évenként, hol gyalog, hol pedig a saját ökreikkel. A szabadok évenként két-két máriás taxát is fizettek.

Minden ibrányi gazdán megvették a királyi dézsmát, szabad menetelűeken és örökösön egyformán. Földesúri kilencedet senki sem fizetett, mindenki köteles volt azonban évenként 1 választási malacot adni urának, de csak 1-et, még akkor is, ha 100 volt neki. Anyakocánként 12 pénzt (dénárt) kellett fizetniük. Halászatkor a kifogott hal fele a földesurat illette, és a hálót is a községnek kellett biztosítani. A horoggal fogott halak 1/3-a szintén a földesúré volt, de ha a Szárdon belül horgászott valaki, akkor a hal felét kellett beszolgáltatni. Minden tavasszal minden „külön kenyeres gazda" tartozott egy zsák sulymot adni, vagy ennek helyébe 75 dénárt. Ősszel 1 zsák komlóval kellett a földesúrnak kedveskedni, és évenként 2-2 karácsony tyúkjával.

A munka természetbeni és pénzjáradéki összevisszasága mellett voltak azonban települések, földesúri falvak is, ahol a lakosok minden szolgáltatásukat pénzzel váltották meg. Ilyen volt például *Szentmihály* (Tiszavasvári, 2.) és *Nyíregyháza*. Bár ez utóbbi helyen – Nyíregyházán – *gróf Dessewffy Sámuel*nek volt 15 örökös úrbéres szolgálója, akik közül a rendezéskor 11 bizonyult jobbágynak, 3 házas zsellérnek és 1 alzsellérnek. Ők a szokásnak megfelelően robotoltak és adóztak földesuruknak: akiknek ökreik voltak, azok ökörrel, akiknek vonó állatuk nem volt, azok gyalogosan, évenként meghatározatlan számú napokat.

Úgy hiszem, a felhozott példák elég egyértelműen bizonyítják, hogy a földesúri szolgáltatásoknak semmiféle kialakult szabálya és mértéke nem volt Szabolcs megyében. A szokás, a hagyomány mellett a földesúri vagy tiszttartói szeszély diktálta a normákat, szabta meg a határokat. Néhány jellemző vonást mégis ki kell emelnünk, mint meghatározó és általánosan elfogadott, a földesurak többsége által gyakorolt eljárást. Ezek a következők:

1. Alig találunk olyan községet, ahol megkülönböztetnének jobbágyot, házas és házatlan zsellért, ha a szolgáltatások mennyiségéről van szó. Ha itt-ott valamiféle különbségről említést tesznek a lakosok vallomásaikban, az az igaerejükkel összefüggő tehetősségükkel kapcsolatos. Vannak egész erővel, félerővel rendelkező gazdák, „marhások" és gyalogosok. Az úrbéresek által használt föld mennyisége a rendezés előtt szinte sehol sem függött össze a szolgáltatások mértékével. Ez egyedül a kilencednél és a királyi dézsmánál jöhetett csak szóba, ez utóbbi két szolgáltatás azonban sok helyen nem volt divatban.

2. Minden esetben gondosan ügyeltek azonban arra, hogy vallomásaikban nyomatékosan hangsúlyozzák: örökös vagy szabad menetelű jobbágyok élnek-e a községben. Ez ugyanis nemcsak jogi helyzetüket, mozgási lehetőségeiket, nagymértékben meghatározta szolgáltatásaik mennyiségét és milyenségét is. A röghöz kötött, örökös jobbágyok többnyire minden második hetet robotban töltötték, míg a szabad menetelűek, a kor szokásai szerint, minimális mennyiségű robotot teljesítettek; többnyire pénzben váltották meg földesúri terheiket. Az „örökösök" szinte minden esetben „régi szokás szerint", „emlékezetüktől fogvást" szolgáltak; a szabad menetelűek szinte minden esetben megállapodás szerint, amit ha volt lehetőségük, írásban rögzítettek.

3. A táblázatokból egyértelműen kitűnik, hogy az örökös jobbágyok nagyobb telekhányadot használtak, mint a szabad menetelűek. Ez utóbbiak között feltűnően sok a házas és a házatlan zsellér. A vallomásokhoz csatolt szerződésekből viszont azt is megtudjuk, hogy a szabad menetelű jobbágyok sok esetben használtak kuriális földet, ami után nem robotoltak, de minden esetben kilencedet kellett a megtermelt termésből adniuk.

4. Mivel az örökösök egyáltalán nem, vagy csak minimális mennyiségű pénzt fizettek uraiknak – sertés-, juh-, méhtized megváltása krajcárokért –, a szabad menetelűek taxája viszont olykor igen magas volt, és ezt a pénzt elő kellett teremteniük valahonnan, ha nem akartak robotolni, szükségszerű volt, hogy ők sokkal nagyobb mértékben kapcsolódjanak be a korabeli árutermelésbe, mint az örökösök. Ha ez nem állt módjukban, akkor bérmunkákból teremthették elő földesúri taxájukat. Nemcsak jogállásuk állt tehát közelebb a polgári korszak paraszti kategóriájához, hanem életmódjuk, mentalitásuk, szemléletük is szükségszerűen polgárosultabb kellett hogy legyen.

5. A legfontosabb szolgáltatások mellett, mint a robot és a kilenced, roppantul nagy szerepet játszottak a kisebb ajándékok, járandóságok. A sertés-, bárány- és méhtized mellett a jobbágyoknak feltűnően sok konyhára valót – karácsony tyúkja, tojás, ételáldozat – kellett adniuk; de még ezeknél is rendszeresebben szedték a földesurak a gazdánkénti zsákot, jobbágyonkénti 1-2 „funt" fonást és egyéb ajándékokat.

A szolgáltatások három legfontosabb fajtájáról, a robotról, kilencedről és a cenzusról táblázatot készítettem, amelyben összehasonlítom a rendezés előtti és utáni állapotokat. Nehezítette a feladatot az, hogy a rendezés előtti szolgáltatások számszerűen szinte megfoghatatlanok: csak valószínűsíteni lehet például a robotnapok számát. Ahol nem írott szerződés szerint vagy nem egy összegben rótták le a telekbért vagy a taxát a falu lakói, ott a pénzjáradék mennyisége is kiszámíthatatlan. Senki meg nem mondhatja ma már, hogy a sertés-, juh- és méhtizedet mikor, ki és mennyiért válthatta meg. A vallomások és a táblázatokbeli adatok sejteni engedik, hogy a szabad menetelű jobbágyok, zsellérek elég gyakran vándoroltak, így az általuk fizetett taxa is állandóan változott. Itt csak jeleztük, hogy melyik községekben fizetnek taxát vagy telekbért, tehát, hogy hol kötelezik rendszeres pénzszolgáltatásra a jobbágyokat a rendezés előtt. Az egyes falvak lakói által fizetett telekbér összegének megállapítását egyenesen lehetetlenné teszi az, hogy a személyenként fizetett taxa összege olykor csak a robotot, máskor a kilencedet és egyéb ajándékokat is magában foglalja.

Már említettem, hogy a rendezés előtt a legritkábban különböztettek meg jobbágyot zsellértől vagy alzsellértől. A táblázat a rendezéskor rögzített állapotot tükrözi, tehát egy-két esetben eltér a vallomásokból kihámozható adatoktól. Ez összefügghet a korabeli bizottságok, írnokok pontatlanságával, de azzal is, hogy a vallomások keletkezése és a tabellák hitelesítése között eltelt fél vagy 3/4 év is. Eközben a jobbágy elköltözött, megszökött vagy esetleg meghalt *(4. táblázat)*.

Az úrbéres szolgáltatásokról elmondottak természetesen a Mária Terézia-féle rendezés előtti állapotokról villantanak fel tényeket. 1773-tól, amikor Szabolcs megyében életbe lépett a rendelet, és minden község jobbágylakossága és jobbágytartó földesurai megkapták a hitelesített urbáriumot, egységes, a telek méreteihez igazodó szolgáltatások léptek életbe, kivéve azokat a szolgálónépeket, akik az úrbéres szolgálat helyett megmaradtak az úri szolgálat vállalásánál: szóbeli vagy írásos szerződéssel nem úrbéres földön próbálták megteremteni létezési feltételeiket. A rendelet kimondta azt is, hogy ahol a jobbágyok szolgáltatása enyhébb az urbáriumban megszabottaknál, ott a régi állapot marad érvényben, és hogy a kontraktus szerint szolgálók továbbra is megmaradhatnak szerződéseik mellett. Az egységes szolgáltatás tehát 1773-ban sem alakult ki. A földesurak, jobbágytartó nemesek megtalálták a módját, hogy elegendő munkaerőre tegyenek szert, és ne veszítsenek az úrbérrendezésen. Kuriális földjeikből adtak szántás alá úri szogálónépeknek, de úrbéres jobbágyoknak is, gyalogos és igás robotért; szigorúbban megkövetelték a robotoló jobbágy munkafegyelmét, a robot-idő pontos betartását; alacsony szinten limitálták a munkabéreket; szaporították a házatlan és házas zsellérek számát, akik a kötelező 12 és 18 napi gyalogos robot lerovása után, megélhetési kényszerből, uraiknál vállaltak munkát, fogatolták a majorsági ökröket, végezték a szántás-vetés és aratás nehéz munkáját. Meghonosodtak különféle ledolgozási formák, és megteremtődtek a természetbeni bérezés módozatai. Az úrbérrendezéssel a magyar, így a szabolcsi társadalom szerkezete semmit nem változott, legfeljebb a központi hatalom számára vált áttekinthetőbbé a képlet: számbavehetőbbek az egyes rétegek és kiszámíthatóbb az állami vagy hadiadó évenként behajtható összege. A jobbágy által megszerezhető pénz ezt követően nagyobb mértékben csordogálhatott az állam kasszájába, és kisebb mértékben a földesúr pénztárcájába. Szabolcs megyében megnövekedett a természetbeni adózások jelentősége, ami a jobbágy árutermelő tevékenységének a kibontakozását gátolta.

Az elmondottak korántsem tárják fel a Szabolcs megyében élő jobbágyok életéről megfogalmazható teljes valóságot. Még az investigatiók elemzését sem merítik ki mindenben. Ahhoz azonban, hogy mélyebbre ássunk, és bárki egy-egy jobbágyközösség életéről többet elmondhasson, egyedi vizsgálatokra lenne szüksége. Különkülön egy-egy falu, egy-egy mezőváros életének kimerítő elemzésére, amihez már a határrendezési iratok, a dikális összeírások és úrbéri perek vizsgálatára és elemzésére is szükség lenne. Itt, ebben a dolgozatban erre nem vállalkozhatom. Az én célom nem volt sem több, sem kevesebb, mint: felvillantani azokat a sajátosságokat, amelyek jellemezték a földesúr—jobbágy viszonyt Szabolcs megyében, hogy megragadhassam azokat a jellemzőket, amelyek által feltárhatók a jobbágyok életéből, gazdálkodásából, kereskedelmi és vásározó szokásaiból a közvetlen környezet hasznosítására irányuló törekvések. Ösztönzés kíván lenni ez a munka. Ösztönözni szeretném a helytörténészeket munkálkodásukban; szeretnék kulcsot adni a kezükbe,

4. táblázat

A Szabolcs megyei jobbágyok úrbéres szolgáltatásai az úrbérrendezés előtt és után[182]

Település	Jobbágyok száma	Zsellérek		Úrbéres telek összesen	Összes követelhető robot				Rendezés előtt			Telekbér a rendezés után rh. ft.
		házas	házatlan		rendezés előtt		rendezés után		kilenced	tized	telekbér (cenzus)	
					igás	gyalog	igás	gyalog				
I. *Tiszaoldal*												
4. Bácsaranyos (Aranyosapáti, 1.)	25	5	0	$9^{6}/_{8}$	2 240	?	507	90	0	0	—	30
6. Benk	16	10	0	$4^{7}/_{8}$	1 040	1 844	253,5	180	+	0	—	26
8. Tiszabezdéd	24	4	10	$7^{2}/_{8}$	3 094	1 690	377	192	0	0	—	29
9. Cserepeskenéz	0	2	0	0	0	0	0	36	0	0	—	2
12. Eperjeske	19	5	2	7	1 200	1 850	364	114	+	0	—	24
16. Gyüre	13	6	0	$3^{1}/_{8}$	123	123	162,5	108	0	0	—	19
17. Jéke	1	5	4	$^{2}/_{8}$	?	?	13	138	0^{+}	0	—	6
21. Kisvarsány	27	8	4	$9^{1}/_{8}$	1 690	1 690	474,5	192	0^{+}	0	—	35
24. Kopócsapáti	3	8	0	$^{7}/_{8}$	1 173	0	45,5	144	0	0	—	11
26. Nyírlövő	5	8	2	$1^{2}/_{8}$	1 315	75	65	168	0	0	—	13
27. Ladány-Őrmező (Mezőladány)	7	3	0	$1^{6}/_{8}$	195	455	91	54	0	0	—	10
28. Lövőpetri	6	0	0	$1^{1}/_{8}$	40	0	58,5	0	+	0	—	6
29. Mándok	21	36	4	$10^{4}/_{8}$	6 760	0	546	696	+	0	—	57
30. Mogyorós	20	15	0	10	2 134	2 098	520	270	0	0	0	35
31. Nagyvarsány	18	5	0	$7^{6}/_{8}$	910	910	403	90	0	0	0	23
34. Tornyospálca	23	20	3	$11^{4}/_{8}$	2 754	2 754	598	396	+	0	—	43
35. Pap	14	3	1	$5^{4}/_{8}$	2 080	?	286	66	0	0	0	17
39. Tiszaszentmárton	9	2	1	4	656	656	208	48	+	0	—	11
44. Zsurk	17	12	2	$8^{4}/_{8}$	1 885	2 115	442	240	+	0	0	29
II. *Erdőhát*												
1. Ágtelek	20	5	0	$2^{4}/_{8}$	979	1 555	130	90	0	0	0	25
13. Eszeny	35	11	1	$8^{4}/_{8}$	618	969	442	210	0	0	—	46
37. Szalóka	24	3	0	6	0	324	312	54	0	0	—	27

III. Nyírség												
3. Anarcs	20	1	2	$10^{3}/_{8}$	1 390	1 690	539,5	42	+	0	0	21
5. Szabolcsbáka	23	11	0	$12^{2}/_{8}$	1 300	2 730	637	198	0	0	–	34
14. Gemzse	16	0	0	$6^{4}/_{8}$	537	538	338	0	0^{+}	0	–	16
15. Gyulaháza	9	17	0	$4^{5}/_{8}$	325	455	240,5	306	0^{+}	0	–	26
18. Nyírkarász	32	32	6	$15^{7}/_{8}$	728	1 606	825,5	648	0^{+}	0	0	64
32. Napkor	32	16	0	16	440	540	832	286	+	0	0	48
38. Székely	10	12	5	$2^{4}/_{8}$	1 755	1 755	130	276	0	0	0	22
40. Nyírtass	25	7	3	$11^{3}/_{8}$	1 310	1 796	591,5	162	0^{+}	0	–	32
41. Nyírtét	21	0	3	$10^{4}/_{8}$	835	871	546	36	+	0	0	21
45. Balkány	19	10	0	$9^{7}/_{8}$	112	131	513,5	180	0	0	0	29
46. Biri	8	2	0	$3^{6}/_{8}$	70	70	195	36	+	0	0	10
50. Nyírgelse	20	4	7	$4^{5}/_{8}$	132	172	240,5	156	+	0	–	24
51. Geszteréd	Puszta											
52. Hugyaj (Érpatak)	55	3	4	$27^{4}/_{8}$	330	248	1 430	102	+	+	0	58
53. Kiskálló	6	16	5	3	36	639	156	348	+	0	0	22
54. Nyírmihálydi	7	20	0	$2^{3}/_{8}$	204	120	123,5	360	0^{+}	0	–	27
56. Nagykálló	48	119	8	24	?	0	1 248	2 238	+	0	–	167
57. Nyíradony	73	8	3	$18^{2}/_{8}$	1 215	692	949	180	+	0	0	81
60. Szakoly	Puszta											
68. Berkesz	26	6	2	13	1 779	1 933	676	132	0	0	–	32
89. Nyíregyháza	490	77	18	$327^{6}/_{8}$	?	?	?	?	0	0	k	?
90. Oros	23	26	3	$11^{4}/_{8}$	284	490	598	504	+	+	+	49
92. Nyírpazony	34	2	2	14	1 489	850	728	60	+	+	–	36
97. Sényő	11	2	4	$4^{4}/_{8}$	715	1 235	234	84	0	0	0	13
104. Nyírtura	18	6	0	8	458	476	416	108	+	+	–	24
108. Apagy	18	10	7	$5^{5}/_{8}$	1 062	1 485	292,5	264	+	0	–	28
109. Bakta	22	6	5	$6^{6}/_{8}$	390	498	351	168	+	0	–	28
110. Nyírbátor	123	41	7	$64^{7}/_{8}$	1 845	657	3 373,5	822	0	+	+	164
111. Nyírbéltek	46	5	9	22	?	?	1 144	198	+	0	k–	51
112. Besenyőd	3	5	0	$^{7}/_{8}$	0	0	45,5	90	0	0	+	8
113. Nyírbogát	29	3	7	$13^{6}/_{8}$	387	268	715	138	+	0	–	32
114. Encsencs	32	0	0	$16^{5}/_{8}$	370	113	832	0	+	0	–	32
116. Őr	10	0	0	$2^{4}/_{8}$	367	367	130	0	+	0	–	10
117. Nyírgyulaj	47	14	1	20	630	214	1 040	264	!	!	–	61
118. Nyírjákó	17	4	0	$6^{4}/_{8}$	302	452	338	72	+	0	–	21

(4. táblázat folytatása)

Település	Jobbágyok száma	Zsellérek		Úrbéres telek összesen	Összes követelhető robot				Rendezés előtt			Telekbér a rendezés után rh. ft.
		házas	házatlan		rendezés előtt		rendezés után		kilenced	tized	telekbér (cenzus)	
					igás	gyalog	igás	gyalog				
119. Nyíribrony	18	9	1	$3^{7}/_{8}$	497	867	201,5	174	0	0	—	27
120. Kállósemjén	32	61	1	16	938	1 770	832	1 110	+	0	0	93
123. Nyírkércs	3	2	0	$1^{2}/_{8}$	144	30	65	36	+	0	0	5
124. Kisléta	31	2	3	$8^{2}/_{8}$	91	111	429	72	+	0	—	33
125. Laskod	12	12	7	$3^{3}/_{8}$	542	747	175,5	300	+	0	—	24
126. Levelek	27	2	2	9	641	1 059	468	60	+	0	—	29
127. Lórántháza	25	2	0	$10^{6}/_{8}$	845	845	559	36	+	0	—	27
129. Nyírmada	25	15	2	$11^{6}/_{8}$	1 005	1 366	611	294	+	0	—	40
130. Ófehértó	28	23	0	$9^{7}/_{8}$	3 146	3 146	513,5	414	+	0	—	51
133. Petneháza	11	12	2	$2^{7}/_{8}$	120	434	149,5	240	0	0	—	23
134. Nyírpilis	47	9	3	$11^{7}/_{8}$	?	?	617,5	198	0	0	0	56
135. Piricse	30	8	1	$13^{2}/_{8}$	779	587	689	156	0	0	—	38
136. Máriapócs	45	8	3	$22^{4}/_{8}$	318	1 092	1 170	180	0	0	0	53
137. Pócspetri	44	1	1	$14^{2}/_{8}$	1 710	1 710	741	30	+	0	—	45
138. Ramocsaháza	8	7	0	$4^{2}/_{8}$	205	499	221	126	0	0	—	15
140. Vaja	27	12	4	$8^{4}/_{8}$	1 728	2 139	442	264	+	0	—	39
IV. *Érmellék*												
115. Érkenéz	28	32	5	14	272	432	728	636	+	+	—	60
128. Érmihályfalva	9	10	0	$1^{7}/_{8}$	97	117	97,5	180	+	0	—	19
V. *Rétköz*												
2. Ajak	28	1	5	11	1 221	2 001	572	78	0^{+}	0	0	29
7. Rétközberencs	14	0	1	3	650	?	156	12	0	0	—	14
10. Dombrád	20	7	4	$3^{6}/_{8}$	727	1 495	105	174	0	0	—	27
11. Döge	23	6	0	$10^{7}/_{8}$	2 860	650	565,5	108	0	0	—	29
19. Kékcse	7	0	0	$3^{4}/_{8}$	223	227	182	0	0	0	—	7
20. Kisvárda	10	15	2	$4^{2}/_{8}$	670	670	221,0	294	+	0	—	25

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

22. Komoró	*11*	*2*	*2*	*2⁵/₈*	*715*	*715*	*136,5*	*60*	*0*	*0*	—	*13*
23. Tiszakanyár	*10*	*0*	*0*	*5*	*665*	*0*	*260*	*0*	*0*	*0*	—	*10*
25. Fényeslitke	*23*	*12*	*6*	*11²/₈*	*2 990*	*1 560*	*585*	*288*	*0*	*0*	*0*	*35*
33. Öntelek	7	3	0	3⁷/₈	1 300	0	201,5	54	0	0	0	10
36. Pátroha	10	2	2	4²/₈	783	780	221	60	0	0	—	12
42. Tuzsér	8	10	0	3²/₈	1 950	27	169	180	0	0	0	18
43. Szabolcsveresmart	18	6	1	4³/₈	1 560	780	227,5	120	0	0	—	24
67. Tiszabercel	27	24	6	10¹/₈	1 009	1 814	526,6	504	+	0	—	51
69. Beszterec	6	2	0	1⁴/₈	260	260	78	36	0	+	—	8
70. Nyírbogdány	13	13	3	4⁴/₈	720	822	234	270	+	+	—	26
71. Buj	29	9	0	14	1 003	1 058	728	162	0	+	—	38
75. Demecser	27	0	0	13	1 040	1 040	676	0	0	+	—	27
78. Gáva	21	9	8	10²/₈	936	902	533	258	+	0	—	30
79. Gégény	16	3	0	5⁶/₈	1 040	1 040	299	54	0	+	—	19
80. Nagyhalász	31	16	1	13⁴/₈	1 234	1 234	702	300	+	+	—	47
81. Ibrány	22	1	1	18	1 344	1 344	936	30	0	+	0	23
82. Kék	12	3	0	4⁶/₈	325	325	221	54	0	+	—	15
83. Kemecse	33	4	2	15⁴/₈	1 950	1 950	793	96	0	+	—	37
85. Kótaj	Puszta.											
87. Vasmegyer	14	0	0	7	314	235	364	0	+	+	—	14
91. Paszab	9	19	0	1¹/₈	0	1 066	58,5	342	0	+	—	28
95. Tiszarád	8	1	0	1⁶/₈	94	76	91	18	+	+	—	9
105. Vencsellő	67	14	12	46⁶/₈	603	1 251	2 431	396	+	+	+	81
VI. *Szabolcsi Mezőség*												
63. Újfehértó	17	49	4	7³/₈	239	736	383,5	930	+	0	+	66
66. Balsa	73	20	7	34⁴/₈	876	?	1 794	444	+	0	+	93
72. Tiszabűd	85	9	2	29²/₈	0	0	1 521	186	0	0	—	94
74. Tiszadada	55	28	11	27²/₈	?	?	1 417	636	+	0	+	83
76. Tiszadob	60	40	7	30	?	?	1 560	804	+	0	+	100
77. Tiszaeszlár	42	54	7	21	?	?	1 092	1 056	+	0	—	96
86. Tiszalök	87	46	8	41	215	192	2 132	924	+	0	—	133
88. Tiszanagyfalu	9	7	3	4⁶/₈	418	235	247	162	+	0	—	16
93. Polgár	214	64	14	117	0	0	6 084	1 320	0	0	—	278
96. Rakamaz	150	8	5	58⁶/₈	0	0	3 055	204	+	0	k	158
98. Szabolcs	19	16	4	9¹/₈	179	200	474,5	336	+	0	—	35
99. Szentmihály	198	50	10	110⁶/₈	0	0	5 759	1 020	0	0	k	248
103. Timár	45	18	1	21⁴/₈	540	618	1 118	336	+	0	k	63

(4. táblázat folytatása)

Település	Jobbágyok száma	Zsellérek		Úrbéres telek összesen	Összes követelhető robot				Rendezés előtt			Telekbér a rendezés után rh. ft.
		házas	házatlan		rendezés előtt		rendezés után		kilenced	tized	telekbér (cenzus)	
					igás	gyalog	igás	gyalog				
VII. *Sziget*												
84. Kenézlő	30	6	0	16	600	720	832	108	+	+	—	36
106. Viss	19	0	0	$10^5/_8$	77	909	552,5	0	0	0	—	19
107. Zalkod	12	5	0	$2^2/_8$	0	272	117	90	+	+	0	17
VIII. *Taktaköz*												
65. Taktabáj	18	12	3	$8^6/_8$	360	?	455	252	+	0	0	30
73. Csobaj	23	23	1	$10^4/_8$	276	682	546	426	+	0	+	46
94. Ptrügy	38	9	1	$18^3/_8$	258	121	955,5	174	+	0	—	47
100. Tiszatardos	17	9	1	$4^2/_8$	284	684	221	174	+	0	0	26
101. Taktakenéz	25	11	3	$6^2/_8$	224	0	325	234	+	0	k	36
102. Tiszaladány	31	17	3	12	372	720	624	342	+	0	k	48
IX. *Hortobágy melléke*												
47. Tiszacsege	54	31	21	21	?	1 276	1 092	810	+	+	0	85
48. Egyek	113	33	13	$55^4/_8$	?	477	2 886	750	+	+	0	146
49. Földes	Kuriális helység.											
55. Nádudvar	35	96	0	$13^7/_8$	215	373	721,5	1 728	+	0	—	131
58. Püspökladány	140	64	22	$76^4/_8$	?	?	3 978	1 416	+	0	+	204
59. Sáp	Kuriális helység.											
61. Hajdúszovát	150	11	20	$82^6/_8$	?	289	4 303	438	+	+	—	161
62. Téglás	59	40	1	$22^6/_8$	?	?	1 183	732	0	0	+	99
64. Balmazújváros	125	82	19	$83^4/_8$	?	?	4 342	1 704	+	0	+	207
X. *Szamos menti falvak*												
121. Szamoskér	16	0	4	$4^4/_8$	?	?	234	48	+	0	0	16
122. Kérsemjén	7	0	0	2	?	?	104	0	+	0	0	7
131. Ópályi	41	14	4	$13^4/_8$	139	533	702	300	+	0	—	55
132. Panyola	35	6	6	$11^4/_8$	?	?	598	180	+	0	0	41
139. Szamosszeg	53	2	6	$24^2/_8$	?	?	1 261	108	0	0	—	55

hogy egy-egy település gazdasági-társadalmi arculatát a hétköznapi élet folyamatában törekedjenek megragadni. Ehhez azonban szükséges még magának az úrbérrendezés folyamatának a vizsgálata – hogy ezek nyomán vethessünk egy pillantást a Szabolcs megyei társadalom egészére. Szükséges ez annál is inkább, mert a jobbágyok, zsellérek nem éltek elkülönülten. Szoros lét-, jogi és gazdasági kapcsolatok fűzték őket földesuraikhoz; és a falvakban, mezővárosokban ott éltek a nem úrbéres adózók; ott éltek a jobbágyot nem tartó földesurak, de a csak nemesi joggal rendelkező privilegizáltak, a taksás nemesek is. A tabellák és investigatiók ezekről nem árulnak el sokat, de egy-két összeírás segítségül hívása mellett elég pontos kép vázolható fel a korabeli szabolcsi társadalomról.

Szempontok Szabolcs megye úrbérrendezés kori társadalmának vizsgálatához

Az 1770-es évek Szabolcs megyei társadalma rendi társadalom volt tagozódásában, mentalitásában, életmódjában, szemléletében és értékrendjét illetően egyaránt. Funkcionálását és létezését, rétegeződését, benne minden emberi, családi és réteg-kapcsolatot egyetlen tényező határozott meg dominánsan: az örökletesség. Többé-kevésbé születése pillanatában mindenkinek eldőlt a sorsa, hovatartozása, kapcsolat-rendszere és létperspektívája, amit a társadalom tagjainak – kénytelen-kelletlen – tűrniük kellett. Mivel ez az állapot évszázados megrögzöttségekre, hagyományokra épült, bizonyos tespedt nyugalom, fatalisztikus beletörődés jellemezte a társadalmi létet, amit csak itt-ott zavart meg a csírájában jelentkező polgárosodás új létszemlélete és értékorientációja. Ez nem azt jelenti, természetesen, hogy abszolút nyugalom és harmónia uralta volna az emberek életét. A falvak, mezővárosok lakói gyakran elégedetlenkedtek, zenebonáztak, lázadoztak, de majdnem minden ilyen mozgalom kétarcú volt: egyfajta primitív forradalmiság jellemezte őket. Elég volt a határhasználat rendjének megváltoztatása, a hagyományokat felrúgó, szigorúbb mentalitású tiszttartó, ispán kinevezése, a falu határának regulációja, a legeltetési jog megszorítása, az erdőhasználat rendjének megváltoztatása, hogy a nyugtalanság katonákat igénylő mértékig eluralkodjon egy-egy településen, faluban vagy mezővárosban. Ezekben a zenebonákban, falvakat hatalmukba kerítő zendülésekben, „ribilliókban" gyakran találtak egymásra jobbágyok, zsellérek és taksás vagy jobbágytelken ülő nemesek. Nemcsak egymásra találtak, hanem többnyire éppen a birtok nélküli kisnemesek voltak a felhajtói, kezdeményezői ezeknek a mozgalmaknak. Okuk és alkalmuk is gyakrabban adódott „az egy és ugyanazon nemesi szabadság" maguk javára történő értelmezéséből a ribilliókra. A fekete korcsmatartás, a tilos húsmérés, a halászattal, vadászattal, közös legelőhasználattal, erdőhasználattal való visszaélés mind-mind megannyi alkalmat szült számukra, hogy kifejezzék a földesurukkal szembeni elégedetlenségüket, akik pedig sokszor nemcsak engedni, ígérni is kénytelenek voltak ilyen szabadságokat, ha egy-egy tisztújításon, követválasztáson a maguk javára akarták billenteni a taksások, jobbágytelken ülők voksait.

Szabolcs megye a XVIII. század végén egyike volt azon vármegyéknek, ahol igen gyakran előfordultak lázadások, zenebonák, ribilliók. A feudalizmus válságát mélyítő gazdasági, társadalmi jelenségek, az átmeneti kor kiélezett társadalmi és létszituációinak a jobb megértése, a polgárosodás folyamatában lépéshátrányba kényszerülő Felső-Tiszavidék térségének sajátos problémái indokolttá teszik, hogy

alaposabban tanulmányozzuk ennek a régiónak a társadalmi rétegződését, és odafigyeljünk minden olyan mozzanatra, amelyek következtében majd a XIX. század második felében leszakad Szabolcs megye az országos fejlődési folyamatról, és kialakul hátrányos helyzete. Ezúttal arra teszek kísérletet, hogy a kutatásaim során feltárt adatok alapján néhány szempontot nyomon kövessek a megye társadalomtörténeti valóságát illetően.

Mielőtt azonban ezt megtenném, érdemes egy pillantást vetnünk Magyarország XVIII. század végi népességére. A II. József által elrendelt népszámlálás az országban, az 1786/87-ik esztendőben – Erdéllyel, Horvát- és Szlavónországgal, valamint a katonai határőrvidékekkel együtt 9 millió 515 ezernyi emberről adott számot.[183] Ebből Szabolcs megyében élt 104 467 lélek, 144 településen 20 630 családban.[184] A 144 település közül Szabolcs megyében mezővárosi privilégiummal rendelkezett *Kisvárda*, *Nyírbátor*, *Nagykálló*, *Nyírmada* már ekkor is, és hozzájuk felnőtt, illetve őket megelőzte a későbbi években, évtizedekben a megye legnépesebb települése, *Nyíregyháza*. A szabolcsi mezővárosok gazdaságilag és társadalmilag csak annyiban különböztek a falvaktól, hogy bennük egy-két tucatnyi kézműves élt, évenként többnyire 4 vagy 6 országos vásártartáshoz volt joguk, és a lakosságszám többnyire elérte a kétezret. Legtöbb lakosa *Nyíregyházá*nak volt II. József korában: 7163. Nyíregyházát *Nádudvar* követte 4202 lakosával, majd *Újfehértó* 2539 lélekkel. Kétezer fölött volt még a lakossága *Balkány*nak (2005); *Földes*nek (2298); *Nagykállón*ak (2308); *Püspökladány*nak (2454); *Balmazújváros*nak (2535); *Polgár*nak (2497); *Szentmihály*nak (2532). Ezer és kétezer lakos között számlált *Kisvárda* (1029); *Tiszacsege* (1571); *Egyek* (1273); *Hajdúszovát* (1029); *Téglás* (1033); *Tiszadada* (1350); *Tiszadob* (1190); *Tiszaeszlár* (1282); *Tiszalök* (1628); *Oros* (1268); *Nyírbátor* (1397).

Ha figyelembe vesszük azt is, hogy Nyíregyháza határa olyan roppant kiterjedésű, hogy már az 1753-as megtelepítésekor úgy ítélték jónak az ide vándorlók, hogy bokortanyákra oszolva művelik földjeiket, akkor könnyű belátni, hogy az urbanizáció társadalmi mentalitást formáló, emberi törekvéseket színező vagy meghatározó ereje hiányzott Szabolcs megyében. Céhes polgársága nincs, csak formálódik, az uradalmi és falusi mesterek száma is elenyésző még a XVIII. század utolsó harmadában.[185] Valójában csak két rétege van a megye társadalmának: nemesség és parasztság. A rendi osztálykereteket adó tagozódás – nemesség, jobbágyság, zsellérség – merev szétválasztása, egymástól függetlenített vizsgálata semmiképpen sem alkalmas arra, hogy a feudalizmus utolsó néhány évtizedének társadalmi valóságát felvillantsa és a társadalomról objektív ismereteket adjon. Az említett három kategória – nemesség, jobbágyság, zsellérség – jogi megfogalmazású, és tulajdonképpen a társadalmi elhelyezkedésnek, előnyöknek és hátrányoknak, jogoknak és kötelezettségeknek azt a törvényekben, privilégiumokban és szokásokban gyökerező rendszerét jelentette, ami az országlakóknak az államhoz és ezen belül az egyes rétegeknek egymáshoz való viszonyát jellemezte, és teljesen elfedi ennek a három rétegnek a hétköznapi életben megvalósult szoros egymásrautaltságát.

Csak fenntartásokkal fogadhatjuk el azt az általánosan elterjedt nézetet, hogy a nemességnek csak jogai voltak, a jobbágyságnak és zsellérségnek csak kötelezettségei. Jogok és kötelezettségek, más-más mértékben és más-más értelemben, de mind a nemeseket, mind az úrbéres országlakókat jellemezték.

Természetesen a jogok és privilégiumok messze több esélyt, társadalmi lehetőséget és előnyt biztosítottak a nemesség számára, mint amennyi gazdasági vagy társadalmi hátrány származott a kötelezettségeikből.

Jogfosztottnak és társadalmilag, gazdaságilag teljesen kiszolgáltatott, renddé szerveződni sem képes kategóriának véli köztudatunk a jobbágyságot és zsellérséget, ami majdnem igaz. A jobbágyok, zsellérek kötelezettsége volt az állam közköltségeit, a törvényhatóságok kiadásait fedezni, kötelezettségük volt az állandó hadsereg számára megfelelő számú újoncot kiállítani, forspontot adni, a katonaságot élelmezni, elszállásolni, a várakat, erődítményeket javítani. Kötelezettségeik közé tartozott az országos, megyei és községi úthálózat fenntartása, amit közadóval vagy közmunkával, rév- és vámpénzek lerovásával teljesítettek. A „földesúri jogvédelem", a beltelek, a szántóföld-, rét- és legelőhasználat ellenszolgáltatásaként természetbeni, munka- és pénzjáradékkal adóztak uraiknak. Szolgálták az országot, a királyt, a vármegyét, saját községüket és a jobbágytartó nemességet is. Az életük alig állt másból, mint kötelezettségek teljesítéséből. Mégis rendelkeztek bizonyos jogokkal. A XVIII. század utolsó harmadára már saját maguk szervezték meg falvaik közösségét, a kommunitás belső rendjét, csupán a bíró választásába avatkozhattak be a földesurak.[186] A szabad menetelű jobbágyoknak – tartozásaik lerovása után – joguk volt a szabad „mozgáshoz", egyik faluból a másikba, faluból a mezővárosba vagy szabad királyi városba költözéshez, sőt: a szabad menetelű jobbágyok kisebb csoportjainak, olykor egész falvak lakóinak joguk volt szabad alku szerinti egyezségre lépni földesurukkal. Elvileg a jobbágyot saját földesura védte más földesurakkal szemben. Földesurával szemben védte a vármegye, a vármegyével szemben a mindenkori uralkodó. Ez utóbbiak azonban csak elvi jelentőségűek, mert a megye messze volt, az uralkodó még messzebb. Az „urak egy húron pendültek", így hát a jobbágy magára maradt saját gondjaival. A faluközösség jelenthetett bizonyos védelmet úr, vármegye és katonaság ellen. Élete, sorsa, szórakozása, termelő munkája, ünnepnapjai és hétköznapjai egyformán a faluközösség hagyományokra épült keretei között zajlottak, bár korántsem szabad azt hinnünk, hogy minden jobbágy születésétől haláláig egyetlen községben élt. A XVIII. században roppant méretű belső migráció zajlott Magyarországon, amiből nemcsak a nemesség, nem is csak a nemzetiségiek, de a magyar jobbágyok is kivették a részüket. Meg merném azt is kockáztatni, hogy nemcsak a szabad menetelűek, hanem az örökös jobbágyok is. Mert az igaz, hogy az örökös jobbágyok röghöz kötöttek, de földesuruk bármikor vihette őket vármegyén belül egyik birtokáról a másikra, fiainak, örököseinek bármikor átengedhette, s fel is szabadíthatta őket jobbágyi kötelezettségeik alól.

Az elmondottak még alig lépik túl azokat az általánosságokat, amiket rendszeresen ismételgetünk az úrbéres országlakókról. Mélyebbre, nemcsak országosan, de regionális keretek között is csak akkor hatolhatunk, ha az egyes társadalmi kategóriákat tovább bontjuk, és az általános jogok, privilégiumok és kötelezettségek mellett az egyes rétegek anyagi helyzetét és egymásrautaltságát is megkíséreljük felvázolni. Ehhez a vizsgálódáshoz készült el az 5. sz. táblázat, amely több-kevesebb pontossággal felvillantja azokat a legfontosabb társadalmi jellemzőket, amelyek 1772-től 1787-ig, de tulajdonképpen 1848 áprilisáig meghatározták Szabolcs megye társadalmát.

1773 és 1848 között a megye társadalmi tagozódásában minőségi változás alig történt. Két-három jelenségre azonban feltétlenül érdemes odafigyelni e térségben. Egyik: Nyíregyháza jobbágyközössége megváltotta úrbéres terheit, tehát szabad paraszti közösséggé formálódott. Olyanná, amelyik önmaga fölött gyakorolta a földesúri jogokat.[187] A másik: lassan, fokozatosan szaporodtak Szabolcs megyében is a honoráciorok, a nem nemesi származású értelmiségiek: gazdatisztek, patikusok, orvosok, sebészek, földmérők stb.[188] A harmadik: az 1770-es évtizedhez viszonyítva, a XIX. század közepére jelentősen megszaporodott Szabolcs megyében a zsidó lakosság száma, aminek következtében meggyorsult a kapitalizálódás üteme, bár formailag ez még rendi keretek között zajlott, de a lényegét tekintve egy olyan társadalmi réteg nyomta rá bélyegét egyre szaporodó számban Szabolcs megye társadalmi és gazdasági arculatára, amelyik minden emberével egy új értékrend, társadalmi szemlélet és gazdasági gyakorlat hordozója volt.[189] A különböző rendek, társadalmi rétegek, csoportok, etnikumok és vallások együttélése során olyan gazdasági, társadalmi és ideológiai jelenségek, mozzanatok vertek gyökeret, amelyek folytonos mozgalmakat, zavarokat, zenebonákat, paraszti lázadásokat, kisnemesi elégedetlenségeket tápláltak, amelyek már áthajlanak a politikatörténetbe, de mindezek előkészítették, sürgették Szabolcs megyében is azt a minőségi változást, ami jogilag 1848-ban kodifikálódott. Mindezeket azért tartottam említésre méltónak, hogy egy-egy régió, egy-egy megye, vagy akár egy-egy település társadalmának a vizsgálatakor sem szabad megfeledkeznünk egy percre sem arról, hogy egy-egy történelmileg kialakult közösség minden pillanatban teljes élet megvalósítására törekszik, és olyan viszonyrendszerek szövevénye jellemzi mindenkor, amelyik bármennyire megmerevedettnek, időtlennek tűnik is, rejtve, mélyen olyan mozgalmasságot, változatosságot, dinamizmust hordoz, amelynek felfedezése és ábrázolása nélkül a helytörténetírás csak halotti látlelet, nem pedig a teljességet megélni törekvő közösségek tükörképe.

A táblázathoz segítségül hívott számsorok egy-másfél évtizednél nem ölelnek fel hosszabb időt; a különböző célú összeírások lehetőséget teremtettek arra, hogy több szempont alapján közelítsünk ahhoz az organikus képhez, amit Szabolcs megye társadalma közvetít a számunkra a XVIII. század utolsó harmadában *(5. táblázat)*.

A táblázat számsoraival kapcsolatban már itt elmondom, hogy az úrbéres családok 1772-es adatai az úrbérrendezéskor a falvakban kivett vallomások adatait tükrözik, míg az 1773-as adatok a tabellákban rögzített hivatalos adatsorokat. Az itt tapasztalható eltérés mindössze 66 család. 1772-ben a megyében 7123 család vallotta magát úrbéresnek, a tabellákban pedig 7187 családot tüntettek fel az összeírók és a kirendelt biztosok. Elképzelhető, hogy az év folyamán 66 család a megye 140 községében úrbéres viszonyt létesített a földesurakkal, de az is, hogy a jobbágyok megnősült fiai önállósították magukat, vagy az év során más megyéből települt ennyi család Szabolcsba, akik úrbéres viszonyra léptek valamelyik földesúrral. Ennél azonban sokkal nagyobb ingadozást mutat az úrbéresek jogállásának alakulása. A vallomások kivételekor még 5294 család úgy tudta magáról, hogy ők jobbágyok, és szolgálni is így szolgáltak, míg a hivatalos tabellák csak 4790-ben adják meg a jobbágyok számát. Itt a különbözet 504 háztartás. Ez azt jelenti, hogy 1772-ben még félezer családdal többet kényszerítettek a földesurak rendszeres jobbágyrobotra, mint

5. táblázat

Szabolcs megye társadalmi tagozódása

Község	Úrbéres családok						Úrbéres családok száma 1773-ban	Bentlakó nemesek, 1774			Jobbágytartó extráneusok, 1773
	1772-es bevallás			1773-as tabellák							
	jobbágy	zsellér	alzsellér	jobbágy	zsellér	alzsellér		jobbágytartók	birtokosok	taksások	
I. *Tiszaoldal*											
4. Bácsaranyos	29	1	—	25	5	—	30	—	4	3	7
6. Benk	23	3	—	16	10	—	26	0	0	0	2
8. Bezdéd	26	12	1	24	4	10	38	3	4	1	8
9. Cserepeskenéz	1	1	—	—	2	—	2	1	8	0	1
12. Eperjeske	22	—	3	19	5	2	26	1	—	0	2
16. Gyüre	15	5	—	13	6	—	19	4	9	0	5
17. Jéke	2	2	4	1	5	4	10	3	5	5	4
21. Kisvarsány	25	10	4	27	8	4	39	—	5	4	12
24. Kopócsapáti	3	9	—	3	8	—	11	—	8	2	7
26. Lövő	5	9	2	5	8	2	15	2	1	0	0
27. Őrmező (Mezőladány)	4	6	—	7	3	—	10	—	3	8	3
28. Lövőpetri	—	6	—	6	—	—	6	2	10	2	0
29. Mándok	53	4	3	21	36	4	61	0	1	0	2
30. Mogyorós	33	—	1	20	15	—	35	—	—	1	1
31. Nagyvarsány	16	7	—	18	5	—	23	—	—	0	8
34. Tornyospálca	31	12	3	23	20	3	46	1	—	0	0
35. Pap	14	3	1	14	3	1	18	—	2	0	4
39. Szentmárton	11	1	1	9	2	1	12	1	—	1	2
44. Zsurk	28	1	2	17	12	2	31	—	—	2	1
Összesen:	*341*	*92*	*25*	*268*	*157*	*33*	*458*	*18*	*60*	*29*	*?*
II. *Erdőhát*											
1. Ágtelek	25	—	—	20	5	—	25	0	0	0	7
13. Eszeny	44	2	1	35	11	1	47	—	2	2	18
37. Szalóka	26	—	—	24	3	—	27	0	0	0	1
Összesen:	*95*	*2*	*1*	*79*	*19*	*1*	*99*	*0*	*2*	*2*	*?*
III. *Nyírség*											
3. Anarcs	18	3	2	20	1	2	23	0	0	0	1
5. Szabolcsbáka	23	11	—	23	11	—	34	—	12	0	3
14. Gemzse	16	—	—	16	—	—	16	1	6	5	7
15. Gyulaháza	11	15	—	9	17	—	26	4	26	2	7
18. Nyírkarász	42	21	6	32	32	6	70	1	5	0	7
32. Napkor	50	—	—	32	16	—	48	2	—	0	1
38. Székely	19	3	5	10	12	5	27	1	—	0	0
40. Nyírtass	29	4	3	25	7	3	35	1	9	0	5
41. Nyírtét	21	—	3	21	—	3	24	2	—	3	4
45. Balkány	21	8	—	19	10	—	29	8	42	—	6
46. Biri	10	—	—	8	2	—	10	—	—	—	1
50. Nyírgelse	21	3	7	20	4	7	31	1	9	—	5

a XVIII. század utolsó harmadában[190]

Bentlakó úrbéres és nemes családok, 1773/1774	Családok száma összesen 1785-ben	Tényleges népesség 1785-ben	Családszám közti különbség 1773/74—1785 között	Nemes 1785-ben	A 18. év fölötti férfiak közül 1785-ben		1 családra eső emberek száma	Úrbéresek jogállása 1773-ban					
								jobbágyok		házas zsellérek		alzsellérek	
					paraszt	zsellér		ö.	sz.	ö.	sz.	ö.	sz.
37	97	429	+60	22	23	55	4,42	18	7	—	5	—	—
26	32	159	+6	2	14	23	4,96	16	—	6	4	—	—
46	114	577	+68	27	23	99	5,06	23	1	3	1	10	0
11	41	195	+30	31	7	23	4,75	—	—	2	—	—	—
27	62	326	+35	6	25	46	5,25	19	—	5	—	2	—
32	65	315	+33	50	8	30	4,84	7	6	1	5	—	—
23	45	186	+22	25	—	35	4,13	—	1	—	5	—	4
48	103	474	+55	60	20	60	4,60	26	1	8	—	4	—
21	78	348	+57	38	3	71	4,46	2	1	7	1	—	—
18	60	312	+42	3	4	56	5,20	3	2	7	1	—	2
21	45	209	+24	39	—	23	4,64	2	5	—	3	—	—
20	44	244	+24	45	—	34	5,54	1	5	—	—	—	—
62	127	741	+65	5	27	125	5,83	19	2	33	3	1	3
36	47	285	+11	—	20	41	6,06	20	—	12	3	—	—
23	61	333	+38	2	16	49	5,45	14	4	—	5	—	—
47	112	557	+65	2	25	90	4,97	23	—	19	1	—	3
20	64	380	+44	11	12	59	5,93	13	1	2	1	1	—
14	52	244	+38	4	8	50	4,69	7	2	2	—	1	—
33	75	458	+42	13	22	75	6,10	17	—	12	—	2	—
565	*1 324*	*6 772*	*759*	*385*	*257*	*1 044*	*5,09*	*230*	*38*	*119*	*38*	*21*	*12*
25	32	185	+7	—	14	18	5,78	20	—	5	—	—	—
51	95	460	+44	30	34	55	4,84	6	29	4	7	1	—
27	59	451	+32	—	37	64	7,64	24	—	—	3	—	—
103	*186*	*1 096*	*+83*	*30*	*85*	*137*	*6,08*	*50*	*29*	*9*	*10*	*1*	—
23	48	289	+25	4	16	43	6,02	20	—	1	—	2	—
46	78	426	+32	36	25	43	5,46	20	3	11	—	—	—
28	66	340	+38	59	18	30	5,15	11	5	—	—	—	—
58	110	590	+52	108	7	74	5,36	6	3	2	15	—	—
76	135	639	+59	20	25	101	4,73	7	25	3	29	—	6
50	175	858	+125	20	30	147	4,90	2	30	—	16	—	—
28	74	372	+46	4	9	67	5,02	10	—	12	—	5	—
45	136	654	+91	51	17	106	4,80	20	5	6	1	3	—
29	79	403	+50	15	18	55	5,10	11	10	—	—	—	3
79	381	2 005	+302	299	30	282	5,26	4	15	2	8	—	—
10	64	331	+54	9	18	51	5,17	—	8	—	2	—	—
41	101	491	+60	57	22	66	4,86	1	19	—	4	—	7

(5. táblázat folytatása)

Község	Úrbéres családok						Úrbéres családok száma 1773-ban	Bentlakó nemesek, 1774			Jobbágytartó extráneusok, 1773
	1772-es bevallás			1773-as tabellák							
	jobbágy	zsellér	alzsellér	jobbágy	zsellér	alzsellér		jobbágytartók	birtokosok	taksások	
51. Geszteréd	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	0
52. Hugyaj (Érpatak)	55	3	4	55	3	4	62	—	—	—	1
53. Kiskálló	24	—	3	6	16	5	27	—	—	—	3
54. Nyírmihálydi	17	10	—	7	20	—	27	3	19	—	7
56. Nagykálló	98	69	8	48	119	8	175	—	72	—	7
57. Nyíradony	73	8	3	73	8	3	84	—	—	—	1
60. Szakoly	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
68. Berkesz	26	6	2	26	6	2	34	1	—	—	5
89. Nyíregyháza	442	123	17	490	77	18	585	—	—	14	2
90. Oros	31	12	8	23	26	3	52	7	7	27	0
92. Pazony	33	3	2	34	2	2	38	6	1	4	4
97. Sényő	10	3	4	11	1	5	17	4	—	—	4
104. Nyírtura	22	2	—	18	6	—	24	2	3	—	4
108. Apagy	23	4	7	18	10	7	35	3	16	3	3
109. Bakta	26	2	5	22	6	5	33	1	—	—	1
110. Nyírbátor	139	23	6	123	41	7	171	—	—	2	1
111. Nyírbéltek	40	7	11	46	5	9	60	—	1	—	4
112. Besenyőd	4	5	—	3	5	—	8	2	12	2	7
113. Nyírbogát	29	2	7	29	3	7	39	3	13	4	4
114. Encsencs	32	—	1	32	—	—	32	—	4	3	2
116. Őr	9	—	—	10	—	—	10	1	7	—	1
117. Gyulaj	51	8	3	47	14	1	62	—	10	4	2
118. Nyírjákó	16	5	1	17	4	—	21	—	13	2	7
119. Nyíribrony	17	10	1	18	9	1	28	2	1	—	16
120. Kállósemjén	62	26	6	32	61	1	94	2	—	7	2
123. Nyírkércs	5	—	—	3	2	—	5	2	1	—	0
124. Kisléta	32	1	3	31	2	3	36	1	18	7	10
125. Laskod	21	3	7	12	12	7	31	5	—	1	3
126. Levelek	27	2	3	27	2	2	31	1	—	4	4
127. Lóránthaza	25	2	—	25	2	—	27	—	—	—	2
129. Nyírmada	27	10	2	25	15	2	42	3	4	—	12
130. Ófehértó	38	13	—	28	23	—	51	—	—	1	2
133. Petneháza	10	13	2	11	12	2	25	5	16	1	6
134. Nyírpilis	45	11	3	47	9	3	59	—	—	—	5
135. Piricse	31	8	2	30	8	1	39	2	—	1	5
136. Máriapócs	49	3	2	45	8	3	56	2	4	0	0
137. Pócspetri	54	1	1	44	1	1	46	—	2	1	3
138. Ramocsaháza	8	7	—	8	7	—	15	3	9	—	2
140. Vaja	33	3	7	27	12	4	43	1	—	1	7
Összesen:	*1 965*	*476*	*157*	*1 786*	*669*	*142*	*2 597*	*80*	*345*	*99*	*?*
IV. *Érmellék*											
115. Érkenéz	48	10	11	28	32	5	65	—	—	—	2
128. Érmihályfalva	13	6	—	9	10	—	19	—	7	—	6
Összesen:	*61*	*1*	*11*	*37*	*42*	*5*	*84*	—	*7*	—	*7*

Bentlakó úrbéres és nemes családok, 1773/1774	Családok száma összesen 1785-ben	Tényleges népesség 1785-ben	Családszám közti különbség 1773/74—1785 között	Nemes 1785-ben	A 18. év fölötti férfiak közül 1785-ben		1 családra eső emberek száma	Úrbéresek jogállása 1773-ban					
								jobbágyok		házas szellérek		alzsellérek	
					paraszt	zsellér		ö.	sz.	ö.	sz.	ö.	sz.
3	69	322	+66	23	—	73	4,66	—	—	—	—	—	—
62	130	644	+68	5	58	87	4,95	—	55	—	3	—	4
27	56	283	+29	9	33	18	5,05	—	6	—	16	—	5
49	110	562	+61	130	25	43	5,10	5	2	1	19	—	—
247	466	2 308	+219	301	127	217	4,95	—	48	—	119	—	8
84	143	759	+59	7	77	90	5,30	—	73	—	8	—	3
—	77	394	+77	9	18	71	5,11	—	—	—	—	—	—
35	59	357	+24	2	28	40	6,05	24	2	3	3	1	1
599	1 444	7 163	+845	60	628	780	4,96	11	479	3	74	1	17
90	271	1 268	+181	99	53	192	4,67	—	23	6	20	1	2
49	161	833	+112	44	37	133	5,17	19	15	2	—	—	2
21	59	273	+38	15	21	42	4,62	10	1	1	—	4	1
29	69	350	+40	26	22	41	5,07	7	11	—	6	—	—
57	102	601	+45	70	31	66	5,89	12	6	3	7	3	4
34	102	553	+68	8	21	88	5,42	5	17	1	5	—	5
173	254	1 397	+81	19	104	183	5,50	—	123	—	41	—	7
61	149	775	+88	14	28	137	5,20	—	46	—	5	—	9
24	82	418	+58	89	12	38	5,09	3	—	—	5	—	—
59	169	892	+110	87	68	81	5,27	3	26	1	2	—	7
39	70	376	+31	29	28	34	5,37	3	29	—	—	—	—
18	40	243	+22	36	12	21	6,07	7	3	—	—	—	—
76	163	809	+87	69	51	96	4,96	2	45	—	14	—	1
36	73	411	+37	73	14	34	5,63	10	7	—	4	—	—
31	59	380	+28	37	30	28	6,44	9	9	4	5	—	1
103	186	980	+83	70	78	103	5,26	—	32	2	59	—	1
8	34	213	+26	16	6	34	6,26	1	2	1	1	—	—
62	130	670	+68	114	35	56	5,15	2	29	—	2	—	3
37	64	414	+27	24	18	51	6,46	9	3	9	3	3	4
36	118	659	+82	25	16	119	5,58	7	20	—	2	1	1
27	31	214	+4	9	22	12	6,90	16	9	1	1	—	—
49	95	597	+46	32	26	75	6,28	16	9	5	10	2	—
52	99	536	+47	7	52	50	5,41	27	1	11	12	—	—
47	84	482	+37	74	18	57	5,73	5	6	—	12	1	1
59	90	451	+31	—	46	49	5,01	2	45	—	9	—	3
42	87	441	+45	4	48	51	5,06	6	24	2	6	1	—
62	190	938	+128	27	62	130	4,93	—	45	—	8	—	3
49	128	593	+79	2	54	70	4,63	14	30	—	1	1	—
27	64	421	+37	56	15	48	6,57	6	2	6	1	—	—
45	117	650	+72	10	36	87	5,55	23	4	6	6	—	4
3 121	*7 341*	*38 037*	*4 220*	*2 413*	*2 293*	*4 690*	*5,35*	*376*	*1 410*	*105*	*564*	*29*	*113*
65	123	645	+58	—	56	91	5,24	—	28	—	32	—	5
26	75	376	+49	45	15	47	5,01	2	7	—	10	—	—
91	*198*	*1 021*	*107*	*45*	*71*	*138*	*5,12*	*2*	*35*	—	*42*	—	*5*

(5. táblázat folytatása)

Község	Úrbéres családok						Úrbéres családok száma 1773-ban	Bentlakó nemesek, 1774			Jobbágytartó extráneusok, 1773
	1772-es bevallás			1773-as tabellák							
	jobbágy	zsellér	alzsellér	jobbágy	zsellér	alzsellér		jobbágytartók	birtokosok	taksások	
V. *Rétköz*											
2. Ajak	30	5	—	28	1	5	34	—	5	8	7
3. Berencs	14	1	—	14	—	1	15	—	1	0	7
10. Dombrád	20	10	1	20	7	4	31	—	5	5	15
11. Döge	29	0	—	23	6	—	29	3	—	0	5
19. Kékcse	7	0	0	7	—	—	7	—	—	1	1
20. Kisvárda	11	12	3	10	15	2	27	2	12	4	6
22. Komoró	13	—	2	11	2	2	15	3	3	0	3
23. Kanyár	9	1	—	10	—	—	10	0	0	0	1
25. Fényeslitke	32	8	3	23	12	6	41	2	—	1	6
33. Óntelek	10	—	—	7	3	—	10	?	?	?	2
36. Pátroha	9	4	2	10	3	1	14	1	31	7	3
42. Tuzsér	18	—	—	8	10	—	18	1	—	0	4
43. Veresmart	23	1	1	18	6	1	25	0	0	0	14
67. Bercel	24	26	5	27	24	6	57	3	14	0	9
69. Beszterec	6	2	—	6	2	—	8	—	—	1	5
70. Bogdány	14	12	3	13	13	3	29	3	5	0	7
71. Buj	25	13	—	30	9	—	39	3	13	5	5
75. Demecser	28	—	—	27	—	—	27	—	8	—	9
78. Gáva	20	9	8	21	9	8	38	8	20	—	5
79. Gégény	18	1	—	16	3	—	19	3	—	—	2
80. Nagyhalász	31	16	1	31	16	1	48	1	6	7	15
81. Ibrány	22	1	1	22	1	1	24	2	—	0	0
82. Kék	12	3	—	12	3	—	15	—	3	—	9
83. Kemecse	33	3	2	33	4	2	39	6	18	6	11
85. Kótaj	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	0
87. Vasmegyer	11	2	1	14	—	—	14	4	2	—	1
91. Paszab	21	7	—	9	19	—	28	1	6	—	8
95. Tiszarád	8	1	—	8	1	—	9	2	1	—	3
105. Vencsellő	61	—	—	67	14	12	93	—	—	1	1
Összesen:	*559*	*138*	*33*	*525*	*183*	*55*	*763*	*48*	*154*	*48*	*?*
VI. *Szabolcsi Mezőség*											
63. Újfehértó	57	9	4	17	49	4	70	6	53	—	11
66. Balsa	65	11	18	73	20	7	100	—	2	0	1
72. Bűd	85	9	2	85	9	2	96	—	—	1	1
74. Tiszadada	59	23	9	55	28	11	94	2	9	19	3
76. Tiszadob	77	23	7	60	40	7	107	—	—	17	2
77. Tiszaeszlár	57	40	9	42	54	7	103	1	—	23	1
86. Tiszalök	86	47	7	87	46	8	141	—	3	39	5
88. Nagyfalu	10	6	3	9	7	3	19	3	2	1	2
93. Polgár	202	70	20	214	64	14	292	—	—	—	1
96. Rakamaz	102	37	4	150	8	5	163	—	—	—	1

Bentlakó úrbéres és nemes családok, 1773/1774	Családok száma összesen 1785-ben	Tényleges népesség 1785-ben	Családszám közti különbség 1773/74—1785 között	Nemes 1785-ben	A 18. év fölötti férfiak közül 1785-ben		1 családra eső emberek száma	Úrbéresek jogállása 1773-ban					
								jobbágyok		házas zsellérek		alzsellérek	
					paraszt	zsellér		ö.	sz.	ö.	sz.	ö.	sz.
47	131	640	+84	36	21	97	4,88	18	10	1	—	5	—
16	39	218	+23	18	12	26	5,58	5	9	—	—	—	1
41	87	566	+46	42	14	70	6,50	11	9	3	4	3	1
32	92	507	+60	14	24	71	5,51	22	1	5	1	—	—
8	20	115	+12	2	7	16	5,75	3	4	—	—	—	—
45	215	1 029	+170	60	6	165	4,78	10	—	15	—	2	—
21	45	225	+24	10	8	33	5,00	11	—	1	1	2	—
10	26	162	+16	—	11	19	6,23	5	5	—	—	—	—
44	155	808	+111	15	19	138	5,21	23	—	12	—	6	—
10	22	132	+12	—	8	14	6,00	7	—	3	—	—	—
53	93	487	+40	120	10	33	5,23	10	—	1	2	1	—
19	55	329	+36	1	9	49	5,98	8	—	7	3	—	—
25	59	283	+34	7	11	44	4.79	12	6	5	1	1	—
74	139	662	+65	60	38	63	4,76	24	3	19	5	5	1
9	16	93	+7	2	7	10	5,81	4	2	—	2	—	—
37	129	645	+92	59	27	88	5,00	5	8	3	10	—	3
60	166	777	+106	99	38	86	4,68	15	14	2	7	—	—
35	101	520	+66	26	53	41	5,14	16	11	—	—	—	—
66	180	809	+114	98	29	108	4,49	13	8	6	3	5	3
22	41	208	+19	4	21	19	5,07	13	3	3	—	—	—
62	139	739	+77	48	48	79	5,31	16	16	4	12	—	1
26	161	847	+135	26	77	104	5,26	14	8	—	1	—	1
18	37	200	+19	14	14	19	5,40	5	7	—	3	—	—
69	205	995	+136	125	48	108	4,85	27	6	3	1	2	—
3	118	534	+115	14	32	87	4,52	—	—	—	—	—	—
20	52	248	+32	4	23	25	4,76	5	9	—	—	—	—
35	61	303	+26	14	8	48	4,96	8	1	13	6	—	—
12	31	154	+19	16	12	15	4,96	5	3	—	1	—	—
94	142	678	+48	7	81	54	4,77	8	59	—	14	—	12
1 013	*2 757*	*13 913*	*1 744*	*941*	*716*	*1 729*	*5,21*	*322*	*202*	*106*	*77*	*32*	*23*
129	529	2 539	+400	373	5	457	4,79	1	16	2	47	—	4
102	155	714	+53	2	77	67	4,60	—	73	—	20	—	7
97	203	886	+106	4	117	74	4,36	—	85	—	9	—	2
124	301	1 350	+177	122	83	151	4,48	4	51	—	28	1	10
124	248	1 190	+124	74	97	110	4,79	10	60	6	34	—	7
127	268	1 282	+141	67	43	229	4,78	2	40	3	51	—	7
183	354	1 628	+171	134	105	189	4,59	2	85	—	46	—	8
25	127	565	+102	38	16	105	4,44	3	6	4	3	—	3
292	522	2 497	+230	30	221	271	4,78	—	214	—	64	—	14
163	305	1 371	+142	3	150	150	4,49	—	150	—	8	—	5

(5. táblázat folytatása)

Község	Úrbéres családok						Úrbéres családok száma 1773-ban	Bentlakó nemesek, 1774			Jobbágytartó extráneusok, 1773
	1772-es bevallás			1773-as tabellák							
	jobbágy	zsellér	alzsellér	jobbágy	zsellér	alzsellér		jobbágytartók	birtokosok	taksások	
98. Szabolcs	22	13	4	19	16	4	39	3	1	2	0
99. Szentmihály	195	53	10	198	50	10	258	—	—	10	1
103. Timár	45	18	1	54	18	1	64	—	—	—	1
Összesen:	*1 062*	*359*	*98*	*1 054*	*409*	*83*	*1 546*	*15*	*70*	*112*	*?*
VII. *Sziget*											
84. Kenézlő	26	1	—	30	6	—	36	—	1	1	1
106. Viss	19	—	—	19	—	—	19	1	4	1	1
107. Zalkod	17	—	—	12	5	—	17	3	—	0	2
Összesen:	*62*	*1*	*—*	*61*	*11*	*—*	*72*	*4*	*5*	*2*	*?*
VIII. *Taktaköz*											
65. Báj	18	13	2	18	12	3	33	1	—	0	0
73. Csobaj	23	26	1	23	23	1	47	1	—	4	3
94. Ptrügy	34	14	3	38	9	1	48	1	—	8	2
100. Tardos	22	5	1	17	9	1	27	1	—	0	0
101. Taktakenéz	24	11	3	25	11	3	39	—	—	9	1
102. Tiszaladány	29	16	2	31	17	3	51	—	—	—	1
Összesen:	*150*	*85*	*12*	*152*	*81*	*12*	*245*	*4*	*0*	*21*	*?*
IX. *Hortobágy melléke*											
47. Csege	86	1	19	54	31	21	106	—	—	—	3
48. Egyek	114	33	13	113	33	13	159	—	—	—	1
49. Földes	—	—	—	—	—	—	—	—	113	—	0
55. Nádudvar	66	62	—	35	96	—	131	36	99	—	11
58. Püspökladány	167	39	22	140	64	22	226	—	28	—	1
59. Sáp	—	—	—	—	—	—	—	—	16	—	0
61. Szovát	147	11	20	150	11	20	181	?	—	—	2
62. Téglás	92	7	1	59	40	1	100	—	—	—	1
64. Balmazújváros	168	38	20	125	82	19	226	—	3	—	2
Összesen:	*840*	*191*	*95*	*676*	*357*	*96*	*1 129*	*36*	*259*	*0*	*?*
X. *Szamos menti falvak*											
121. Kér	13	—	7	16	—	4	20	—	—	—	5
122. Kérsemjén	7	—	—	7	—	—	7	—	—	—	4
131. Ópályi	50	5	4	41	14	4	59	1	3	10	10
132. Panyola	37	—	12	35	6	6	47	—	—	—	5
139. Szamosszeg	52	2	7	53	2	6	61	—	—	—	10
Összesen:	*159*	*7*	*30*	*152*	*22*	*20*	*194*	*1*	*3*	*10*	*?*
Szabolcs megyében összesen:	*5 294*	*1 367*	*462*	*4 790*	*1 950*	*447*	*7 187*	*206*	*905*	*323*	*?*

Bentlakó úrbéres és nemes családok, 1773/1774	Családok száma összesen 1785-ben	Tényleges népesség 1785-ben	Családszám közti különbség 1773/74—1785 között	Nemes 1785-ben	A 18. év fölötti férfiak közül 1785-ben		1 családra eső emberek száma	Úrbéresek jogállása 1773-ban					
								jobbágyok		házas szellérek		alzsellérek	
					paraszt	zsellér		ö.	sz.	ö.	sz.	ö.	sz.
45	94	388	+49	9	22	65	4,12	—	19	—	16	—	4
268	509	2 532	+241	55	373	93	4,97	—	198	—	50	—	10
64	117	497	+53	1	55	55	4.24	—	45	—	18	—	1
1 743	*3 732*	*17 439*	*1 989*	*912*	*1 364*	*2 016*	*4,57*	*22*	*1 042*	*15*	*394*	*1*	*82*
38	96	412	+58	7	26	52	4,29	0	30	6	—	—	—
25	75	343	+50	28	17	39	4,57	8	11	—	—	—	—
20	50	215	+30	8	6	42	4,30	2	10	4	1	—	—
83	*221*	*970*	*138*	*43*	*49*	*133*	*4,38*	*10*	*51*	*10*	*1*	*0*	*0*
34	72	394	+38	6	21	66	5,47	15	3	10	2	—	3
52	105	440	+53	24	11	87	4,19	3	20	5	18	1	—
57	118	543	+61	31	25	83	4,60	2	36	—	9	—	1
28	61	259	+33	—	19	40	4,24	2	15	5	4	—	1
48	75	365	+27	24	28	31	4,86	—	25	—	11	—	3
51	101	507	+50	55	35	53	5,01	2	29	—	17	—	3
270	*532*	*2 508*	*262*	*140*	*139*	*360*	*4,72*	*24*	*128*	*20*	*61*	*1*	*11*
106	333	1 571	+227	55	40	326	4,71	—	54	—	31	—	21
159	242	1 273	+83	—	94	201	5,26	—	113	—	33	—	13
113	435	2 298	+322	747	—	182	5,28	—	—	—	0	—	0
266	824	4 202	+558	601	92	644	5,09	1	34	2	94	—	—
254	451	2 454	+197	159	186	318	5,44	—	140	—	64	—	22
16	113	628	+97	150	2	73	5,55	—	—	—	—	—	—
181	323	1 625	+142	17	104	223	5,03	—	150	—	11	—	20
100	213	1 033	+113	19	105	108	4,84	—	59	—	40	—	1
229	465	2 535	+236	21	204	367	5,45	—	125	—	82	—	19
1 424	*3 399*	*17 619*	*1 975*	*1 769*	*827*	*2 478*	*5,18*	*1*	*675*	*2*	*355*	*0*	*96*
20	33	201	+13	—	13	20	6,09	16	—	—	—	4	—
7	28	141	+21	—	8	25	5,03	7	—	—	—	—	—
73	128	732	+55	55	46	76	5,71	3	38	—	14	—	4
47	89	559	+42	5	28	79	6,28	35	—	6	—	6	—
61	127	794	+66	17	42	106	6,25	46	7	2	—	6	—
208	*405*	*2 427*	*197*	*77*	*137*	*306*	*5,87*	*107*	*45*	*8*	*14*	*16*	*4*
8 621	*20 095*	*101 802*	*11 474*	*6 755*	*5 938*	*13 031*	*5,19*	*1 135*	*3 655*	*394*	*1 556*	*101*	*346*

amennyit Mária Terézia rendelete alapján kötelezhettek volna. Az említett 504 család a tabellák tanúsága szerint csak házas zsellérnek minősült. A bevallások szerint 1367 családfő vallotta magát házas zsellérnek, míg a tabellák ezek számát 1950-ben adják meg. A különbözet 583. Öt kisebb falu lakossága. Itt, a házas zsellérek között kell keresnünk azt a 66 családnyi többletet is, amely a bevallások és a tabellák között az összes úrbéres közötti eltérést adja. Kevesebb a tabellákban a házatlan zsellérek száma is, mint az 1772-es vallomásokban. Pontosan 15 családdal. Ezek vagy elköltöztek a megyéből, vagy házas zsellérek lehettek, vagy telekre szálltak, vagy meghaltak, s ezáltal csökkentették a házatlan zsellérek számát.

1774-ben 1434 nemesi háztartást írtak össze Szabolcs megyében.[191] Az összeírók két rétegre bontották a megyében élő nemesi társadalmat: birtokos nemesekre és taksásokra. A birtokos nemesek száma az egész megyében 1111 volt, míg a taksásoké 323. Ez utóbbiak már saját kúriát sem bírtak, tehát életmódjuk, gazdálkodásuk, sorsuk csak a jogi privilégiumaik biztosította módon különbözött az úrbéres vagy nem úrbéres szolgáló népekétől.

1773/74-ben tehát Szabolcs megyében 8621 úrbéres és nemesi családot írtak össze. Az 1784/87 között végzett hivatalos népszámlálás Szabolcs megyében 1785-ben rögzített adatai szerint összesen 20 095 családot.[192] A 10–13 éves eltérés közötti családszám-különbözet: 11 474. Bármilyen arányú természetes szaporodást, és bármilyen nagyságrendű vándorlási nyereséget próbálunk is elképzelni a szóban forgó 10–13 év alatt, ezt a különbözetet semmiképpen sem tudjuk e két okkal magyarázni. A 11 474 család magában kell hogy foglalja azokat az adóalapot képező földeken élő nemeseket, akiket 1774-ben nem írtak össze, közöttük a jobbágytelken élő nemeseket is, bizonyára magában foglalja ez a mesterséget űző nemeseket, magában foglalja a II. József-féle népszámlálás adatsorait feldolgozók szemérmességéből kimaradt megyei zsidóságot, az ekkor még kis számú, de folyton szaporodó honoráciorokat: gazdatiszteket, ispánokat, falusi jegyzőket, papokat, kántorokat, iskolamestereket, tanítókat stb. Mindezek mellett a roppantul nagy számú, valószínűleg az úrbéres lakossággal számban vetekedő, nagyságrendben a nem úrbéres szolgáló népeket. Valószínűleg fuvarosok, csőszök, halászok, pákászok, erdőkerülők, kasznárok, pásztorok: kondások, gulyások, csordások, juhászok, csikósok vannak közöttük. Ide tartoztak az uradalmak, majorságok belső cselédei, béresei is: szakácsok, inasok, kocsisok, szolgák. Közöttük kereshetjük a kézműveseket, háziiparral foglalkozókat, a korcsmárosokat, molnárokat, szatócsokat, vándorkereskedőket, haszonbérlőket, minden más nem nemesi rangú és nem úrbéres jogállású embereket. Közéjük számláltathattak azok a parasztok is, akik nem vállalták az úrbéres viszonyt, az azzal járó kötöttségeket, és inkább pusztákon, kuriális földeken, különböző jogállású bérleteken időről időre vállaltak meghatározott mennyiségű munka, természetbeni vagy pénzbeli szolgáltatás fejében földművelést. Bizonyára szabadabb, többet vándorló, olykor évről évre sorsukon változtató családokról van ebben az esetben szó, bár az is lehet, hogy a társadalom legszegényebb rétegéről. Szabolcs megyét illetően ezt még nem tisztázta a helytörténetírás, sőt: fel sem vetette a kérdést. További, a falvak, az egyes családok mélységéig lenyúló vizsgálódásokra lesz szükség ennek a kérdésnek a megválaszolásához. Pillanatnyilag meg kell azonban elégednünk azzal, hogy az úrbérrendezés dátumától, 1773-tól 1785/87-ig jelentkező nagyszámú adózó népességről, zsellérségről csak találgatásokba bocsát-

kozhatunk, ami könnyen vezethetne tévútra. Őket tehát, mint a társadalom egyik legszélesebb, és minden bizonnyal legtarkább rétegét, ezúttal nyugton hagyom, annyit állapítva meg róluk, hogy Szabolcs megyében az 1785-ben számbavett 20 630 család közül hozzávetőlegesen 12 009 családról,[193] a szabolcsi társadalom 58,91 %-ról van szó.[104] Pillanatnyilag az olvasó is kénytelen megelégedni a táblázatokból leolvasható lélek- és családszámok különbözete fölötti meditálással.

A különböző időpontokban rögzített, más-más szempontokat figyelembe vevő adatsorok azonban elemzésre is csábító képet nyújtanak a nemességről, az úrbéres jobbágyságról és zsellérségről. Velük tehát bővebben foglalkozom.

A nemesség

Szabolcs megyében, de országosan is, a nemességről három időpontból vannak adataink a XVIII. század utolsó harmadában, nem számolva most a Mária Terézia korabeli és a századvég nemesi felkeléseinek irataival, amelyeket más alkalommal bővebb vizsgálódásnak és elemzésnek szándékozom alávetni, hogy mélyebb betekintést nyerjünk a szabolcsi nemesség életébe, vagyoni tagozódásába. Az úrbérrendezéssel kapcsolatba hozható adatsorok egy része a rendezés alkalmával keletkezett, amikor a jobbágyokkal együtt számbavették a jobbágytartó nemeseket is.[195]

A másik adatsor az 1774-ben elrendelt nemesi összeírás, amelyik a nemesi családfőket tartalmazza, és különbséget tesz a birtokos és taksás nemesek között. A birtokos nemesek között azonban nem különbözteti meg a jobbágytartó és csak kuriális birtokkal rendelkezőket.[196] Ezért ezeknek a szétválasztását úgy oldottam meg, hogy az 1773-as úrbéri tabellákban szereplő jobbágytartó nemesek neveit azonosítottam az 1774-ben összeírt birtokosok neveivel. Néhány család esetében – ha a családfő közben meghalt, és nem azonos nevű örökös vette át az úrbéres jellegű tulajdont – számszerű eltérésével számolnunk kell, de ez 1 éven belül olyan kis számú eltérést eredményezhetett, ami semmiképpen sem módosíthatta oly mértékig az úrbéres tulajdonnal rendelkező nemesek számát, hogy feltétlenül mellőznöm kellene a bentlakó jobbágytartók és csupán kuriális földet birtoklók számszerű megkülönböztetését.

Amint már jeleztem, az 1434 nemesi családból 1774-ben 1111 volt birtokos. A fentebb vázolt számításaim szerint ezek közül 206 család volt jobbágytartó, 905 család pedig csak kúriával, illetve kuriális földdel rendelkezett.

Minden község esetében extráneusnak vettem azokat a családokat, amelyek birtokoltak ugyan abban a községben, de nem ott laktak, nem ott írták össze őket 1774-ben. Így egy-egy jobb módú középnemes, az arisztokratákról nem is beszélve, több községben is szerepelhet az extráneusok számsorában.

Az említett két összeírás mellé harmadik számsorként állítottam a II. József kori népszámlálás nemességre vonatkozó adatait. Szabolcs megyében 53 360 férfi élt 1787-ben, ebből 6803 volt a nemes.[197] Ha feltételezzük, hogy a nők között is hasonló a nemes asszonyok és lányok aránya, mint a férfiak között, akkor 6703 leányt, asszonyt számlálhatunk a nemesi rendhez. Így a nemesség összlétszáma Szabolcs megyében: 13 506. Ez a megye társadalmának 12,93 %-a.

A nemesség természetesen nem arányosan oszlott meg az egyes települések között. Volt község, ahol egyáltalán nem laktak nemesek: sem birtokosok, sem taksások,

sem armalisták, sem egyéb rendű és rangú kiváltságosok. Ilyenek voltak például az *Erdőhát*on Ágtelek és Szalóka; az *Érmellék*en Érkenéz; a *Rétköz*ben Kanyár és Óntelek; a *Taktaköz*ben Tardos, a *Szamos mentén* Kér és Kérsemjén; és szinte hihetetlen módon a *Hortobágy mellékén* Egyek. Ez utóbbi azért furcsa, mert a Hortobágy melléki települések éppen nemességük sokaságáról voltak híresek, olykor hírhedtek. A II. József kori népszámlálás csak Földesen 747 nemes férfit talált; 601-et Nádudvaron, 150-et Sápon, ahol csak 628 volt az összlakosság száma és 159-et Püspökladányban, ahol viszont 2454 lakos élt.

A nemességtől legsűrűbben lakott tájegysége Szabolcs megyének vitathatatlanul a *Hortobágy melléke* volt, ahol a lakosság 19,93%-a tartozott a privilegizáltak közé, tehát minden ötödik ember. Ezt követte a *Rétköz* 13,43%-os nemességaránnyal, majd a *Nyírség* a megyei átlagot közelítő 12,6%-os aránnyal. Csak ez után következett a *Tiszaoldal*, ahol 11,37%-os volt a nemesség aránya a lakosságon belül. A *Taktaköz*ben 11,08%,míg a *Szabolcsi Mezőség*ben 10,38%.

Szabolcs megyében még, ahol a legkevesebb volt a nemes, ott is közelítette vagy meghaladta a nemesek aránya az országos átlagot. Az *Erdőhát*on ugyanis 5,38%-os volt nemes a lakosok közül, a *Szamos mentén* pedig 6,30%.

A nemességnek a lakosságon belüli magas aránya nemcsak a társadalom tagozódására nyomta rá a bélyegét. A XIX. század folyamán – még 1848/49 után is – majdnem végig meghatározó jelleggel befolyásolta a megye politikai életét. Egy-egy tisztújítás, egy-egy országgyűlési követválasztás, majd a nemesi jogon választók magas aránya sajátos színt, az országostól messze elütő jellegzetességet kölcsönzött Szabolcs megye politikai életének, a társadalmi értékrendnek; és hosszú ideig gátolta a megyében a polgári értékrend meghonosodását és érvényesülését.

A nemességről szólva, nem elégséges csupán tájegységenkénti százalékos megoszlásra koncentrálnunk. Külön is hangsúlyoznunk kell, hogy egy-egy régión belül is kiemelkednek nemességszámukkal egyes községek. A társadalmi tagozódást felvillantó táblázat meggyőzően bizonyítja, hogy egy-egy községben oly magas a nemesség aránya, hogy bennük a paraszti közösség alárendelődik nemcsak a jobbágytartó birtokosoknak, hanem a nemesi hadnagyságoknak is. Ez utóbbiak a határhasználat előnyeinek kisajátításával, a legelők túlzott igénybevételével, a nemesi kommunitásnak minden kérdésében a paraszti közösség elé állításával, a falu fölötti ítélkezés torzításával sok-sok keserűséget tudtak okozni jobbágyoknak, zselléreknek, úrbéres és nem úrbéres adózóknak. Történetírásunk nem figyelt még eléggé oda arra, hogy mennyiben voltak a községi zenebonák keltői, hangadói ezek a kisnemesi hadnagyságok.

A nemesség magas száma természetesen nem jelenti azt, hogy Szabolcs megye lakossága a nemesség arányában élvezte volna a gazdagságot, anyagi jómódot. Éppen ellenkezőleg. A XIX. századi nemesi összeírások[198] Szabolcs megyében arról tanúskodnak, hogy vagyonilag a nemesség végtelenül tagolt. A nincstelen koldustól a 4-500 jobbágyot birtokló arisztokratáig mindenféle vagyoni helyzetű ember található közöttük. Ez nem lehetett másként a XVIII. század végén sem. 1773/74-ben a szabolcsi nemesség három, viszonylag jelentős rétegét foghatjuk meg számszerű adatokkal: a birtokos nemességnek azon két rétegét, amelyik közül az egyik úrbéres szolgáló népekkel is rendelkezik, tehát rendszeres robotot, természetbeni és pénzjáradékot élvez; a másik réteg csak kuriális földet tudhat a magáénak, s az így

birtokolt nemesi lelkek művelését vagy maga végzi, vagy olyan adózókkal végezteti, akik időről időre természetbeni szolgáltatásokért, többnyire a termény kilencedéért szántanak, vetnek kuriális földeken, vagy meghatározott pénzösszegért, természetben fizetett járadékért bérelnek ki egy-egy birtokrészt, vagy éppen valamiféle speciális növényféleség – dohány, dinnye stb. – termesztésére kötnek írásos vagy szóbeli megállapodást, gyakran csak egyetlen esztendőre.[199] A jobbágytartó és birtokos nemességnek a szántóföldről nyert jövedelmét kiegészítik a regálé-bevételek: a malomtartás, a bormérés, a mészárszék jövedelme: itt-ott a hidak, révek, vásárok „hozadéka", de őket gyarapítják az erdők, nádasok, vesszős berkek jövedelmei éppúgy, mint a halászat, csíkászat és vadászat nem lebecsülhető bevételei. Gazdaságuk azonban korántsem egyforma. Többnyire a birtokolt nemesi sessiók száma határozza meg egy-egy község, mezőváros, település határában az egyes birtokosok által megművelt szántóföldi hányadot, mint ahogyan a regálék hozadékaiból őket illető hányadot is.

Az 1773-as úrbéri tabellákba 388 úrbéri tulajdonnal rendelkező nemesi tulajdonost jegyeztek be, ezek közül 9 volt a jogi személy, 206 a megyében élő birtokos, 173 pedig extráneus. A jogi személyek közül egynek található az adminisztrációja a megyében: a máriapócsi Bazilita Rendházé. Kolostoruk, csodatévő kegyképük messze vidékek görög katolikus lakosságát vonzzák már ebben az időben. 1785-ben 22 szerzetes és pap élt Máriapócson, akiket az 1773-as úrbéri tabella szerint 35 jobbágy, 1 házas és 2 házatlan zsellér szolgált, valamennyien szabad menetelűek, és a jobbágyok mindenike fél telket használt. A szerzetesek jövedelme azonban inkább gyarapodott a búcsújárók, csodára várók ajándékaiból, adományaiból, mint a 35 jobbágy pénzbeli és természetbeni szolgáltatásából.[200]

A jobbágyok szolgáltatásai mellett majorsága is volt a rendháznak, amit részben a jobbágyok robotban műveltek, de bizonyos termelő munkát végezhettek a szerzetesek is; másrészt a községben élő, nem úrbéres 130 zsellér férfi között fölös számban ajánlkoztak napszámmunkára, részben aratásra, kuriális vagy majorsági földön kilencedért való szántásra-vetésre.[201]

A baziliták mellett még nyolc jogi személy birtokolt úrbéres földet és szolgálónépet a megyében: *Debrecen városa*, a *királyi kamara nagyváradi és tokaji uradalma*, az *egri püspökség*, a *jászói*, *leleszi* és *mocsári konventek*, az *újhelyi pálosok* és az *ungvári jezsuiták*. Valamennyien extráneusok. Az uradalmi központjaik a megyén kívül voltak: ezért többnyire contractusra léptek jobbágyaikkal.[202]

*Debrecen*nek 90 000 holdnyi pusztája feküdt Szabolcs vármegye területén, de úrbéres földeket is bírt Hajdúszovát helységben, ahol 70 szabad jobbágy, 4 házas és 8 házatlan zsellér ura volt nemes Debrecen városa. Jobbágyai közül 42-en használtak egész telket, 26-on fél telket, ketten pedig negyed telket.

A *királyi kamara nagyváradi uradalma* Püspökladányban birtokolt 34 egész, 64 fél és 42 negyed telket használó jobbágyot, 64 házas és 22 házatlan zsellért. Valamennyien szabad menetelűek voltak.

A *királyi kamara tokaji uradalma* féltucat községet birtokolt: Téglás, Balsa, Bűd, Kenézlő, Tiszalök, Rakamaz, Taktakenéz, Tiszaladány és Timár községek úrbéres lakossága szolgálta az uradalmat részben vagy egészben. Ez azt jelentette, hogy 2 örökös (Tiszaladány) és 531 szabad menetelű jobbágy, 141 szabad menetelű házas és 25 szabad menetelű házatlan zsellér szolgálta a kamara tokaji uradalmát. A tisza-

ladányi 2 örökös jobbágy fél telket használt. Az 531 szabad menetelű jobbágy közül mindössze 4 használt egész telket, Kenézlő községben. A fél telkesek száma: 317. Negyed telket vallott be az említett kamarai birtokokon 210 jobbágy.

Az *egri püspökség* birtokai Eszeny, Egyek és Polgár községben voltak. A három településen 330 szabad menetelű jobbágy, 97 házas zsellér és 27 alzsellér szolgálta a püspökséget. A jobbágyok közül 63-nak volt egész telke, 174-nek fél, 90-nek negyed, 3-nak pedig csak nyolcad telke.

A *jászói konvent* Eszeny, Gáva, Bercel és Paszab községben bírt úrbéres szolgálónépeket, összesen 14 örökös és 2 szabad menetelű jobbágyot, 8 házas és 2 házatlan zsellért. A házas zsellérek közül 6 örökös, kettő pedig szabad menetelű volt. A két házatlan zsellér örökös jogon kötődött a konventhez.

A két szabad menetelű jobbágy mindenike 1/8 telket használt, míg a 14 örökös jobbágy mindenike fél telket vallott be.

A *leleszi konvent* Tiszakanyár és Szalóka községekben parancsolt 34 jobbágynak, akik közül 29-en örökösök, 5-en pedig szabad menetelűek voltak. A 34 jobbágy mellett 3 zsellér is szolgálta a konventet. A 29 örökös jobbágy közül 24-nek csak negyed telke, míg 5-nek fél telke volt. Az 5 szabad menetelű fél-fél telket használt. A 3 házas zsellér szabad menetelű volt.

Dombrád, Eszeny, Tass, Veresmart községben birtokolt 1 örökös és 3 szabad menetelű jobbágyot és 1 házas zsellért a *mocsári konvent*. A konvent eszenyi örökös jobbágya 1/8 telket, a három szabad menetelű közül a dombrádi fél telket, a nyírtassi 1/8 telket, a veresmarti 1/8 telket használt. Az egyetlen szabad menetelű házas zsellér Dombrádon szolgálta a konventet.

Az *újhelyi pálosok* Berencs, Döge és Fényeslitke községben tarthattak számot úrbéres szolgáltatásra. Őket is 1 örökös és 3 szabad menetelű jobbágy szolgálta. Zsellérük nem volt. Az örökös jobbágyuk fél telket, a szabad menetelűek közül kettő 1/8-ot, míg egy 2/8-ot használt.

Az *ungvári jezsuiták* Ágtelken birtokoltak. Két örökös jobbágy szolgálta őket, mindkettő 2/8 telket használt.

A jogi személyeket nem azért vettem számba, hogy dolgozatom terjedelme növekedjék. Inkább annak érzékeltetésére, hogy egy-egy vidéken, egy-egy szűkebb régióban hogyan helyezkednek el, milyen jogviszonnyal, teleknagysággal gyakorolnak hatást a környező falvak lakóira, mennyiben ösztönzik vagy korlátozzák a szomszédos falvak földesurait a jobbágyi szolgáltatások fokozására vagy enyhítésére. A jogi személyek többsége ugyanis már régóta urbáriumot adott falvainak, jobbágyainak, vagy még inkább: contractusra lépett velük, amint azt az 1772-ben, az úrbérrendezéskor készült investigatiókhoz csatolt mellékletek is bizonyítják.[203] Ez pedig együtt járt azzal, hogy a határ egészét, vagy a jogi személy által birtokolt részét az úrbéres kommunitás használta szabadon. Ez a jogállás és határhasználat leginkább a szabad menetelű jobbágyokat ösztönözte arra, hogy magánföldesúri birtokokon is igyekezzenek hasonló engedményeket kicsikarni,[204] még akkor is, ha hasonló kedvezményekért gyakran kellett vándorolniuk egyik birtokról a másikra, egyik földesúrtól a másikig.

Az úrbéres jogállású földeket is birtokló nemesek közül külön kell szólnom az arisztokráciáról: bárókról, grófokról és az egyetlen hercegről: Trautshon János Vilmosról.

Az egyetlen herceg mellett 20 grófi és 13 bárói család vagy személy birtokolt Szabolcsban jobbágyokat és zselléreket. Volt közöttük olyan – báró Dessewffy Sámuel, báró Horváth Józsefné –, aki 10 községben is parancsolt úrbéreseknek,[205] volt, akinek csak 1 községben volt részbirtoka.[206]

Johann Wilhelm Trautshon herceg egyetlen községet bírt Szabolcs megyében, de azt teljesen: Vencsellőn. 8 örökös és 59 szabad menetelű jobbágya, 14 házas és 12 házatlan szabad menetelű zsellére volt. Könnyen elképzelhető, hogy a herceg soha életében nem látta birtokát, legfeljebb ha vadászni járt erre egyszer-kétszer, bár hercegi rangjához illőbb vadászterületet is talált a Habsburg Birodalomban, ahol nagy vadakra: szarvasokra, medvékre, farkasokra vadászhatott, míg Vencsellőn legfeljebb nádi farkasokra, rókákra, nyulakra, vadlibákra, vadkacsákra. Birtokát gyakran változó megbízottak – többnyire egy-egy gazdatiszt – kormányozta, akik ugyancsak megsanyargatták a lakosságot. Nem véletlen, hogy Vencsellő lakossága többször panaszkodott a túlzott robotoltatás és a jobbágyok számára átengedett földek szűkössége miatt.[207] Ez akkor is így van, ha a herceg 8 örökös jobbágya közül 6-nak egész, 1-nek fél, 1-nek pedig negyed telek volt a használatában. Az 59 szabad menetelű jobbágy közül 26-an voltak egész, 23-an fél, és 10-en negyed telkesek.

Extráneus volt, tehát a megyén kívül élt a megyében birtokos grófok többsége is, bár egyikük-másikuk időnként, megunva Bécset vagy valamiért száműzetve onnan, birtokairól birtokaira vándorolva, tartott lakást olykor Szabolcs megyében is. Mária Terézia és II. József uralkodása idején például Szabolcs megyében, Gyulaházán élt egy rövid ideig gróf Palocsayné, Baktán gróf Haller József, lakást tartott Nagyvarsányban gróf Gyulay Ferencné, olykor-olykor a hegyaljai szüretekre vagy vadászatra járva, ellátogattak birtokaikra az Andrássy grófok, de birtokaik igazgatását, a jobbágyok felügyelését, a robot és egyéb szolgáltatások behajtását mindannyian kasznáraikra, gazdatisztjeikre, ispánjaikra hagyták, akik kényük-kedvük szerint éltek és visszaéltek hatalmukkal.[208]

A grófi földeken összesen 917 jobbágy szolgált, akik közül 189 volt örökös, 728 pedig szabad menetelű. A 917 jobbágy mellé 370 zsellér és 75 alzsellér társult. A házas zsellérek közül 296 szabad menetelű, míg 74 örökös. Az alzsellérek közül 63 szabad menetelű, 12 örökös. Érdekes megoszlást mutat az 1773-as tabellába rögzített telki állomány. Az örökös jobbágyok között mindössze 4-nek van egész, 1-nek 7/8 telke, háromnak 6/8, egynek 5/8, 149-nek 4/8, 11-nek 3/8, 20-nak 2/8 telke.

A szabad menetelűek közül 121 használt egész telket, kettő 7/8-ot, ötvenhat 6/8-ot, hét 5/8-ot, míg 405-nek fél telke volt. A 3/8-osok 42-en voltak, 2/8 telket használt 92 jobbágy, míg háromnak csak 1/8 telek jutott, vagy csak annyit vállalt az úrbérrendezéskor.[209]

A 13 bárói rangú birtokos[210] összesen 607 jobbágyot, akik közül 109 örökös, 498 pedig szabad menetelű volt, tudhatott a magáénak. Mellettük 157 házas zsellér – 19 örökös és 138 szabad menetelű –, valamint 38 házatlan zsellér – 16 örökös és 22 szabad menetelű – követte utasításaikat. A bárók közül néhányan több-kevesebb rendszerességgel a birtokaikon tartózkodtak, bár gyakran cserélgették lakásaikat: egyik megyéből a másikba, az ország egyik részéről a másikba költözködve. Bentlakós volt ebben az időben Dessewffy Sámuel: a megyében is tartott házat Horváth Józsefné, Horváth Imréné, egy időben a Ghilányi család is. Soha nem lakott Szabolcs megyé-

6. táblázat

A jobbágytartó nemesi rétegek megoszlása az általuk birtokolt jobbágyok jogállása és telki hányada szerint

Sorszám	Jobbágytartók	Jogállás	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8	Zsellérek		Telekátlag	Örökösök, szabadok aránya %
											házas	házatlan		
1.	Jogi személy	ö.	—	—	—	—	22	—	24	2	6	2	0,3643	4,02
		sz.	143	—	—	—	622	1	345	6	313	84	0,4846	95,98
2.	Herceg	ö.	6	—	—		1	—	1	—	—	—	0,8437	11,94
		sz.	26	—	—	—	23	—	10	—	14	12	0,6779	88,06
3.	Gróf	ö.	4	1	3	1	149	11	20	—	65	12	0,4834	20,57
		sz.	121	2	56	6	405	42	93	3	296	65	0,5637	79,43
4.	Báró	ö.	5	—	3	2	45	6	37	11	22	17	0,4025	17,96
		sz.	91	15	66	22	189	20	92	4	136	22	0,5875	82,04
5.	Köznemes	ö.	17	1	4	14	402	61	227	64	306	67	0,4025	34,49
		sz.	14	—	—	16	722	29	363	99	792	166	0,4000	65,51
Összesen:		ö.	*32*	*2*	*10*	*17*	*619*	*78*	*309*	*77*	*399*	*98*	*0,4175*	*22,80*
		sz.	*395*	*17*	*122*	*44*	*1 961*	*92*	*903*	*112*	*1 551*	*349*	*0,4887*	*77,20*

ben báró Eötvös Miklós, nem tartottak itt lakást ekkoriban az Inczédyek, a Bánffyak, a Thoroczkay bárók, de a Barkóczy bárók sem.

A 13 bárói famíliát szolgáló 607 jobbágy közül a 109 örökös telki állománya a következőképpen oszlott meg: egész telkes: 5. Három jobbágynak volt 6/8 telke, kettőnek 5/8, negyvenötnek 4/8, hatnak 3/8, harmincötnek 2/8, míg 11-nek csak 1/8.

A 498 szabad menetelű jobbágy közül 91 volt egész telkes. 15-nek volt 7/8, 66-nak 6/8, 22-nek 5/8, 189-nek 4/8, 20-nak 3/8, 91-nek 2/8, 4-nek pedig 1/8 telke.

A megyében birtokos arisztokraták közül kettő emelkedik ki igazán, ha csak az úrbéres szolgáló népeket tekintjük: *gróf Károlyi Antal*, akinek egymagának 399 jobbágy, 90 házas és 17 házatlan zsellér szolgált; a másik *Dessewffy Sámuel báró*, akinek a feleségével együtt 495 jobbágya, 118 házas zsellére és 22 alzsellére volt Szabolcs megyében.

Az úrbéres szolgáló népekkel bíró köznemesek száma a megyében 356. Nekik összesen 2035 jobbágyuk, 1098 házas zsellérük és 233 házatlan zsellérük volt. A szóródás viszont ebben a kategóriában a legnagyobb. Van köznemes, akinek egy-két házas zsellére van mindössze, de van olyan is, akinek 30-40 jobbágy és ugyanannyi házas zsellér szolgált.[211]

A jobbágytartó nemesek egyes kategóriáinak az elkülönítése tanúságokkal szolgál. Fontos összefüggésekre enged következtetni. Mielőtt azonban ezekről szólnék, táblázatban mellékelem a jobbágytartó nemesek és a jobbágyaik megoszlásáról készített számsorokat, hogy mondanivalómat és következtetéseimet bizonyítva lássa az olvasó *(6. táblázat)*.

A Szabolcs megyében élő jobbágyháztartások száma 1773-ban 4790 volt. Ezek közül örökösnek, tehát röghöz kötöttnek találtatott 1144 családfő, a telkes jobbágyok 23,8%-a. A szabad menetelűek száma: 3646, arányuk 76,20%. Az örökös és szabad menetelű jobbágyok számának és arányának összevetése abból a szempontból is érdekes, hogy a szabad menetelűek, nagyobb mozgási szabadságuk mellett, gyakrabban köthettek kontraktust, írásban rögzített szerződést földesuraikkal jobbágyi terheik pénzben történő megváltására, ami a pénzgazdálkodás és árutermelés meghonosítását segítette elő, míg az örökös jobbágyok mozdulatlanságukra ítéltségükben alig-alig tehettek valamit sorsuk jobbítása érdekében. Ez utóbbiak – az investigatiók tanúsága szerint – Mária Terézia úrbérrendezése előtt szinte valamennyien minden második hetet robotban töltötték, földesuraik kívánsága szerint hol igaerővel, hol gyalog. Ezért ennek a problémának a bővebb elemzésére a jobbágyok jellemzésével kapcsolatban még kénytelen leszek visszatérni. Azonban már itt megjegyzem, hogy a jogi személyek által bírt úrbéres földeken a jobbágyok 4,02%-a csak az örökös, míg 95,98%-a szabad. Ez az arány az egyetlen hercegi birtokon 11,94% és 88,06%. A grófi földeken: 20,57%, illetve 79,43%. A bárói földeken 17,96%, illetve 82,04%. A köznemesi birtokon ugrásszerűen megnövekszik az örökös jobbágyok aránya: 34,49%, míg a szabadoké: 65,51%. Ennek a magyarázata bizonyára összefügg azzal, hogy a köznemesek jobban ügyelték, vigyázták jobbágyaikat, birtokaikról nehezebb volt elszökni, elköltözni, és régi-régi kapcsolatok láncolták hozzájuk a szolgálónépeket.

A jobbágyok jogállásának a megoszlása mellett vagy még az előtt kellett volna szólnom a jobbágyok által használt telki állományról, illetve a telki hányadok megoszlásáról. Erről mind a 2., mind a 3. táblázat tartalmaz információkat. Értékelésüknél azonban nagyon óvatosan kell eljárnunk. Egyrészt 1773-ban a tabellákba zsúfolt számsorok

fiktívek. Szabolcs megye 140 községéből alig egy tucatnyiban árulkodnak a valóságról. A falvak határai közös használatban vannak, sok helyen még divatozik az évenkénti nyilas osztás, és a jobbágyok zöme „tehetőssége", igás állatainak a száma arányában kapja mind az őszi, mind a tavaszi fordulóban az őt megillető szántóföldet.

Amikor az átlagokat, számsorokat összeállítottam, tudtam, és az olvasókat is szeretném figyelmeztetni, hogy az átlagok önmagukban keveset mondanak. Csupán egy-egy történelmi tendenciát érzékeltetnek, egy-egy jelenség érvényes vagy érvénytelen voltát húzzák alá. Az élet, a valóság sokkal tarkább annál, hogysem átlagokkal és százalékokkal minden esetben pontosan megragadható lenne. A Tisza mentén élő, rendszeresen csíkászó, halászó, vesszőt, nádat, sást vágó, azt esetleg háziiparszerűen feldolgozó jobbágy élete, sorsa, életszínvonala sokkal jobb és gazdagabb lehet még akkor is, ha csak 1/8 telket birtokol, mint például egy regulázott határban fél telket bíró társáé. Ez azonban nem menti fel a történészt az alól a türelmes és időigényes munka alól, hogy a jelenségeket, egyedi eseteket tendenciává rendező átlagoknak és aprólékos számítást igénylő mérlegeléseknek alá ne vesse a társadalomban lezajló folyamatokat.

A nemesség másik rétege Szabolcsban az úrbéres földet és szolgálónépet nem birtoklók vagy *kurialisták*.

Sajnos, ebből az időből nem áll rendelkezésünkre olyan összeírás, amelyik tükrözné a kuriális birtokok nagyságát, vagy legalább a nemesek által bírt nemesi telkek számát. Így a nem jobbágytartó, tehát csak kuriális földet birtokló nemesek társadalmi helyzetéről, gazdasági állapotáról alig tudunk valamit. Vagyonosságuk, birtokaik minden bizonnyal a taksás és a jobbágytartó nemesek között jelölték ki társadalmi helyüket. A nemesi felkeléseket számbavevő, és azok iratait elemző dolgozat róluk is többet elmondhat majd.

A nemesség harmadik rétege: a *taksások*.

Legkevesebbet róluk és a rangban még náluk is lejjebb lévő jobbágytelken ülőkről és armalista nemesekről tud jelenleg a történetírásunk. A rendi hovatartozás jogi előnyeit élvezik ők is: voksolnak, képzettségüktől függő hivatalt vállalhatnak, vám-, híd- és vásárpénz fizetésére nem kötelezhetők; személyükben adómentesek: sem az állami, sem a megyei közterhekhez nem járulnak hozzá. Nemesi felkelés idején csak a birtoktalanokra kiszabható „főpénzt" fizetik. Megélhetésük alapja a bérelt föld vagy valamilyen hivatal, esetleg mesterség. Többnyire összefogva, több család bérel egy pusztát, egy nemesi birtokrészt, és azon gazdálkodnak. Előfordul az is, hogy parasztokkal közösen bérelnek földet.[212]

Hasonló sors vár gyermekeikre is. Lányaik hasonló sorsú és vagyonú taksásokhoz, armalistákhoz, kúriákon élőkhöz mennek férjhez; olykor előfordul az is, hogy jobbágyokhoz, még inkább mesteremberek fiaihoz. Fiaik folytatják apjuk foglalkozását: földeket bérelnek, elvétve mesterséget tanulnak, katonának állnak, megyei vagy földesúri szolgálatban keresik meg a létfenntartáshoz szükséges javakat. A legtehetségesebbek egyike-másika kollégiumba kerül szolgadiáknak: prédikátor, „iskolatanító", kántor, jegyző, pap, tiszttartó, uradalmi pénztáros, ispán lesz belőlük.

Hétköznapjuk és jövedelmük alig, vagy éppen semmiben sem különbözik a parasztokétól. Lakásuk, bútoraik, termelési eszközeik, szerszámaik, de még a ruházatuk is hasonlatos a jobbágyokéhoz: alapanyaga kender és len. A statútumok nem tiltják ugyan tőlük a finomabb holmit, de pénzük aligha jut ilyesmire.

Mivel ingatlant nem bírnak, legfeljebb bérelnek, könnyen változtatnak lakóhelyet, attól függően, hogy hol tehetnek szert előnyösebb bérletekre. A XVIII. század utolsó harmadát megelőző időben gyakran találkozunk velük, mint korcsma, malom és más kisebb királyi haszonvételek bérlőivel is, de az 1770-es évektől a pénzben bővelkedőbb és a haszon iránt fogékonyabb zsidók sorra kiszorítják őket a csárdák, csapszékek, mészárszékek, malmok bérleteiből, s egyre sűrűbben a puszták és a nagyobb nemesi részbirtokok bérleteiből is. Sorsuk, gazdasági helyzetük, felemelkedési lehetőségük az idő múlásával és természetes szaporodásukkal arányosan romlik. Különösen súlyos csapás rájuk nézve az 1832/36-os országgyűlést követő határregulációk megszaporodása, a közös határhasználat felszámolása.[213] A helytörténetírás Szabolcs megyében nem tárta és nem dolgozta még fel általánosításra lehetőséget adó mértékben azt, hogy a fekete korcsmáltatással, tilalomrontással, tilos húsméréssel, határrendezésekkel kapcsolatos perek, zenebonák, „néplázadások", falusi csetepaték előidézői között milyen számban találhatók armalista, taksás és kúriákon élő nemesek, de a szórványadatok azt bizonyítják, hogy az 1830-as évektől megszaporodó ilyen jellegű társadalmi „kilengések" okozói között Szabolcs megyében vezető szerepet játszanak a taksás, armalista és kuriális nemesek.[214]

Az 1774-es évben Szabolcs megyében 323 taksás nemes háztartást írtak össze a conscriptorok. Megoszlásuk azonban a legtarkább képet mutatja. A Hortobágy mellékén, ahol feltűnően sok a közbirtokos nemes, egyetlen taksást sem találtak, míg a Szabolcsi Mezőségben 112 családfőt, a Nyírségben pedig 99-et. Viszonylag magas a számuk a Rétközben és a Tiszaoldal községeiben. Elhelyezkedésükből ítélve regálé- és haszonbérlők lehettek, és elsősorban ott „szaporodtak" meg, ahol a nemesi földeket egy-két gazdagabb földesúr bírta és nem volt gyakorlat a közbirtokosi határhasználat. A megye 80 településén egyébként egyetlen taksás család sem található, míg 60 községben – közöttük egy-két mezővárosban – elég szórtan éltek. Volt ahol csak 1-2 család, máshol 4-5 família, míg néhol 9-10 háznép. A legtöbb taksás nemes Tiszalökön található ekkoriban: 39 család. Oroson 27; Tiszaeszláron 23; Tiszadadán 19; Tiszadobon 17; Ibronyban 16; Nyíregyházán 14. Pillanatnyilag ennyit tudunk róluk forrásokkal is bizonyíthatóan.

A jobbágyság

A nemesekről szólva majdnem mindent elmondtam már az úrbéres jobbágyságról is. Ez a két társadalmi osztály ugyanis egymás nélkül nem értelmezhető. A feudális viszonyok közepette feltételezik egymást. Nemcsak a megkülönböztetés okán, hanem a feudális létezés alapvető feltételeként is. A törvények, rendeletek, de maga a közép-kelet-európai társadalmi lét is a két osztály kölcsönös kapcsolatára épül. De úgy érzem, néhány szemponttal gazdagíthatom még azt a képet, amit a jobbágyokról vázoltam fel a nemességgel kapcsolatban.

Az egyik legalapvetőbb szempont a jobbágyok életterével kapcsolatos. A megye más-más földrajzi tájegységén más-más jellemzője ragadható meg a jobbágyok létezésének, életmódjának, társadalmi és gazdasági helyzetének. A legjellemzőbb mozzanat a jobbágyok telki hányadának alakulása. Ebből a szempontból az a legfeltűnőbb, hogy az egész telektől az 1/8-os alsó határig terjedő teljes struktúrát

lényegében csak két régióban találjuk meg: a *Nyírség*ben és a *Szabolcsi Mezőség*ben; a *Rétköz*ben található egy-egy 7/8-os és 6/8-os telek kiegészíti a struktúrát.

A másik feltűnő jellegzetesség, hogy a korabeli vármegyében a telki hányad nem érte el a féltelkes átlagot. Alig valamivel haladta meg a 7/16-os átlagszintet. A megyében számontartott 10 régió közül egyedül a Hortobágy mellékén használtak átlagosan fél teleknél többet a jobbágyok, megközelítően 9/16 résznyit. Az egyes régiókban a telki hányadok egyébként a következőképpen alakultak: *Tiszaoldal:* 3,08/8; *Erdőhát:* 1,72/8; *Nyírség:* 3,90/8; *Érmellék:* 3,43/8; *Rétköz:* 3,65/8; *Szabolcsi Mezőség:* 3,88/8; *Sziget:* 2,14/8; *Taktaköz:* 3,16/8; *Hortobágy melléke:* 4,21/8; *Szamos mente:* 2,93/8. A megyei átlag: 3,77/8.

A felsorolás egyértelműen árulkodik arról, hogy a korabeli jobbágytársadalom legnagyobb hányada a *Hortobágy mellékén* élt kizárólagosan a szántóföldi művelésből származó jövedelméből, míg a többi régióban ezt a tevékenységét egyre gyakrabban kellett kiegészítenie egyéb jövedelmekkel. Az *Erdőhát*on, ahol a 2/8-os átlagot sem éri el a telki hányad, bizonyára fakitermeléssel, halászattal, a természet egyéb ajándékaival pótolták a földek kevéske hozamát. Hasonlóan járhatott el a *Sziget* három községének a lakossága is. A többi régióban a 3/8 fölötti telekátlag alighanem biztosította a legszűkösebb megélhetési lehetőséget a jobbágycsaládok számára, bár ez nem jelenti azt, hogy a természet fölkínálta lehetőségeket ne használták volna ki.

A jobbágyok életéről, sorsáról, társadalmi helyzetéről szólva, feltétlenül szükséges egy pillantást vetnünk jogi tagozódásukra. Feltűnő ebből a szempontból, hogy a *Tiszaoldal*, a *Rétköz* és a *Szamos menti falvak* „zsúfoltak" örökös jobbágyokkal, és ezekben a községekben viszonylag kevés a szabad menetelűek száma. Itt, ezekben a térségekben divatozott leginkább a jobbágyok 1773 előtti túlrobotoltatása, a kilencedszolgáltatás alól való mentessége. Mindhárom térségben 3/8 körüli a telekátlag. E jelenségnek bizonyára több oka van. Az igazi okokat hosszas, mindenre kiterjedő, messzi múltba visszavezető vizsgálat tárhatja csak fel majd, de az úrbérrendezés nyomán keletkezett források is sejtetni engedik, hogy az említett jelenség mindenképpen összefügg a tájegységek természeti védettségével, az erdők, mocsarak, járhatatlan utak sokaságával, a rejtőzködő, pusztítások elől könnyen és hamar menedéket nyújtó táji adottságokkal. Minden bizonnyal azzal is, hogy a tájegységek birtokosai lassabban vagy egyáltalán nem cserélődtek. Elkerülték őket a történelem viharai.

Ez utóbbi megállapításokat erősíteni látszik a szabad menetelű jobbágyok térbeli elhelyezkedése. A *Hortobágy mellékén*, a *Szabolcsi Mezőség*ben alig-alig találunk örökös jobbágyot. A *Hortobágy mellékén* 1 jobbágyot, a *Szabolcsi Mezőség*ben összesen 22 telkes gazdát. A közbirtokosság jelenléte, a földbőség és a fent említett történelmi okok magyarázhatják e kettősséget.

Az említett kettősség nemcsak a történelmi múltra vonatkozóan enged következtetéseket levonni, hanem az úrbérrendezés korára, és a következő évtizedek társadalmi jellemzőire is. Az alsó-szabolcsi térségek lakossága dinamikus mozgásban, több-kevesebb állandósággal jellemezhető vándorlásban kellett hogy megvédje szabadságát. A gyakori földesúrcsere a régiók lakosságeltartó képességéig történő benépesedéséig lehetőséget adtak a kedvezőbb szolgálati feltételek kiharcolására, az írott szerződésekkel szabályozott földesúr–jobbágy viszony megteremtésére.

Gyermekeiket, utódaikat is könnyebben irányíthatták egyéb pályákra, más lakóhelyekre. E térségek lakói munkájuk nagyobb hányadát fordíthatták saját gazdaságuk gyarapítására, és a szerződésben rögzített, többnyire pénzben fizetett úrbéri terhek előteremtése hamarabb késztette őket az árutermelés elemeinek meghonosítására, takarékosságra, esetleg nagyobb szorgalomra. Mindezen jelenségekkel bizonyára összefügg az is, hogy az említett térségekben az úrbérrendezéskor felvállalt telekhányadok is nagyobbak, mint az örökös jobbágyokkal „zsúfolt" területeken, annak ellenére, hogy itt kuriális föld, pusztabérlési lehetőség sokkal bővebben állt az úrbéres lakosság rendelkezésére, mint máshol. Hogy mondanivalónk érthetőbb és bizonyítottabb legyen, táblázatban összegezzük az úrbéres lakosság jogi helyzetének és telki állományának régiónkénti tagozódását *(7. táblázat)*.

A táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy a telkes jobbágyok jogi helyzetét követi a házas és házatlan zsellérek jogi helyzetének az alakulása. Szabolcs megyében az 1950 házas zsellérből 394 az örökös, 1556 pedig a szabad menetelűek száma. Százalékos arányuk: 20,4%, illetve 79,6%. A házatlan zsellérek száma 447 volt az úrbérrendezéskor, és közülük 101-et tartanak nyilván a tabellák örökösként (22%), míg 346-ot szabad menetelűként (78%). A házas és házatlan zsellérek regionális tagozódása mindenben követi a telkes jobbágyok regionális elhelyezkedését és tagozódását. Tehát mindhárom kategóriában ugyanazon törvényszerűségek és tendenciák érvényesültek.

Amikor a táblázatból leolvasható társadalmi jellemzőkről töprengünk, egy pillanatra sem szabad elfelejtenünk, hogy nem az egész adózó társadalomról szólunk, csupán arról az 1773-ban tabellákba rögzített 7187 úrbéres családról, akik az 1774-ben számba vett nemességgel együtt is nem egészen felét adják Szabolcs megye népességének. Mégis érdemes szembenéznünk ezen rétegek anyagi helyzetével.

Kezdjük talán visszájáról a sort. A házatlan zsellérek valószínűleg a legszegényebbek, bár nincs kizárva az sem, hogy számosan vannak közöttük szakértelemmel rendelkező mesterek, uradalmi kovácsok, szekérgyártók, és minden bizonnyal ide sorolták az összeírók az uraságok pásztorait: juhászokat, csordásokat, kondásokat, csikósokat. Közöttük kereshetjük a belső cselédek közül a kocsisokat, béreseket, méhészeket, jószággondozókat, a rangosabb kúriák, kastélyok, udvarházak kertészeit, a házas zsellérek és jobbágyok gyermekeinek önálló családot alapító, de még házra, lakásra szert tenni nem tudó tagjait vagy azok egy részét. A napszámmunkától a szakértelmet igénylő mesterségekig mindenféle munkát végezhettek. Jövedelmük a legkülönbözőbb színvonalon mozoghatott, és életmódjuk is a legnagyobb szóródást mutathatja. Mindez azonban csak feltételezés. Biztosabb fogódzót csak néhány középnemesi birtok gazdálkodásának a feltárásával tudhatunk meg majdan róluk.

A házas zsellérek a következő kategória. Egyet bizonyosan állíthatunk róluk: mind beltelkük, mind kültelkük az 1/8-nyi telekhányad alatt van, de legeltetési joggal rendelkeznek, tehát bizonyos mértékű állattartás számukra szokásjog alapján, majd rendeletileg is biztosított. Fuvarozásból, napszámmunkából, bérelt földek műveléséből egyformán élhetnek. Megfelelő számú igásállat felnevelése esetén, ha van üres telek, bármikor telekre ülhetnek, jobbágyokká válhatnak. Valószínűleg akadnak közöttük szép számmal háziipart űzők: tetőfedők, teknővájók, kosárfonók, seprűkészítők, gyékényfeldolgozók, kaskészítők, vászonszövők, szappanfőzők, kékfestők, és ki tudná mind elsorolni, mennyi más munkát magukra vállalók.

7. táblázat

Az úrbéres lakosság jogi helyzetének és telki állományának megoszlása régiónként

Régió	Telki állomány								Átlag	Úrbéresek jogállása					
										jobbágy		házas zsellér		alzsellér	
	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8		ö.	sz.	ö.	sz.	ö.	sz.
I. Tiszaoldal	—	—	—	2	133	47	67	19	3,08/8	230	38	119	38	21	12
II. Erdőhát	—	—	—	—	—	10	37	32	1,72/8	50	29	9	10	1	—
III. Nyírség	155	6	106	32	938	77	434	38	3,90/8	376	1410	105	564	29	113
IV. Érmellék	—	—	—	—	28	—	6	3	3,43/8	2	35	—	42	—	5
V. Rétköz	48	1	1	6	294	14	114	47	3,65/8	322	203	106	77	32	23
VI. Szabolcsi Mezőség	55	12	25	20	712	18	210	2	3,88/8	22	1032	15	394	1	82
VII. Sziget	6	—	—	1	40	—	4	10	2,14/8	10	51	10	1	—	—
VIII. Taktaköz	—	—	—	—	87	4	60	1	3,16/8	24	128	20	61	1	11
IX. Hortobágy melléke	159	—	—	—	289	—	191	37	4,21/8	1	675	2	355	—	96
X. Szamos menti falvak	4	—	—	—	59	—	89	—	2,93/8	107	45	8	14	16	4
Megyei összes:	*427*	*19*	*132*	*61*	*2580*	*170*	*1212*	*189*	3,77/8	*1144*	*3646*	*394*	*1556*	*101*	*346*

Stabil, viszonylag körülírható az életmódja, munkarendje és foglalkozása a jobbágyoknak. Valamennyien szántóföldi földműveléssel foglalkoztak, mint alaptevékenységgel. Táblázatban igyekeztem összefoglalni az 1773-as tabellákban rögzített telekhányadot. Emlékeztetve arra, amit már ezeknek a telki hányadoknak a fiktív voltáról elmondottam, most mégis úgy érzem, nem lesz haszontalan, ha erről bővebben is szólok, mert a szabolcsi jobbágyság 1848-ban majd ezekkel a telki hányadokkal lépi át a feudalizmusból a kapitalizmusra kapukat nyitó jobbágyfelszabadítás sorsfordító pillanatát, és paraszti sorsa ezek közé a birtokkeretek közé merevedik. Egy egész telek 28–30 vagy 32 hold szántót, 8–10 vagy 12 kaszáló rétet takart Szabolcs megyében és egy holdnyi beltelket. Az egész, a fél és negyed telek önmagában 1773-ban még keveset mond a jobbágyok anyagi helyzetéről, vagyonáról, mert azt befolyásolta a család nagysága, a föld minősége, a paraszti termékeket igénylő és felvevő piacok távolsága, még inkább a jobbágyok állatainak a száma és minéműsége. De azt sem szabad elfelednünk, hogy feudális viszonyok között más az emberek viszonya a tulajdonhoz, és más a tulajdon értékrendje és szerepe is. Jobbágy alig-alig képzelhető el igásállat nélkül. Az investigatiók tanúsága szerint egy féltelkes jobbágynak Szabolcs megyében többnyire 4 ökre, de legalább két lova volt. Olyan nagyon szegénynek tehát semmiképpen sem mondható. Jogilag azonban mind a zsellér, mind a jobbágy végzetesen kiszolgáltatott.

A táblázatokból egyértelműen kitűnik, hogy Szabolcs megyében a negyed- és féltelkes jobbágyok alkották a jobbágyháztartások legnépesebb rétegét. Ezek a négy-, illetve kétökrös gazdák. Összességükben a jobbágyság 79,05%-át tették ki. A fél teleknél nagyobb telki hányadot használók aránya mindössze 13,33%. Viszonylag kevés az 1/8 telkes is. Mindössze a jobbágyság 4,07%-a használt 1/8 telket.

Szegénységről tehát a jobbágyok között alig-alig beszélhetünk, csak jogi hátrányról, a felemelkedés, a meggazdagodás majdnem teljes lehetetlenségéről, és arról, hogy emberségében, méltóságában naponként megalázhatták a jobbágyot. A feudalizmus sem szorgalmának növelésére, sem takarékosságra, sem munkaszeretetre, sem felfelé törekvésre nem ösztönözte ezt a társadalmi réteget. Őrizte, konzerválta csupán, és szokások közé merevítette. Kitörni ebből a rétegből már csak azért is nehéz volt, mert a már egyszer jobbágynak született ember ismerete, tapasztalata egyformán a jobbágyközösségből származott, és ha szabad menetelű létére valaki vándorlásra vagy városba költözésre adta a fejét, folytathatta a paraszti munkát, legfeljebb bérelt földeken vagy más gazdánál napszámban. A jobbágy fiai megmaradtak többnyire jobbágyoknak. Ha nagyon szűk volt számukra a falu határa, felcsaphattak katonának, elszegődhettek pásztornak, legfeljebb betyárrá válhattak, vagy ha feltűnően tehetséges volt valaki közülük, pappá, szerzetessé válhatott.

Az elmondottakkal, természetesen, meg sem kíséreltem, hogy a Szabolcs megyei társadalom XVIII. századi állapotával kapcsolatban felmerülő kérdések mindenikére választ adjak. Csupán szempontokat szerettem volna felvillantani a vizsgálódáshoz, ösztönözni azoknak a forrásoknak a feltárására, amelyek birtokában pontosabb képet rajzolhatunk a megye társadalmi mozgástörvényeiről. Szerettem volna felvillantani egy-két jellemzőt, abban a reményben, hogy a munka folytatókra talál, s talán lépésről lépésre közelebb kerülhetünk olyan kérdések megválaszolásához, amelyekre ma még nem tudunk felelni.

Függelék

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
I.	*I. Tiszaoldal*										
4. *Aranyosapáti, I.*	1. gr. Barkóczy János	ö.	2							2	
	2. gr. Klobusiczky István	ö.	2						2		
		sz.	1							1	
	3. gr. Gyulay Ferencné	ö.	10					10			
		sz.	2					2			
	4. b. Barkóczy Károly	sz.	1							1	
	5. b. Horváth Józsefné	ö.	2					1	1		
		sz.	3							2	1
	6. Eördögh Imre	ö.	2							2	
	7. Sulyok Lászlóné										
	Összesen:		*25*					*13*	*3*	*8*	*1*
6. *Benk*	1. Vay László	ö.	9							9	
		sz.									
	2. Vay Mihály	ö.	7						7		
	Összesen:		*16*						*7*	*9*	
8. *Tiszabezdéd* (Bezdéd)	1. b. Ghilányi	ö.	6				2			3	1
	2. b. Dőry László	ö.	3						2	1	
	3. b. Zsennyei László	ö.	3							2	1
	4. Sághy Mihály	ö.	2							1	1
	5. Jósa István	ö.	1							1	
	6. Petrovai Antalné	ö.	4					4			
	7. Péczely Ferenc	ö.	2								2
		sz.	1								1
	8. Ormos Imre	ö.	1					1			
	9. Somlyódy Ferencné	ö.	1								1
	10. Somlyódy György	—	—								
	11. Uszkay Imre	—	—								
	Összesen:		*24*				*2*	*5*	*2*	*8*	*7*
9. *Újkenéz* (Cserepeskenéz)	1. Szentmarjay Istvánné örökösei	?									
	2. Erdődy István	?									
	Összesen:										
12. *Eperjeske*	1. Bégányi Lászlóné	ö.	18						18		
	2. Jósa Miklós										
	3. Vinkler László	ö.	1							1	
	Összesen:		*19*						*18*	*1*	

falvaiban az úrbérrendezés után (1773)

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$0^{5}/_{8}$	16	3								2
2	$20^{2}/_{8}$	8								
1	$7^{2}/_{8}$	2								$0^{2}/_{8}$
7	$160^{4}/_{8}$	31								$20^{4}/_{8}$
$1^{4}/_{8}$	$34^{2}/_{8}$	4		4						$6^{2}/_{8}$
1	$7^{2}/_{8}$	2								$0^{2}/_{8}$
2	$22^{1}/_{8}$	11								
$2^{4}/_{8}$	$19^{1}/_{8}$	4								$1^{6}/_{8}$
2	$14^{4}/_{8}$	4								$0^{4}/_{8}$
				1						
$19^{5}/_{8}$	*$301^{2}/_{8}$*	*69*		*5*						*$31^{4}/_{8}$*
$8^{4}/_{8}$	72	$22^{4}/_{8}$	4							
				1						
8	84	$26^{2}/_{8}$	2	3						
$16^{4}/_{8}$	*156*	*$48^{6}/_{8}$*	*6*	*4*						
11	$61^{5}/_{8}$	20			5					$3^{2}/_{8}$
5	$28^{4}/_{8}$	10			3					$2^{3}/_{8}$
6	$16^{5}/_{8}$	6			1					$0^{2}/_{8}$
2	$11^{3}/_{8}$	3								$0^{7}/_{8}$
1	$7^{6}/_{8}$	2								$0^{6}/_{8}$
$7^{4}/_{8}$	$65^{2}/_{8}$	13			1					$9^{6}/_{8}$
2	$7^{2}/_{8}$	2								$0^{2}/_{8}$
1	$4^{5}/_{8}$	—		1						$1^{1}/_{8}$
2	$13^{4}/_{8}$	6	1				1			
1	$3^{5}/_{8}$	1								$0^{1}/_{8}$
			1							
			1							
$38^{4}/_{8}$	*$220^{1}/_{8}$*	*63*	*3*	*1*	*10*		*1*			*$18^{6}/_{8}$*
			1							
			1							
			2							
15	$202^{4}/_{8}$	$67^{4}/_{8}$	3		2					$0^{6}/_{8}$
			2							
1	$7^{4}/_{8}$	$2^{4}/_{8}$								
16	*210*	*70*	*5*		*2*					*$0^{6}/_{8}$*

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
16. *Gyüre*	1. öreg Leövey György	ö.	1					1			
		sz.	3					2			1
	2. Erdőhegyi Gáspárné	ö.	1							1	
	3. Böszörményi Sámuelné	sz.	1								1
	4. Nagy Sándor	ö.	2							2	
	5. Somlyódy István	ö.	1								1
	6. Kortsma Péter	sz.	1								1
	7. Horváth György	ö.	2								2
	8. Erdőhegyi Istvánné	sz.	1								1
	9. Erdőhegyi Andrásné										
	Összesen:		*13*					*3*		*3*	*7*
17. *Jéke*	1. Szögyényi Jánosné										
	2. Szögyényi Imre										
	3. Berczik György	0									
	4. Pethő Ignác										
	5. Balogh Ferencné örökösei	sz.	1							1	
	6. Jékey István										
	7. Tömösváry Ferenc										
	Összesen:		*1*							*1*	
21. *Kisvarsány*	1. b. Horváth Józsefné	ö.	1							1	
	2. Patay Sámuel	ö.	12						12		
	3. Eötvös Sándorné	ö.	3							3	
	4. Krucsay László	ö.	1						1		
	5. Vay Ábrahámné	sz.	1							1	
	6. Pogány László	ö.	2					2			
	7. Hunyady János	ö.	2						2		
	8. Hunyady Zsigmond	ö.	2							2	
	9. Bercsényi József	ö.	2							2	
	10. Péchy Imre	ö.	1							1	
	11. öreg Leövey György és Nagy Péter										
	12. Elek György										
	Összesen:		*27*					*2*	*15*	*10*	
24. *Aranyosapáti, 2.* (Kopócsapáti)	1. gr. Gyulay Ferencné	ö.	1					1			
	2. b. Horváth Józsefné	ö.	1							1	
	3. Eördögh Imre										
	4. Balogh Sándorné										
	5. Kvalikránó Mihály										
	6. Póczik András örökösei										

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
1	14	4		1						
2 2/8	31 4/8	9								
0 4/8	7	2	1							
0 2/8	3 4/8	1		2						
1	14	4								
0 2/8	3 4/8	1								
0 2/8	3 4/8	1								
0 4/8	7	2								
0 2/8	3 4/8	1								
				2						
6 2/8	*87 4/8*	*25*	*1*	*5*						
				2		1				
						1				
				2						
2	7 4/8	2				1				
						1				
				1						
2	*7 4/8*	*2*		*5*		*4*				
0 4/8	7	2								
8 4/8	126	36 2/8	1							
1 4/8	21	6	6		1				4	
0 4/8	10 4/8	3 1/8			1					
0 4/8	8	1								1
2	28	8								
1	21	6 2/8								
1	14	4								
1	14	4			1				2	
0 4/8	7	2								
			1							
					1					
17	*256 4/8*	*72 5/8*	*8*		*4*				*6*	*1*
2	11 4/8	6								
0 4/8	8	1								1
			3							
			2	1						
			1							
			1							

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
	7. Szentmarjay István örökösei	sz.	1								1
	Összesen:		*3*					*1*		*1*	*1*
26. *Nyírlövő* (Lövő)	1. Leővey Ádám	ö.	3							3	
	2. öreg Leővey György	sz.	2							2	
	Összesen:		*5*							*5*	
27. *Mezőladány* (Örmező)	1. Vay László	ö.	2							2	
		sz.	2							2	
	2. Lónyay Gáborné	sz.	3							3	
	3. öreg Leővey György										
	Összesen:		*7*							*7*	
28. *Lövőpetri*	1. Pethry Sándor	sz.	5							5	
	2. Póczik András örökösei	ö.	1								1
	Összesen:		*6*							*5*	*1*
29. *Mándok*	1. Bárczy Lászlóné	ö.	8					8			
		sz.	2					2			
	2. Bárczay Julianna	ö.	11					11			
	Összesen:		*21*					*21*			
30. *Tisza-mogyorós* (Mogyorós)	1. gr. Teleki család	ö.	20					20			
	Összesen:		*20*					*20*			
	1. gr. Gyulay Ferencné	ö.	13					13			
	2. b. Barkóczy Károly	ö.	1						1		
	3. gr. Klobusiczky István	sz.	1						1		
	4. Eötvös Sándorné	sz.	1							1	
	5. b. Eötvös Miklós										
	6. Lónyay Ferenc	sz.	1								1
	7. Lónyay László										
	8. Horváth György	sz.	1								1
	Összesen:		*18*					*13*	*2*	*1*	*2*
31. *Nagyvarsány*	1. Bárczay Lászlóné	ö.	23					23			
	Összesen:		*23*					*23*			
34. *Tornyospálca* (Pálca)											

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$0^4/_8$	$3^4/_8$	1								
3	*23*	*8*	*7*	*1*						*1*
3	$26^6/_8$	4	4			1				$4^2/_8$
2	$16^4/_8$	4	3	1		1				$1^4/_8$
5	*$43^2/_8$*	*8*	*7*	*1*		*2*				*$5^6/_8$*
2	0	21								
2	0	21								
3	$31^4/_8$	0		1						9
				2						
7	*$31^4/_8$*	*42*		*3*						*9*
4	42	0								12
$0^4/_8$	$5^2/_8$	0								$1^4/_8$
$4^4/_8$	*$47^2/_8$*	*0*								*$13^4/_8$*
9	$159^4/_8$	0	13		1					?
2	40	0		3		2				
$14^4/_8$	$218^2/_8$	0	20			1				?
$25^4/_8$	*$417^6/_8$*	*0*	*33*	*3*	*1*	*3*				*$126^2/_8$*
20	300	100	12	3						
20	*300*	*100*	*12*	*3*						
12	$182^4/_8$	52					$0^4/_8$			$0^4/_8$
$0^6/_8$	$10^4/_8$	3								
$0^6/_8$	$10^4/_8$	3		1						
$0^4/_8$	7	2								
				2				$0^6/_8$		
$0^2/_8$	$3^4/_8$	1		1				1		
				1						
$0^2/_8$	$3^4/_8$	1								
$14^4/_8$	*$217^4/_8$*	*62*		*5*			*$0^4/_8$*	*$1^6/_8$*		*$0^4/_8$*
37	322	138	19	1		3				
37	*322*	*138*	*19*	*1*		*3*				

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
35. *Papp* (Pap)	1. b. Horváth Józsefné	ö.	4					1		3	
	2. Ramocsaházy Istvánné	ö.	5					5			
	3. Szőgyényi Imre	ö.	4					2		2	
	4. Jármy László és Szunyoghy Antal	sz.	1							1	
	Összesen:		*14*					*8*		*6*	
39. *Tiszaszentmárton* (Szentmárton)	1. Lónyay Ferenc	ö.	7					7			
	2. Bárczy Lászlóné	sz.	1							1	
	3. Lónyay Gáborné	sz.	1							1	
	Összesen:		*9*					*7*		*2*	
44. *Zsurk*	1. Lónyay Ferenc	ö.	17					17			
	Összesen:		*17*					*17*			
II.	II. *Erdőhát*										
1. *Ágtelek*	1. b. Horváth Józsefné	ö.	7								7
	2. Ormos Imre	ö.	2								2
	1. Sághy Mihály	ö.	4								4
	4. Jósa Miklós	ö.	2								2
	5. Jósa István	ö.	1								1
	6. Krucsay László	ö.	2								2
	7. Ungvári jezsuiták	ö.	2								2
	Összesen:		*20*								*20*
13. *Eszeny*	1. Ghilányi László	ö.	1								1
		sz.	1								1
	2. b. Brémer	sz.	1							1	
	3. Jósa Miklós	sz.	2							2	
	4. Jósa István	sz.	3								3
	5. Sághy Mihály	sz.	1							1	
	6. Petrovayné örökösei	sz.	4							4	
	7. Ormos Imre	sz.	10						10		
	8. Szunyoghy István	ö.	3							3	
	9. Farkas Pál	ö.	1							1	
	10. Mocsári konvent	ö.	1								1
	11. Nagyváradi káptalan	sz.	3								3
	12. Jászói konvent	sz.	1								1
	13. Horváth György										
	14. Krucsay Márton	sz.	1							1	
	15. Lónyay Ferenc	sz.	1								1
	16. Görgei uradalom										

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$3^4/_8$	$41^4/_8$	8	2		1					$6^4/_8$
$8^4/_8$	$88^2/_8$	10								$18^2/_8$
4	$53^4/_8$	6		1						$11^4/_8$
2	$7^2/_8$	2								$0^2/_8$
18	*$190^4/_8$*	*26*	*2*	*1*	*1*					*$36^4/_8$*
10	105	35	2		1					
$1^4/_8$	$7^4/_8$	$2^4/_8$								
$1^4/_8$	$7^4/_8$	$2^4/_8$								
13	*120*	*40*	*2*		*1*					
25	234	85	12		2					
25	*234*	*85*	*12*		*2*					
9	28	$10^4/_8$	3							
$2^4/_8$	8	3	2							
1	16	6								
2	8	3								
2	4	$1^4/_8$								
2	8	3								
2	8	3								
$20^4/_8$	*80*	*30*	*5*							
2	$3^4/_8$	$1^2/_8$								
1	$3^4/_8$	$1^2/_8$								
2	7	$2^4/_8$								
2	14	5								
4	$10^4/_8$	$3^6/_8$								
1	7	$2^4/_8$								
$4^4/_8$	28	10								
$14^4/_8$	105	$37^4/_8$	4	2	1					
$4^4/_8$	21	$7^4/_8$								
$1^4/_8$	7	$2^4/_8$								
$1^4/_8$	$3^4/_8$	$1^2/_8$								
4	$10^4/_8$	$3^6/_8$								
$1^4/_8$	$3^4/_8$	$1^2/_8$								
1				1						
$0^4/_8$	7	$2^4/_8$		1						
	$3^4/_8$	$1^2/_8$								
				1						

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
	17. Szőgyényi Imre	sz.	1								1
	18. Szőgyényi János										
	Összesen:		*35*						*10*	*13*	*12*
37. *Szalóka*	1. Leleszi konvent	ö.	24							24	
	Összesen:		*24*							*24*	
III.	III. *Nyírség*										
3. *Anarcs*	1. gr. Teleky Jánosné	ö.	20		1			19			
	Összesen:		*20*		*1*			*19*			
5. *Szabolcsbáka* (Báka)	1. gr. Teleky Jánosné	ö.	3			3					
	2. b. Dőry László	ö.	16			3		13			
		sz.	2							2	
	3. Balogh Sándor	ö.	1					1			
		sz.	1							1	
	Összesen:		*23*			*6*		*14*		*3*	
14. *Gemzse*	1. gr. Károlyi Antal	sz.	1					1			
		ö.	6					6			
	2. gr. Dőry Ferenc	sz.	2						2		
	3. gr. Gyulay Ferencné	sz.	1							1	
	4. b. Dessewffy Sámuel	ö.	1								1
	5. Bay László	ö.	1								1
	6. Pethry Sándor	ö.	2				2				
	7. Nagy Péter	ö.	1							1	
	8. Horváth György	sz.	1							1	
	Összesen:		*16*				*2*	*7*	*2*	*3*	*2*
15. *Gyulaháza*	1. gr. Palocsayné örökösei	ö.	1				1				
	2. gr. Haller										
	3. Szunyoghy György	ö.	1				1				
	4. Csuha László	ö.	1						1		
	5. Balla István	ö.	3					3			
		sz.	2					2			
	6. Csuha Ferenc										
	7. Dálnoky Gábor										
	8. Kvalikiné asszony										
	9. Dolinay Gábor	sz.	1					1			
	10. Szendrey János										
	11. Erdőhegyi Sándor										
	Összesen:		*9*				*2*	*6*	*1*		

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
1	$3^{4}/_{8}$	$1^{2}/_{8}$		1 1						
$46^{4}/_{8}$	*238*	*85*	*4*	*7*	*1*					
17	180	60		3						
17	*180*	*60*		*3*						
46	$307^{3}/_{8}$	95	1		2					$21^{7}/_{8}$
46	*$307^{3}/_{8}$*	*95*	*1*		*2*					*$21^{7}/_{8}$*
6 $24^{4}/_{8}$ 2 $1^{4}/_{8}$ $1^{4}/_{8}$	63 245 44 14 7	27 105 6 6 3	11							
$35^{4}/_{8}$	*343*	*147*	*11*							
1 6 $1^{4}/_{8}$ 1 $1^{4}/_{8}$ 1 2 $1^{4}/_{8}$ $1^{4}/_{8}$	15 90 $22^{4}/_{8}$ $7^{2}/_{8}$ $3^{1}/_{8}$ $3^{3}/_{8}$ $37^{6}/_{8}$ 7 7	6 36 9 3 $1^{4}/_{8}$ $1^{4}/_{8}$ 15 3 3								$0^{1}/_{8}$
17	*193*	*78*								*$0^{1}/_{8}$*
2 $0^{4}/_{8}$ $0^{4}/_{8}$ $3^{4}/_{8}$ $2^{4}/_{8}$ 2	20 $20^{3}/_{8}$ $10^{5}/_{8}$ 42 28 $14^{4}/_{8}$	5 5 $4^{4}/_{8}$ 18 12 5	1 1 0	6 1 2 2 1 2 1						$2^{4}/_{8}$ $2^{7}/_{8}$ $0^{1}/_{8}$ $0^{4}/_{8}$
11	*$135^{4}/_{8}$*	*$49^{4}/_{8}$*	*2*	*15*						*6*

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
18. *Nyírkarász*	1. gr. Dőry Ferenc	ö.	6					6			
		sz.	24					24			
	2. Vay Mihály										
	3. Kölcsey György										
	4. Kálmánczhelyi István										
	5. Tömösváry Ferenc	ö.	1							1	
	6. Kereky Ferenc										
	7. Fejér András	sz.	1				1				
	8. Petneházy-örökösök										
	Összesen:		*32*				*1*	*30*		*1*	
32. *Napkor*	1. Kállay György	sz.	12					12			
	2. Kállay Ferenc	sz.	12					12			
	3. Kállay László	sz.	6					6			
		ö.	2					2			
	Összesen:		*32*					*32*			
38. *Székely*	1. Zoltán Pál	ö.	10							10	
	Összesen:		*10*							*10*	
40. *Nyírtass* (Tass)	1. Krucsay László	ö.	11					11			
	2. b. Horváth Józsefné	ö.	1					1			
	3. Lónyay Zsigmondné	ö.	3					3			
	4. Melczer Pál	ö.	1					1			
		sz.	4						4		
	5. Erőss György	ö.	4						4		
	6. Mocsári pálosok	sz.	1						1		
	Összesen:		*25*					*16*	*9*		
41. *Nyírtét* (Tét)	1. Bónis Mihály	ö.	2					2			
		sz.	3					3			
	2. Bónis István	ö.	2					2			
		sz.	4					4			
	3. Bónis László	ö.	4					4			
		sz.	2					2			
	4. Bónis György örökösei	ö.	2					2			
	5. Zoltán Péter örökösei	ö.	1					1			
	6. Bökény Sándor	sz.	1					1			
	Összesen:		*21*					*21*			
	1. gr. Barkóczy János	sz.	3				3				
	2. Pribeky Ádámné, Ibrányi Krisztina	sz.	3				3				

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$10^4/_8$	84	36	1							
27	336	144		21		2				
				1						
				3						
				3		3				
1	7	3	1							
			1							
2	$17^4/_8$	$7^4/_8$				1				
				1						
$40^4/_8$	*$444^4/_8$*	*$190^4/_8$*	*3*	*29*		*6*				
$18^4/_8$	168	72		6						
$14^4/_8$	168	72		5						
$6^4/_8$	84	36		5						
2	28	12								
$41^4/_8$	*448*	*192*		*16*						
17	70	30	12		5					
17	*70*	*30*	*12*		*5*					
22	154	66	6		2					
2	14	6								
6	42	18			1					
2	14	6								
8	42	18		1						
$7^4/_8$	42	18								
$1^4/_8$	$10^4/_8$	$4^4/_8$								
49	*$318^4/_8$*	*$136^4/_8$*	*6*	*1*	*3*					
4	28	12								
6	42	18				1				
4	28	12								
8	56	24				2				
8	56	24								
4	28	12								
4	28	12								
2	14	6								
2	14	6								
42	*294*	*126*				*3*				
2	$53^7/_8$	$18^6/_8$							$0^7/_8$	
3	$52^7/_8$	$18^6/_8$							$0^3/_8$	

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
45. *Balkány*	3. Gencsy Zsigmond	ö.	1					1			
		sz.	1					1			
	4. Somossy László	sz.	1				1				
	5. Keczer László	sz.	4				4				
	6. Osváth Imre	sz.	1				1				
	7. Bán László	ö.	1					1			
	8. Bán Ferencné	ö.	1							1	
	9. Szegedy István	ö.	1								1
	10. Csucs András	sz.	1							1	
	11. Papp Péter	sz.	1							1	
	12. Korda Ferenc										
	13. Sipos Ferenc										
	14. Sipos György										
	Összesen:		*19*				*12*	*3*		*3*	*1*
46. *Biri*	1. Kállay János	sz.	8					7		1	
	Összesen:		*8*					*7*		*1*	
50. *Nyírgelse* (Gelse)	1. Nyiczky Ferencné	ö.	1							1	
		sz.	12							12	
	2. b. Dessewffy Sámuelné	sz.	4							4	
	3. Orosz István	sz.	3								3
	4. Hetey Mihály										
	5. Hetey László										
	6. Csernyiczky Pál										
51. *Geszteréd*	*Összesen:*		*20*							*17*	*3*
	Geszteréd: Puszta (praedium)										
52. *Érpatak* (Hugyaj)	1. Dessewffy Tamásné	sz.	55					55			
	Összesen:		*55*					*55*			
53. *Nagykálló, I* (Kiskálló)	1. Kállay György	sz.	2					2			
	2. Kállay Ferenc	sz.	2					2			
	3. Kállay László	sz.	2					2			
	Összesen:		*6*					*6*			
	1. gr. Barkóczy János										
	2. gr. Klobusiczky István	ö.	1					1			
	3. b. Eötvös Miklós	ö.	2					2			
		sz.	1								1

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$0^4/_8$	$14^2/_8$	5								$0^2/_8$
1	14	5		4						
1	$17^5/_8$	$6^2/_8$								$0^1/_8$
$6^4/_8$	$69^2/_8$	25		1						$0^3/_8$
$0^4/_8$	$17^7/_8$	$6^2/_8$								$0^3/_8$
$0^4/_8$	$14^2/_8$	5	1							$0^2/_8$
$0^4/_8$	7	$2^4/_8$								
$0^2/_8$	$3^4/_8$	$1^2/_8$	1							
$0^4/_8$	7	$2^4/_8$								
1	7	$2^2/_8$								
				1						
				1						
				1						
$17^2/_8$	*278*	*$98^4/_8$*	*2*	*8*						*$2^5/_8$*
16	105	45		2						
16	*105*	*45*		*2*						
1	$10^2/_8$	0								
10	124	0		1		2				39
4	41	0				1				11
$1^4/_8$	$15^3/_8$			3						$4^1/_8$
				0		2				
						1				
						1				
$16^4/_8$	*$190^5/_8$*	*0*		*4*		*7*				*$54^1/_8$*
$26^6/_8$	$1059^1/_8$	55		3		4				$289^1/_8$
$26^6/_8$	*$1059^1/_8$*	*55*		*3*		*4*				*$289^1/_8$*
2	42	0		4		1				12
2	42	0		6		1				12
2	42	0		6		3				12
6	*126*	*0*		*16*		*5*				*36*
				1				3		
1										
2	14	6								
$0^2/_8$	28	12								
	$3^4/_8$	$1^4/_8$		7						

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
54. *Nyírmihálydi* (Mihálydi)	4. Sághy Mihály										
	5. Némethy Antal	ö.	1					1			
	6. Kutassy-örökösök	sz.	1								1
	7. Vályi Sándor										
	8. Sipos György	ö.	1							1	
	9. Dibáczy József										
	10. Meleczky Antal										
	Összesen:		*7*					*3*	*1*	*1*	*2*
56. *Nagykálló*, 2 (Kálló)	1. Kállay György	sz.	8					8			
	2. Kállay József	sz.	6					6			
	3. Kállay Ferenc	sz.	8					8			
	4. Kállay Mihály	sz.	6					6	0		
	5. Kállay János	sz.	6					6			
	6. Kállay István és Kállay Antal	sz.	6					6			
	7. Kállay László	sz.	8					8			
57. *Nyírádony* (Adony)	*Összesen:*		*48*					*48*			
	1. Rácz Demeter	sz.	73							73	
60.	*Összesen:*		*73*							*73*	
	Szakoly: Puszta	(praedium)									
68. *Berkesz*	1. Vay István	ö.	8					8			
		sz.	2					2			
	2. Bégányi György	ö.	2					2			
	3. Jósa Miklós	ö.	1					1			
	4. Jászay László	ö.	3					3			
	5. Bégányi Ferencné	ö.	7					7			
	6. Kocsár István	ö.	3					3			
89. *Nyíregyháza*	*Összesen:*		*26*					*26*			
	1. b. Dessewffy Sámuel	ö.	11	5				2		4	
	2. Károlyi Antal és b. Dessewffy Sámuel	sz.	479	138	5	85	9	180	14	48	
	Összesen:		*490*	*143*	*5*	*85*	*9*	*182*	*14*	*52*	
90. *Oros*	1. Kállay József	sz.	11					11			
	2. Kállay Antal és István	sz.	10					10			
	3. Csákányi József	sz.	2					2			
	Összesen:		*23*					*27*			

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
				2						
$0^{6}/_{8}$	7	9		1						
$0^{2}/_{8}$	$3^{4}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$		2						
				2						
$0^{4}/_{8}$	7	3	1							
				2						
				2				1	1	
$4^{6}/_{8}$	*63*	*33*	*1*	*19*				*4*	*1*	
17	$149^{6}/_{8}$	6		18		1				42
$7^{4}/_{8}$	$117^{2}/_{8}$	2		25		2				$33^{2}/_{8}$
$15^{4}/_{8}$	$153^{2}/_{8}$	3		10						$41^{2}/_{8}$
$8^{4}/_{8}$	$116^{6}/_{8}$	2		17		1				$32^{6}/_{8}$
7	$114^{4}/_{8}$	5		16		1				$30^{4}/_{8}$
9	$114^{4}/_{8}$	4		11		1				$30^{4}/_{8}$
14	$156^{4}/_{8}$	1		22		2				$44^{4}/_{8}$
$78^{4}/_{8}$	*$922^{4}/_{8}$*	*23*		*119*		*8*				*$254^{6}/_{8}$*
57	584	219		8		3				219
57	*584*	*219*		*8*		*3*				*219*
16	112	44								
$2^{4}/_{8}$	28	$11^{6}/_{8}$		3		1				
$4^{4}/_{8}$	28	$10^{6}/_{8}$								
2	14	$5^{4}/_{8}$			1					
$3^{4}/_{8}$	42	$17^{6}/_{8}$								
12	98	$39^{4}/_{8}$	3							
4	42	$17^{4}/_{8}$								
$44^{4}/_{8}$	*364*	*$146^{6}/_{8}$*	*3*	*3*	*1*	*1*				
14	196	84	3		1					
$641^{4}/_{8}$	8981	3849		74		17				
$655^{4}/_{8}$	*9177*	*3933*	*3*	*74*	*1*	*17*				
11	154	66	2	6	1	2				
10	140	60	4	13						
2	28	12		1						
23	*322*	*138*	*6*	*20*	*1*	*2*				

1. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
92. *Nyírpazony* (Pazony)	1. Elek Sándor	ö.	6					2		4	
		sz.	8					7		1	
	2. Ibrányi Károly	sz.	2					2			
	3. Komjáthy Jakab	ö.	4					4			
	4. Vályi György	ö.	1							1	
	5. Korda László	sz.	2					1		1	
	6. Elek György	ö.	2					2			
		sz.	2					1		1	
	7. Elek László	ö.	3					1		2	
	8. Bay György	ö.	1							1	
		sz.	1							1	
	9. Jármy Jánosné	ö.	1					1			
	10. Nyárády György	ö.	1					1			
	Összesen:		*34*					*22*		*12*	
97. *Sényő*	1. Nyiczky Ferencné	ö.	2					2			
	2. Zoltán István	ö.	1					1			
	3. Ormós György	ö.	1				1				
	4. Nyárády György	ö.	1				1				
	5. Maretz Pál	ö.	3					1		2	
	6. Tolvaly Ferenc	ö.	2							2	
	7. Szegedy István	sz.	1							1	
	8. Bán Ferencné										
	Összesen:		*11*				*2*	*4*		*5*	
104. *Nyírtura* (Tura)	1. Jármy Gáborné	ö.	6					6			
		sz.	5					5			
	2. Kállay Mihály	sz.	2							2	
	3. Patay Sámuel	sz.	1					1			
	4. Nyiczky Ferencné	sz.	1							1	
	5. Mikó Tamás	ö.	1					1			
		sz.	1					1			
	6. Fejér uraság	sz.	1							1	
	Összesen:		*18*					*14*		*4*	
108. *Apagy*	1. Zoltán Pál	ö.	8					4		4	
		sz.	3							2	1
	2. Apagyi László	ö.	2					2			
		sz.	1							1	
	3. Apagyi Ferencné	ö.	1								1
		sz.	1							1	
	4. Apagyi István										
	5. Puskás Mihályné	ö.	1								1
	6. Zoltán István	sz.	1							1	
	Összesen:		*18*					6		*9*	*3*

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
8	56	22								
9	105	$44^{2}/_{8}$				1				
4	28	11								
5	56	$23^{4}/_{8}$	2							
1	7	$2^{6}/_{8}$								
3	21	$8^{2}/_{8}$								
$2^{4}/_{8}$	28	$11^{6}/_{8}$				0				
2	21	$8^{6}/_{8}$				1				
4	28	11								
$0^{4}/_{8}$	7	3								
1	7	$2^{6}/_{8}$								
2	14	$5^{4}/_{8}$								
$1^{4}/_{8}$	14	$5^{6}/_{8}$								
$43^{4}/_{8}$	*392*	*$160^{2}/_{8}$*	*2*			*2*				
$1^{6}/_{8}$	30	$12^{1}/_{8}$			1					
1	15	6	1		1					
$0^{4}/_{8}$	$18^{6}/_{8}$	$7^{7}/_{8}$								
1	$18^{6}/_{8}$	$7^{5}/_{8}$			1					
$2^{4}/_{8}$	30	$11^{6}/_{8}$			1					
$1^{4}/_{8}$	$14^{6}/_{8}$	6								
1	$7^{4}/_{8}$	$2^{6}/_{8}$								
						1				
$9^{2}/_{8}$	*$134^{6}/_{8}$*	*$54^{1}/_{8}$*	*1*		*4*	*1*				
$11^{4}/_{8}$	84	$33^{2}/_{8}$								
11	70	27		5						
$1^{4}/_{8}$	14	$5^{2}/_{8}$								
2	14	$5^{4}/_{8}$		0						
2	7	$2^{2}/_{8}$		1						
$0^{4}/_{8}$	14	$6^{2}/_{8}$								
$0^{4}/_{8}$	14	$6^{2}/_{8}$								
$0^{4}/_{8}$	7	3								
$29^{4}/_{8}$	*224*	*$88^{6}/_{8}$*		*6*						
$12^{4}/_{8}$	88	$29^{4}/_{8}$	3		1					$3^{6}/_{8}$
3	18	$6^{4}/_{8}$		3		2				$0^{4}/_{8}$
$1^{4}/_{8}$	$28^{2}/_{8}$	12			1					$0^{2}/_{8}$
1	$7^{4}/_{8}$	$2^{4}/_{8}$		2		2				$0^{2}/_{8}$
1	4	1								$0^{1}/_{8}$
$1^{4}/_{8}$	8	$1^{4}/_{8}$		1						1
				1						
$0^{4}/_{8}$	4	1			1					$0^{4}/_{8}$
1	8	2								$0^{5}/_{8}$
22	*$165^{6}/_{8}$*	*56*	*3*	*7*	*3*	*4*				*7*

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
109. *Baktalórándháza, 1.* (Bakta)	1. gr. Haller József	ö.	5					2		3	
		sz.	11					2		9	
	2. b. Dessewffy Sámuel	sz.	6					1		5	
	Összesen:		*22*					*5*		*17*	
110. *Nyírbátor*	1. gr. Károlyi Antal	sz.	123	10		13		66	29	5	
	2. A községé										
	Összesen:		*123*	*10*		*13*		*66*	*29*	*5*	
111. *Nyírbéltek* (Béltek)	1. Kállay János	sz.	25					25			
	2. Kállay Ferencné	sz.	16					14		2	
	3. Kállay László	sz.	5					3		2	
	4. Irinyi György										
	Összesen:		*46*					*42*		*4*	
112. *Besenyőd*	1. Bónis István	ö.	1						1		
	2. Madácsy György	ö.	1							1	
	3. Béra Mihály										
	4. Fazekas István										
	5. Török István										
	6. Tussay György										
	7. Elek Baltazárné	ö.	1							1	
	8. Szunyoghy János										
	9. Cseresnyey István										
	Összesen:		*3*						*1*	*2*	
113. *Bogát* (Nyírbogát)	1. Ormós Miklós	sz.	10					10			
	2. Horváth Józsefné	ö.	1					1			
		sz.	13					13			
	3. Vityi Gábor	sz.	1					1			
	4. Komoróczy László	sz.	1							1	
	5. Vityi Miklós	ö.	1								1
	6. Újlaky László	ö.	1						1		
	7. Szunyoghy Ferencné	sz.	1					1			
	Összesen:		*29*					*26*	*1*	*1*	*1*
114. *Encsencs*	1. Fekete István	ö.	1					1			
		sz.	16					16			
	2. Fekete Mihályné	sz.	13					13			
			2					2			
	Összesen:		*32*					*32*			

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
5	$52^4/_8$	21	1		0					
$11^6/_8$	$96^4/_8$	39		2		5				
$6^6/_8$	52	21		3						
$23^4/_8$	*201*	*81*	*1*	*5*	*0*	*5*				
$118^6/_8$	1822	$778^4/_8$		41		7				$5^4/_8$
		45								
$118^6/_8$	*1822*	*$823^4/_8$*		*41*		7				*$5^4/_8$*
25	327	198		1		3				
15	170	145		3		4				
4	26	58				2				
				1						
44	*523*	*401*		*5*		*9*				
$1^4/_8$	$13^4/_8$	3								$1^4/_8$
1	10	1								2
				1						
				1						
				1						
				1						
1	10	1								2
				1						
$3^4/_8$	*$33^4/_8$*	*5*		*5*						*$5^4/_8$*
$19^4/_8$	140	60		1		2				
2	14	6	1		0					
25	152	78		1		5				
2	$15^4/_8$	4								$1^4/_8$
2	10	0								3
1	5	0								$1^4/_8$
$1^4/_8$	9	6								
2	14	6								
55	*$359^4/_8$*	*160*	*1*	*2*	*0*	*7*				*6*
1	16	6								
16	256	96								
13	208	78								
2	32	12								
32	*512*	*192*								

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
116. *Őr*	1. Komoróczy László	ö.	7							7	
	2. Vay László	sz.	1							1	
	3. Coloni in Fundis perse aquisitis degentés	sz.	2							2	
	Összesen:		*10*							*10*	
117. *Gyulaj* (Nyírgyulaj)	1. gr. Károlyi Antal	ö.	1							1	
		sz.	31					24		7	
	2. gr. Zsennyey	ö.	1					1			
		sz.	14					8		6	
	Összesen:		*47*					*33*		*14*	
118. *Jákó* (Nyírjákó)	1. Vay László	ö.	3					1		2	
	2. Vay Ábrahámné	ö.	2					2			
		sz.	4					1		3	
	3. gr. Barkóczy János	ö.	3					3			
		sz.	1							1	
	4. gr. Haller József	sz.	1					1			
	5. Ibrányi Károly	ö.	1					1			
		sz.	1							1	
	6. b. Dessewffy Sámuel										
	7. Vityi Gábor	ö.	1							1	
	Összesen:		*17*					*9*		*8*	
119. *Ibrony* (Nyíribrony)	1. Jármy László	ö.	3					1		2	
		sz.	1							1	
	2. Szunyogh István	ö.	2							1	1
	3. Szunyogh János	ö.	1								1
	4. Szunyogh Antal	ö.	1								1
	5. Kállay László	sz.	1								1
	6. Horváth István	ö.	1						1		
	7. Nyiczky Ferencné	sz.	1					1			
	8. Jármy Imre										
	9. Jármy János	ö.	1								1
	10. Fejér András	sz.	1								1
	11. Vályi György	sz.	1								1
	12. Szegedy István	sz.	1								1
	13. Garay György	sz.	1								1
	14. Zoltán Péterné	sz.	1								1
	15. Bónis Mihály										
	16. Jármy Gáborné	sz.	1							1	
	17. Mezey Pál										
	18. Rácz Miklós										
	Összesen:		*18*					*2*	*1*	*5*	*10*

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
12	50	20								1
1 4/8	7	3								
3	14	5								
16 4/8	*71*	*28*								*1*
0 4/8	7 4/8	3								
27 4/8	412 4/8	165		10		1				
1	19	2								4
11	217	14		4						52
40	*656*	*184*		*14*		*1*				*56*
3	28	12								
2	28	12								1
4 4/8	36	14								3
4	45	15								1
0 4/8	8	2		1						
1	14	6								
2	14	6								
1	7	3		2						
				1						
	7	3								
18	*187*	*73*		*4*						*5*
2	26	14	3							
0 4/8	7	3								1
1	11	4								
0 4/8	3 4/8	1 4/8								
1	3	2								0 4/8
0 4/8	4	1								
1	10 4/8	4 4/8								
0 6/8	13 1/8	7		1						
			1	1						
0 4/8	3	2				1				
0 4/8	3	2		0						
0 4/8	3 4/8	1 4/8								
0 4/8	3 4/8	1 4/8								
0 4/8	3 4/8	1 4/8								
0 4/8	3 4/8	1 4/8								
				1						
0 4/8	6	4								
				1						
				1						
10 6/8	*104 1/8*	*51*	*4*	*5*		*1*				*1 4/8*

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
120. *Kállósemjén*	1. Kállay Ferencné	sz.	7					7			
	2. Kállay György	sz.	9					9			
	3. Kállay Ferenc	sz.	8					8			
	4. Kállay László	sz.	8					8			
	Összesen:		*32*					*32*			
123. *Nyírkércs* (Kércs)	1. öreg Jármy László	sz.	1							1	
	2. Jármy Mihály	ö.	1					1			
		sz.	1					1			
	Összesen:		*3*					*2*		*1*	
124. *Kisléta*	1. gr. Barkóczy János	sz.	9					4		5	
	2. gr. Dessewffy Sámuel	sz.	1							1	
	3. gr. Haller József	sz.	9					2		7	
	4. gr. Klobusiczky István	sz.	1								1
	5. Zoltán Péterné	sz.	3								3
	6. Gencsy Zsigmond	ö.	1							1	
		sz.	3								3
	7. Osváth Imre	sz.	1								1
	8. Bán László	sz.	1						1		
	9. Gulácsy Ambrusné	ö.	1							1	
	10. Nagy Benjamin	sz.	1								1
	11. Madácsy György										
	Összesen:		*31*					*6*	*1*	*15*	*9*
125. *Laskod*	1. Jármy Imre	ö.	1					1			
		sz.	1								1
	2. Jármy Sándor	sz.	2					2			
	3. ifjú Jármy János	ö.	1					1			
	4. Jármy Mihály (öreg)	ö.	1								1
	5. Jármy Ferenc	ö.	3							2	1
	6. Nagy József										
	7. öreg Jármy János	ö.	2								2
	8. Fodor József	ö.	1							1	
	9. A községé										
	Összesen:		*12*					*4*		*3*	*5*
126. *Levelek*	1. Nyiczky Ferencné	ö.	2					1		1	
		sz.	7					1		6	
	2. Irinyi László	sz.	6					2		4	
	3. Nyiczky Ferenc	ö.	3							3	
	4. Csákányi József	sz.	3					3			
	5. Tahy Ádám	sz.	2							2	
		ö.	2					1		1	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$5^4/_8$	$99^2/_8$	42		7						$0^6/_8$
5	128	54	1	14						2
$4^6/_8$	$113^5/_8$	48		20						$1^5/_8$
$5^6/_8$	$112^7/_8$	48	1	18		1				$1^1/_8$
21	*$453^6/_8$*	*192*	*2*	*59*		*1*				*$5^4/_8$*
$0^4/_8$	7	3								
1	15	5								1
1	15	5	1	1						1
$2^4/_8$	*37*	*13*	*1*	*1*						*2*
$8^4/_8$	109	21				2				18
1	8	2								1
6	98	12		1						21
$0^4/_8$	4	1								$0^4/_8$
2	11	4				1				$0^4/_8$
$0^4/_8$	9	1								2
2	11	4								$0^4/_8$
$0^4/_8$	4	1								$0^4/_8$
$0^4/_8$	$12^1/_8$	3								$1^5/_8$
1	8	2								1
1	4	1								$0^4/_8$
				1						
$23^4/_8$	*$278^1/_8$*	*52*		*2*		*3*				*$47^1/_8$*
$1^4/_8$	11	9	2							$0^5/_8$
$1^4/_8$	5	0								
6	26	12	5	1		3				
1	14	6	2		2					
1	3	2			1					
4	$14^4/_8$	10		1		1				
				1						
2	6	4								
2	$6^4/_8$	3								
		20								
19	*86*	*66*	*9*	*3*	*3*	*4*				*$0^5/_8$*
2	21	9			1					
$8^4/_8$	56	24								1
$9^4/_8$	57	23		1						2
4	23	7								6
3	48	12		1						
$2^4/_8$	14	6				1				
3	21	9								

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
	6. Megyery Gabriella	sz.	2					1		1	
	Összesen:		*27*					*9*		*18*	
127. *Baktalóránthháza 2.* (Lóránthháza)	1. gr. Haller József	ö.	13					4	9		
		sz.	9					6	3		
	2. b. Dessewffy Sámuel	ö.	3					1	2		
	Összesen:		*25*					*11*	*14*		
129. *Nyírmada* (Nagy Mada)	1. Patay Sámuel	ö.	9					7		2	
		sz.	4					2		2	
	2. Pogány László	ö.	3					3			
		sz.	1					1			
	3. Bay István	ö.	1					1			
	4. Hunyadi Zsigmond										
	5. Bersenyi József										
	6. Nyiczky Ferencné	ö.	1	1							
		sz.	1	1							
	7. Szabó Pál	ö.	1							1	
	8. Jármy János	sz.	2					1		1	
	9. Bégányi György	ö.	1					1			
	10. Apagyi Sámuel	sz.	1							1	
	11. Vay família										
	12. Nagy Péter										
	13. gr. Haller Sándorné										
	14. Uray Ádám										
	15. Vitkay László										
	Összesen:		*25*	*2*				*16*		*7*	
130. *Őfehértó*	1. b. Dessewffy Sámuel	ö.	27					12		15	
	2. Lónyay Zsigmondné	sz.	1								1
	Összesen:		*28*					*12*		*15*	*1*
133. *Petnehháza*	1. Vay Ábrahámné	sz.	3							3	
	2. Dobozy Mihály	ö.	2							2	
	3. Krajnyik Sándor										
	4. Báthory Gábor	sz.	1						1		
	5. Újlaky László	sz.	1							1	
	6. Barta Péterné	sz.	1							1	
	7. Erőss Gáborné	ö.	2							2	
	8. Balogh Miklós	ö.	1							1	
	9. Fuló László										
	10. Iklódy Zsigmondné										
	11. Dési József										
	Összesen:		*11*						*1*	*10*	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
2	22	8								1
34 4/8	*262*	*98*		*2*	*1*	*1*				*10*
25 4/8	144 4/8	64 4/8								
18	111	49 4/8	1	1						
6	33 4/8	15								
49 4/8	*289*	*129*	*1*	*1*						
8	112	48	5		1					
3	42	18		2						
3	42	18								
1	14	6								
1	14	6								
				1						
				2						
2	28	12								
2	28	12								
0 4/8	7	3			1					
1 4/8	21	9								
1	14	6								
0 4/8	7	3								
				1						
				1						
				1						
				1						
				1						
23 4/8	*329*	*141*	*5*	*10*	2					
										1
27 2/8	273	117	11	12						1 4/8
0 4/8	6	0								
27 6/8	*279*	*117*	*11*	*12*						2 4/8
3	21	9		1		1				
2	14	6		3						
				5						0 4/8
1	11	4								
1	7	3								
0 4/8	7	3								1 4/8
2	15	5								
1	7	3			1					
				1						
				1						
				1						
10 4/8	*82*	*33*		*12*	*1*	*1*				*2*

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
134. *Nyírpilis* (Pilis)	1. Jósa Miklós	sz.	10							10	
	2. Jósa István	sz.	12							12	
	3. Erőss Istvánné	sz.	7							7	
	4. Irinyi Antal	sz.	9							9	
	5. Sághy Mihályné	ö.	2						1	1	
	6. A községé	sz.	7							7	
	Összesen:		*47*						*1*	*46*	
135. *Piricse*	1. Horváth Józsefné	ö.	1					1			
		sz.	10					8		2	
	2. Ormós Miklós	ö.	2					2			
		sz.	4					3		1	
	3. Jósa Miklós	ö.	2					1		1	
		sz.	4					3		1	
	4. Jósa István	ö.	1			1					
		sz.	1					1			
	5. Erőss György	sz.	4					2		2	
	6. Irinyi Antal	sz.	1							1	
	Összesen:		*30*			*1*		*21*		*8*	
137. *Máriapócs* (Pócs)	1. Basilita monostor	sz.	35					35			
	2. Sziltz Alajos	sz.	10					10			
	3. A községé										
	Összesen:		*45*					*45*			
137. *Pócspetri*	1. gr. Klobusiczky István	ö.	14					6		8	
		sz.	20					4		16	
	2. b. Barkóczy Károly	sz.	10					3		7	
	3. Tussay György										
	Összesen:		*44*					*13*		*31*	
138. *Ramocsaháza*	1. Jármy László	ö.	3			1	2				
	2. Erdődy Gábor	ö.	1					1			
	3. Nyárády György	sz.	2				2				
	4. Vályi György	ö.	1								1
	5. Pap Péter	ö.	1						1		
	6. A községé										
	Összesen:		*8*			*1*	*4*	*1*	*1*		*1*
	1. Vay László	ö.	1							1	
		sz.	1							1	
	2. Vay Ábrahámné	ö.	7							7	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
5	80	30		2						
6	96	36		4		3				
3 4/8	56	21		2						
4 4/8	72	27		1						
1 2/8	16	11 4/8								
3 4/8	56	21								
		22								
23 6/8	*376*	*168 4/8*		*9*		*3*				
1	12	9								
9	112	83		4						
2	22	20								
3 4/8	38 4/8	35		1						
1 4/8	17	14 4/8	2		1					
3 4/8	39	34 4/8								
1 4/8	19 4/8	12								
1	13	8		1						
3	42	21								
0 4/8	5 4/8	5								
26 4/8	*320 4/8*	*242*	*2*	*6*	*1*					
35	668	32		1		2				178
10	200	0		7		1				60
		24								
45	*868*	*56*		*8*		*3*				*238*
15 4/8	149	51			1					9
19	186	54								18
9 4/8	95	35								4
				1						
44	*430*	*140*		*1*	*1*					*31*
7 4/8	48 4/8	30	4							
2 4/8	13 4/8	6	2							
5 4/8	33	16		1						0 4/8
2 4/8	4	0								
1	9	6								
	0	10								
19	*108*	*68*	*6*	*1*						*0 4/8*
2	7	3	1							
1	7	3		1						1
8	50	20	2							

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
140. *Vaja*	3. Vay Mihály	ö.	5							5	
	4. Ibrányi Károly	ö.	2					2			
	5. Ibrányi Miklós	ö.	2					2			
	6. Ibrányi Károly és Miklós	sz.	2					2			
	7. Vay Imre	ö.	1					1			
		sz.	1							1	
	8. Vay Istvánné	ö.	5							5	
	Összesen:		*27*					*7*		*20*	
IV. 115. *Érkenéz*	IV. *Érmellék*										
	1. gr. Hallerné	sz.	20					20			
	2. Szlávy Pál	sz.	8					8			
	3. A községé										
	Összesen:		*28*					*28*			
128. *Érmihályfalva* (Mihályfalva)	1. Gencsy Zsigmond	sz.	3							3	
	2. Osvath Imre	ö.	1							1	
	3. Hardicsa István	ö.	1							1	
	4. Jósa Miklós	sz.	1								1
	5. Simon József	sz.	2							1	1
	6. Félegyházy György	sz.	1								1
	Összesen:		*9*							*6*	*3*
V. 2. *Ajak*	V. *Rétköz*										
	1. gr. Vandernath Gerhardi	ö.	12					11		1	
		sz.	2							2	
	2. Pogány Barbara	sz.	1								1
	3. Krucsay Márton	sz.	3						1	2	
	4. Jósa Miklós	ö.	1					1			
		sz.	1						1		
	5. Jósa István	ö.	2						2		
	6. Szőgyényi Imre	ö.	3				1	2			
		sz.	1					1			
	7. Ormós Imre	sz.	2					2			
	Összesen:		*28*				*1*	*17*	*4*	*5*	*1*
Rétközberencs (Berencs)	1. gr. Vandernath	ö.	4							4	
	2. Vay László	ö.	1							1	
		sz.	1								1
	3. Vay Mihály	sz.	3							2	1
	4. Pogány Klára	sz.	1							1	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$6^4/_8$	36	14								1
$3^4/_8$	28	12	1	0						
$2^4/_8$	36	4	1							8
2	30	10		3		4				2
1	14	6	1							
$0^4/_8$	10	0		2						3
7	45	7								8
34	*263*	*79*	*6*	*6*		*4*				*23*
20	336	64		20		5				56
8	$130^4/_8$	$29^4/_8$		12						$18^4/_8$
		10								
28	*$466^4/_8$*	*$103^4/_8$*		*32*		*5*				*$74^4/_8$*
$1^4/_8$	21	9		5						
$0^4/_8$	7	3		1						
$0^4/_8$	7	3		1						
$0^2/_8$	3	2								
$0^6/_8$	$10^4/_8$	$4^4/_8$		3						
$0^2/_8$	3	2								
$3^6/_8$	*$51^4/_8$*	*$23^4/_8$*		*10*						
24	$189^6/_8$	34	1		5					$29^4/_8$
3	19									5
1	$4^5/_8$									$1^1/_8$
5	$29^3/_8$	4								$4^3/_8$
2	$15^4/_8$	4								$1^4/_8$
1	$11^7/_8$	3								$1^3/_8$
4	$22^6/_8$	6								$1^4/_8$
6	$50^5/_8$	13								6
1	18	2								4
4	37	2								9
51	*$398^4/_8$*	*68*	*1*		*5*					*$63^2/_8$*
$3^4/_8$	$27^2/_8$	16								
1	$5^6/_8$	5								$1^3/_8$
$0^4/_8$	$5^3/_8$									$0^1/_8$
3	$17^5/_8$	9				1				
1	$6^6/_8$	4								

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
	5. Újhelyi pálos rend	sz.	2							1	1
	6. Borkó László	sz.	1								1
	7. Sághy Mihály	sz.	1							1	
	Összesen:		*14*							*10*	*4*
10. *Dombrád, I.* (Dombrád)	1. Szirmay József	sz.	1							1	
	2. gr. Butler László	sz.	1								1
	3. b. Toroczkay László	ö.	1							1	
		sz.	1								1
	4. Ibrányi Károly	ö.	1								1
		sz.	1								1
	5. Krucsay Márton	ö.	3								3
	6. Jósa Miklós	ö.	1								1
	7. Krucsay László	ö.	2							1	1
	8. Lónyay Zsigmondné	ö.	1								1
		sz.	1								1
	9. Barkóczy István	sz.	1							1	
	10. Ormos Imre	ö.	1							1	
		sz.	2							2	
	11. Elek Salamonné	ö.	1								1
	12. Mocsári pálosok	sz.	1					1			
	13. Tahy Ádám (honorábili)										
	14. Kulin Miklós (örökösei)										
	15. Isaák István (prov.)										
	Összesen:		*20*					*1*		*7*	*12*
11. *Döge*	1. gr. Vandernath Gerhardi	ö.	5					5			
	2. Krucsay Márton	ö.	1					1			
	3. Ramocsaházy Istvánné	ö.	1							1	
	4. Szőgyényi Imre	ö.	5					5			
	5. öreg Nazdraviczky János	ö.	4					4			
	6. Kaszapb Pál	ö.	5					5			
	7. ifj. Nazdraviczky János	ö.	1					1			
	8. Újhelyi pálosok	sz.	1								1
	Összesen:		*23*					*21*		*1*	*1*
19. *Kékcse*	1. Vay István örökösei	ö.	3					3			
		sz.	4					4			
	Összesen:		*7*					*7*			

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
1	$11^{3}/_{8}$	5								
$0^{4}/_{8}$	$3^{3}/_{8}$	2								
1	$7^{6}/_{8}$	3								
$11^{4}/_{8}$	*$85^{2}/_{8}$*	*44*				*1*				*$1^{4}/_{8}$*
1	$6^{2}/_{8}$	3								
1	$2^{3}/_{8}$	2								
1	$3^{2}/_{8}$	6								
1	$1^{3}/_{8}$	3								
$0^{4}/_{8}$	$2^{5}/_{8}$	2								
1	$2^{3}/_{8}$	2								
$2^{4}/_{8}$	$8^{3}/_{8}$	5	3				2			$1^{1}/_{8}$
1	$2^{3}/_{8}$	2								
2	$5^{5}/_{8}$	8								
1	$1^{3}/_{8}$	3								
1	$2^{3}/_{8}$	2		2		1	2			
$1^{4}/_{8}$	6	3								
1	$5^{2}/_{8}$	4								
2	$16^{4}/_{8}$	2		1			$1^{4}/_{8}$			$2^{4}/_{8}$
0	$3^{7}/_{8}$	1								$0^{3}/_{8}$
$1^{4}/_{8}$	$10^{6}/_{8}$	8		1			$0^{4}/_{8}$			
				0	1		$0^{4}/_{8}$			
				0	1		$0^{4}/_{8}$			
				0	1					
19	*$80^{6}/_{8}$*	*56*	*3*	*4*	*3*	*1*	*7*			*4*
$4^{4}/_{8}$	$69^{2}/_{8}$	26	3							6
1	14	5								
$1^{4}/_{8}$	7	$2^{4}/_{8}$								
5	61	34	2	1						$1^{2}/_{8}$
6	44	31								$5^{2}/_{8}$
$4^{4}/_{8}$	$71^{4}/_{8}$	24								
$1^{4}/_{8}$	$14^{6}/_{8}$	4								$0^{6}/_{8}$
$1^{4}/_{8}$	$3^{1}/_{8}$	1								
$25^{4}/_{8}$	*$284^{5}/_{8}$*	*$127^{4}/_{8}$*	*5*	*1*						*$13^{2}/_{8}$*
5	44	15								3
5	$62^{4}/_{8}$	17								
10	*$106^{4}/_{8}$*	*32*								*3*

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/s	7/s	6/s	5/s	4/s	3/s	2/s	1/s
20. *Kisvárda*	1. gr. Vandernath Gerhardi	ö.	8					8			
	2. gr. Teleky Jánosné										
	3. Krucsay Márton										
	4. Szőgyényi Imre										
	5. Jósa Miklós	ö.	1								1
	6. Jósa István										
	7. Szunyoghy István	ö.	1								1
	8. b. Horváth Józsefné	ö.	0								
	Összesen:		*10*					8			2
22. *Komoró*	1. gr. Teleki Jánosné										
	2. Ormos Dániel	ö.	1								1
	3. Horváth Józsefné	ö.	2								2
	4. Ormos Miklós	ö.	3							3	
	5. Ormos Ferencné	ö.	4							4	
	6. Affra László	ö.	1							1	
	Összesen:		*11*							*10*	*1*
23. *Tiszakanyár*	1. Leleszi konvent	ö.	5					5			
		sz.	5					5			
	Összesen:		*10*					*10*			
25. *Fényeslitke*	1. gr. Vandernath Gerhardi	ö.	9					9			
	2. b. Horváth Józsefné	ö.	3					3			
	3. Jósa Miklós	ö.	1					1			
	4. Jósa István	ö.	2					2			
	5. Ramocsaházyné	ö.	4					4			
	6. Szőgyényi Imre	ö.	1					1			
	7. Ormos Imre	ö.	2						2		
	8. Újhelyi pálosok	ö.	1					1			
	Összesen:		*23*					*21*	*2*		
33. *Dombrád, 2. (Öntelek)*	1. Krucsay Barna	ö.	4					4			
	2. Krucsay Márton	ö.	3				3				
	Összesen:		*7*				*3*	*4*			
36. *Pátroha*	1. Jósa István	ö.	1							1	
	2. Krucsay László	ö.	4	1						3	
	3. Irinyi Antal	ö.	1							1	
	4. Ormos Miklós	ö.	4					4			
	Összesen:		*10*	*1*				*4*		*5*	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
8	112	32	6		2					
			3							
			1							
			2							
2	$3^4/_8$	1								
			1							
2	7	2								
			2							
12	*$122^4/_8$*	*35*	*15*		*2*					
				1						
1	$3^6/_8$	$1^4/_8$								
3	15	6								
3	$22^4/_8$	9								
4	30	12			2					
1	7	3	1							
12	*$78^2/_8$*	*$31^4/_8$*	*1*	*1*	*2*					
										10
$6^4/_8$	$84^2/_8$	15								$16^2/_8$
$6^4/_8$	$77^2/_8$	3								
13	*$161^4/_8$*	*18*								*$26^2/_8$*
										$15^2/_8$
$11^4/_8$	$138^6/_8$	31	10		2					$7^4/_8$
4	$49^4/_8$	7	1		2					3
1	17	2								$7^2/_8$
$1^4/_8$	$35^2/_8$	3	1		1					$11^4/_8$
5	$67^2/_8$	8			1					
1	14	5								$4^6/_8$
1	$25^6/_8$	3								3
1	17	2								
26	*$364^4/_8$*	*61*	*12*		*6*					*$52^2/_8$*
										$3^4/_8$
6	61	22								$1^4/_8$
5	$55^2/_8$	23	3							
11	*$116^2/_8$*	*45*	*3*							*5*
										$1^6/_8$
2	$8^6/_8$	0								$9^6/_8$
7	$58^6/_8$	6		1			2			
1	$5^2/_8$	4								$9^4/_8$
7	$65^4/_8$	9	1	1	1		2			
17	*$138^2/_8$*	*19*	*1*	*2*	*1*		*4*			*21*

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
42. *Tuzsér*	1. Lónyay Zsigmondné	ö.	3					3			
	2. Krucsay László	ö.	2					2			
	3. b. Dőry László										
	4. Ormos Imre	ö.	2								2
	5. Komjáthy Jakab	ö.	1					1			
	Összesen:		*8*					*6*			*2*
43. *Szabolcsveresmart* (Veresmart)	1. gr. Vandernath Gerhárdi	ö.	4					4			
	2. gr. Dőry Gábor										
	3. gr. Teleki Jánosné örökösei	sz.	1								1
	4. b. Ghilányi uraság	ö.	1							1	
	5. b. Horváth Józsefné	ö.	1							1	
	6. Krucsay Márton	ö.	2							2	
	7. Szőgyényi Imre	ö.	1								1
	8. Jósa István	sz.	1								1
	9. Jékey István	ö.	2								2
	10. Ormos Dániel	sz.	1								1
	11. Barla István	sz.	1								1
	12. Mocsári pálosok	sz.	1								1
	13. Jármy Gáborné	ö.	1								1
	14. Hodos Márton	sz.	1							1	
	Összesen:		*18*					*4*		*5*	*9*
67. *Tiszabercel* (Bercel)	1. Jászói prépostság	ö.	8					8			
	2. Gyulay László	ö.	3							2	1
	3. Bessenyei Zsigmond	ö.	2							2	
	4. Ormos György	ö.	2					1		1	
	5. Komáromy Barbara	*h.*	2					2			
	6. Potoczky Imre	ö.	3							3	
		sz.	1					1			
	7. Erdődy István	ö.	2						2		
	8. Patay Sámuel	ö.	1						1		
	9. Gondoly István	ö.	1						1		
	10. Balogh Zsigmond	sz.	1						1		
	11. Kereky Ferenc	sz.	1								1
	12. Szücs Mihály										
	Összesen:		*27*					*12*	*5*	*8*	*2*
69. *Beszterec*	1. Apagyi Ferenc	sz.	2							2	
	2. Nyiczky József	ö.	1							1	
	3. Bónis László	ö.	1							1	
	4. Megyery Imre	ö.	1							1	
	5. Tahy Ádám	ö.	1							1	
	Összesen:		*6*							*6*	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
3	45	15	3							
4	29	10	2							
				1			2	1	2	
2	7 4/8	2 4/8								
1	15	5	2	2						
10	*96 4/8*	*32 4/8*	*7*	*3*			*2*	*1*	*2*	
4	76	8	5							16
				1						
1	4	1								0 2/8
1	7 2/8	3			1					
1	7 2/8	3								
2	17	4								2
1	4	1								0 2/8
1	4 4/8	0 4/8								0 6/8
1	8 4/8	2								1
1	3	2								
1	3 4/8	1 4/8								
1	4	1								0 2/8
0 4/8	4 2/8	1								0 2/8
1	8 2/8	2								0 6/8
16 4/8	*151 4/8*	*30*	*5*	*1*	*1*					*21 4/8*
8	112	40	4							
1 2/8	17 4/8	6 2/8	7							
1	14	5	6		1					
1 4/8	21	7 4/8			2					
2	28	10	1	2						
1 4/8	21	7 4/8								
1	14	5		2		1				
1 4/8	21	7 4/8								
0 6/8	10 4/8	3 6/8	1		1					
0 6/8	10 4/8	3 6/8			1					
0 6/8	10 4/8	3 6/8								
0 2/8	3 4/8	1 2/8								
				1						
20 2/8	*283 4/8*	*101 2/8*	*19*	*5*	*5*	*1*				
2	12	8 4/8		2						
1	6	4 2/8								
1 4/8	6	4								
1 4/8	6	4								
1	6	4 2/8								
7	*36*	*25*		*2*						

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
70. *Nyírbogdány* (Bogdány)	1. gr. Barkóczy János	ö.	1					1			
		sz.	1					1			
	2. Patay Sámuel	ö.	3					2		1	
	3. Tahy Ádám	sz.	2							2	
	4. Szalay Pál	sz.	1					1			
	5. Kornis Mihály	sz.	2							2	
	6. Bégányi Ferencné	sz.	1							1	
	7. Farkas Ferenc	ö.	1							1	
		sz.	1							1	
	8. Ferenczy Mihály										
	9. Pankotay Jósa Miklós										
	10. Fejér János										
	Összesen:		*13*					*5*		*8*	
71. *Buj*	1. Krajnyik Sándor	ö.	14					14			
		sz.	12					12			
	2. Balás Mihály										
	3. Kereky Ferenc	sz.	1						1		
	4. Ormos György										
	5. Hétzey András	ö.	1						1		
	6. Ibrányi Károly										
	7. Molnár János										
	8. Vay László	sz.	1							1	
	9. Vett telken lakó, Major Mátyás		1					1			
	Összesen:		*29+1*					*27*	*2*	*1*	
75. *Demecser*	1. gr. Barkóczy János	ö.	3					3			
	2. Melczer Pál	sz.	6					6			
	3. gr. Klobusiczky István	sz.	2					2			
	4. Sághy Mihály	ö.	3					2		1	
		sz.	1					1			
	5. Jósa István és Miklós	ö.	4					4			
	6. Vinkler László	ö.	2					2			
	7. Lónyay Zsigmondné	ö.	3					3			
	8. Jármy Imre és László	ö.	1					1			
		sz.	1					1			
	9. Tatár István	sz.	1							1	
	Összesen:		*27*					*25*		*2*	
	1. Jászói konvent	ö.	6					6			
	2. Szlávy Pál	ö.	3					3			
		sz.	5					5			

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$1^4/_8$	$16^6/_8$	3								$2^6/_8$
$1^4/_8$	$18^6/_8$	1		2		3				$4^6/_8$
$2^4/_8$	48	2	3							13
$1^4/_8$	$17^6/_8$	2		1						
$1^4/_8$	$18^6/_8$	1								$4^6/_8$
$1^4/_8$	$17^6/_8$	2								$3^6/_8$
1	$8^6/_8$	1		1						
1	$8^6/_8$	1								$1^6/_8$
1	$9^6/_8$	0		1						$2^6/_8$
				3						
				1						
				1						
13	*165*	*13*	*3*	*10*		*3*				*$33^4/_8$*
15	196	$69^2/_8$								
15	168	$58^4/_8$								
				4						
1	$10^4/_8$	$3^4/_8$		2						
				1						
$0^2/_8$	$10^4/_8$	4								
			1							
			1							
1	$9^2/_8$	0								$2^2/_8$
$1^2/_8$	$17^7/_8$	1								$3^7/_8$
$33^4/_8$	*$412^1/_8$*	*$136^2/_8$*	*2*	*7*						*$6^1/_8$*
$2^4/_8$	42	$15^2/_8$								
5	84	$30^4/_8$								
3	28	10								
$2^6/_8$	35	$12^4/_8$								
1	14	5								
3	56	$20^4/_8$								
2	28	10								
$1^4/_8$	42	$15^6/_8$								
$0^4/_8$	14	$5^2/_8$								
$0^4/_8$	14	$5^2/_8$								
$0^2/_8$	7	$2^6/_8$								
22	*364*	*$132^6/_8$*								
6	84	30	2		2					
3	42	15								
5	70	25		3		1				

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
78. *Gáva*	3. Vida István	ö.	2		1					1	
		sz.	2						1	1	
	4. Bessenyei László	ö.	2				2				
	5. Balogh Zsigmond										
	6. Pethőné, Dobozy Katherina										
	7. Mikecz Sámuel										
	8. Erdődy István										
	Maretz Pál és Ormós György	sz.	1							1	
	9. A községé										
	Összesen:		*21*		*1*		*2*	*14*	*1*	*3*	
79. *Gégény*	1. Zoltán Pál	ö.	4					4			
	2. Jósa Miklós	ö.	3							3	
	3. Bégányi György	sz.	1					1			
	4. Jármy Imre	ö.	5					1		4	
		sz.	2					1		1	
	5. Désy József	ö.	1							1	
	Összesen:		*16*					*7*		*9*	
80. *Nagyhalász*	1. Kornis Mihály	ö.	5					5			
		sz.	1					1			
	2. Vay László	ö.	5					5			
		sz.	2					2			
	3. b. Bánffy Mihály	sz.	1					1			
	4. Tusay György	ö.	2					2			
	5. Oltsváry Pál	ö.	1					1			
	6. Csuha László	sz.	3							3	
	7. Elek Sándor	ö.	1					1			
	8. b. Dessewffy Sámuel	sz.	3					3			
	9. Aranyos György	ö.	1					1			
	10. Oláh Mihály	sz.	1					1			
	11. Kriston András	sz.	1							1	
	12. Nagy József										
	13. Ibrányi Miklós										
	14. Elek György	sz.	2							2	
	15. Jármy-örökösök										
	16. Nagy Sándor örökösei	sz.	2							2	
	17. A községé										
	Összesen:		*31*					*23*		*8*	
81. *Ibrány*	1. Ibrányi Károly és	sz.	14	14							
	Miklós	sz.	8					8			
	Összesen:		*22*	*14*				*8*			

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$2^{2}/_{8}$	$31^{4}/_{8}$	$11^{2}/_{8}$			1					
$1^{2}/_{8}$	$17^{4}/_{8}$	$6^{2}/_{8}$				2				
$2^{4}/_{8}$	35	$12^{4}/_{8}$								
			2		1					
			1							
			1		1					
$0^{4}/_{8}$	7	$2^{4}/_{8}$								
		4								
$20^{4}/_{8}$	*287*	*$106^{4}/_{8}$*	*6*	*3*	*5*	*3*				
$6^{4}/_{8}$	$54^{6}/_{8}$	28	3							
3	15	$15^{6}/_{8}$								
2	$15^{4}/_{8}$	5								
$7^{4}/_{8}$	35	$25^{6}/_{8}$								
5	17	$12^{6}/_{8}$								
1	4	$6^{2}/_{8}$								
25	*$141^{2}/_{8}$*	*$93^{4}/_{8}$*	*3*							
$3^{2}/_{8}$	70	$25^{7}/_{8}$								
$0^{2}/_{8}$	14	$5^{3}/_{8}$		5						
$4^{6}/_{8}$	70	$25^{1}/_{8}$								
$0^{6}/_{8}$	28	$10^{7}/_{8}$		1						
$0^{1}/_{8}$	14	$5^{4}/_{8}$								
$0^{4}/_{8}$	28	$10^{6}/_{8}$	1							
$0^{1}/_{8}$	14	$5^{4}/_{8}$	3							
$1^{4}/_{8}$	21	$7^{6}/_{8}$		1						
0	14	$5^{4}/_{8}$								
1	42	16				1				
$0^{4}/_{8}$	14	$5^{2}/_{8}$								
1	14	5		1						
0	7	$2^{6}/_{8}$								
				2						
				1						
0	14	$5^{4}/_{8}$								
				1						
$1^{4}/_{8}$	14	$4^{6}/_{8}$								
		6								
$15^{2}/_{8}$	*378*	*$147^{4}/_{8}$*	*4*	*12*		*1*				
$9^{2}/_{8}$	$400^{3}/_{8}$	140								$11^{3}/_{8}$
4	114	40		1		1				
$13^{2}/_{8}$	*$514^{3}/_{8}$*	*180*		*1*		*1*				*$11^{3}/_{8}$*

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
82. *Kék*	1. Ormos Miklós	ö.	2					2			
		sz.	1					1			
	2. Bossányiné	ö.	2					2			
	3. Ormos Imre	ö.	1					1			
	4. Lónyay Zsigmondné	sz.	1							1	
	5. Kövy Péter	sz.	1							1	
	6. Vay László	sz.	1							1	
	7. Fejér János										
	8. Megyery Gábor	sz.	1					1			
	9. Tahy Ádám										
	10. A vásári rezidens telkén	sz.	2							2	
	Összesen:		*12*					*7*		*5*	
83. *Kemecse*	1. Zoltán Pál	ö.	6					6			
		sz.	1					1			
	2. Nyiczky József	ö.	6					6			
	3. Fejér András	ö.	3					3			
	4. Fejér János	ö.	1			1					
	5. Elek Sándor	ö.	1					1			
		sz.	1					1			
	6. Korda László	ö.	1					1			
	7. Jármy Gáborné	ö.	1							1	
	8. Erdődy Gábor	ö.	2					2			
	9. Záborszky János	ö.	2					2			
	10. Elek György	ö.	1					1			
	11. Bodó Ferenc	ö.	1					1			
	12. Olasz Gáborné	ö.	0					0			
	13. Mikecz Mihály	ö.	1					1			
	14. öreg Ormós Miklós	ö.	1							1	
	15. Megyery Imre	sz.	1					1			
	16. Sághy Mihály	sz.	1							1	
	17. Horváth János	sz.	1							1	
	18. A hadi rezidensén	sz.	1							1	
	Összesen:		*33*			*1*		*27*		*5*	
85. 87. *Vasmegyer* (Megyer)	*Keresztút* v. *Kótaj:*	(praedium).									
	1. Megyery Tamás	sz.	2					2			
	2. Megyery Gábor	ö.	1					1			
		sz.	2					2			
	3. Megyery Imre	ö.	2					2			
	4. Megyery László	ö.	2					1		1	
	5. Megyery Mihály	sz.	5	1				3		1	
	Összesen:		*14*	*1*				*11*		*2*	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sc.				
3	30	$9^{4}/_{8}$								
$0^{4}/_{8}$	15	$5^{2}/_{8}$		1						
$2^{4}/_{8}$	30	$9^{6}/_{8}$								
2	15	$4^{4}/_{8}$								
$1^{4}/_{8}$	6	$3^{4}/_{8}$								
$1^{4}/_{8}$	6	$3^{4}/_{8}$								
$1^{4}/_{8}$	5	$4^{4}/_{8}$								
				1						
2	12	$7^{4}/_{8}$								
				1						
3	12	9								
$17^{4}/_{8}$	*131*	*57*		*3*						
8	84	29								
1	14	5								
$4^{4}/_{8}$	84	$31^{4}/_{8}$	1							
$3^{4}/_{8}$	42	$14^{6}/_{8}$			1					
1	21	$7^{6}/_{8}$								
1	14	5								
$1^{4}/_{8}$	14	$4^{6}/_{8}$								
0	14	$5^{4}/_{8}$								
$0^{2}/_{8}$	7	$2^{5}/_{8}$								
2	28	10	1							
4	28	9								
$1^{4}/_{8}$	14	$4^{6}/_{8}$	1							
1	14	5								
0	0	0		1	1					
$0^{4}/_{8}$	14	$5^{2}/_{8}$								
$0^{4}/_{8}$	7	$2^{4}/_{8}$								
$1^{4}/_{8}$	14	$4^{6}/_{8}$								
$0^{4}/_{8}$	7	$2^{4}/_{8}$								
0	7	$2^{6}/_{8}$								
$1^{4}/_{8}$	4	3								
$33^{6}/_{8}$	*431*	*$155^{3}/_{8}$*	*3*	*1*	*2*					
										$0^{4}/_{8}$
1	$30^{4}/_{8}$	10								
1	15	5								
2	30	10								$0^{3}/_{8}$
$1^{2}/_{8}$	$30^{3}/_{8}$	10								
$1^{4}/_{8}$	$22^{4}/_{8}$	$7^{4}/_{8}$								1
$3^{4}/_{8}$	$83^{4}/_{8}$	$27^{4}/_{8}$								
$10^{2}/_{8}$	*$211^{7}/_{8}$*	*70*								*$1^{7}/_{8}$*

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
91. *Paszab*	1. Nyiczky József	ö.	2								2
	2. Vay László	ö.	2								2
	3. Ibrányi Károly és Miklós	ö.	1								1
	4. Pribéki Ádámné	ö.	2								2
	5. Szalay Pál	ö.	1								1
	6. Jászói konvent	sz.	1								1
	7. Kereky Ferenc										
	8. Laskay-örökösök										
	9. Csoma József										
	Összesen:		*9*								*9*
95. *Tiszarád* (Rád)	1. Patay Sámuelné	ö.	1					1			
		sz.	3							3	
	2. Harsányi Péter	ö.	1								1
	3. Hetey Andrásné	ö.	1								1
	4. Laskay László	ö.	2								2
	5. Laskay Imre										
	Összesen:		*8*					*1*		*3*	*4*
105. *Vencsellő*	1. Vilmos János herceg	ö.	8	6				1		1	
		sz.	59	26				23		10	
	Összesen:		*67*	*32*				*24*		*11*	
VI.	VI. *Szabolcsi Mezőség*										
63. *Újfehértó*	1. gr. Aspermonth Goberti János	sz.	5					5			
	2. Czikó Mihály	sz.	5					5			
	3. Szunyoghy István	ö.	1							1	
	4. Szunyoghy Volfgang	sz.	1							1	
	5. Szunyoghy János	sz.	1					1			
	6. Némethy Antal	sz.	1					1			
	7. Kálmánczhelyi János	sz.	1						1		
	8. Barla István										
	9. Drusán Lóránt	sz.	1								1
	10. Horváth József										
	11. Potoczky László										
	12. Görög Dániel										
	13. Maklári Ferenc										
	14. Nyiczky Ferencné										
	15. Jósa Miklós	sz.	1						1		
	16. Leővey László										
	17. Buczurka János										
	Összesen:		*17*					*12*	*2*	*2*	*1*

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$1^4/_8$	2	$8^4/_8$	2							
2	2	$8^2/_8$	5							
$0^4/_8$	$1^4/_8$	4	3							
$0^6/_8$	3	8	2							
$0^4/_8$	$1^4/_8$	4	1							
1	2	$3^1/_8$		2						
				1						
				2						
				1						
$6^2/_8$	*12*	*$35^7/_8$*	*13*	*6*						
1	16	5								
2	$23^6/_8$	$7^4/_8$								
$0^2/_8$	4	$1^2/_8$								
$0^2/_8$	4	$1^2/_8$								
$0^6/_8$	$7^7/_8$	$2^4/_8$								
				1						
$4^2/_8$	*$55^5/_8$*	*$17^4/_8$*		*1*						
$22^4/_8$	189	63								
71	1120	$404^4/_8$		14		12				
$93^4/_8$	*1309*	*$467^4/_8$*		*14*		*12*				
5	72	23		12		1				2
5	$73^4/_8$	$21^4/_8$		20		2				$3^4/_8$
$0^4/_8$	7	$2^4/_8$		1						
$0^4/_8$	7	$2^4/_8$		2						
1	$14^4/_8$	$4^4/_8$		2						
1	15	4	1							
$0^6/_8$	$10^4/_8$	$3^6/_8$		1				4		
				1		1				
$0^2/_8$	$3^4/_8$	$1^2/_8$		1				$1^4/_8$	2	
				1						
				1				2		
				2						
				1						
$0^6/_8$	$10^4/_8$	$3^6/_8$		1						$1^4/_8$
				1						
			1							
$14^6/_8$	*$213^4/_8$*	*$66^6/_8$*	*2*	*37*		*4*		*$7^4/_8$*	*2*	*7*

Község	Földesúr	Jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
66. *Balsa*	1. A királyi kamara tokaji uradalma	sz.	73					65		8	
	2. A községé										
	Összesen:		*73*					*65*		*8*	
72. *Tisza-vasvári, 1.* (Büd)	1. A királyi kamara tokaji uradalma	sz.	85					32		53	
	2. A községé										
	Összesen:		*85*					*32*		*53*	
74. *Tiszadada* (Dada)	1. Patay Sámuel	ö.	1					1			
		sz.	21					19	1	1	
	2. Szepessy László	ö.	3					3			
		sz.	10					9	1		
	3. Gyulay Sámuel	sz.	8				1	7			
	4. Szikszay József	sz.	9				1	8			
	5. Dési János	sz.	3					3			
	Összesen:		*55*				*2*	*50*	*2*	*1*	
76. *Tiszadob* (Dob)	1. Andrássy Károly	ö.	8					8			
	2. gr. Andrássy István	ö.	2					2			
	3. Andrássy Károly és István	sz.	50					50			
	4. A községé										
	Összesen:		*60*					*60*			
77. *Tiszaeszlár* (Eszlár)	1. nagykállói Kállay Mihály	sz.	21					21			
	2. b. losonci Bánffy Mihály	ö.	2					2			
		sz.	19					19			
	Összesen:		*42*					*42*			
86. *Tiszalök* (Lök)	1. Kállay Mihály	sz.	12					12			
	2. Patay Sámuel	ö.	2					2			
		sz.	23					23			
	3. Tokaji uradalom	sz.	35					25		10	
	4. Vay László	sz.	14					14			
	5. Nagy András	sz.	1					1			
	Összesen:		*87*					*77*		*10*	
	1. Bónis András	ö.	2					1	1		
	2. Bekény Sándor	sz.	4					4			

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
69	966	345		20		7				
	10	30								
69	*976*	*375*		*20*		*7*				
$58^4/_8$	819	351		9		2				
	12	28								
$58^4/_8$	*831*	*379*		*9*		*2*				
1	14	5			1					
$20^2/_8$	$283^4/_8$	$101^2/_8$		10		2				
3	42	15								
$9^6/_8$	$136^4/_8$	$48^6/_8$		11		2				
$8^2/_8$	$115^4/_8$	$41^2/_8$		3		3				
$9^2/_8$	$129^4/_8$	$46^2/_8$		2						
3	42	15		2		3				
$54^4/_8$	*763*	*$272^4/_8$*		*28*	*1*	*10*				
8	112	40	2							
2	28	10	4							
50	700	250		34		7				
	15	60								
60	*855*	*360*	*6*	*34*		*7*				
21	294	105	3	34		6				
2	28	10								
19	266	95		17		1				
42	*588*	*210*	*3*	*51*		*7*				
12	168	72		13		3				
2	28	12								
23	322	138		15		1				
30	420	180		12		3				
14	196	84		6		1				
1	14	6								
82	*1148*	*492*		*46*		*8*				
$1^6/_8$	$24^4/_8$	$8^6/_8$	2							
4	56	20		0	0	1				

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
88. *Tiszanagyfalu* (Nagyfalu)	3. öreg Bónis László	ö.	1			1					
	4. ifjú Bónis István	sz.	1					1			
	5. ifjú Bónis László	sz.	1				1				
	Összesen:		*9*			*1*	*1*	*6*	*1*		
93. *Polgár*	1. Egri püspökség A községé		214	33				155		26	
	Összesen:		*214*	*33*				*155*		*26*	
96. *Rakamaz*	1. A királyi kamara tokaji uradalma	sz.	150					85		65	
	2. A községé										
	Összesen:		*150*					*85*		*65*	
98. *Szabolcs*	1. Tőrös György	sz.	11					11			
	2. Tőrös Ferenc	sz.	7					7			
	3. Boka Mihály	sz.	1								1
	Összesen:		*19*					*18*			*1*
99. *Tiszavasvári*, 2. (Szentmihály)	1. b. Dessewffy Sámuel	sz.	198	22	12	24	17	69	13	41	
	2. A községé										
	Összesen:		*198*	*22*	*12*	*24*	*17*	*69*	*13*	*41*	
103. *Tímár*	1. Királyi kamara	sz.	45					41		4	
	2. A községé										
	Összesen:		*45*					*41*		*4*	
VII.	VII. *Sziget*										
84. *Kenézlő*	1. Kamara	sz.	30	4				22		4	
	2. A községé										
	Összesen:		*30*	*4*				*22*		*4*	
106. *Viss*	1. Elek Salamonné	sz.	11	1			1	9			
	2. Miskolczy Sámuel	ö.	8	1				7			
	3. A községé										
	Összesen:		*19*	*2*			*1*	*16*			
107. *Zalkod*	1. Bértzy-örökösök	sz.	8								8
	2. Komjáthy Ferencné örökösei	ö.	2					2			

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
1 4/8	21	7 4/8	2							
1	14	5		2						
1 2/8	17 4/8	6 2/8		1		2				
9 4/8	*133*	*47 4/8*	*4*	*3*		*3*				
234	3276	1770		64		14				
	45	40								
234	*3321*	*1810*		*64*		*14*				
117 4/8	1645	587 4/8		8		5				
		50								
117 4/8	*1645*	*637 4/8*		*8*		*5*				
11	154	66		10						
7	98	42		5		4				
0 2/8	3 4/8	1 4/8		1						
18 2/8	*255 4/8*	*109 4/8*		*16*		*4*				
221 4/8	3101	1329		50		10				
	70	100								
221 4/8	*3171*	*1429*		*50*		*10*				
43	602	215		18		1				
	8	20								
43	*610*	*235*		*18*		*1*				
17 4/8	480	199 6/8	6							
		5								
17 4/8	*480*	*204 6/8*	*6*							
18	140 4/8	113 2/8								
13	105 4/8	81 4/8								
		20								
31	*246*	*214 6/8*								
17	12	20 3/8								
4	24	15	4							

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
	3. Bajusz Gáborné örökösei	sz.	2								2
	4. Helmeczyné										
	5. A községé										
	Összesen:		*12*					*2*			*10*
VIII.	VIII. *Taktaköz*										
65. *Taktabáj* (Báj)	1. Patay Sámuel	ö.	15					14		1	
		sz.	3					3			
	2. A községé										
	Összesen:		*18*					*17*		*1*	
73. *Csobaj*	1. Patay Sámuel	ö.	1					1			
		sz.	14					13		1	
	2. Dessewffy András	sz.	5					1	4		
	3. Nagy András	ö.	2					2			
	4. Horváth Ádám	sz.	1							1	
	Összesen:		*23*					*17*	*4*	*2*	
94. *Ptrügy*	1. Patay József	ö.	2					1			1
		sz.	21					21			
	2. Meskó Jakab és Almásy	sz.	15					14		1	
	3. A községé										
	Összesen:		*38*					*36*		*1*	*1*
100. *Tiszatardos* (Tardos)	1. báji Patay Ferenc	ö.	2							2	
		sz.	15							15	
	Összesen:		*17*							*17*	
101. *Taktakenéz* (Kenéz)	1. Királyi kamara	sz.	25							25	
	2. A községé										
	Összesen:		*25*							*25*	
102. *Tiszaladány* (Ladány)	1. Királyi kamara	ö.	2					2			
		sz.	29					15		14	
	Összesen:		*31*					*17*		*14*	
IX.	IX. *Hortobágy melléke*										
	1. Vay Ábrahámné	sz.	29					19		10	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
4	2	6 2/8								
				1						
		12								
25	*38*	*53 5/8*	*4*	*1*						
14 4/8	203	58	10							
3	42	12		2		3				
		12								
17 4/8	*245*	*82*	*10*	*2*		*3*				
1	14	5	2		1					
13 4/8	189	67 4/8		6						
4	56	19		8						
2	28	10	3	4						
0 4/8	7	2 4/8								
21	*294*	*104*	*5*	*18*	*1*					
1 2/8	17 4/8	6 2/8								
21	294	105		2		1				
14 4/8	203	72 4/8		7						
	8									
36 6/8	*522 4/8*	*183 6/8*		*9*		*1*				
1	14	5								
7 4/8	105	37 4/8	5	4		1				
8 4/8	*119*	*42 4/8*	*5*	*4*		*1*				
12 4/8	187 4/8	75		11		3				
		30								
12 4/8	*187 4/8*	*105*		*11*		*3*				
2	28	10								
22	308	110		17		3				
24	*336*	*120*		*17*		*3*				
23	391	65 4/8		15		17				55 2/8

Község	Földesúr	jobbágy		Telek nagysága							
		jogállása	száma	8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
47. *Tiszacsege* (Csege[	2. Vay István	sz.	8					8			
	3. Pláty Imréné	sz.	17					3		14	
	Összesen:		*54*					*30*		*24*	
48. *Egyek*	1. Egri püspökség	sz.	113	30				19		64	
	Összesen:		*113*	*30*				*19*		*64*	
49.	49. *Földes:* Kuriális helység, nemesek által biratik.										
55. *Nádudvar*	1. gr. Buthler Gábor	sz.	3					3			
	2. Ibrányi család	sz.	10						10		
	3. b. Inczédy család	sz.	3					3			
	4. Bárányi Gáspár	sz.	1					1			
	5. K. Szathmáry György	sz.	3							3	
	6. Ragályi István	sz.	1							1	
	7. Szemere Györgyné	sz.	2							2	
	8. Szathmáry Pál	sz.	1							1	
	9. Szunyoghy család										
	10. Hajósy-örökösök										
	11. Erdődy István										
	12. Siskovics Antal	sz.	4							2	2
	13. Papp-örökösök										
	14. Hodossy-örökösök	ö.	1							1	
	15. Hamary Istvánné	sz.	1								1
	16. Szabó-, Kiss-, Cseke-, Balogh-, Tóth-, Rásó- és Győry-örökösök										
	Összesen:		*35*					*22*		*10*	*3*
58. *Püspökladány*	1. A királyi kamara nagyváradi uradalma										
	2. A községé										
	Összesen:		*140*	*34*				*64*		*42*	
59. *Sáp*	*Sáp:* Kuriális helység, nemesek által biratik.										
61. *Hajdúszovát* (Szovát)	1. Debrecen szabad királyi város	sz.	70	42				26		2	
	2. Komáromy Imréné	sz.	14	11				1		1	1
	3. Belső uraságok földjeinek a jobbágyai	sz.	66					12		21	33
	4. A községé										
	Összesen:		*150*	*53*				*39*		*24*	*34*

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
5	139 4/8	14		8		4				27 4/8
13	149	39 4/8		8						9
41	*679 4/8*	*119*		*31*		*21*				*91 6/8*
55 4/8	1554	555		33		13				114 7/8
55 4/8	*1554*	*555*		*33*		*13*				*114 7/8*
3	43 4/8	16 4/8		10						1 4/8
10	145 4/8	55 4/8		33						4 4/8
3	43 4/8	16 4/8		7						1 4/8
1	15	5		3						1
1 4/8	21	9		4						
0 4/8	7	3								
1	14	6		2						
0 4/8	7	3		1						
				3						
				3						
				3						
1 4/8	22 4/8	7 4/8		2						1 4/8
				5						0 4/8
0 4/8	7 4/8	2 4/8	2	2						0 2/8
0 2/8	3 6/8	1 2/8								0 2/8
5	75	25		16						5
27 6/8	*405 2/8*	*150 6/8*	*2*	*94*						*15 6/8*
178 6/8	2146 1/8	918		64		22				325 5/8
	20	30								
178 6/8	*2166 1/8*	*948*		*64*		*22*				*325 5/8*
59 6/8	1770 5/8	475		4		8				
11 6/8	378	103		2		1				
24	519 4/8	98 4/8		5		11				
	40	50								
95 4/8	2708 1/8	726 4/8		11		20				

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
62. *Téglás*	1. A királyi kincstár tokaji uradalma	sz.	59					32		27	
	Összesen:		*59*					*32*		*27*	
64. *Balmaz-újvárros*	1. Andrássy István	sz.	82	24				58			
	2. Andrássy Zsigmond	sz.	43	18				25			
	Összesen:		*125*	*42*				*83*			
X.	X. *Szamos menti falvak*										
121. *Szamoskér* (Kér)	1. Kállay Ferencné	ö.	4							4	
	2. Kállay János	ö.	8					2		6	
	3. Kállay György	ö.	2							2	
	4. Kállay Ferenc	ö.	1							1	
	5. Kállay László	ö.	1							1	
	Összesen:		*16*					*2*		*14*	
122. *Kérsemjén*	1. Kállay Ferencné	ö.	1							1	
	2. Kállay János	ö.	3					1		2	
	3. Kállay György	ö.	2							2	
	4. Kállay Ferenc	ö.	1							1	
	Összesen:		*7*					*1*		*6*	
131. *Ópályi*	1. gr. Barkóczy János	sz.	5					2		3	
	2. gr. Haller József	ö.	2					1		1	
		sz.	9					4		5	
	3. Perényi Károly	sz.	7					2		5	
	4. b. Dessewffy Sámuel	sz.	1							1	
	5. b. Eötvös Miklós	ö.	1					1			
		sz.	2							2	
	6. Szuhányi Antal	sz.	6					3		3	
	7. Irinyi László	sz.	3							3	
	8. Teleky Pál	sz	2							2	
	9. Sulyok Imre	sz.	1							1	
	10. Sulyok József	sz.	1							1	
	11. Kulin József	sz.	1							1	
	Összesen:		*41*					*13*		*28*	
132. *Panyola*	1. Kállay Ferencné	ö.	2					1		1	
	2. Kállay János	ö.	25					10		15	
	3. Kállay György	ö.	1							1	
	4. Kállay Ferenc	ö.	5							5	
	5. Kállay László	ö.	2							2	
	Összesen:		*35*					*11*		*24*	

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$45^4/_8$	637	273		40		1				
$45^4/_8$	*637*	*273*		*40*		*1*				
$51^4/_8$	$1511^4/_8$	636		41		17				$27^4/_8$
$30^4/_8$	$1319^4/_8$	366		41		2				$15^2/_8$
82	*2831*	*1002*		*82*		*19*				*$42^6/_8$*
$5^4/_8$	28	8								
9	70	20			2					
2	14	4								
$1^4/_8$	7	2			1					
$1^4/_8$	7	2			1					
$19^4/_8$	*126*	*36*			*4*					
$1^4/_8$	7	2								
4	28	8								
3	14	4								
$1^4/_8$	7	2								
10	*56*	*16*								
5	57	13				3				8
2	22	8								1
9	94	36		6						3
6	69	21		5						6
1	7	3		1						
1	15	5								1
2	15	5								1
6	68	22		1						5
3	25	5		1						4
2	15	5				1				1
1	7	3								
$0^4/_8$	7	3								
1	10	0								3
$39^4/_8$	*411*	*129*		*14*		*4*				*33*
2	21	6	3							
24	$245^4/_8$	70			2					$0^4/_8$
1	7	2	3							
5	35	10			2					
2	14	4			2					
34	*$322^4/_8$*	*92*	*6*		*6*					*$0^4/_8$*

I. (folyt.)

Község	Földesúr	Jobbágy jogállása	Jobbágy száma	Telek nagysága 8/8	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8
139. *Szamosszeg*	1. gr. Károlyi Antal	ö.	9	4				5			
		sz.	1					1			
	2. b. Horváth Imréné	ö.	8					6		2	
	3. Csontos Györgyné	ö.	11					9		2	
		sz.	2					1		1	
	4. Petók József	ö.	6					6			
		sz.	1					1			
	5. Vay Mihály	sz.	3							3	
	6. Melczer Pál	ö.	6					3		3	
	7. Sződényi János	ö.	3							3	
	8. Péchy Imre	ö.	1							1	
	9. Korda László	ö.	1							1	
	10. Lónyay László	ö.	1							1	
	Összesen:		*53*	*4*				*32*		*17*	
	Összesítő										
I.	Tiszaoldal		268	0	0	0	2	133	47	67	19
II.	Erdőhát		79	0	0	0	0	0	10	37	32
III.	Nyírség		1786	155	6	106	32	938	77	434	38
IV.	Érmellék		37	0	0	0	0	28	0	6	3
V.	Rétköz		525	48	1	1	6	294	14	114	47
VI.	Szabolcsi Mezőség		1054	55	12	25	20	712	18	210	2
VII.	Sziget		61	6	0	0	1	40	0	4	10
VIII.	Taktaköz		152	0	0	0	0	87	4	60	1
IX.	Hortobágy melléke		676	159	0	0	0	289	0	191	37
X.	Szamos menti falvak		152	4	0	0	0	59	0	89	0
	Mindösszesen:		*4790*	*427*	*19*	*132*	*61*	*2580*	*170*	*1212*	*189*

Belső telek, pozsonyi mérő	Szántó, hold	Rét, kaszáló	Zsellérek				Zsellérek járandósága			Telek kiegészítése, hold
			házas		házatlan		belső telek, pozsonyi mérő	szántó, hold	rét, kaszáló	
			ö.	sz.	ö.	sz.				
$7^{4}/_{8}$	$185^{2}/_{8}$	52	2							3
0	14	4								
$5^{4}/_{8}$	99	28			3					1
$8^{4}/_{8}$	$141^{4}/_{8}$	40								$1^{4}/_{8}$
$2^{4}/_{8}$	21	6								$0^{6}/_{8}$
$5^{4}/_{8}$	$84^{4}/_{8}$	24								
$0^{4}/_{8}$	$14^{2}/_{8}$	4								
3	21	6								
$3^{4}/_{8}$	$63^{4}/_{8}$	18			3					$0^{4}/_{8}$
2	21	6								
$0^{4}/_{8}$	7	2								
$1^{4}/_{8}$	7	2								
$0^{4}/_{8}$	7	2								
41	*686*	*194*	*2*		*6*					*$6^{6}/_{8}$*
$288^{3}/_{8}$	$3185^{5}/_{8}$	$859^{3}/_{8}$	119	38	21	12	$1^{4}/_{8}$	$1^{6}/_{8}$	6	$244^{4}/_{8}$
84	498	175	9	10	1	0	0	0	0	0
$2115^{4}/_{8}$	$25\,592^{1}/_{8}$	$9686^{7}/_{8}$	105	564	29	113	0	4	1	$1333^{3}/_{8}$
$31^{6}/_{8}$	518	127	0	42	0	5	0	0	0	$74^{4}/_{8}$
$569^{6}/_{8}$	$6916^{5}/_{8}$	$2338^{4}/_{8}$	106	77	32	23	13	1	2	264
$1024^{4}/_{8}$	14 510	$6423^{6}/_{8}$	15	384	1	82	0	$7^{4}/_{8}$	2	7
$73^{4}/_{8}$	764	$473^{1}/_{8}$	10	1	0	0	0	0	0	0
$120^{2}/_{8}$	1704	$637^{2}/_{8}$	20	61	1	11	0	0	0	0
526	10 981	$3774^{2}/_{8}$	2	355	0	96	0	0	0	$590^{6}/_{8}$
144	$1601^{4}/_{8}$	677	8	14	16	4	0	0	0	$40^{2}/_{8}$
$4977^{5}/_{8}$	*$66\,270^{7}/_{8}$*	*$24\,962^{1}/_{8}$*	*394*	*1546*	*101*	*346*	*$14^{4}/_{8}$*	*$14^{2}/_{8}$*	*11*	*$2554^{3}/_{8}$*

II. Jobbágytartó földesurak úrbéres szolgálónépei Szabolcs megyében az úrbérrendezés után (1773)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
1. *Affra László*	Komoró	1		7	3		1	
2. *Andrássy István*	Balmazújváros		82	1511 4/8	636	27 4/8	41	17
	Tiszadob	2		28	10		4	
	Összesen:	*2*	*82*	*1539 4/8*	*646*	*27 4/8*	*45*	*17*
3. *Andrássy István és Károly*	Tiszadob		50	700	250		34	7
4. *Andrássy Károly*	Tiszadob	8		112	40		2	
5. *Andrássy Zsigmond*	Balmazújváros		43	1319 4/8	366	15 2/8	41	2
6. *Apagyi Ferenc*	Beszterec		2	12	8 4/8		2	
7. *Apagyi Ferencné*	Apagy	1	1	12	2 4/8	1 1/8	1	
8. *Apagyi István*	Apagy						1	
9. *Apagyi László*	Apagy	2	1	35 6/8	14 4/8	0 4/8	2	3
10. *Apagyi Sámuel*	Nagy-Mada		1	7	3			
11. *Aranyos György*	Nagyhalász	1		14	5 2/8			
12. *gr. Aspermonth* (Aspermonth)	Újfehértó		5	72	23	2	12	1
13. *Bajusz Gáborné örökösei*	Zalkod		2	2	6 2/8			
14. *Balla István*	Gyulaháza	3	2	70	30		6	
15. *Balázs Mihály*	Buj						4	
16. *Balogh Fné örökösei*	Jéke		1	7 4/8	2			1
17. *Balogh Miklós*	Petneháza	1		7	3			1
18. *Balogh-örökösök*	Nádudvar	7 család 5 féltelkes és 16 zsellér fölött rendelkezik.						
19. *Balogh Sándor*	Szabolcsbáka	1	1	21	9			
20. *Balogh Sándorné*	Kopócsapáti						3	
21. *Balogh Zsigmond*	Tiszabercel		1	10 4/8	3 6/8			
	Gáva						2	1
	Összesen:		*1*	*10 4/8*	*3 6/8*		*2*	*1*
22. *Bán Ferencné*	Balkány	1		7	2 4/8			
	Sényő							1
	Összesen:	*1*		*7*	*2 4/8*			*1*
23. *Bán László*	Balkány	1		14 2/8	5	0 2/8	1	
	Kisléta		1	12 1/8	3	1 5/8		
	Összesen:	*1*	*1*	*26 3/8*	*8*	*1 7/8*	*1*	
24. *b. Bánffy Mihály*	Tiszaeszlár	2	19	294	105		17	1
	Nagyhalász		1	14	5 4/8			
	Összesen:	*2*	*20*	*308*	*110 4/8*		*17*	*1*

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
25. *Bárány Gáspár*	Nádudvar		1	15	5	1	3	
26. *Bárczy Lászlóné*	Mándok	8	2	199 4/8	0		16	3
	Tiszaszentmárton		1	7 4/8	2 4/8			
	Tornyospálca	23		322	138		20	3
	Összesen:	*31*	*3*	*529*	*140 4/8*		*36*	*6*
27. *Bárczay Julianna*	Mándok	11		218 2/8	0		20	1
28. *Barkóczy István*	Dombrád		1	6	3			
29. *gr. Barkóczy János*	Bácsaranyos	2		16	3	2		
	Balkány		3	53 3/8	18 6/8	0 7/8		
	Nyírmihályldi						1	
	Nyírbogdány	1	1	35 4/8	4	7 4/8	2	3
	Demecser	3		42	15 2/8			
	Jákó	3	1	53	17	1	1	
	Kisléta		9	109	21	18		2
	Ópályi		5	57	13	8		3
	Összesen:	*9*	*19*	*365 7/8*	*92*	*37 3/8*	*4*	*8*
30. *b. Barkóczy Károly*	Bácsaranyos		1	7 2/8	2			
	Nagyvarsány	1		10 4/8	3			
	Pócspetri		10	95	35	4		
	Összesen:	*1*	*11*	*112 6/8*	*40*	*4*		
31. *Barla István*	Veresmart		1	3 4/8	1 4/8		1	1
	Újfehértó							
	Összesen:		*1*	*3 4/8*	*1 4/8*		*1*	*1*
32. *Barta Péterné*	Petneháza		1	7	3			
33. *Bay György*	Nyírpazony	1	1	14	5 6/8			
34. *Bay István*	Nagy-Mada	1		14	6			
35. *Bay László*	Gemzse	1		3 3/8	1 4/8			
36. *Baziliták*	Máriapócs		35	668	32	178	1	2
37. *Báthory Gábor*	Petneháza		1	11	4	0 4/8		
38. *Bekény Sándor*	Nagyfalu		4	56	20			1
39. *Bercsényi József*	Kisvarsány	2		14	4			1
40. *Bersenyi József*	Nagy-Mada						2	
41. *Bessenyei László*	Gáva	2		35	12 4/8			
42. *Bessenyei Zsigmond*	Tiszabercel	2		14	5		6	1
43. *Bégányi Ferencné*	Berkesz	7		98	39 4/8		3	
	Nyírbogdány		1	8 6/8	1		1	
	Összesen:	*7*	*1*	*106 6/8*	*40 4/8*		*4*	

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
44. *Bégányi György*	Berkesz	2		28	10			
	Gégény		1	15 4/8	5			
	Nagy-Mada	1		14	6			
	Összesen:	*3*	*1*	*57 4/8*	*21*			
45. *Bégányi Lászlóné*	Eperjeske	18		202 4/8	67 4/8	0 6/8	3	2
46. *Béra Mihály*	Besenyőd						1	
47. *Bértzy-örökösök*	Zalkod		8	12	20 3/8			
48. *Bodó Ferenc*	Kemecse	1		14	5			
49. *Boka Mihály*	Szabolcs		1	3 4/8	1 4/8		1	
50. *Borkó László*	Berencs		1	3 3/8	2			
51. *Bossányiné*	Kék	2		30	9 6/8			
52. *Bónis András*	Nagyfalu	2		24 4/8	8 4/8		2	
53. *Bónis György örökösei*	Nyírtét	2		28	12			
54. *Bónis István*	Nyírtét	2	4	84	36			2
	Besenyőd	1		13 4/8	3	1 4/8		
	Összesen:	*3*	*4*	*97 4/8*	*39*	*1 4/8*		*2*
55. *ifj. Bónis István*	Nagyfalu		1	14	5		2	
56. *Bónis László*	Nyírtét	4	2	84	36			
	Beszterec	1		6	4			
	Nagyfalu	1		21	7 4/8		2	
	Összesen:	*6*	*2*	*111*	*47 4/8*		*2*	
57. *ifj. Bónis László*	Nagyfalu		1	17 4/8	6 2/8		1	2
58. *Bónis Mihály*	Nyírtét	2	3	70	30			1
	Nyíribrony						1	
	Összesen:	*2*	*3*	*70*	*30*		*1*	*1*
59. *Bökény Sándor*	Nyírtét		1	14	6			
60. *Böszörményi Sámuel*	Gyüre		1	3 4/8	1		2	
61. *b. Brémer*	Eszeny		1	7	2 4/8			
62. *Buczurka János*	Újfehértó						1	
63. *gr. Buthler Gábor*	Nádudvar		3	43 4/8	16 4/8	1 4/8	10	
64. *gr. Buthler László*	Dombrád		1	2 3/8	2			
65. *Csákányi József*	Oros		2	28	12		1	
	Levelek		3	48	12	6	1	
	Összesen:		*5*	*76*	*24*	*6*	*2*	
66. *Cseke-örökösök*	Nádudvar	7 család 5 jobbágyot és 16 zsellért bír.						

II. *(folyt.)*

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
67. *Csernyiczky Pál*	Gelse							1
68. *Csoma József*	Paszab						1	
69. *Csontos Györgyné*	Szamosszeg	11	2	162 4/8	46	1 4/8		
70. *Csucs András*	Balkány		1	7	2 4/8			
71. *Csuha Ferenc*	Gyulaháza						1	
72. *Csuha László*	Gyulaháza	1		10 5/8	4 4/8	0 1/8		
	Nagyhalász		3	21	7 6/8		1	
	Összesen:	*1*	*3*	*31 5/8*	*12 2/8*	0 1/8	*1*	
73. *Czikó Mihály*	Újfehértó		5	73 4/8	21 4/8	3 4/8	20	2
74. *Dálnoky Gábor*	Gyulaháza						2	
75. *Debrecen város*	Hajdúszovát		70	1770 5/8	475		4	8
76. *Dessewffy András*	Csobaj		5	56	19		8	
77. *b. Dessewffy Sámuel*	Gemzse	1		3 1/8	1 4/8			
	Nagyhalász		3	42	16			1
	Nyíregyháza	11		196	84		3	1
	Szentmihály		198	3101	1329		50	10
	Bakta		6	52	21		3	
	Jákó						1	
	Kisléta		1	8	2	1		
	Lőrántháza	3		33 4/8	15			
	Ófehértó	27		273	117	1	23	
	Ópályi		1	7	3		1	
	Összesen:	*42*	*209*	*3715 5/8*	*1588 4/8*	*2*	*81*	*12*
78. *b. Dessewffy S.—gr. Károlyi A.*	Nyíregyháza		479	8981	3849		74	17
79. *b. Dessewffy Sámuelné*	Gelse		4	41	0	11		1
80. *Dessewffy Tamásné*	Hugyaj		55	1059 1/8	55	289 1/8	3	4
81. *Dési János*	Tiszadada		3	42	15		2	3
82. *Dési József*	Gégény	1		4	6 2/8			
	Petneháza						1	
	Összesen:	*1*		*4*	*6 2/8*		*1*	
83. *Dibáczy József*	Nyírmihálydi						2	
84. *Dobozy K., Pethőné*	Gáva						1	
85. *Dobozy Mihály*	Petneháza	2		14	6		3	
86. *Dolinay Gábor*	Gyulaháza		1	14 4/8	5	0 4/8	1	
87. *gr. Dőry Ferenc*	Gemzse		2	22 4/8	9	0 1/8		
	Karász	6	24	420	180		22	2
	Összesen:	*6*	*26*	*442 4/8*	*189*	0 1/8	*22*	*2*

II. (folyt.)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
88. *gr. Dőry Gábor*	Veresmart						1	
89. *b. Dőry László*	Szabolcsbáka	16	2	259	111			
	Tiszabezdéd	3		28 4/8	10	2 3/8		3
	Tuzsér						1	
	Összesen:	*19*	*2*	*287 4/8*	*121*	*2 3/8*	*1*	*3*
90. *Drusán Lóránt*	Újfehértó		1	3 4/8	1 2/8		1	
91. *Egri püspökség*	Eszeny		3	10 4/8	3 6/8			
	Egyek		113	1554	555	114 7/8	33	13
	Polgár		214	3276	1770		64	14
	Összesen:		*330*	*4840 4/8*	*2328 6/8*	*114 7/8*	*97*	*27*
92. *Elek Balthazárné*	Besenyőd	1		10	1	2		
93. *Elek György*	Kisvarsány							1
	Nagyhalász		2	14	5 4/8			
	Kemecse	1		14	4 6/8		1	
	Pazony	2	2	49	20 4/8			1
	Összesen:	*3*	*4*	*77*	*30 6/8*		*1*	*2*
94. *Elek László*	Pazony	3		28	11			
95. *Elek Salamonné*	Dombrád	1		3 7/8	1	0 3/8		
	Viss		11	140 4/8	113 2/8			
	Összesen:	*1*	*11*	*144 3/8*	*114 2/8*	*0 3/8*		
96. *Elek Sándor*	Nagyhalász	1		14	5 4/8			
	Kemecse	1	1	28	9 6/8			
	Pazony	6	8	161	66 2/8			1
	Összesen:	*8*	*7*	*203*	*81 4/8*			1
97. *Eördögh Imre*	Bácsaranyos	2		14 4/8	4	0 4/8		
	Kopócsapáti						3	
	Összesen:	*2*		*14 4/8*	*4*	*0 4/8*	*3*	
98. *b. Eötvös Miklós*	Nagyvarsány						2	
	Nyírmihálydi	2	1	31 4/8	13 4/8		7	
	Ópályi	1	2	30	10	2		
	Összesen:	*3*	*3*	*61 4/8*	*23 4/8*	*2*	*9*	
99. *Eötvös Sándorné*	Kisvarsány	3		21	6		6	1
	Nagyvarsány		1	7	2			
	Összesen:	*3*	*1*	*28*	*8*		*6*	*1*
100. *Erdődy Gábor*	Kemecse	2		28	10		1	
	Ramocsaháza	1		13 4/8	6		2	
	Összesen:	*3*		*41 4/8*	*16*		*3*	
101. *Erdődy István*	Cserepeskenéz						1	
	Nádudvar						3	

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
	Bercel	2		21	$7^4/_8$			
	Gáva		$0^1/_8$					
	Összesen:	*2*	*$0^1/_8$*	*21*	*$7^4/_8$*		*4*	
102. *Erdőhegyi Andrásné*	Gyüre						2	
103. *Erdőhegyi Gáspárné*	Gyüre	1		7	2		1	
104. *Erdőhegyi Istvánné*	Gyüre		1	$3^4/_8$	1			
105. *Erdőhegyi Sándor*	Gyulaháza						1	
106. *Erőss Gáborné*	Petneháza	2		15	5	$1^4/_8$		
107. *Erőss György*	Nyírtass	4		42	18			
	Piricse		4	42	21			
	Összesen:	*4*	*4*	*84*	*39*			
108. *Erőss Istvánné*	Pilis		7	56	21		2	
109. *Farkas Ferenc*	Bogdány	1	1	$18^4/_8$	2	$4^4/_8$	1	
110. *Farkas Pál*	Eszeny	1		7	$2^4/_8$			
111. *Fazekas István*	Besenyőd						1	
112. *Fejér András*	Karász		1	$17^4/_8$	$7^4/_8$			1
	Kemecse	3		42	$14^6/_8$			1
	Ibrony		1	3	2			1
	Összesen:	*3*	*2*	*$62^2/_8$*	*$24^2/_8$*			*3*
113. *Fejér János*	Bogdány						1	
	Kék Kemecse	1		21	$7^6/_8$		1	
	Összesen:	*1*		*21*	*$7^6/_8$*		*2*	
114. *Fejér uraság* (duorum)	Tura		1	7	3			
115. *Fekete István*	Encsencs	1	16	272	102			
116. *Fekete Mihályné*	Encsencs	2	13	240	90			
117. *Félegyházi György*	Mihályfalva		1	3	2			3
118. *Ferenczy Mihály*	Bogdány							
119. *Fodor József*	Laskod	1		$6^4/_8$	3			1
120. *Fuló László*	Petneháza							
121. *Garay György*	Ibrony		1	$3^4/_8$	$1^4/_8$			
122. *Gencsy Zsigmond*	Balkány	1	1	$28^2/_8$	10	$0^2/_8$	4	
	Kisléta	1	3	20	5	$2^4/_8$		
	Mihályfalva		3	21	9		5	
	Összesen:	*2*	*7*	*$69^2/_8$*	*24*	*$2^6/_8$*	*9*	*4*

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
123. *b. Ghilányi László*	Bezdéd	6		$61^{5}/_{8}$	20	$3^{2}/_{8}$		5
	Eszeny	1	1	7	$2^{4}/_{8}$			
	Veresmart	1		$7^{2}/_{8}$	3			1
	Összesen:	*8*	*1*	*$75^{7}/_{8}$*	*$25^{4}/_{8}$*	*$3^{2}/_{8}$*		*6*
124. *Gondoly István*	Bercel	1		$10^{4}/_{8}$	$3^{6}/_{8}$			1
125. *Görgei uradalom*	Eszeny						1	
126. *Görög Dániel*	Újfehértó						2	
127. *Gulácsy Ambrusné*	Kisléta	1		8	2	1		
128. *Győri-örökösök*	Nádudvar	7 család bír 5 féltelkes jobbágyot, 16 házas zsellért.						
129. *gr. Gyulay Ferencné*	Bácsaranyos	10	2	$194^{6}/_{8}$	35	$26^{6}/_{8}$	4	
	Kopócsapáti	1		$11^{4}/_{8}$	6	0		
	Nagyvarsány	13		$182^{4}/_{8}$	52	$0^{4}/_{8}$		
	Gemzse		1		$7^{2}/_{8}$	3		
	Összesen:	*24*	*3*	*$388^{6}/_{8}$*	*$100^{2}/_{8}$*	*$30^{2}/_{8}$*	*4*	
130. *Gyulay László*	Bercel	3		$17^{4}/_{8}$	$6^{2}/_{8}$		7	
131. *Gyulay Sámuel*	Tiszadada		8	$115^{4}/_{8}$	$41^{2}/_{8}$		3	3
132. *Hajósy-örökösök*	Nádudvar						3	
133. *gr. Haller József*	Gyulaháza						1	
	Bakta	5	11	149	60		3	5
	Jákó		1	14	6			
	Kisléta		9	98	12	21	1	
	Lóránthaza	13	9	$255^{4}/_{8}$	114		2	
	Ópályi	2	9	116	44	4	6	
	Összesen:	*20*	*39*	*$632^{4}/_{8}$*	*236*	*25*	*13*	*5*
134. *gr. Haller Sándorné*	Érkenéz		20	336	64	56	20	5
	Nagy-Mada						1	
	Összesen:		*20*	*336*	*64*	*56*	*21*	*5*
135. *Hamary Istvánné*	Nádudvar		1	$3^{6}/_{8}$	$1^{2}/_{8}$	$0^{2}/_{8}$		
136. *Hardicsa István*	Mihályfalva	1		7	3		1	
137. *Harsányi Péter*	Tiszarád	1		4	$1^{2}/_{8}$			
138. *rel. Helymeczyné*	Zalkod						1	
139. *Hetey Andrásné*	Tiszarád	1		4	$1^{2}/_{8}$			
140. *Hetey László*	Gelse							1
141. *Hetey Mihály*	Gelse							2
142. *Hétczey András*	Buj	1		$10^{4}/_{8}$	4			
143. *Hodos Márton*	Veresmart		1	$8^{2}/_{8}$	2	$0^{6}/_{8}$		

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
144. *Hodossy-örökösök*	Nádudvar	1		7⁴/₈	2⁴/₈	0⁴/₈	4	
145. *Horváth Ádám*	Csobaj		1	7	2⁴/₈			
146. *Horváth György*	Eszeny						1	
	Gemzse		1	7	3			
	Gyüre	2		7	2			
	Nagyvarsány		1	3⁴/₈	1			
	Összesen:	*2*	*2*	*17⁴/₈*	*6*		*1*	
147. *b. Horváth Imréné*	Szamosszeg	8		99	28	1		3
148. *Horváth István*	Ibrony	1		10⁴/₈	4⁴/₈			
149. *Horváth János*	Kemecse		1	7	2⁶/₈			
150. *rel. Horváth József*							1	
151. *Horváth Józsefné*	Piricse	1	10	124	92		4	
	Bogát	1	13	166	84		2	5
	Összesen:	*2*	*23*	*290*	*176*		*6*	*5*
152. *b. Horváth Józsefné*	Ágtelek	7		28	10⁴/₈		3	
	Bácsaranyos	2	3	41²/₈	15	1⁶/₈		
	Kisvárda						2	
	Kisvarsány	1		7	2			
	Komoró	2		15	6			
	Kopócsapáti	1		8	1	1		
	Fényeslitke	3		49⁴/₈	7	7⁴/₈	1	2
	Pap	4		41⁴/₈	8	6⁴/₈	2	1
	Tass	1		14	6			
	Veresmart	1		7²/₈	3			
	Összesen:	*22*	*3*	*211⁴/₈*	*58⁴/₈*	*16⁶/₈*	*8*	*3*
153. *Hunyady János*	Kisvarsány	2		21	6²/₈			
154. *Hunyady Zsigmond*	Kisvarsány	2		14	4			
	Nagy-Mada						1	
	Összesen:	*2*		*14*	*4*		*1*	
155. *Ibrányi Károly*	Dombrád	1	1	5	4			
	Buj						1	
	Pazony		2	28	11			
	Jákó	1	1	21	9		2	
	Vaja	2		28	12		1	
	Összesen:	*4*	*4*	*82*	*36*		*4*	
156. *Ibrányi Károly és Miklós*	Ibrány	14	8	514³/₈	180	11³/₈	1	1
	Paszab	1		1⁴/₈	4		3	
	Vaja		2	30	10	2	3	4
	Összesen:	*15*	*10*	*545⁷/₈*	*194*	*13³/₈*	*7*	*5*

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
157. *Ibrányi Miklós*	Nagyhalász						1	
	Vaja	2		36	4	8	1	
	Összesen:	*2*		*36*	*4*	*8*	*2*	
158. *Ibrányi család*	Nádudvar		10	145 4/8	55 4/8	4 4/8	33	
159. *Iklódy Zsigmondné*	Petneháza						1	
160. *b. Inczédy*	Nádudvar		3	43 4/8	16 4/8	1 4/8	7	
161. *Irinyi Antal*	Pátroha	1		5 2/8	4			
	Pilis		9	72	27		1	
	Piricse		1	5 4/8	5			
	Összesen:	*1*	*10*	*82 6/8*	*36*		*1*	
162. *Irinyi György*	Nyírbéltek						1	
163. *Irinyi László*	Levelek		6	57	23	1	1	
	Ópályi		3	25	5	4	1	
	Összesen:		*9*	*82*	*28*	*5*	*2*	
164. *Isaák István*	Dombrád							1
165. *Jármy Ferenc*	Laskod	3		14 4/8	10		1	1
166. *Jármy Gáborné*	Veresmart	1		4 2/8	1	0 2/8		
	Kemecse	1		7	2 5/8			
	Tura	6	5	154	60 2/8		5	
	Ibrony		1	6	4			
	Összesen:	*8*	*6*	*171 2/8*	*67 7/8*	*0 2/8*	*5*	
167. *Jármy Imre*	Gégény	5	2	52	38 4/3			
	Ibrony						2	
	Laskod	1	1	16	9	0 5/8	2	
	Összesen:	*6*	*3*	*68*	*47 4/8*	*0 5/8*	*4*	
168. *Jármy Imre és László*	Demecser	1	1	28	10 4/8			
169. *Jármy László*	Pap		0 1/2	3 6/8	1	0 1/8		
	Ibrony	3	1	33	17		3	
	Kércs		1	7	3			
	Ramocsaháza	3		48 4/8	30		4	
	Összesen:	*6*	*2 1/2*	*92 2/8*	*51*	*0 1/8*	*7*	
170. *Jármy János*	Ibrony	1		3	2			
	Nagy-Mada		2	21	9			
	Összesen:	*1*	*2*	*24*	*11*			
171. *ifj. Jármy János*	Laskod	1		14	6		2	2
172. *öreg Jármy János*	Laskod	2		6	4			0
173. *Jármy Jánosné*	Pazony	1		14	5 4/8			

II. (folyt.)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
174. *Jármy Mihály*	Kércs	1	1	30	10	2	2	
175. *öreg Jármy Mihály*	Laskod	1		3	2			1
176. *Jármy-örökösök*	Nagyhalász						1	
177. *Jármy Sándor*	Laskod		2	26	12		6	3
178. *Jászay László*	Berkesz	3		42	$17^{6}/_{8}$			
179. *Jászói convent*	Eszeny		1	$3^{4}/_{8}$	$1^{2}/_{8}$			
	Bercel	8		112	40		4	
	Gáva	6		84	30		2	2
	Paszab		1	2	$3^{1}/_{8}$		2	
	Összesen:	*14*	*2*	*$201^{4}/_{8}$*	*$74^{3}/_{8}$*		*8*	*2*
180. *Jékey István*	Jéke							1
	Veresmart	2		$8^{4}/_{8}$	2	1		
	Összesen:	*2*		*$8^{4}/_{8}$*	*2*	*1*		*1*
181. *Jósa István*	Ágtelek	1		4	$1^{4}/_{8}$			
	Ajak	2		$22^{6}/_{8}$	6	$1^{4}/_{8}$		
	Fényeslitke	2		$35^{2}/_{8}$	3	$7^{2}/_{8}$	1	1
	Pátroha	1		$8^{6}/_{8}$	0	$1^{6}/_{8}$		
	Bezdéd	1		$7^{6}/_{8}$	2	$0^{7}/_{8}$		
	Eszeny		3	$10^{4}/_{8}$	$3^{6}/_{8}$			
	Kisvárda						1	
	Veresmart		1	$4^{4}/_{8}$	$0^{4}/_{8}$	$0^{6}/_{8}$		
	Pilis		12	96	36		4	3
	Piricse	1	1	$32^{4}/_{8}$	20		1	
	Összesen:	*8*	*17*	*222*	*$72^{6}/_{8}$*	*$12^{1}/_{8}$*	*7*	*4*
182. *Jósa István és Miklós*	Demecser	4		56	$20^{4}/_{8}$			
183. *Jósa Miklós*	Ágtelek	2		8	3			
	Ajak	1	1	$27^{3}/_{8}$	7	$2^{7}/_{8}$		1
	Bogdány							
	Dombrád	1		$2^{3}/_{8}$	2		2	
	Eperjeske							
	Eszeny		2	14	5			
	Kisvárda	1		$3^{4}/_{8}$	1			
	Fényeslitke	1		17	2	3		
	Újfehértó		1	$10^{4}/_{8}$	$3^{6}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$		1
	Berkesz	1		14	5			
	Gégény	3		15	$15^{6}/_{8}$			
	Mihályfalva		1	3	2		2	
	Pilis		10	80	30		2	1
	Piricse	2	4	56	49			
	Összesen:	*12*	*19*	*$250^{6}/_{8}$*	*$125^{4}/_{8}$*	*$7^{3}/_{8}$*	*7*	*2*

II. (folyt.)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
184. *Kállay Antal és István*	Oros		10	140	60		17	
	Nagykálló		6	114 4/8	4	30 4/8	11	1
	Összesen:		*16*	*254 4/8*	*64*	*30 4/8*	*28*	*1*
185. *Kállay Ferenc*	Napkor		12	168	72		5	
	Kiskálló		2	42	0	12	6	1
	Nagykálló		8	153 2/8	3	41 2/8	10	
	Kállósemjén		8	113 5/8	48	1 5/8	20	
	Kér	1		7	2			1
	Kérsemjén	1		7	2			
	Panyola	5		35	10			2
	Összesen:	*7*	*30*	*525 7/8*	*137*	*54 7/8*	*41*	*4*
186. *Kállay Ferencné*	Kállósemjén		*7*	99 2/8	42	0 6/8	7	
	Panyola	2		21	6		3	
	Nyírbéltek		16	170	145		3	4
	Kér	4		28	8			
	Kérsemjén	1		7	2			
	Összesen:	*7*	*23*	*325 2/8*	*203*	*0 6/8*	*13*	*4*
187. *Kállay György*	Napkor		12	168	72		6	
	Kiskálló		2	42	0	12	4	1
	Nagykálló		8	149 6/8	6	42	18	1
	Kállósemjén		9	128	54	2	15	
	Kér	2		14	4			
	Kérsemjén	2		14	4			
	Panyola	1		7	2		3	
	Összesen:	*5*	*31*	*522 6/8*	*142*	*56*	*46*	*2*
188. *Kállay János*	Biri		8	105	45		2	
	Nagykálló		6	114 4/8	5	30 4/8	16	1
	Nyírbéltek		25	327	198		1	3
	Kér	8		70	20			2
	Kérsemjén	3		28	8			
	Panyola	25		245 4/8	70	0 4/8		2
	Összesen:	*36*	*39*	*890*	*346*	*31*	*19*	*8*
189. *Kállay József*	Nagykálló		6	117 2/8	2	33	25	2
	Oros		11	154	66		8	3
	Összesen:		*17*	*271 2/8*	*68*	*33*	*33*	*5*
190. *Kállay László*	Napkor	2	6	112	48		5	
	Kiskálló		2	42	0	12	6	3
	Nagykálló		8	156 4/8	1	44 4/8	22	2
	Nyírbéltek		5	26	58			2
	Ibrony		1	4	1	0 4/8		
	Kállósemlyén		8	112 7/8	48	1 1/8	19	1
	Kér	1		7	2			1
	Panyola	2		14	4			2
	Összesen:	*5*	*30*	*474 3/8*	*162*	*57 1/8*	*52*	*11*

II. (folyt.)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
191. *Kállay Mihály*	Nagykálló		6	116⁶/₈	2	32⁶/₈	17	1
	Tiszaeszlár		21	294	105		37	6
	Tiszalök		12	168	72		13	3
	Tura		2	14	5²/₈			
	Összesen:		*41*	*592⁶/₈*	*184²/₈*	*32⁶/₈*	*67*	*10*
192. *Kálmánchelyi István*	Karász						3	3
193. *Kálmánchelyi János*	Újfehértó		1	10⁴/₈	3⁶/₈			1
194. *gr. Károlyi Antal*	Gemzse	6	1	105	42			
	Nyírbátor		123	1822	778⁴/₈	5⁴/₈	41	7
	Gyulaj	1	31	420	168		10	1
	Szamosszeg	9	1	199²/₈	56	3	2	
	Összesen:	*16*	*156*	*2546²/₈*	*1044²/₈*	*8⁴/₈*	*53*	*8*
195. *Kaszapb Pál*	Döge	5		71⁴/₈	24	5²/₈		
196. *Királyi kamara*	Püspökladány		140	2146¹/₈	918	325⁵/₈	64	22
	Téglás		59	637	273		40	1
	Balsa		73	966	345		20	7
	Bűd		85	819	351		9	2
	Kenézlő		30	480	199⁶/₈		6	
	Tiszalök		35	420	180		12	3
	Rakamaz		150	1645	587⁴/₈		8	5
	Taktakenéz		25	187⁴/₈	75		11	3
	Tiszaladány	2	29	336	120		17	3
	Timár		45	602	215		18	1
	Összesen:	*2*	*671*	*8238⁵/₈*	*3264²/₈*	*325²/₈*	*205*	*47*
197. *Keczer László*	Balkány		4	69²/₈	25	0³/₈	1	
198. *Kereky Ferenc*	Karász						1	
	Bercel		1	3⁴/₈	1²/₈			
	Buj		1	10⁴/₈	3⁴/₈		2	
	Paszab						1	
	Összesen:		*2*	*14*	*4⁶/₈*		*4*	
199. *Kiss-örökösök*	Nádudvar	7 család 5 jobbágyot és 16 zsellért bír.						
200. *gr. Klobusiczky István*	Bácsaranyos	2	1	27⁴/₈	10	0²/₈		
	Nagyvarsány		1	10⁴/₈	3	0	1	
	Mihályldi	1		14	6			
	Demecser		2	28	10			
	Kisléta		1	4	1	0⁴/₈		
	Pócspetri	14	20	335	105	27		1
	Összesen:	*17*	*25*	*419*	*135*	*27⁶/₈*	*1*	*1*
201. *Komáromy Barna*	Bercel	2		28	10		3	

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
202. *Komáromi Imréné*	Szovát		14	378	103		2	1
203. *Komjáthy Ferencné örökösei*	Zalkod	2		24	15		4	
204. *Komjáthy Jakab*	Tuzsér	1		15	5		4	
	Pazony	4		56	$23^4/_8$		2	
	Összesen:	*5*		*71*	*$28^4/_8$*		*6*	
205. *Komoróczy László*	Bogát		1	10	0	3		
	Őr	7		50	20	1		
	Összesen:	*7*	*1*	*60*	*20*	*4*		
206. *Korda Ferenc*	Balkány						1	
207. *Korda László*	Kemecse	1		14	$5^4/_8$			
	Pazony		2	21	$8^2/_8$			
	Szamosszeg	1		7	2			
	Összesen:	*2*	*2*	*42*	*$15^6/_8$*			
208. *Kornis Mihály*	Bogdány		2	$17^6/_8$	2	$3^6/_8$		
	Nagyhalász	5	1	84	$31^2/_8$		5	
	Összesen:	*5*	*3*	*$101^6/_8$*	*$33^2/_8$*	*$3^6/_8$*	*5*	
209. *Kotsár István*	Berkesz	3		42	$17^4/_8$			
210. *Kortsma Péter*	Gyüre		1	$3^4/_8$	1			
211. *Kölcsey György*	Karász						3	
212. *Kövy Péter*	Kék		1	6	$3^4/_8$			
213. *Krajnyik Sándor*	Buj	14	12	364	$127^6/_8$			
	Petneháza						5	
	Összesen:	*14*	*12*	*364*	*$127^6/_8$*		*5*	
214. *Kriston András*	Nagyhalász		1	7	$2^6/_8$			
215. *Krucsay Barna*	Óntelek	4		61	22	$3^4/_8$		
216. *Krucsay László*	Ágtelek	2		8	3			
	Dombrád	2		$5^5/_8$	8			
	Kisvarsány	1		$10^4/_8$	$3^1/_8$			1
	Pátroha	4		$58^6/_8$	6	$9^6/_8$	1	
	Tass	11		154	66		6	2
	Tuzsér	2		29	10		2	
	Összesen:	*22*		*$265^7/_8$*	*$96^1/_8$*	*$9^6/_8$*	*9*	*3*
217. *Krucsay Márton*	Ajak		3	$29^3/_8$	4	$4^3/_8$		
	Dombrád	3		$8^3/_8$	5	$1^1/_8$	3	
	Döge	1		14	5			
	Eszeny		1	7	$2^4/_8$		1	

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegé-szítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
	Kisvárda						1	
	Óntelek	3		$55^{7}/_{8}$	23	$1^{4}/_{8}$	3	
	Veresmart	2		17	4	2		
	Összesen:	*9*	*4*	*$131^{5}/_{8}$*	*$43^{4}/_{8}$*	*9*	*8*	
218. *Kulin József*	Ópályi		1	10	0	3		
219. *Kulin Miklós örökösei*	Dombrád							1
220. *Kutassy-örökösök*	Mihálydi		1	$3^{4}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$		2	
221. *Kvalikránó Mihály*	Kopócsapáti						1	
222. *Kvalikiné asszony*	Gyulaháza						2	
223. *Laskay Imre*	Tiszarád						1	
224. *Laskay László*	Tiszarád	2		$7^{7}/_{8}$	$2^{4}/_{8}$			
225. *Laskay-örökösök*	Paszab						2	
226. *Leleszi konvent*	Kanyár	5	5	$161^{4}/_{8}$	18	$26^{2}/_{8}$		
	Szalóka	24		180	60		3	
	Összesen:	*29*	*5*	*$341^{4}/_{8}$*	*78*	*$26^{2}/_{8}$*	*3*	
227. *Lővey Ádám*	Lövő	3		$26^{6}/_{8}$	4	$4^{2}/_{8}$	4	1
228. *öreg Leővey György*	Gyüre	1	3	$45^{4}/_{8}$	13		1	
	Kisvarsány						$0^{1}/_{2}$	
	Lövő		2	$16^{4}/_{8}$	4	$1^{4}/_{8}$	4	1
	Őrmező						2	
	Összesen:	*1*	*5*	*62*	*17*	*$1^{4}/_{8}$*	*$7^{1}/_{8}$*	*1*
229. *Leővey László*	Újfehértó						1	
230. *Lónyay Ferenc*	Eszeny		1	$3^{4}/_{8}$	$1^{2}/_{8}$			
	Nagyvarsány		1	$3^{4}/_{8}$	1		1	
	Szentmárton	7		105	35		2	1
	Zsurk	17		234	85		12	2
	Összesen:	*24*	*2*	*346*	*$122^{2}/_{8}$*		*15*	*3*
231. *Lónyay Gáborné*	Őrmező		3	$31^{4}/_{8}$	0	9	1	
	Szentmárton		1	$7^{4}/_{8}$	$2^{4}/_{8}$			
	Összesen:		*4*	*39*	*$2^{4}/_{8}$*	*9*	*1*	
232. *Lónyay László*	Nagyvarsány						1	
	Szamosszeg	1		7	2			
	Összesen:	*1*		*9*	*2*		*1*	
233. *Lónyay Zsigmondné*	Dombrád	1	1	$3^{6}/_{8}$	5		2	1
	Tass	3		42	18			1
	Tuzsér	3		45	15		3	
	Demecser	3		42	$15^{6}/_{8}$			

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
	Kék		1	6	$3^4/_8$			
	Ófehértó		1	6	0	$1^4/_8$		
	Összesen:	*10*	*3*	*$144^6/_8$*	*$57^2/_8$*	*$1^4/_8$*	*5*	*2*
234. *Madácsy György*	Besenyőd	1		10	1	2		
	Kisléta						1	
	Összesen:	*1*		*10*	*1*	*2*	*1*	
235. *Maklári Ferenc*	Újfehértó						1	
236. *Maretz Pál*	Gáva		$0^1/_8$					
	Sényő	3		30	$11^6/_8$			1
	Összesen:	*3*	*$0^1/_8$*	*30*	*$11^6/_8$*			*1*
237. *Megyery Gabriella*	Levelek		2	22	8	1		
238. *Megyery Gábor*	Kék		1	12	$7^4/_8$			
	Vasmegyer	1	2	45	15			
	Összesen:	*1*	*3*	*57*	*$22^4/_8$*			
239. *Megyery Imre*	Beszterec	1		6	4			
	Kemecse		1	14	$4^6/_8$			
	Vasmegyer	2		$30^3/_8$	10	$0^3/_8$		
	Összesen:	*3*	*1*	*$50^3/_8$*	*$18^6/_8$*	*$0^3/_8$*		
240. *Megyery László*	Vasmegyer	2		$22^4/_8$	$7^4/_8$			
241. *Megyery Mihály*	Vasmegyer		5	$83^4/_8$	$27^4/_8$	1		
242. *Megyery Tamás*	Vasmegyer		2	$30^4/_8$	10	$0^4/_8$		
243. *Melczer Pál*	Tass	1	4	56	24		1	
	Demecser		6	84	$30^4/_8$			
	Szamosszeg	6		$63^4/_8$	18	$0^4/_8$		3
	Összesen:	*7*	*10*	*$203^4/_8$*	*$72^4/_8$*	*$0^4/_8$*	*1*	*3*
244. *Meleczky Antal*	Mihályfi						2	
245. *Meskó Jakab és Almásy*	Ptrügy		15	203	$72^4/_8$		7	
246. *Mezey Pál*	Ibrony						1	
247. *Mikecz Mihály*	Kemecse	1		14	$5^2/_8$			
248. *Mikecz Sámuel*	Gáva						1	1
249. *Mikó Tamás*	Tura	1	1	28	$12^4/_8$			
250. *Miskolczy Sámuel*	Viss	8		$105^4/_8$	$81^4/_8$			
251. *Mocsári konvent*	Dombrád		1	$10^6/_8$	8		1	
	Tass		1	$10^4/_8$	$4^4/_8$			
	Veresmart		1	4	1	$0^2/_8$		
	Eszeny	1		$3^4/_8$	$1^2/_8$			
	Összesen:	*1*	*3*	*$28^6/_8$*	*$14^6/_8$*	*$0^2/_8$*	*1*	

II. (folyt.)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
252. *Molnár János*	Buj						1	
253. *Nagy András*	Csobaj	2		28	10		7	
	Tiszalök		1	14	6			
	Összesen:	*2*	*1*	*42*	*16*		*7*	
254. *Nagy Benjámin*	Kisléta		1	4	1	$0^4/_8$		
255. *Nagy József*	Nagyhalász						2	
	Laskod						1	
	Összesen:						*3*	
256. *Nagy Péter*	Gemzse	1		7	3			
	Kisvarsány						$0^1/_2$	
	Nagy-Mada						1	
	Összesen:	*1*		*7*	*3*		*$1^1/_2$*	
257. *Nagy Sándor*	Gyüre	2		14	4			
258. *Nagy Sándor örökösei*	Nagyhalász		2	14	$4^6/_8$			
259. *öreg Nazdraviczky János*	Döge	4		44	31			
260. *ifj. Nazdraviczky János*	Döge	1		$14^6/_8$	4	$0^6/_8$		
261. *Némethy Antal*	Mihálydi	1		7	9		1	
	Újfehértó		1	15	4		1	
	Összesen:	*1*	*1*	*22*	*13*		*2*	
262. *Nyárády György*	Pazony	1		14	$5^6/_8$			1
	Sényő	1		$18^6/_8$	$7^5/_8$		1	
	Ramocsaháza		2	33	16			
	Összesen:	*2*	*2*	*$65^6/_8$*	*$29^3/_8$*		*1*	*1*
263. *Nyiczky Ferenc*	Levelek	3		23	7	2		
264. *Nyiczky Ferencné*	Gelse	1	12	134	0	39	1	2
	Újfehértó						1	
	Sényő	2		30	$12^1/_8$			1
	Tura		1	7	$2^2/_8$		1	
	Ibrony		1	$13^1/_8$	7			
	Levelek	2	7	77	33			1
	Nagy-Mada	1	1	56	24			
	Összesen:	*6*	*22*	*$317^1/_8$*	*$78^3/_8$*	*39*	*4*	*4*
265. *Nyiczky József*	Beszterec	1		6	$4^2/_8$			
	Kemecse	6		84	$31^4/_8$		1	
	Paszab	2		2	$8^4/_8$		2	
	Összesen:	*9*		*92*	*$44^2/_8$*		*3*	
266. *Olasz Gáborné*	Kemecse						1	1

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
267. *Oláh Mihály*	Nagyhalász		1	14	5		1	
268. *Ormos Dániel*	Komoró	1		$3^{6}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$			
	Veresmart		1	3	2			
	Összesen:	*1*	*1*	*$6^{6}/_{8}$*	*$3^{4}/_{8}$*			
269. *Ormos Ferencné*	Komoró	4		30	12			2
270. *Ormos György*	Bercel	2		21	$7^{4}/_{8}$			2
	Buj						1	
	Gáva		$0^{1}/_{8}$	7	$2^{4}/_{8}$			
	Sényő	1		$18^{6}/_{8}$	$7^{7}/_{8}$			
	Összesen:	*3*	*$0^{1}/_{8}$*	*$46^{6}/_{8}$*	*$17^{7}/_{8}$*		*1*	*2*
271. *Ormos Imre*	Ágtelek	2		8	3		2	
	Ajak		2	37	2	9		
	Bezdéd	1		$13^{4}/_{8}$	6		1	
	Dombrád	1	2	$21^{6}/_{8}$	6	$2^{4}/_{8}$	1	
	Eszeny		10	105	$37^{4}/_{8}$		6	1
	Fényeslitke	2		$25^{6}/_{8}$	3	$4^{6}/_{8}$		
	Kék	1		15	$4^{4}/_{8}$			
	Tuzsér	2		$7^{4}/_{8}$	$2^{4}/_{8}$			
	Összesen:	*9*	*14*	*$233^{4}/_{8}$*	*$64^{4}/_{8}$*	*$16^{2}/_{8}$*	*10*	*1*
272. *Ormos Miklós*	Komoró	3		$22^{4}/_{8}$	9			
	Pátroha	4		$65^{4}/_{8}$	9	$9^{4}/_{8}$	2	1
	Kék	2	1	45	$14^{6}/_{8}$		1	
	Bogát		10	140	60		1	2
	Piricse	2	4	$60^{4}/_{8}$	55		1	
	Összesen:	*11*	*15*	*$333^{4}/_{8}$*	*$147^{6}/_{8}$*	*$9^{4}/_{8}$*	*5*	*3*
273. *öreg Ormos Miklós*	Kemecse	1		7	$2^{4}/_{8}$			
274. *Orosz István*	Gelse		3	$15^{3}/_{8}$	0	$4^{1}/_{8}$	3	
275. *Osváth Imre*	Balkány		1	$17^{7}/_{8}$	$6^{2}/_{8}$	$0^{3}/_{8}$		
	Kisléta		1	4	1	$0^{4}/_{8}$		
	Mihályfalva	1		7	3		1	
	Összesen:	*1*	*2*	*$28^{7}/_{8}$*	*$10^{2}/_{8}$*	*$0^{7}/_{8}$*	*1*	
276. *Oltsváry Pál*	Nagyhalász	1		14	$5^{4}/_{8}$		3	
277. *Palocsayné gr.-nő örökösei*	Gyulaháza	1		20	5	$2^{4}/_{8}$	1	
278. *Papp-örökösök*	Nádudvar						5	
279. *Papp Péter*	Balkány		1	7	$2^{2}/_{8}$			
	Ramocsaháza	1		9	6			
	Összesen:	*1*	*1*	*16*	*$8^{2}/_{8}$*			
280. *Patay Ferenc*	Tardos	2	15	119	$42^{4}/_{8}$		9	1

II. (folyt.)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
281. *Patay József*	Ptrügy	2	21	311 4/8	111 2/8		2	1
282. *Patay Sámuel*	Kisvarsány	12		126	36 7/8		1	
	Báj	15	3	245	70		12	3
	Bercel	1		10 4/8	3 6/8		1	1
	Bogdány	3		48	2	13	3	
	Csobaj	1	14	203	72 4/8	0	8	1
	Tiszadada	1	21	297 4/8	106 2/8		10	3
	Tiszalök	2	23	350	150		15	1
	Tiszarád	1	3	39 6/8	12 4/8			
	Tura		1	14	5 4/8			
	Nagy-Mada	9	4	154	66		7	1
	Összesen:	*45*	*69*	*1487 6/8*	*525 3/8*	*13*	*57*	*10*
283. *Pláthy Imréné*	Csege		17	149	39 4/8	9	8	
284. *Péczely Ferenc*	Bezdéd	2	1	11 7/8	2	1 3/8	1	
285. *Péchy Imre*	Kisvarsány	1		7	2			
	Szamosszeg	1		7	2			
	Összesen:	*2*		*14*	*4*			
286. *Perényi Károly*	Ópályi		7	69	21	6	5	
287. *Pethő Ignác*	Jéke						2	
288. *Pethry Sándor*	Gemzse	2		37 6/8	15			
	Lövőpetri		5	42	0	12		
	Összesen:	*2*	*5*	*79 6/8*	*15*	*12*		
289. *Petneházy-örökösök*	Karász						1	
290. *Petók József*	Szamosszeg	6	1	98 6/8	28	0 6/8		1
291. *Petrovai Antalné*	Bezdéd	4		65 2/8	13	9 7/8		
292. *Petrovayné örökösei*	Eszeny		4	28	10			
293. *Pribéky Ádámné, Ibrányi Krisztina*	Balkány		3	52 7/8	18 6/8	0 3/8		
	Paszab	2		3	8		2	
	Összesen:	*2*	*3*	*55 7/8*	*26 6/8*	*0 3/8*	*2*	
294. *Poczik András örökösei*	Kapócsapáti						1	
	Lövőpetri	1		5 2/8	0	1 4/8		
	Összesen:	*1*		*5 2/8*		*1 4/8*	*1*	
295. *Pogány Barbara*	Ajak		1	4 5/8	1 1/8			
296. *Pogány Klára*	Berencs		1	6 6/8	4			
297. *Pogány László*	Kisvarsány	2		28	8			
	Nagy-Mada	3	1	56	24			
	Összesen:	*5*	*1*	*84*	*32*			

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
298. *Potóczky Imre*	Bercel	3	1	35	$12^{4}/_{8}$		2	1
299. *Potoczky László*	Újfehértó						1	
300. *Puskás Mihályné*	Apagy	1		4	1	$0^{4}/_{8}$		1
301. *Ragályi István*	Nádudvar		1	7	3			
302. *Ramocsaházy Istvánné*	Döge	1		7	$2^{4}/_{8}$			
	Fényeslitke	4		$67^{2}/_{8}$	8	$11^{4}/_{8}$		1
	Pap	5		$88^{2}/_{8}$	10	$18^{2}/_{8}$		
	Összesen:	*10*		*$162^{4}/_{8}$*	*$20^{4}/_{8}$*	*$29^{6}/_{8}$*		*1*
303. *Rácz Demeter*	Nyíradony		73	584	219	219	8	3
304. *Rácz Miklós*	Ibrony						1	
305. *Rásó-örökösök*	Nádudvar	7 család 5 jobbágyot, 16 zsellért bír.						
306. *Sághy Mihály*	Ágtelek	4		16	6			
	Berencs		1	$7^{6}/_{8}$	3			
	Bezdéd	2		$11^{3}/_{8}$	3	$0^{7}/_{8}$		
	Eszeny		1	7	$2^{4}/_{8}$			
	Mihályldi						2	
	Demecser	3	1	49	17			
	Kemecse		1	7	$2^{4}/_{8}$			
	Összesen:	*9*	*4*	*$98^{1}/_{8}$*	*34*	*$0^{7}/_{8}$*	*2*	
307. *Sághy Mihályné*	Pilis	2	7	72	$33^{4}/_{8}$			
308. *Simon József*	Mihályfalva		2	$10^{4}/_{8}$	$4^{4}/_{8}$		3	
309. *Sipos Ferenc*	Balkány						1	
310. *Sipos György*	Balkány						1	
	Mihályldi	1		7	3		1	
	Összesen:	*1*		*7*	*3*		*2*	
311. *Siskovics Antal örökösei*	Nádudvar		4	$22^{4}/_{8}$	$7^{4}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$	2	
312. *Somlyódy Ferencné*	Bezdéd	1		$3^{5}/_{8}$	1	$0^{1}/_{8}$		
313. *Somlyódy György*	Bezdéd						1	
314. *Somlyódy István*	Gyüre	1		$3^{4}/_{8}$	1			
315. *Somossy László*	Balkány		1	$17^{5}/_{8}$	$6^{2}/_{8}$	$0^{1}/_{8}$		
316. *Sulyok Imre*	Ópályi		1	7	3			
317. *Sulyok József*	Ópályi		1	7	3			
318. *Sulyok Lászlóné*	Bácsaranyos						1	
319. *Szabó Pál*	Nagy-Mada	1		7	3			1
320. *Szabó-örökösök*	Nádudvar	7 család 5 jobbágyot és 16 zsellért bír.						

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
321. *Szalay Pál*	Bogdány		1	$18^{6}/_{8}$	1	$4^{6}/_{8}$		
	Paszab	1		$1^{4}/_{8}$	4		1	
	Összesen:	*1*	*1*	*$20^{2}/_{8}$*	*5*	*$4^{6}/_{8}$*	*1*	
322. *Szathmáry Pál*	Nádudvar		1	7	3		1	
323. *K. Szathmáry György*	Nádudvar		3	21	9		4	
324. *Szegedy István*	Balkány	1		$3^{4}/_{8}$	$1^{2}/_{8}$		1	
	Sényő		1	$7^{4}/_{8}$	$2^{6}/_{8}$			
	Ibrony		1	$3^{4}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$			
	Összesen:	*1*	*2*	*$14^{4}/_{8}$*	*$5^{4}/_{8}$*		*1*	
325. *Szemere Györgyné*	Nádudvar		2	14	6		2	
326. *Szendrey Jónos*	Gyulaháza						2	
327. *Szentmarjay örökösei*	Kopócsapáti		1	$3^{4}/_{8}$	1			
328. *Szentmarjayné örökösei*	Cserepeskenéz						1	
329. *Szepessy László*	Tiszadada	3	10	178	$63^{6}/_{8}$		11	2
330. *Szikszay József*	Tiszadada		9	$129^{4}/_{8}$	$46^{2}/_{8}$		2	
331. *Sziltz Alajos*	Máriapócs		10	220	0	60	7	1
332. *Szirmay József*	Dombrád		1	$6^{2}/_{8}$	3			
333. *Szlávy Pál*	Gáva	3	5	112	40		3	1
	Érkenéz		8	$130^{4}/_{8}$	$29^{4}/_{8}$	$18^{4}/_{8}$	12	
	Összesen:	*3*	*13*	*$242^{4}/_{8}$*	*$69^{4}/_{8}$*	*$18^{4}/_{8}$*	*15*	*1*
334. *Sződényi János*	Szamosszeg	3		21	6			
335. *Szőgyényi Imre*	Ajak	3	1	$68^{5}/_{8}$	15	10		
	Döge	5		61	34	$1^{2}/_{8}$	3	
	Eszeny		1	$3^{4}/_{8}$	$1^{2}/_{8}$		1	
	Jéke							1
	Kisvárda						2	
	Fényeslitke	1		14	5			
	Pap	4		$53^{4}/_{8}$	6	$11^{4}/_{8}$	1	
	Veresmart	1		4	1	$0^{2}/_{8}$		
	Összesen:	*14*	*2*	*$204^{5}/_{8}$*	*$62^{2}/_{8}$*	*23*	*7*	*1*
336. *Szőgyényi János*	Eszeny						1	
337. *Szőgyényi Jánosné*	Jéke						2	1
338. *Szuhányi Antal*	Ópályi		6	68	22	5	1	
339. *Szunyogh Antal*	Pap		$0^{1}/_{2}$	$3^{6}/_{8}$	1	$0^{1}/_{8}$		
	Ibrony	1		3	2			
	Összesen:	1	$0^{1}/_{2}$	$6^{6}/_{8}$	3	$0^{1}/_{8}$		

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
340. *Szunyogh család*	Nádudvar						3	
341. *Szunyogh György*	Gyulaháza	1		$20^{3}/_{8}$	5	$2^{7}/_{8}$		
342. *Szunyogh István*	Eszeny	3		21	$7^{4}/_{8}$			
	Kisvárda	1		7	2			
	Újfehértó	1		7	$2^{4}/_{8}$		1	
	Ibrony	2		11	4	1		
	Összesen:	*7*		*46*	*16*	*1*	*1*	
343. *Szunyogh János*	Újfehértó		1	$14^{4}/_{8}$	$4^{4}/_{8}$		2	
	Besenyőd						1	
	Ibrony	1		$3^{4}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$			
	Összesen:	*1*	*1*	*18*	*6*		*3*	
344. *Szunyogh Ferencné*	Bogát		1	14	6			
345. *Szunyogh Volfgang*	Újfehértó		1	7	$2^{4}/_{8}$		2	
346. *Szücs Mihály*	Bercel						1	
347. *Tahy Ádám*	Dombrád							1
	Beszterec	1		6	$4^{2}/_{8}$			
	Bogdány		2	$17^{6}/_{8}$	2		1	
	Kék						1	
	Levelek	2	2	35	15			1
	Összesen:	*3*	*4*	*$58^{6}/_{8}$*	*$21^{2}/_{8}$*		*2*	*2*
348. *Tatár István*	Demecser		1	7	$2^{6}/_{8}$			
349. *gr. Teleki család*	Mogyorós	20		300	100		15	
350. *gr. Teleki Jánosné*	Anarcs	20		$307^{3}/_{8}$	95	$21^{7}/_{8}$	1	2
	Báka	3		63	27		11	
	Kisvárda						3	
	Komoró						1	
	Veresmart		1	4	1	$0^{2}/_{8}$		
	Összesen:	*23*	*1*	*$374^{3}/_{8}$*	*123*	*$22^{1}/_{8}$*	*16*	*2*
351. *Teleky Pál*	Ópályi		2	15	5	1		1
352. *Tolvaly Ferenc*	Sényő	2		$14^{6}/_{8}$	6			
353. *b. Toroczkay László*	Dombrád	1	1	$4^{5}/_{8}$	9			
354. *Tóth-örökösök*	Nádudvar	7 család 5 jobbágyot és 16 zsellért bír.						
355. *Tömösváry Ferenc*	Jéke						1	
	Karász	1		7	3		1	
	Összesen:	*1*		*7*	*3*		*2*	
356. *Török István*	Besenyőd						1	

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
357. *Tőrös György*	Szabolcs		11	154	66		10	
358. *Tőrös Ferenc*	Szabolcs		7	98	42		5	4
359. *Trautsch János, Vilmos herceg*	Vencsellő	8	59	1309	$467^{4}/_{8}$		14	12
360. *Tussay György*	Nagyhalász	2		28	$10^{6}/_{8}$		1	
	Besenyőd						1	
	Pócspetri						1	
	Összesen:	*2*		*28*	*$10^{6}/_{8}$*		*3*	
361. *Újhelyi pálosok*	Berencs		2	$11^{3}/_{8}$	5			
	Döge		1	$3^{1}/_{8}$	1			
	Fényeslitke	1		17	2	3		
	Összesen:	*1*	*3*	*$31^{4}/_{8}$*	*8*	*3*		
362. *Újlaky László*	Bogát	1		9	6			
	Petneháza		1	7	3			
	Összesen:	*1*	*1*	*16*	*9*			
363. *Ungvári jezsuiták*	Ágtelek	2		8	3			
364. *Uray Ádám*	Nagy-Mada						1	
365. *Uszkay Imre*	Bezdéd						1	
366. *Vay Ábrahámné*	Kisvarsány		1	8	1	1		
	Csege		29	391	$65^{4}/_{8}$	$55^{2}/_{8}$	15	17
	Petneháza		3	21	9		1	1
	Vaja	7		50	20	1	2	
	Jákó	2	4	64	26	1		
	Összesen:	*9*	*37*	*534*	*$121^{4}/_{8}$*	*$55^{2}/_{8}$*	*18*	*18*
367. *Vay család*	Nagy-Mada						1	
368. *Vay Imre*	Vaja	1	1	24	6	3	3	
369. *Vay István*	Csege		8	$139^{4}/_{8}$	14	$27^{4}/_{8}$	8	4
	Berkesz	8	2	140	55		3	1
	Összesen:	*8*	*10*	*$279^{4}/_{8}$*	*69*	*$27^{4}/_{8}$*	*11*	*5*
370. *Vay István örökösei*	Kékcse	3	4	$106^{4}/_{8}$	32	3		
371. *Vay Istvánné*	Vaja	5		45	7	8		
372. *Vay László*	Benk	9		72	$22^{4}/_{8}$		5	
	Berencs	1	1	$11^{1}/_{8}$	5	$1^{3}/_{8}$		
	Őrmező	2	2	0	42			
	Buj		1	$9^{2}/_{8}$	0	$2^{2}/_{8}$		
	Nagyhalász	5	2	98	36		1	
	Kék		1	5	$4^{4}/_{8}$			
	Tiszalök		14	196	84		6	1
	Paszab	2		2	$8^{2}/_{8}$		5	

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegészítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házatlan
	Őr		1	7	3			
	Jákó	3		28	12			
	Vaja	1	1	14	6		2	
	Összesen:	*23*	*23*	*442 3/8*	*223 2/8*	*3 5/8*	*19*	*1*
373. *Vay Mihály*	Benk	7		84	26 2/8		5	
	Berencs		3	17 5/8	9			1
	Karász						1	
	Szamosszeg		3	21	6			
	Vaja	5		36	14	1		
	Összesen:	*12*	*6*	*158 5/8*	*55 2/8*	*1*	*6*	*1*
374. *Vályi György*	Paszab							
	Ibrony		1	3 4/8	1 4/8			
	Ramocsaháza	1		4	0	0 4/8		
	Pazony	1		7	2 6/8			
	Összesen:	*2*	*1*	*14 4/8*	*4 2/8*	*0 4/8*		
375. *Vályi Sándor*	Mihályfi						2	
376. *Vida István*	Gáva	2	2	49	17 4/8			3
377. *Vinkler László*	Eperjeske	1		7 4/8	2 4/8			
	Demecser	2		28	10			
	Összesen:	*3*		*35 4/8*	*12 4/8*			
378. *Vitkay László*	Nagy-Mada						1	
379. *Vityi Gábor*	Bogát		1	15 4/8	4	1 4/8		
	Jákó	1		7	3			
	Összesen:	*1*	*1*	*22 4/8*	*7*	*1 4/8*		
380. *Vityi Miklós*	Bogát	1		5	0	1 4/8		
381. *gr. Wan der Nath Gerhardi*	Ajak	12	2	208 6/8	34	34 4/8	1	5
	Berencs	4		27 2/8	16			
	Döge	5		69 2/8	26	6	3	
	Kisvárda	8		112	32		6	2
	Fényeslitke	9		138 6/8	31	15 2/8	10	2
	Veresmart	4		76	8	16	5	
	Összesen:	*42*	*2*	*632*	*147*	*71 6/8*	*25*	*9*
382. *Záborszky János*	Kemecse	2		28	9			
383. *Zoltán István*	Sényő	1		15	6		1	1
	Apagy		1	8	2	0 5/8		
	Összesen:	*1*	*1*	*23*	*8*	*0 5/8*	*1*	*1*
384 *Zoltán Pál*	Székely	10		70	30		12	5
	Gégény	4		54 6/8	28		3	
	Kemecse	6	1	98	34			
	Apagy	8	3	106	36	4 2/8	6	3
	Összesen:	*28*	*4*	*328 6/8*	*128*	*4 2/8*	*21*	*8*

II. (folyt.)

Földesúr	Község	Jobbágyok száma		Telki állomány		Telek kiegé-szítése kh.	Zsellérek	
		ö.	sz.	szántó kh.	rét, kaszáló		házas	házat-lan
385. *Zoltán Péter örökösei*	Tét	1		14	6			
386. *Zoltán Péterné*	Ibrony		1	$3^4/_8$	$1^4/_8$			
	Kisléta		3	11	4	$0^4/_8$		1
	Összesen:		*4*	*$14^4/_8$*	*$5^4/_8$*	*$0^4/_8$*		*1*
387. *b. Zsennyei László*	Beszéd	3		$16^5/_8$	6	$0^2/_8$		1
388. *gr. Zsennyey*	Gyulaj	1	14	236	16	56	4	

Jegyzetek

[1] Állításom bizonyítására elegendő Szabó István és Varga János felbecsülhetetlen értékű munkásságára utalni, hogy könyvészeti hivatkozás nélkül is belássa bárki: olyan mélységű elemzés mindmáig sem a nemességről, sem a rendi polgárságról nem született hazai történetírásunkban, mint amilyen mélységben a jobbágyság helyzete és története az ő műveikből megismerhető.

[2] FELHŐ, 1970. 13. oldal 5. sz. jegyzete szerint Szabolcs megyében 1771-ben zajlott az úrbérrendezés. A valóság azonban az, hogy az összeírások, a falvak megvallatása 1772 májusától novemberéig történt, egy-két esetet kivéve. Az urbáriumokat, a hozzájuk csatolt tabellákkal 1773-ban kapták meg a falvak és a nemesek. Szabolcs megye úrbérrendezésének iratanyaga: Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár (a továbbiakban: Sz-SzmL), Urbarialia, IV. A. 1/g., 1350—1354. csomók. Az investigatiók és az előzetes összeírások anyagai öt dobozban találhatók a falvak betűrendjében, amit a vallomásokból összeállított megyei összesítő táblázat zár. Hozzájuk kapcsolódik tucatnyi kötetben a tabellák sora az urbárium szövegével, ugyancsak betűrendes községsorban. A tabellák sorát is egy megyei összesítő táblázat zárja. A hiányzó vagy pontatlan adatokat az (Országos Levéltár) OL. (Helytartótanácsi Leveltár) HtL., Departmentum Urbariale, Tabella Urbariales anyagából, a Szabolcs megyei táblázatokból egészítettem ki. Az OL-ban Szabolcs megyét illetően csak az urbáriumok és a hozzájuk csatolt tabellák találhatók. Az investigatiókat és az előzetes összeírások anyagait a megye hajdani tisztviselői nem küldték fel; két-két hiteles példányuk a megyei levéltárban található, tucatnyi községet kivéve. A hiányzó investigatiók tartalmát a latin nyelvű megyei összesítőből kíséreltem meg helyreállítani.

[3] WELLMANN, 1967., 5 – 96.; lásd még: WELLMANN, 1965. Itt szeretném megköszönni Wellmann Imre önzetlen és szíves segítségét, lektori véleményében adott tanácsait, melyek sokban hozzájárultak a dolgozat végleges formába öntéséhez.

[4] Erre bizonyíték Tiszalök „nemes és polgári renden lévő" lakóinak szerződése Vay László földesúrral; lásd Tiszalök investigatiójának mellékleteként Tiszalök. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia.

[5] Szabolcs megye pusztáinak jellemzésére elég talán annyi, hogy Ludovicus Nagy 1829-ben 92 pusztát említ Szabolcs megyében, Fényes Elek 1850-ben 82-t, míg a XIX. század végi állapotokat feldolgozó Borovszky-féle monográfia községsoros lexikona a puszták számát 168-ra teszi.

[6] Mindezekre BÁCSKAI—NAGY, 1984. 215—218.

[7] Szabolcs megyében az úrbéri viszonyok kollektív felmondására, illetve a telkes jobbágyi állapotból a házas zselléri állapotra való áttérésről lásd: *Polgár története* 134 – 226.

[8] A belső migráció és paraszti vándorlás XVIII. századi történetét sem dolgozta még fel monografikusan a magyar történetírás. E korszakot átfogó népmozgásokról csak részfeldolgozások születtek. BALOGH—SZENDREY, 1967.; SZABÓ I., 1941.; WEIDLEIN, 1937.; VONHÁZ, 1931.; WELLMANN, 1979. 23—63.; PETRÓCI, 1965.

[9] Az örökös és szabad menetelű jobbágyság kérdésével Varga János kimerítő tanulmányban foglalkozott: VARGA J., 1969. 168—315. A 32 éves határidőre: WELLMANN, 1967., 67—96.; WELLMANN, 1955.

[10] VERES M., 1971—1962. 168.

[11] VARGA J., 1969.

[12] Kiss, 1961. 419.; Schmotzer, 1939. 96.
[13] Papp, 1939. 139.
[14] Cannonica visitatio, 1779. Gelse.; Veres M., 1961—1962. 171.
[15] Cannonica visitatio, 1779. Pilis.; Veres M., 1961—1962. 185.
[16] Lásd erre Polgár község „contractus"-át. Polgár. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia.
[17] *Polgár története* 149—164.
[18] Veres M., 1961—1962. 185. Lásd még: Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta politica, Fasc. 112. Nr. 25. 1732. és Fasc. 42. Nr. 371. 1741.
[19] Napkor. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia.
[20] Uo. Bűd.
[21] Veres M., 1961—1962. 185.
[22] Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta politica, Fasc. 37. Nr. 154. 1736.
[23] Veres M., 1961—1962. 185.
[24] Uo.
[25] Uo.
[26] Uo.
[27] Uo.
[28] Kiskálló. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia, 1772.
[29] Uo. Nyírmihálydi.
[30] Uo. Napkor.
[31] Uo. Balmazújváros. Lásd még: Lengyel, 1936.; Varga A., 1958. 125—128.
[32] Gyulaj. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia, 1772.
[33] Az úrbéres lakosság, az 1773-as tabellák tanúsága szerint messze elmaradt a 100 családtól.
[34] Veres M., 1961—1962. 186.; Borovszky 94—98.; Éble, 1893. i. h.; Lukács Ö., 1886. i. h.
[35] Veres M., 1961—1962. 185—186.; Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta politika, Impopulation Gáva, Prot. 19. folio. 30., 1724.; Érkenéz, Prot. 19. folio 403., 1735.; Kállósemjén, Fasc. 37. Nr. 154., 1736.; Mihályfalva, Prot. 21. folio 148., 1750.; Fasc. 40. Nr. 179., 1739.
[36] Szabó D., 1933.
[37] Felhő, 1970.
[38] Acsády, 1950. 291—307.; Eckhart, 1925. 499—512.; Szabó D., 1925. 513—514.; Ember, 1935.; Vörös, 1952. 299—356.; Lukács Zs., 1937.; Soós, 1941; Soós, 1957.; Soós, 1958.; Spira, 1958.; Varga J., 1959.; Varga J., 1969. 312—313. A helytörténeti, egy-egy tájegység vagy község úrbérrendezésére vonatkozó tanulmányrészleteket vég nélkül sorolhatnánk.
[39] Wellmann, 1979.; Wellmann, 1982.
[40] 1836. évi 5., 8., 12. tc.
[41] Erről bővebben: Sándor, 1973.; Für, 1965. 33—153.
[42] A tabellák, mindenütt az országban, „pontosan" megadják a jobbágytelek nagyságát, a jobbágy által használt föld holdakban mért számát. Szabolcs megyében azonban a legtöbb helyen még a közös határhasználat divatozik, a határ rendezetlen, a nemesi és jobbágyföldek elkülönítetlenek, és a jobbágyok többsége nem is ismeri a hold fogalmát. A megyéhez később kapcsolt *Nyíracsád*on például még a szabad *határfoglalás* divatozik. Ez utóbbira: Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia, Investigatio Nyíracsád. Lásd még: Felhő, 1957.
[43] Ebből a szempontból a hazai állapotokat legmélyebben Wellmann Imre dolgozta fel doktori értekezésében. Wellmann, 1979. Ennek vitáját lásd: Wellmann, 1982.
[44] Szabolcs megyében, különösen a kisvárdai járásban még az sem tisztázott a parasztok között, hogy ki közülük jobbágy, és ki a zsellér. Az appertinentiát nem bírók éppúgy robotolnak, mint a telkesek. Kilencedet adnak csak a használt föld mennyisége után, már ahol egyáltalán megveszik a földesurak a kilencedet.
[45] Acsády, 1950. 291.
[46] Wellmann, 1965. 162—169.
[47] Az urbárium szövege megjelent: *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1526—1790.* I—II. Bp. 1968. II. k. 981—998.
[48] Szabó D., 1933. 5—47.
[49] Uo. 47., 139—197.
[50] Bereg megye átirata Szabolcs megyéhez, 1766. aug. 25. Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta politica, Fasc. 68. Nr. 20.

[51] Sáros megye Szabolcs megyéhez, 1766. okt. 7. Uo. Fasc. 68. Nr. 25.

[52] Sz-SzmL, Prot. 23. Folio 321—322., 1767.

[53] Uo. Prot. 23. Folio 320., 1767.; Acta politica, Fasc. 68. Nr. 2., 1767. A rendelet Szabolcs megyéhez megküldött szövegét Mária Terézia saját kezűleg írta alá.

[54] Uo. Prot. 23. Folio 335.; Acta politica, Fasc. 68. Nr. 133., 1767.

[55] Mindezekre Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia. Rendezési iratok, központi tabellák, az investigatiók mellékletekkel felszerelt községsoros adatai. Lásd még: uo. IV. A. 1. Acta politica, Fasc. Nr. 47—54.

[56] Lásd erre bővebben: Dombrád úrbéri pere 1784-ből. Dombrád. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia.

[57] Gombás, 1967.

[58] Eszeny. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. 1782—1787.

[59] Téglás, Hajdúhadház határrendezési periratok 1857—1872. Alispáni bíróság bonyolítási iratai.

[60] Corpus Juris Hungarici, 1836. évi 12. tc.

[61] Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia. Rendezési iratok. A falvankénti rendezés folyamatáról és az egyedi esetekről tájékoztatnak a községi tabellák latin záradékolásai.

[62] Az úrbérrendezés Szabolcs megyei iratanyaga külön fondként található a Szabolcs-Szatmár megyei Levéltárban: IV. A. 1/g. Urbarialia, 1350—1354. csomók. A tabellák ábécérendű községsoros adatai ugyanezen a jelzeten találhatók, több kötetben összekötve. Ezt követően külön jelzettel nem is hivatkozom rájuk, csak az investigatio vagy tabella és a községnév említésével.

[63] Lásd: *Magyarország tájföldrajza* (sorozatszerkesztő: Dr. Pécsi Márton) 2. k. *A tiszai Alföld* (szerk.: Dr. Marosi Sándor és Dr. Szilárd Jenő). Bp. 1969. *Felső-Tisza-vidék* 27—37.; *Nyírség*, 219—230.; Frisnyák, 1979.

[64] Az Érmellék és a Szamos menti községeket az 1825/27. évi országgyűlés csatolta el Szabolcs megyétől Szatmár, illetve Bihar megyéhez. Lásd: Corpus Juris Hungarici, 1827. évi 34. tc.

[65] A községek előtti számokat — amelyeket az összeíró biztosoktól kaptak — azért őrizzük meg dolgozatunkban mindvégig, hogy megkönnyítsük mindazok tájékozódását, akik a következőkben a levéltári források alapján szándékoznak egy-egy település vagy településcsoport anyagával dolgozni. A számozást egyébként tartalmazzák a megyei összesítő táblázatok is.

[66] A *Tiszaoldal* elnevezést Pesty Frigyes *Helynévtárá*nak községi vallomásai tartalmazzák leggyakrabban. Lásd: Pesty Frigyes *Helynévtára*, OSZK, Kt. Szabolcs megyei községek. Az elnevezés változataira lásd: Tóth, 1974.

[67] Az *Erdőhát* Erdőköz néven is szerepel a néprajzi irodalomban. Kiterjedése nagyobb a Szabolcs megyéhez tartozó három falunál. Kósa—Filep, 1983. 91—92. nem ismeri ezt az elnevezést.

[68] A Nyírség mint földrajzi tájegység Borsy Zoltán földrajztudós nyomán eléggé ismert. Történeti és néprajzi feldolgozása még nem teljes. Lásd: Kósa—Filep, 1983.; Erdész, 1974.

[69] Kósa—Filep, 1983. 93.

[70] Uo. 162.; Kiss, 1961.

[71] Szabolcsi Mezőség. Ezt a tájegységet Kósa—Filep, 1983. 185. mint Szabolcsi Tiszahátat emlegetik. Pesty Frigyes községi vallomásaiban azonban gyakoribb a fentebbi elnevezés.

[72] Kósa—Filep, 1983. nem ismeri az elnevezést. Pesty Frigyesnek viszont egyöntetűen Sziget néven emlegették a tájegységet a helyi lakosok mindhárom községben.

[73] Kósa—Filep, 1983. 183.

[74] Uo. 118—119.; Ecsedi: Poros országutakon. Uő: A Hortobágy ...; Veres P.: Szülőhazám ...

[75] A Szamos menti falvak nem képeznek külön tájegységet, illetve a Szamoshát Szamoson inneni folytatásában fekszenek. Szabolcs megyében csak enklávéként voltak bekebelezve, és az 1825/27-es országgyűlésen át is csatolják az ide sorolt falvakat Szatmár megyéhez.

[76] A Hoportyó Szabolcs megye, pontosabban az egész *Nyírség* legmagasabb pontja, Nyírgelse határában.

[77] Lásd Sexti András: *Szabolcs megye mappája, 1802.* Kéziratos térkép a Sz-SzmL, Térképtár. Még plasztikusabb képet adnak erről a Hadtörténeti Múzeum és Levéltár Térképtárának II. József kori katonai térképszelvényei.

[78] Mind a térképeken feltűnő, mind pedig az investigatiókból kihámozható a fenti táblázatban is nyomon követhető dél-szabolcsi részek fátlansága. Különösképpen szegény fában a Szabolcsi Mezőség és a Hortobágy melléke.

[79] A madarak, verebek, varjak, csókák oly mértékben jelen voltak a megye természetes élővilágában, hogy például a *Nyírség*ben alig volt község, amelyiknek a lakossága ne említette volna panaszként a fenti madarak kártételeit szántóföldi veteményeikben.

[80] A farkasok jelenlétét mi sem bizonyítja jobban, hogy Szabolcs megye nemesi közgyűlése még 1846-ban is 4 alkalommal utalt ki jutalmat farkasok elpusztításáért. Ugyancsak 4 alkalommal 1847-ben. Lásd: Sz-SzmL, Közgyűlési jegyzőkönyvek, IV. A. 1. 1846-ból az 1138., 1239., 1632. és 1776. sz. bejegyzéseket; 1847-ből a 89., 90., 203. és 206. bejegyzéseket.

[81] Lásd: FÉNYES, 1851. leírását a lápi kaszálókról, illetve a vándorló lápokról *Demecser* I. k. 251.; *Kék* II. k. 193.

[82] FAZEKAS, 1975.

[83] Szabolcs megye falvaiban tulajdonképpen csak a XIX. század elején kibontakozó gabonakonjunktúra hozta meg a jobbágytársadalom számára azt a viszonylagos „pénzbőséget", hogy nagy számban felépíthessék kőtemplomaikat. BOROVSZKY 10—76.

[84] A Szabolcs megyei falvak lakói az 1770-es években állataikat szinte még minden faluban természetes vizekből itatták. Az investigatiók tanúsága szerint mindössze Érkenéz, Bűd, Eszlár, Gáva, Nagyfalu, Polgár, Szentmihály, Tiszaladány, Timár lakói vallanak arról, hogy vagy a pusztákon, vagy a községben kutakat kellett csináltatniuk.

[85] Erről olykor a contractusokban, olykor az investigatiókban maguk a jobbágyok is vallanak. Még többet elmondanának ezekről a falutörvények, mezővárosi, falusi statútumok. Ezeknek a tanulmányozását azonban Szabolcs megyében mind a helytörténészek, mind a néprajzosok mindmáig elhanyagolták. A témába vágó irodalomból: *Tanulmányok a falusi közösségekről*. Pécs, 1977. Mindezekről bővebben: TAGÁNYI, 1894.; BELÉNYESY, 1957.; SZENDREY, 1963.; VARGA J., 1952.

[86] Az Erdőháton *Eszeny* községben még II. József uralkodása idején is rendszeresen éltek fakereskedésből emberek. Lásd: Eszeny. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia, 1784—87. Balla Péter úrbéri pere. Hasonló dolgok derülnek ki Dombrád 1884-es úrbéri peréből is. Uo. Dombrád Erdőpere a Krucsayakkal.

[87] A *Tiszaoldal* községei közül 4-nek szűk a rétje, az *Erdőhát*on 2-nek, a *Nyírség*ben 12-nek, az *Érmellék*en mindkét községnek, a *Rétköz*ben 5-nek, a *Szabolcsi Mezőség*en 4-nek, a *Taktaköz*ben 1-nek, a *Hortobágy mellék*én is előfordul ez a panasz: *Téglás*, *Balmazújváros*. A Szamos mentén Ópályi lakói keveslik a rétet.

[88] A Nyírségben egyáltalán nincs rét *Nyírgelse*, *Kiskálló*, *Nagykálló* és *Nyíradony* határában.

[89] Gemzse, Gyulaháza, Nagykálló, Berkesz, Nyíregyháza, Bakta, Besenyőd, Nyírgyulaj és Ramocsaháza.

[90] WELLMANN, 1979. 67—121., 128—184.

[91] A falvak, megyék földminőség szerinti kategorizálását, az ország különböző törvényhatóságaiban a telkek nagyságát lásd: FELHŐ, 1970. 13.; ACSÁDY, 1950. 296.

[92] A jobbágyok igás állatai számának és az általuk művelt telki hányad összefüggésének a szorosságára bizonyíték *Balmazújváros*, *Polgár*, *Nyírbéltek*, *Nyírmihálydi* stb. községek investigatiójához csatolt „contractus".

[93] Az úrbérrendezés folyamatát minden községben azzal kezdték Szabolcs megyében, hogy az investigatio 9 kérdőpontjának a „kikérdezésekor" többnyire minden úrbéres jobbágyot megkérdeztek az általuk művelt föld, használt rét mennyiségéről, és a falu határában lévő szőlők tulajdonviszonyairól. Az így összeírt föld és rét, valamint szőlő használatáról készült falvankénti kimutatást csatolták az investigatióhoz, de a vármegye tisztviselői külön összesítő táblázatot is készítettek — községsoros rendben — a bevallásokról. Mindezek megtalálhatók az úrbérrendezés iratai között, a már idézett levéltári jelzeten.

[94] A már korábban említett *Nyíracsád* község Szabolcs megyei Levéltárban található investigatiója arról tanúskodik, hogy náluk még szabad foglalás van a határban. Ki-ki annyit és ott szánt, amennyit akar, és amennyit jószágai lehetővé tesznek, családja pedig igényel.

[95] Ezt minden falu esetében a tabellához csatolt latin nyelvű záradékolásban rögzítették az úrbérrendező biztosok, megszabva a papok, jegyzők stb. legeltetési jogát is.

[96] Amint a mellékelt táblázatból is kitűnik, *a határ szűkösségére* leginkább a *Tiszaoldal*, a *Sziget*, *Erdőhát* és *Rétköz* falvaiban panaszkodtak a jobbágyok. Főleg a Tisza áradása rongálta a határokat.

[97] A határ bőségét, a szántható földek sokaságát egyedül *Nyírbéltek* és *Balkány* jobbágyai említik.

[98] *Nádudvar* határában a *legelő* például oly bőséggel állt a lakosok rendelkezésére, hogy vallomásaik szerint barmaikat pásztor nélkül legeltethették. *Eszeny* községben egy Balla Péter nevű jobbágy be sem vallja telki külsőségeit: szántóföldjét és rétjét, hanem hagyja földjét elvadulni, elgazosodni, ugyanakkor erdőirtásba kezd, az irtott földet rokonainak adja el jó pénzért. *Eszeny*. Sz-SzmL, Urbarialia, IV. A. 1/g. Úgy hiszem, a XIX. század második felének liberális történetírói a jobbágyfelszabadulás szükségességét hangsúlyozandó, majd pedig az 1880-as évektől jelentkező földéhség következtében előállott helyzetet vetítették vissza régebbi korok földviszonyainak értékelésére történészek és publicisták. Mindez azonban feltevés, és alaposabb elemzést igényelne.

[99] Az investigatiókhoz csatolt *contractusok* többségében szólnak arról a földesurak, hogy amennyiben kuriális földet óhajtanak szántani a jobbágyok, lehetőségük van rá, csak azok után 1/9-et tartoznak fizetni: *Napkor*, *Mihályfi* stb., nem is beszélve arról, ha egy-egy közösség a falu határát egészben, vagy annak egy tetemes részét bérli, mint például a *kamarai falvak* mindenike, vagy *Hajdúszovát*, *Tiszaeszlár*, *Tiszalök* stb.

[100] Számos község bérel például legelőt Tornyospálca határában. A bűdiek és a szentmihályiak rendszeresen bérelnek rétet, kaszálót, többnyire Eszláron.

[101] Ilyen községek: *Földes*, *Sáp*, *Geszteréd*, *Szakoly*, *Keresztút*, de *Újfehértó*, *Balkány*, *Tiszalök*, *Tiszaeszlár*, *Nádudvar* is.

[102] A községek határának nagysága, holdszáma pontosan csak akkortól regisztrálható, amikortól felmérik, regulázzák a határokat. Ez Szabolcs megyében — néhány kivételtől eltekintve — többnyire 1836 után kezdődik el. A regulázás és földelkülönítés 1857 előtt annyira szórványosan történt, és a helytörténeti szakirodalom ezt a kérdést oly mértékig érintetlenül hagyta Szabolcs megyében, hogy a szórványadatok összegyűjtése egy ilyen munka keretében elképzelhetetlen volt. A határok nagysága, terjedelme egyébként is, évszázadokig változatlan, olykor 2-300 négyszögöl eltérés miatt is határbejárásokat, határjel-igazításokat rendelnek el, hogy nem tartom anakronizmusnak, ha egy-egy község határának jellemzésére, a lényeg kiemelésére az 1913. évi Helységnévtárnak a kataszteri kiigazítás nyomán rögzített adatait használom. (Szabolcs megye területi változásai tették szükségessé, hogy Szatmár, Hajdú és Bihar megye adataiból kiemeljem azoknak a községeknek az adatait, amelyek közben ezekhez a törvényhatóságokhoz kerültek át Szabolcs megyétől.)

Az egyes községek határában található sessiók számát az investigatiók készítésekor megejtett előzetes összeírások eredményeit összesítő megyei táblázat alapján adtam meg, feltüntetve azt is, ahol a határ nem tagozódik sessiókra. Az összesítő lelőhelye: Az investigatiók megyei összesítője. Sz-SzmL, Urbarialia, IV. A. 1/g. Ugyanez a forrás az alapja az 1772-es bevallásokban szereplő beltelkek, szántók és rétek adatsorainak is.

Az 1773-as tabellák adatsorait három forrást egyeztetve adtam meg. Felhasználtam a tabellák Szabolcs megyei összesítőjét: Sz-SzmL, Urbarialia, IV. A. 1/g. Ugyancsak használtam az itt található községi tabellákat, amelyek a fenti jelzeten, abc-rendben találhatók. Pontosítás és a tévedések, elírások, számolási hibák lehetséges kiküszöbölése céljából használtam az OL Mikrofilmtárában tanulmányozható Szabolcs megyei úrbérrendezési anyagot. Mikrofilmtár, 4238. és 4239. sz. filmtekercsek.

Az 1772-es őszi vetés alá szántott földek terjedelmét az alábbi megyei összeírás tartalmazza: Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta Fasc. 35. Nr. 29/1772.

A határhasználatra vonatkozó adatok a tabellákhoz csatolt latin nyelvű mellékletekben találhatók minden községre vonatkozóan.

A táblázatban használt rövidítések: kh = katasztrális hold; p. m. = pozsonyi mérő; h = hold. A pozsonyi mérő alatt többnyire 600 négyszögöl földet értettek, míg a hold 2 pozsonyi mérővel volt egyenlő, de a későbbiek során bevonult a köztudatba az *osztályozott hold* is, melynek nagysága, a határrész minőségétől függően 1100—1200 vagy 1300 négyszögöl. A vegyes mértékek használatával érzékeltetni szerettem volna azt a bizonytalanságot, ami még ekkoriban általánosan uralkodott a paraszti lakosság körében. Ma már *hektárok*ban számolunk ugyan, de őseink ezt a fogalmat, és a mögötte lévő 10 000 négyzetméter területegységet egyáltalán nem ismerték. Az átszámítást azonban könnyű elvégezni. 1 négyszögöl = 3,596 négyzetméter, 1 hektár = 2780 négyszögöllel. A táblázattal kapcsolatban kell még megemlíteni, hogy Óntelek adatai Dombrád határában találhatók.

[103] Ilyen például *Tiszalök*ön Vay László, *Tiszaeszlár*on báró Bánffy Mihály stb.

[104] Az 1836. évi 4., 8., 12. tc. rendelkezik a községek határának regulációjáról. A Tisza szabályozása 1846-ban kezdődött Tiszadobnál, de csak az 1850-es évek után gyorsult fel, hogy az 1862—1863-as aszályos évekre a Szabolcs megyei szakaszokon befejeződjék. Ezt követően már csak a Rétköz mocsarai gátolják a földművelést Szabolcs megyében. A Tisza szabályozásáról részletesen: Lászlóffy Woldemár: *A Tisza.* Bp. 1982.; Vágás István: *A Tisza árvizei.* Bp. 1982.; Botár Imre—Károlyi Zsigmond: *A Tisza szabályozása.* Bp. 1971.

[105] NAGY L., 1828. 336—337. szerint Szabolcs megyében 1828-ban 92 puszta (praedium) van. FÉNYES 82 pusztát sorol fel Szabolcs megyében.

[106] Dombrádon a nemesek az erdőkben *irtanak* a maguk számára kukoricaföldeket. Dombrád. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia.

[107] Erről vallanak *Berkesz, Bogdány, Lök, Őr, Ramocsaháza, Vaja* stb. lakói az investigatióban.

[108] *Nagyhalász, Berkesz, Demecser, Dombrád, Kék* stb. investigatiója.

[109] Rendszeresen sújtotta az *árvíz* Ágtelek, Ajak, Bácsaranyos, Benk, Berencs, Bezdéd, Cserepeskenéz, Dombrád, Döge, Eperjeske, Eszeny, Gyüre, Kisvarsány, Komoró, Tiszakanyár, Kopócsapáti, Fényeslitke, Ladány-Őrmező, Mogyorós, Nagyvarsány, Óntelek, Pátroha, Szalóka, Székely, Tiszaszentmárton, Tuzsér, Szabolcsveresmart, Zsurk, Tiszacsege, Egyek, Balmazújváros, Balsa, Tiszabercel, Beszterec, Buj, Csobaj, Tiszadada, Demecser, Tiszadob, Gáva, Gégény, Nagyhalász, Ibrány, Kék, Kenézlő, Tiszalök, Vasmegyer, Paszab, Polgár, Ptrügy, Tiszarád, Rakamaz, Sényő, Szabolcs, Tardos, Taktakenéz, Tiszaladány, Timár, Nyírtura, Vencsellő, Viss, Zalkod, Szamoskér, Kérsemjén, Ópályi, Panyola és Szamosszeg határát.

[110] *Kisvarsány, Rakamaz, Timár* lakóival esett meg ez leggyakrabban.

[111] *Demecser, Kék* községben úszó lápszigeteken kaszáltak.

[112] Kisvarsány, Balsa, Beszterec, Csobaj, Eszlár, Kenézlő, Vasmegyer, Tiszadob, Paszab, Polgár, Rakamaz, Tiszaladány, Vencsellő, Viss, Zalkod, Ibrány, Szamoskér, Kérsemjén, Nyírmada, Panyola, Szamosszeg.

[113] *Szalmával telelnek* jószágok: Kállósemjén, Petneháza stb. Lásd még: Ibrány, Viss, Zalkod, Vencsellő, Tiszarád, Paszab, Beszterec stb. községek vallomásait.

[114] Szénát rendszeresen vásárolnak vagy rétet munkáért, pénzért bérelnek: Nyírlövő, Lövőpetri, Nyírtass, Nyírgelse, Nyírmihálydi, Nagykálló, Nyíradony, Balsa, Bűd, Tiszadada, Tiszaeszlár, Tiszalök, Oros, Rakamaz, Szentmihály, Nyírbátor, Besenyőd, Encsencs, Érkenéz, Őr, Nyírgyulaj, Nyírjákó, Kállósemjén, Nyírmada, Ópályi, Petneháza, Máriapócs, Vaja lakói.

[115] Ajak, Anarcs, Bezdéd, Döge, Kisvárda, Fényeslitke, Nyírlövő, Lövőpetri, Mándok, Pap, Székely, Veresmart, Zsurk, Újfehértó, Vaja, Berkesz. Arra is van példánk, hogy némelyek panaszkodnak: távol esnek az országos utaktól, ezért sem szekerezési alkalmuk, sem pedig árusítási lehetőségük nincs: Ibrány és Vasmegyer lakói hangsúlyozzák leginkább káraik között az országos utak távolságát.

[116] Cserepeskenéz, Tardos, Tiszaladány.

[117] Szabolcsbáka, Benk, Eperjeske, Gyulaháza, Jéke, Karász, Mogyorós, Tornyospálca, Tiszaszentmárton, Nyírtét, Kisléta, Ófehértó, Pócspetri.

[118] A táblázatban nem tüntettük fel az olyan, inkább kertekben termelt növényféleségeket, mint a dohány, káposzta, zöldség, tök, répafélék és egyebek. *Cserepeskenéz* lakói szűk határukra panaszkodva, nem említenek veteményeket. *Geszteréd, Szakoly, Kótaj* vagy Keresztút, *Földes* és *Sáp* községek mint praediumok vagy curiális falvak, nem válaszoltak a 9 kérdőpontra. *Nádudvar* investigatióját a megyei összesítőből kíséreltük meg rekonstruálni, s ebben nem említettek szántóföldi veteményeket.

[119] Hasonló a helyzete a cserepeskenézieknek, de ők úgy vallanak: „Ezen helységnek igen kevés szántó földgye van, és azt is a gyakorta való árvíz annyira el rontya, hogy igen ritkán lehet valami kevés hasznát venni."

[120] Majdnem minden nyírségi falu lakói panaszkodtak erről, de leginkább Bakta, Bátor, Nyírbéltek, Gyulaj, Ibrony, Nyírkércs, Laskod, Lórántháza, Pilis, Piricse, Máriapócs és Ramocsaháza úrbéres közösségei.

[121] Ezt a jutalmat még 1848-ban is osztogatták. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1848. évi 28. és 35. bejegyzés. Sz-SzmL, IV. A. 1.

[122] Lásd a 117-es jegyzetet. Konkrét ismereteink nincsenek róla, hogy miként trágyázták éppen a kenderföldeket. Arról sem, hogy minden évben más-más helyre vetették-e a kendert vagy állandóan egy helyre.

[123] Székely, Taktabáj, Csobaj, Nyírbakta, Nyírjákó, Kállósemjén, Laskod, Lóránthaza, Petneháza, Levelek.

[124] Kisvarsány, Nagyvarsány, Balsa, Tiszaladány, Besenyőd, Szamosszeg, Vaja.

[125] A szántás történetéről, az ekék fajtáiról Szabolcs megyét illetően még nagyon keveset vagy éppen semmit sem tudunk. Keveset szól a Felső-Tisza-vidék ekéiről és szántáskultúrájáról BALASSA, 1973. is.

[126] Tiszarád.

[127] Tiszacsege, Püspökladány.

[128] Ágtelek, Szabolcsbáka, Benk, Eperjeske, Eszeny, Gemzse, Gyulaháza, Gyüre, Jéke, Karász, Kisvárda, Kisvarsány, Mogyorós, Nagyvarsány, Napkor, Tornyospálca, Szalóka, Székely, Tiszaszentmárton, Nyírtass, Nyírtét, Biri, Hugyaj, Kiskálló, Nádudvar, Nyíradony, Téglás, Buj, Gégény, Nagyhalász, Ibrány, Kemecse, Vasmegyer, Nyírpazony, Sényő, Nyírtura, Vencsellő, Apagy, Besenyőd, Nyírbogát, Nyírjákó, Nyíribrony, Kállósemjén, Nyírkércs, Kisléta, Laskod, Levelek, Lóránthaza, Ófehértó, Petneháza, Máriapócs, Pócspetri, Ramocsaháza, Vaja. Egyébként az urbárium minden község jobbágylakosságát arra kötelezi, hogy szántáskor robotba 4 ökörrel menjenek, s az eketartó mellé egy jószágvezetőt is vigyenek magukkal.

[129] Balsa, Csobaj, Tiszadada, Tiszaeszlár, Tiszanagyfalu, Rakamaz, Tiszatardos, Tiszaladány, Besenyőd, Nyírbogát, Őr, Kállósemjén, Kisléta, Ófehértó, Ópályi, Petneháza, Pócspetri, Vaja.

[130] Tiszadada, Tiszanagyfalu, Besenyőd, Nyírbogát, Őr, Kállósemjén, Kisléta, Ófehértó, Ópályi, Petneháza, Pócspetri, Vaja.

[131] Nyírkarász, Bűd, Nagyhalász, Tiszalök.

[132] Hajdúszovát, Tiszadada, Nyíregyháza stb.

[133] 1828-ban a Regnicolaris Conscriptio alkalmával minden egyes községben megvallatták a lakosokat arról is, hogy milyen terményből mennyi terem egységnyi földön, illetve az elvetett vetőmag hányszorosát termelik meg. Ezek az adatok — a vetőmag levonása ellenére is — azonban annyira valószerűtlennek tűnnek, hogy ezúttal fölöslegesnek tartottam feldolgozni ehhez a munkához. Az 1828-as összeírás Szabolcs megyei községoros iratai: Regnicolaris Conscriptio, 1828. Sz-SzmL, IV. A. 7/a. Ebben a felmérésben számos esetben arról vallanak a lakosok, hogy a vetőmag fölött 1—1,5-szeres a terméshozam.

[134] Pontosabb adatokkal szolgálnának a dikális összeírások és az időnként elrendelt termésösszeírások. Ezeknek a feldolgozása azonban külön erre a célra szervezett kutatócsoport feladata kellene legyen. Az eddigi kísérletek: DÁVID, 1968.; ZIMÁNYI, 1963—1964.; PERJÉS, 1963—1964.; ZIMÁNYI—MAKKAI—KIRILLY—N. KISS, 1968.

[135] *Mog. tört. II.*, Bp. 1962. 398—401., 455—558., 473—491.; GYIMESI, 1975. 134—156.; HORVÁTH, 1840. 151—196., 219—266.

[136] A magyarországi kereskedelemről, a vásárok szerepéről és az egyes vásárok vonzókörzetéről legutóbb Bácskai Vera és Nagy Lajos jelentetett meg egy úttörő érdemű munkát. Részben ez is ösztönzött, hogy szembenézzek Szabolcs megye lakosságának vásározási szokásaival. Lásd: BÁCSKAI—NAGY, 1984. A Szabolcs megyei investigatiók gazdagabb és talán valósabb képet nyújtanak Szabolcs megye lakosságának vásározásairól, mint amit az 1828-as adatok alapján BÁCSKAI—NAGY megrajzol. Ennek egy oka lehet: a szerzőpáros kihagyta számításaiból, hogy 1828-ban minden törvényhatóság a körzet „legolcsóbb" vásárait emelte ki hangsúlyozottan, mert így tudta csak bizonyítani, hogy a törvényhatóság lakosságának oly kevés a bevétele, hogy a szokásos adó is behajthatatlan. A paraszti áruértékesítésről: NAGY E., 1957.

[137] HORVÁTH, 1840. 185—196. Az 1772-es adatfelvétel egyébként olyan mélységig utal a kereskedelemre, hogy nemcsak a vásárokat sorolják fel a lakosok, hanem azt a megyében meglévő 2 állandó boltot is: *Kisvárda, Nagykálló*, ahol rendszeresen vásárolhattak szükségleti cikkeket. Számos esetben arról is vallanak a parasztok, hogy házaló kereskedők csíkért, halért, sulyomért, komlóért, teknősbékáért, nádért, egyéb cikkekért megkeresik a falujukat.

[138] A megyei és megyén kívüli vásárok földrajzi elhelyezkedésére vonatkozóan lásd a térképmellékletet.

[139] A 140 községből 5-nek — *Geszteréd, Szakoly, Kótaj, Földes, Sáp* — nincs investigatiója. Ezek praediumok, curialis falvak. Feltehető, hogy a környezetükben élő községek lakóihoz hasonlóan vásároztak ezek lakói is.

[140] Tarcal vásáraira jártak Szabolcsból: *első helyen:* Ptrügy; *második helyen:* Taktabáj, Tisza-

bercel, Bűd, Csobaj, Tiszadada, Tiszaeszlár, Tiszalök, Nyírpazony, Szabolcs, Szentmihály, Tiszatardos és Tiszaladány; *hatodik helyen:* Téglás; *nyolcadik helyen:* Újfehértó.

[141] A bodrogkeresztúri vásárokba jártak: *második helyen:* a gávai, rakamazi, timári, napkori, székelyi és nyírtéti lakosok; *harmadik helyen:* Taktabáj, Tiszabercel, Bűd, Csobaj, Tiszadada, Nyírpazony, Szabolcs, Szentmihály, Tiszatardos és Ptrügy lakói; *ötödik helyen:* Tiszalök; *hetedik helyen:* Újfehértó, Óntelek; *nyolcadik helyen:* Dombrád; *kilencedik helyen:* Pátroha.

[142] Sátoraljaújhely vásárait keresték fel *harmadik helyen:* Tuzsér; *negyedik helyen:* Óntelek, Zsurk, Dombrád, Kékcse, Kisvárda, Komoró, Tiszakanyár; *ötödik helyen:* Szabolcs, Szabolcsveresmart, Anarcs, Rétközberencs, Tiszabezdéd, Döge; *hatodik helyen:* Mándok, Pátroha, Ajak; *hetedik helyén:* Fényeslitke, Nyírlövő, Pap, Bácsaranyos; *nyolcadik helyen:* Kopócsapáti; *kilencedik helyen:* Lövőpetri.

[143] Mád vásáraira *harmadik helyen:* Tiszalök; *negyedik helyen:* Tiszaeszlár; *ötödik helyen:* Csobaj.

[144] Olaszliszka vásárait *harmadik helyen:* Gáva; *ötödik helyen:* Tiszaeszlár lakói látogatták.

[145] Sárospatakra Szabolcs és Gáva lakói jártak, mindketten a *negyedik helyen* említették. Az említett vásárok mellett kell még szólni *Tállyáról*, ahova Tiszaeszlár, Bűd, Csobaj, Tiszadob, Tiszalök, Szentmihály és Ptrügy lakói jártak; *Erdőbénye* vásárait csak Tiszalökről látogatták.

[146] *Debrecen története* 91—108., 139—191.; Danyi—Dávid, 1960. 368.

[147] Mátészalka vásárait *első helyen* csak Őr lakói említették. *Második helyen:* Nyírgyulaj, Tiszarád és Kisvarsány. *Harmadik helyen:* Nyírbátor, Kisléta, Nyírmada, Ófehértó, Petneháza, Téglás, Vasmegyer, Sényő, Nagyvarsány, Bácsaranyos, Gyüre és Kopócsapáti. *Negyedik helyen:* Nyírbéltek, Besenyőd, Kállósemjén, Nyírpilis, Máriapócs, Nyírbogdány, Demecser, Nagyhalász, Nyírlövő, Lövőpetri, Pap és Berencs. *Ötödik helyen:* Nyíribrony, Nyírkércs, Ramocsaháza, Vaja, Nyírmihálydi, Nagykálló, Újfehértó, Kék, Mándok, Pátroha és Ajak. *Hatodik helyen:* Apagy, Nyírbogát, Nyírjákó, Levelek, Pócspetri, Nyírpazony, Fényeslitke. *Nyolcadik helyen:* Tiszabezdéd.

[148] Ungvár vásárait mindenekelőtt a kisvárdai járásból keresték fel. *Második helyen:* Szalóka, Tiszaszentmárton, Ágtelek, Eperjeske, Eszeny; *harmadik helyen:* Tornyospálca, Zsurk, Tiszabezdéd, Jéke és Komoró; *negyedik helyen:* Mándok és Tuzsér; *ötödik helyen:* Dombrád, Kékcse, Kisvárda és Tiszakanyár; *hatodik helyen:* Óntelek, Szabolcsveresmart, Anarcs, Rétközberencs, Döge; *hetedik helyen:* Pátroha és Ajak; *nyolcadik helyen:* Fényeslitke, Nyírlövő, Lövőpetri, Pap és Bácsaranyos; *kilencedik helyen:* Kopócsapáti.

[149] Nagykárolyt a nyírbátori és a kisvárdai járásokból látogatták. *Második helyen:* Nyírbéltek, Nyírbogát és Nyírpilis; *harmadik helyen:* Nyírbátor, Érkenéz, Biri, Kiskálló és Érmihályfalva; *ötödik helyen:* Nyírgyulaj; *hatodik helyen:* Őr, Kállósemjén, Kisléta, Nyírmada, Máriapócs és Vaja; *hetedik helyen:* Nyíribrony, Nyírkécs, Ófehértó és Ramocsaháza; *nyolcadik helyen:* Apagy, Besenyőd, Nyírjákó, Levelek, Petneháza és Pócspetri.

[150] Miskolcra is el-ellátogattak Szabolcsból. *Második helyen:* Tiszacsege, Tiszadob, Polgár; *harmadik helyen:* Balmazújváros, Egyek és Nádudvar; *ötödik helyen:* Tiszadada és Ptrügy; *hetedik helyen:* Tiszalök.

[151] Munkácsra: Gemzse, Bácsaranyos, Kopócsapáti, Lövőpetri.

[152] Nagyváradra: Nádudvar, Hajdúszovát, Érkenéz, Érmihályfalva.

[153] Székelyhíd: Érkenéz, Érmihályfalva.

[154] Diószeg: Érkenéz, Érmihályfalva.

[155] Margita: Érkenéz, Érmihályfalva.

[156] Eger: Egyek, Tiszacsege.

[157] Sajószentpéter: Polgár, Tiszacsege.

[158] Karcag: Püspökladány, Hajdúszovát, Nádudvar.

[159] Szikszó: Polgár, Tiszadob, Tiszadada, Tiszacsege, Tiszabűd, Szentmihály, Ptrügy.

[160] A rossz, ősszel és tavasszal *járhatatlan utakra* panaszkodnak: Ágtelek, Anarcs, Bács-Aranyos, Bezdéd, Dombrád, Döge, Eperjeske, Gemzse, Jéke, Kékcse, Kisvárda, Komoró, Kanyár, Kopócsapáti, Fényeslitke, Lövő, Lövőpetri, Mándok, Óntelek, Pap, Pátroha, Szalóka, Szentmárton, Tuzsér, Veresmart, Zsurk lakói. Ezek a falvak az ungvári, munkácsi vásárokat látogathatják nehezen vagy sehogyan sem tavasszal és ősszel. Általában mindenféle útjuk elromlik ősszel és tavasszal az alábbi községeknek: Csege, Téglás, Gyulaj, Laskod, Lóránthaza, Nyírmada.

[161] FÉNYES, 1851. II. 82. Nagyhalászon megemlékezik egy olyan nyárfáról, amelyiknek a becsüsök 40 ölre becsülték a faanyagát.

[162] A feudális kori munkabérek még alig ismertek Magyarországon. A Szabolcs megyei falvak lakói, contractusaikban, urbáriumaikban általában 12 krajcáron váltották meg gyalog-robotjaikat, 24—32, néha 48, igen ritkán 60 krajcáron az igás robotot. Ez azonban nem lehet mérvadó, mert a Hegyalján mind a gyalog-, mind az igás napszám drágább volt.

[163] HORVÁTH, 1840. 121., 204.; ACSÁDY, 1950. 307.; ECKHART, 1958. 91—92.; GYÖMREI, 1957. 237., 244., 251.; lásd még TAKÁCS, 1964.; PENYIGEY, 1957.

[164] Dombrád úrbéri pere. Sz-SzmL, Urbarialia, IV. A. 1/g. A paraszti vallomások szerint egy-egy ügyes gazda 20-25 forintot is árult a csíkászatból évenként. Vermeket tartottak, abban tárolták, míg nem jöttek a kereskedők. Az investigatiókban viszonylag kevés helyen említik a csíkászatot a haszonvételek között, de annál több helyen csíkásztak.

[165] A Tiszaoldal községeiben, a Szabolcsi Mezőségben például sehol nem említik a csíkászatot a haszonvételek között, de néhány község lakói rendszeresen tartoztak uraiknak csíkot adni. A csíkászat a Rétközben volt fontos jövedelmi forrás: *Dombrád, Ibrány, Nagyhalász* stb. és máshol is, pl. *Egyek*. Lásd bővebben: KISS, 1961. Lásd még: Berencs, Kanyár, Veresmart lakóinak vallomásait.

[166] FÉNYES, 1851. I. 189. Bűd.

[167] NYÁRÁDY, 1958. 170—214.; KOVÁCS, 1981.

[168] HÁRSFALVI, 1983. 5—6. sz., 55—57.

[169] Lásd *Kopócsapáti* és *Tiszabezdéd* investigatióját. Szabolcs megye gyümölcsöseiről: HÁRSFALVI, 1961.

[170] Nagyhalász, Veresmart, Nagyfalu, Vencsellő stb. lakói emlegetik ezt a lehetőséget.

[171] Mándok, Mogyorós, Zsurk.

[172] Gyulaháza, Oros.

[173] Buj, Paszab.

[174] Nyírpilis, Ópályi.

[175] Ibrány. A sulyomról mint kereskedelmi cikkről: ZOLTAI, 1902.

[176] Hajdúszovát, Polgár, Egyek, Dada, Ibrány.

[177] Berencs, Kanyár, Egyek, Veresmart.

[178] Nyírpilis.

[179] Az úrbérrendezéskor a kamarai birtokokon élő 673 jobbágy közül összesen 2 volt örökös. Mindkettő Tiszaladányban élt, de mindkettő fél telket használt.

[180] A kamarai jobbágyok által használt telekhányadok: 8/8 = 38; 7/8 = 0; 6/8 = 0; 5/8 = 0; 4/8 = 383; 3/8 = 0; 2/8 = 252; 1/8 = 0.

[181] Különösen a házas zsellérek száma magas. Összesen 205 házas zsellér élt a kamarai birtokokon Szabolcsban. A házatlan zsellérek száma: 47. Valamennyien szabadok.

[182] A jobbágyok szolgáltatásairól készített táblázat számsorai a következőképpen rögzítődtek: a jobbágyok, zsellérek, al- vagy házatlan zsellérek, mint ahogyan az úrbéres telkek száma is, a hitelesített tabellák adatait rögzítik. A hitelesített tabellák adatsorait rögzítettem a rendezés után követelhető robot és házbér (cenzus) mennyiségének a feltüntetésekor is. Ez esetben tehát azzal számolnunk kell, hogy az igás robotot a földesúr felválthatja gyalog robotra, de akkor egy igás robot helyett két gyalogos napszámot követel. Valószínűbb azonban, hogy az igás robotot mindig szekerezésre vagy szántásra használták fel a földesurak.

Majdnem megoldhatatlan gondjaim keletkeztek, amikor a rendezés előtti pénzszolgáltatást és a rendezés előtt követelhető robot mennyiségét igyekeztem feltüntetni falvanként. Ahol contractus rögzítette a robot mennyiségét, ott csak egyszerű összeadásra volt szükség, tehát ez nem okozott gondot. A gond akkor adódott, ha a falu lakói azt vallották, hogy minden második héten dolgoznak az uraságnak, vagy még inkább: az uraság kívánsága szerint, amikor annak tetszik. Ilyen esetben 26 robothetet vettem alapul, de a heteket csak 5-5 nappal számoltam. Így jött ki egy évre 130 nap, amit felében igás, felében pedig gyalog napszámnak tekintettem egy-egy évre. Tettem pedig ezt azért, hogy lehetőleg ne szakadjak el a természeti, társadalmi valóságtól, a praktikumtól. Feltételeztem, hogy nemcsak vasárnap, de a jeles egyházi ünnepek alkalmával sem hajtották ki robotra a jobbágyokat. Másrészt nagy esőkben, havazáskor, tavaszi olvadáskor stb. feltételezhető, hogy nem tudták robotoltatni a szerencsétleneket. De a jobbágyok munkafegyelme, buzgalma, robotszorgalma sem igen „ostromolta az egeket".

A pénzszolgáltatás összegét csak ott tüntettem fel, ahol ezt lehetőség volt a vallomások alapján pontosítani. Általános tapasztalat Szabolcs megyében, hogy az örökös jobbágyok nem tartoztak uraiknak rendszeres pénzszolgáltatással, legfeljebb a bárány-, disznó- és méhtizeddel. A szabad menetelűek viszont leggyakrabban minden szolgáltatásukat pénzzel váltották meg, ha erre módjuk volt.

A kérdésekről lásd: MAKKAI, 1964.; VARGA J., 1969.

[183] DANYI—DÁVID, 1960.

[184] Uo. 158—163.

[185] Szabolcs megyében a céhek akkor kezdtek megszerveződni, amikor azok már akadályozói voltak máshol a gazdasági fejlődésnek. Erről bővebben EPERJESSY, 1967. 24., 48—49., 52—55., 75.

[186] Az urbárium rendelkezése szerint a földesúr 3 személyt nevezhet a bírói tisztre, akik közül a falu lakosai, földesúr vagy tisztje jelenlétében, szabadon választhatnak bírót. Az uraságnak azonban joga volt a bírót letenni, „rossz magaviselete" esetén. Azt viszont a földesúr döntötte el, hogy mit ért ő rossz magaviseleten. Az esküdteket és a jegyzőt (notáriust) a lakosok földesúri beavatkozás nélkül választhatták, és el is bocsáthatták őket.

[187] CSERVENYÁK, 1969. *Barta István:* Korai örökváltság szerződések. Agrártörténeti Szemle, 1961. 95—96. *Szohor Pál:* Nyíregyháza város története. (In: Nyíregyháza az örökváltság századik évében. Szerk.: Szohor Pál, Nyíregyháza, 1924.); FÉNYES, 1851. III. 150—153. LUKÁCS Ö., 1886. 227. A földesúri jogok megszerzése természetesen nem volt egyszerű, különösen sok bonyodalomra adott okot 1803 és 1824 között, amikor még csak a Dessewffy családtól váltakozott meg Nyíregyháza. 1824-től azonban Nyíregyháza a földesúri jogokat, így az igazságszolgáltatást is önmaga gyakorolta. E kérdéskörre: *Orosz István:* Az örökváltság eszméje és gyakorlata. (In: Tanulmányok Nyíregyháza újabbkori történetéből. Szerk.: Hársfalvi Péter és Mann Miklós.) Nyíregyháza, 1976. Lásd még: *Hársfalvi Péter:* Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII—XIX. században. Bp. 1982. 9—47.

[188] A szaporodó számú honoráciorok a későbbiek során gyakran okoztak gondot az összeíróknak. Kiváltságoltaknak tekintették magukat, a föld népével nem óhajtottak adózni, de a nemesi subsidiumokat sem akarták viselni. 1832/36-ra a számuk országosan oly mértékig megszaporodott, hogy az országgyűlésnek komoly gondot okozott társadalmi hovatartozásuk eldöntése. Lásd erre bővebben: KOSSUTH, O. T. IV. k. 214—226.

[189] Lásd: *Conscriptio judeorum*, 1785. Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta politica, Fasc. 35. Nr. 92.; *Zsidó-összeírás*, 1848. Uo. IV. B. 109.

[190] A táblázat adatai a következőképpen állottak össze: a jobbágyok, zsellérek, alzsellérek 1772-es számát a paraszti bevallások 1772-es számsoraiból vettem, amelyek megyei összesítőjét a Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár őrzi, a már többször idézett számon. Az 1773-as tabellák számsora magukban a tabellákban találhatók. A bentlakó nemesek 1774-es adatai. Az adómentes funduson élő nemesek összeírása. Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta politica, 1774. Fasc. 35. Nr. 68. Az *extraneus* nemesek községsoros adatait az 1773-as jobbágytartó nemesek tabellában szereplő névsorának az 1774-es összeírással való összevetése révén kaptam meg. Az 1785-ös családszámok és a tényleges népesség számsorai: DANYI—DÁVID, 1960. 158—163. Ugyanez a népszámlálási kiadvány az alapja az 1785-ös nemesi számsornak, mint ahogyan a 18. évüket betöltött paraszt és zsellér számsornak is. Az egy családra eső lélekszámok az 1785-ös állapotot tükrözik. Az úrbéresek jogállását az 1773-as tabellák őrzik. Rövidítések: *ö.:* örökös; *sz.:* szabad menetelű.

Itt szeretném tudatosítani, hogy az 1785-ös népszámlálás a társadalom minden rétegét felöleli: férfiakat, nőket, gyerekeket, minden rangú és rendű, minden vallású embert — kivéve a zsidókat, akik távollevőkként említtetnek —, míg a többi számsor csak egy-egy rétegét a társadalomnak. Ezért különös figyelemmel és fenntartással kell a következtetéseket kezelnünk.

[191] Az adómentes funduson élő nemesek összeírása. Sz-SzmL, IV. A. 1., Acta politica, Fasc. 35. Nro. 68., 1774.

[192] DANYI—DÁVID, 1960. 163.

[193] A kiadvány és az itt idézett számsorok közti különbség oka az a négy település, amelyik 1773 óta szerveződött Szabolcs megyében.

[194] DANYI—DÁVID, 1960. 158—163. és az 1. sz. táblázat tanúságai.

[195] Nemcsak számbavették. A jobbágytartó nemeseknek vagy képviselőiknek ott is kellett lenni az úrbérrendezéskor, hogy cáfolják vagy erősítsék a parasztok állításait.

[196] Szabolcs megyei nemesek összeírása, 1774. Sz-SzmL, IV. Acta politica, Fasc. 35. Nr. 68. Az összeírás igazságtartalmához és elemzéséhez hozzátartozik, hogy nem szerepelnek benne azok a nemesek, akik adóalapot képező funduson éltek (armalisták, jobbágytelken ülők stb.), mert az adómentesek számának megállapítása céljából készült az összeírás.

[197] Az általunk vizsgált területen 6755, mert a 6803-ban benne szerepel az általunk nem vizsgálható Lugos, Tetétlen, Árkus és Acsád adatsora is.

[198] Szabolcs megyében is, mint az ország többi megyéjében, részben a nemesi felkelések kapcsán keletkezett nemesi összeírások — a XIX. sz. elején —, és az 1832/36. évi, majd az 1839/40. évi országgyűlés költségeinek a kivetését célzó összeírások alapján nyerhetünk bepillantást a nemesség gazdasági, társadalmi tagozódásába.

[199] Ilyenek a nemesi közbirtokossághoz tartozó családok többségei. Lásd erre Pap, Bököny, Újfehértó, Balkány, Földes stb. nemesi közbirtokosságait.

[200] HÁRSFALVI, 1983.

[201] A munkalehetőségről így vallanak a máriapócsi jobbágyok az investigatióban: „az magok helységekben is, pénzért dolgot kaphatnak, de nagyobb bér kedviért a hegyallyára is járnak kapálni".

[202] Itt-ott egész falvak az egyház kezén vannak, mint például az egri püspökségén Egyek és Polgár. E két községben 327 jobbágy szolgál, mind szabadmenetelű. Ugyanakkor négy községben — Dombrád, Tass, Veresmart, Eszeny — van 1-1 jobbágya a mocsári pálosoknak, akik közül az eszenyi és veresmarti 1/8 telkes, a tassi 3/8-os, a dombrádi 4/8-os. Ezek a telkek bizonyára hagyatékolás vagy zálog révén kerültek a convent birtokába. Hasonló a helyzete az újhelyi pálosoknak, és csak valamivel gazdagabbak a leleszi convent szabolcsi birtokai.

[203] A jogi személyek jobbágyai szinte kivétel nélkül írásos vagy szóbeli szerződésben rögzített pénzösszeggel váltják meg szolgáltatásaikat, főleg a robotjukat, bár van közöttük örökös jobbágy is. A Kamarának 2 örökös jobbágya van, az egyháziaknak viszont 47.

[204] A magánföldesurak közül elsősorban azok kötöttek szerződést jobbágyaikkal, akik több községben birtokoltak határrészeket, pusztákat, de nem tartották érdemesnek majorkodni azon a birtokukon; vagy pedig pusztájuk volt, amit szabad menetelű jobbágyokkal igyekeztek megnépesíteni, akik csak contractus ellenében, a jobbágyokénál kedvezőbb feltételek mellett vállalták a letelepedést. Lásd erre gróf Károlyi és a Kállay család contractusait.

[205] *Báró Dessewffy Sámuel* birtokai: Gemzse, Nagyhalász, Nyíregyháza, Szentmihály, Bakta, Jákó, Kisléta, Lóránthaza, Ófehértó, Ópályi. *Báró Horváth Józsefné* birtokai: Ágtelek, Bácsaranyos, Kisvárda, Kisvarsány, Komoró, Kopócsapáti, Fényeslitke, Pap, Nyírtass, Veresmart.

[206] *Gróf Aspermont*nak például csak Újfehértón van 5 jobbágya, *gróf Butler Gábor*nak csak Nádudvaron 3 jobbágya, *gróf Butler László*nak Dombrádon 1 jobbágya, *Dőry Gábor*nak Veresmarton 1 házas zsellére stb. Természetesen ez alig mond valamit az arisztokraták Szabolcs megyei gazdasági helyzetéről, mert a megyében lévő több mint 90 puszta nagyobbik hányadát is ők birtokolják.

[207] *Vencsellő* lakossága 1773-ban kérvényezte az urbárium bevezetését. Vencsellő. Sz-SzmL, IV. A. 1/g. Urbarialia. Majd 1776-ban konfliktus keletkezvén a földesúr és a jobbágyok között, oszlani készült a falu. Sz-SzmL, IV. A. 1. Acta politica, Fasc. 31. Nr. 16/1776.

[208] Szabolcs megyében az alábbi grófi családok birtokoltak úrbéres földet és úrbéres szolgáló-népeket: *Andrássy* család: Balmazújváros, Tiszadob; gróf *Aspermont:* Újfehértó; gróf *Barkóczy* család: Bácsaranyos, Balkány, Nyírmihálydi, Nyírbogdány, Demecser, Jákó, Kisléta és Ópályi; gróf *Butler:* Nádudvar és Dombrád; *Dőry* család grófi ága: Gemzse, Karász és Veresmart; gróf *Gyulay* család: Bácsaranyos, Kopócsapáti, Nagyvarsány, Gemzse; gróf *Haller:* Gyulaháza, Bakta, Jákó, Kisléta, Lóránthaza, Ópályi, Érkenéz és Nagymada; *Károlyi* grófok: Gemzse, Nyírbátor, Gyulaj és Szamosszeg; gróf *Klobusiczky:* Bácsaranyos, Nagyvarsány, Mihálydi, Demecser, Kisléta és Pócspetri; gróf *Palocsay:* Gyulaháza; *Teleki* grófok: Mogyorós, Anarcs, Báka, Kisvárda, Komoró, Veresmart és Ópályi; gróf *Wandernath:* Ajak, Berencs, Döge, Kisvárda, Fényeslitke és Veresmart; gróf *Zsennyey* család: Gyulaj.

[209] Az úrbérrendezés Szabolcs megyei anyagának, és a későbbi határrendezési perek felbukkanó adatainak ismeretében körvonalazódik az a kép, amelyik arról tanúskodik, hogy a jobbágyok Szabolcs megyében sem annyi földet vallottak be 1772—1773-ban, mint amennyit használtak, hanem annál sokkal kevesebbet. A tabellák számsorai tehát fiktívek.

[210] A Szabolcsban birtokos bárói családok: *Bánffy*, *Barkóczy*, *Brémer*, *Dessewffy*, *Dőry*, *Eötvös*, *Ghilányi*, *Horváth*, *Inczédy*, *Toroczkay*, *Zsennyey* famíliák.

[211] Vagyonosabb köznemesi családok: *Bárczy*, *Bárczay*, *Balla*, *Bégányi*, *Bónis*, *Csontos*, *Czikó*, *Dessewffy*, *Elek*, *Fekete*, *Gencsy*, *Gyulay*, *Ibrányi*, *Jármy*, *Jósa*, *Kállay*, *Komáromy*, *Komjáthy*, *Kornis*, *Krajnyik*, *Krucsay*, *Leővey*, *Melczer*, *Nagy*, *Nyiczky*, *Ormos*, *Patay*, *Pláthy*, *Perényi*, *Ramocsaházy*, *Rácz*, *Sághy*, *Szepessy*, *Szikszay*, *Sziltz*, *Szlávy*, *Szőgyényi*, *Tahy*, *Tőrös*, *Vay*, *Zoltán* famíliák.

[212] Lásd *Tiszalök contractusát* a Szabolcs megyei úrbérrendezés iratai között.

[213] Lásd az 1836. évi 12. tc. Ezzel a közös határhasználatot fokozatosan felszámolták szerte az országban, s ez ellen elsősorban nem is a telkes jobbágyok, sokkal inkább a zsellérek, még inkább a bocskoros, taksás és kisbirtokú nemesek tiltakoztak. Számos zenebona robbant ki a rendezés nyomán szerte az országban.

[214] Ilyen zendülések voltak *Polgár*, *Nádudvar*, *Tiszadob*, *Tiszalök*, *Máriapócs* községekben. Ezen zendülések okai, eseményei és következményei sincsenek még Szabolcs megyében feldolgozva.

Irodalom

ACSÁDY, 1950 = ACSÁDY IGNÁC: A magyar jobbágyság története (4. kiadás). Bp. 1950.

BÁCSKAY—NAGY, 1984 = BÁCSKAI VERA—NAGY LAJOS: Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Bp. 1984.

BALASSA, 1973 = BALASSA ISTVÁN: Az eke és a szántás története Magyarországon. Bp. 1973.

BALOGH—SZENDREY, 1967 = BALOGH JÁNOS—SZENDREY ISTVÁN: Bihar megye benépesülése a török hódoltság után. In: Magyar történeti tanulmányok I. Debrecen 1967. 41—53.

BELÉNYESY, 1957 = BELÉNYESY MÁRTA: Beregi falutörvények a XVIII. század fordulójáról. Néprajzi Közlemények II. 1—2. 1957.

BOROVSZKY = BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai, Szabolcs vármegye. Bp. é. n. [1900.]

BULLA, 1962 = BULLA BÉLA: Magyarország természeti földrajza. Bp. 1962.

CHOLNOKY = CHOLNOKY JENŐ: Magyarország földrajza. Bp. é. n.

CSERVENYÁK, 1969 = DR. CSERVENYÁK LASZLÓ: Nyíregyháza örökváltsága. Nyíregyháza, 1969.

DANYI—DÁVID, 1960 = DANYI DEZSŐ—DÁVID ZOLTÁN (szerk.): Az első magyarországi. népszámlálás (1784—1787). Bp. 1960.

DÁVID, 1968 = DÁVID ZOLTÁN: Adatok a mezőgazdasági termelés nagyságáról 1786—1789. Történeti Statisztikai Évkönyv 1965—1966. Bp. 1968.

Debrecen története = RÁCZ ISTVÁN (szerk.): Debrecen története 1693—1849. 2. Debrecen 1981.

ECSEDI: Poros országutakon = ECSEDI ISTVÁN: Poros országutakon. Útirajzok. Debrecen, é. n.

ECSEDI: A Hortobágy... = ECSEDI ISTVÁN: A Hortobágy puszta élete. Debrecen, é. n.

ECKHART, 1925 = ECKHART FERENC: Mária Terézia és a magyar parasztkérdés. Klebelsberg emlékkönyv. Bp. 1925. 499—512.

ECKHART, 1956 = ECKHART FERENC: A bécsi udvar jobbágypolitikája 1761—1790. Sz. 1956. 1—2. sz.

ECKHART, 1958 = ECKHART FERENC: A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon (1780—1815). Bp. 1958.

EMBER, 1935 = EMBER GYŐZŐ: Mária Terézia úrbérrendezése és az államtanács. A gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve, V. évf. Bp. 1935. 103—149.

EPERJESSY, 1967 = EPERJESSY GÉZA: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686—1848. Bp. 1967.

ERDÉSZ, 1974 = ERDÉSZ SÁNDOR: Nyírség. Bp. 1974.

ÉBLE, 1893 = ÉBLE GÁBOR: Károlyi Ferenc gróf és kora I. Bp. 1893.

FAZEKAS, 1975 = DR. FAZEKAS ÁRPÁD: Orvosi emlékek Szabolcs-Szatmárban. Nyíregyháza, 1975.

FELHŐ, 1957 = FELHŐ IBOLYA: A Mária Terézia úrbérrendezés során készült adat-

felvételek. A történeti statisztika forrásai. (Szerk.: Kovacsis József.) Bp. 1957. 200—223.

FELHŐ, 1970 = FELHŐ IBOLYA (szerk.): Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában I. Dunántúl. Bp. 1970.

FELHŐ—VÖRÖS, 1961 = FELHŐ IBOLYA—VÖRÖS ANTAL: A helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961.

FÉNYES, 1851 = FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851.

FRISNYÁK, 1979 = FRISNYÁK SÁNDOR (szerk.): Földrajzi olvasókönyv. 2. Nyíregyháza, 1979.

FÜR, 1965 = FÜR LAJOS: Jobbágyföld—parasztföld. Szabó István (szerk.): A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában, 1848—1914. 1—2. Bp. 1965. 1. k. 33—153.

GOMBÁS, 1967 = GOMBÁS ANDRÁS: Az 1850. évi szentmihályi parasztfelkelés. In: A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, VIII—IX. 1965—1966. Bp. 1967. 85—112.

GRÓF—NIKLAI = GRÓF IMRE—NIKLAI PÉTER: Magyarország tájegységei. Bp. é. n.

GYARMATHY, 1979 = GYARMATHY ZSIGMOND: A Felső-Tisza-vidék ősi átkelőhelyei. Frisnyák Sándor (szerk.): Szabolcs-Szatmár megyei földrajzi olvasókönyv. 2. Nyíregyháza, 1979. 121—131.

GYIMESI, 1975 = GYIMESI SÁNDOR: A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában. Bp. 1975.

GYÖMREI, 1957 = GYÖMREI SÁNDOR: A kereskedelmi tőke kialakulása és szerepe Pest-Budán 1849-ig. In: Tanulmányok Budapest múltjából III. Bp. 1957.

HÁRSFALVI, 1961 = HÁRSFALVI PÉTER: Szabolcs megyei gyümölcsfaadatok 1781-ből. Agrártörténeti Szemle, 1961. 86—93.

HÁRSFALVI, 1983 = HÁRSFALVI PÉTER: A magyar Lourdes: Máriapócs. História, 1983. 5—6. sz.

HORVÁTH, 1840 = HORVÁTH MIHÁLY: Az ipar és kereskedés története Magyarországon. Budán. MDCCCXL.

KISS, 1961 = KISS LAJOS: Régi Rétköz. Bp. 1961.

KOSSUTH, O. T. = KOSSUTH LAJOS: Országgyűlési Tudósítások I—V. Bp. 1948—1961.

KOVÁCS, 1981 = KOVÁCS ÁGNES: Iratok a nyírségi salétromtermelés történetéhez a Rákóczi-szabadságharc idején. Vaja, 1981.

KÓSA—FILEP, 1978 = KÓSA LÁSZLÓ—FILEP ANTAL: A magyar nép táji-történeti tagolódása. (4. kiadás) Bp. 1983.

LEHOCZKY, 1895 = LEHOCZKY TIVADAR: Német települések Bereg-megyében. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1895.

LENGYEL, 1936 = LENGYEL IMRE: A balmazújvárosi német település. Debrecen, 1936.

LUKÁCS Ö., 1886 = LUKÁCS ÖDÖN: Nyíregyháza szabad kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886.

LUKÁCS ZS., 1937 = LUKÁCS ZSÓFIA: A szerződéses jobbágyok helyzete hazánkban a XVIII. század folyamán az úrbérrendezésig. Bp. 1937.

MAKKAI, 1964 = MAKKAI LÁSZLÓ: Robot—summa—taxa. Történelmi Szemle, 1964. 333—337.

NAGY E., 1957 = NAGY ERZSÉBET: A paraszti áruértékesítés problémái az úrbérrendezés idején Magyarországon. Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio historia I. Bp. 1957.

NAGY L., 1828 = LUDOVICUS NAGY: Notitiae politico-geographico-statisticae Inclyti Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum I—II. Buda, 1828—29.

NYAKAS, 1974 = NYAKAS MIKLÓS: A hajdúváros pusztulásától a jobbágyfelszabadításig, 1717—1848. In: Polgár története. Polgár, 1974. 134—226.

NYÁRÁDY, 1958 = NYÁRÁDY MIHALY: Salétromfőzés Szabolcs megyében a 16—19. században. In: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve I. Nyíregyháza, 1958. 170—214.

PÁPAI, 1963 Magyarország népe . . . = PÁPAI BÉLA: Magyarország népe a feudalizmus megerősödése és bomlása idején (1711—1867). In: Magyarország történeti demográfiája. (Szerk.: Kovacsics József.) Bp. 1963.

PAPP, 1939 = PAPP GYÖRGY: Szabolcsi görög katolikus parochiák. In: Szabolcs vármegye. Bp. 1939.
PENYIGEY, 1957 = PENYIGEY DÉNES: A dohány elterjedése, hazai termesztésének kialakulása. Bp. 1957.
PERJÉS, 1963—1964 = PERJÉS GÉZA: Terméseredmény vizsgálatok. Történeti Statisztikai Évkönyv 1963—1964.
PETRÓCI, 1965 = PETRÓCI SÁNDOR: Pest megye újjátelepülése 1711—1760. In: Pest megye múltjából. (Szerk.: Keleti Ferenc, Lakatos Ernő, Makkai László.) Bp. 1965. 95—151.
Polgár története = BENCSIK JÁNOS (szerk.): Polgár története. Polgár, 1974.
SÁNDOR, 1973 = SÁNDOR PÁL: A birtokrendezési periratok. Bp. 1973.
SCHMOTZER, 1939 = SCHMOTZER PÁL: Adatok Szabolcs vármegye katolicizmusához. In: Szabolcs vármegye. Bp. 1939.
SOÓS, 1941 = SOÓS IMRE: Az úrbéri birtokrendezések eredményei Sopron megyében. Sopron, 1941.
SOÓS, 1957 = SOÓS IMRE: A jobbágyföld sorsa Heves megyében a XVIII. században. Eger, 1957.
SOÓS 1958 = SOÓS IMRE: A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon 1711—1770. Szolnok, 1958.
SPIRA, 1952 = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790. (Szerk.: Spira György.) Bp. 1952.
SPIRA, 1958 = SPIRA GYÖRGY: A Pest megyei parasztság 1848 előtti rétegeződéséhez. Századok, 1958. 5—6. sz. 625—643.
SZABÓ D., 1925 = SZABÓ DEZSŐ: Mária Terézia és a parasztok. Klebelsberg emlékkönyv. Bp. 1925. 513—514.
SZABÓ D., 1932 = SZABÓ DEZSŐ: A megyék ellenállása Mária Terézia úrbéri rendeleteivel szemben. Bp. 1932.
SZABÓ D., 1933 = SZABÓ DEZSŐ: A magyarországi úrbérrendezés története Mária Terézia korában I. Bp. 1933.
SZABÓ I., 1940 = SZABÓ ISTVÁN: A magyar parasztság története. Bp. 1940.
SZABÓ I., 1941 = SZABÓ ISTVÁN: A magyarság életrajza. Bp. 1941.
SZABÓ I., 1948 = SZABÓ ISTVÁN: A jobbágybirtok problémái 1848—49-ben. In: Szabó István (szerk.): Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp. 1948.
SZABÓ I., 1976 = SZABÓ ISTVÁN: Jobbágyok—parasztok, Értekezések a magyar parasztság történetéből. Bp. 1976.
SZENDREY, 1963 = SZENDREY ISTVÁN: A jobbágyság gazdálkodása a derecskei uradalomban a XVIII. században. Agrártörténeti Szemle, 1963. 5.
TAGÁNYI, 1894 = TAGÁNYI KÁROLY: A földközösség története Magyarországon. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1894.
TAKÁCS, 1964 = TAKÁCS LAJOS: A dohánytermesztés Magyarországon. Bp. 1964.
Tanulmányok a falusi közösségekről = Tanulmányok a falusi közösségekről. (Írták: Bolla Ilona, Csizmadia Andor, Degré Alajos, Horváth Pál.) Pécs, 1977.
TÓTH, 1974 = TÓTH ENDRE: A Tiszakönyök történelméhez. Miskolc, 1974.
VARGA A., 1958 = VARGA ANTAL: Balmazújváros története 1945-ig. Debrecen, 1958.
VARGA J., 1952 = VARGA JÁNOS: A földközösség megerősödése és bomlása a 18. században. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790. Bp. 1952.
VARGA J., 1959 = VARGA JÁNOS: Az úrbéres föld mennyiségének változása Bihar megyében az úrbérrendezés és 1836 között. Agrártörténeti Szemle, 1959. 1—4. sz.
VARGA J., 1967 = VARGA JÁNOS: A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767—1849. Bp. 1967.
VARGA J., 1969 = VARGA JÁNOS: Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban, 1556—1767. Bp. 1969.
VERES M., 1961—1962 = VERES MIKLÓS: Szabolcs megye népességi viszonyai a XVIII. szá-

zadban. In: Történeti Statisztikai Évkönyv 1961—1962. Bp. 1962. 159—191.

VERES P.: Szülőhazám... = VERES PÉTER: Szülőhazám, „Hortobágy mellyéke". Bp. 1968.

VONHÁZ, 1931 = VONHÁZ ISTVÁN: A szatmár megyei német telepítés. Pécs, 1931.

VÖRÖS, 1952 = VÖRÖS KÁROLY: Az 1765—66-i dunántúli parasztmozgalom és az úrbérrendezés. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790. Bp. 1952.

VÖRÖS, 1969 = VÖRÖS KÁROLY: Parasztmozgalmak Zala megyében a XIX. század első felében. Zalaegerszeg, 1969.

WEIDLEIN, 1937 = WEIDLEIN JÁNOS: A tolnamegyei telepítések. Pécs, 1937.

WELLMANN, 1933 = WELLMANN IMRE: A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása, különös tekintettel az 1770—1815. esztendőkre. Bp. 1933.

WELLMANN, 1961 = WELLMANN IMRE: Földművelési rendszerek Magyarországon a XVIII. században. Agrártörténeti Szemle, 1961. 355—363.

WELLMANN, 1965 = WELLMANN IMRE: Pest megye parasztsága és az úrbérrendezés. In: Pest megye múltjából. (Szerk.: Keleti Ferenc, Lakatos Ernő, Makkai László.) Bp. 1965. 155—202.

WELLMANN, 1967 = WELLMANN IMRE: A parasztnép sorsa Pest megyében kétszáz évvel ezelőtt tulajdon vallomásainak tükrében. Bp. 1967.

WELLMANN, 1979 = WELLMANN IMRE: A magyar mezőgazdaság a XVIII. században. Bp. 1979.

WELLMANN, 1982 = WELLMANN IMRE doktori disszertációjának vitája. Agrártörténeti Szemle, 1982. 3—4. sz. 428—455.

ZIMÁNYI, 1963—1964 = ZIMÁNYI VERA: Gabona terméseredmények a Batthyány-uradalmakból (XVII—XIX. század). Történeti Statisztikai Évkönyv 1963—1964. Bp. 1964.

ZIMÁNYI—MAKKAI—KIRILLY—N. KISS, 1968 = ZIMÁNYI VERA—MAKKAI LÁSZLÓ—KIRILLY ZSIGMONDNÉ—N. KISS ISTVÁN: Mezőgazdasági termelés és temelékenység Magyarországon a késői feudalizmus korában. Agrártörténeti Szemle, 1968.

ZOLTAI, 1902 = ZOLTAI LAJOS: Debrecen 200 év előtt. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1902.

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat. Szabolcs megye táji, természeti viszonyainak tükröződése a jobbágyok vallomásaiban, 1772-ben
2. táblázat. Az úrbéres lakosság által Szabolcs megyében használati joggal bírt szántóföldek, rétek és beltelkek
3. táblázat. Szabolcs megye falvaiban termelt szántóföldi növények
4. táblázat. A Szabolcs megyei jobbágyok úrbéres szolgáltatásai az úrbérrendezés előtt és után
5. táblázat. Szabolcs megye társadalmi tagozódása a XVIII. század utolsó harmadában
6. táblázat. A jobbágytartó nemesi rétegek megoszlása az általuk birtokolt jobbágyok jogállása és telki hányada szerint
7. táblázat. Az úrbéres lakosság jogi helyzetének és telki állományának megoszlása régiónként

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte
Felelős vezető: Zöld Ferenc
Budapest, 1991
Felelős szerkesztő: De Coll Lajos
Műszaki szerkesztő: Rigó Zsuzsanna
Nyomdai táskaszám: 18867
A fedéltervet készítette: Székely Edit
Kiadványszám: 2790
Megjelent: 20,74 (A/5) ív terjedelemben

TAKÁCS PÉTER

ÚRBÉRESEK VALLOMÁSA SZABOLCSBAN 1772

A XVIII. századi magyar társadalom történetének kiemelkedő eseménye volt az úrbérrendezés. A faluról falura járó összeíró biztosok Szabolcsban 140 községben kérdezték meg a lakosokat a használt földek nagysága felől. Külön jelentőséget kölcsönöz az akkori eseménynek, hogy – a feudális korban először – ezúttal nem az uralkodó osztály tagjai, hanem maguk a jobbágyok és a zsellérek nyilatkoztak a földhasználattal kapcsolatos terhekről. Ekképpen a vallomások az életviszonyok számos összefüggését tárják fel a Mária Terézia korabeli időkben: többek között rávilágítanak a paraszti társadalom tagozódására, a városiasodás hiányaira.

Takács Péter hatalmas forrásanyagra támaszkodó dolgozata nagy érdeklődésre számíthat a gazdaság- és helytörténészek körében.

Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

In Nomine Sanctissimæ Trinitatis et Individuitate Unitatis, Soli Deo Gloria, nunc, et in Seaula Seaulorum. Amen

Az en Szent Jrenemnek kegyelmeszegebol, En Jkrányi Ferentz most in Anno Domini 1656 kezdettem le irnom, s jo rendben vennem, keves Jobagotskámnak s öröksegemnek Számat, rendit, es azoknak Qualitassit, kevés jövedelmit, Robaisokat, Censusokat, Contributiojokat, Kölgallyokat es egyeb minemüsegeket, hogy az en kezem alatt, eder Maradekim, annyival könnyebben, jobb utan modon, tudhassak, orhassak, oberlmazhassak, epithessek, es igazgathassak egy más közt akadály nelkül.

Az Jkrányiak egy Koval mindennemü Labort prestalnak, Sok Kegeny Atyám Uram Doizben, egyetlen egy rendelt napjok szen volt Robadsigra, hanem immár En, minden Ketten, Kenteket Kombatot, nekiek adtam hogy azokon a Napokon magoknak Kölgallyanak, az Stratson, es ekekerkerer kivül. Azert eber eöket maradekim is meg tartsak, de ugyanegyeke is az Vegy Napot igazan meg Kölgallyak.

Semminemü vetemenyekbol ezek, a Földes Urnak Dezmát nem adnak, Ha kinek Száz Dikznaja vagyon is, Ekterdöben szak egyet tartozik az Földes Urnak választhva, az tobbitul penigh tizenkiet penzes minden Dikznotul. Az Jyalom hal árinak, hasonfele az Földes Urnak hasonfele meg a halaszoké, Jyalom Halot peng a kötöl kettak vemi. Az horog halat a kit a Kárdon kivül fognak annak harmada a Földes Urnak eppen. De az mellyet a Kárdban fognak annak eppen felet adjak, akár halul, akár peng penzül akarja jol vemi. Havaszkal minden külön kenyeres ember egy Sack Sulyommal tartozik, akár penigh Den. 75. Item, minden külön kenyeres ember egy Sack Kenyval tartozik öszkel. Item minden külön kenyeres ember. Karacsony Tyukjaival tartozik. Anno 2. collegam

Praesentem Copiam cum suo vero et genuino Originali in omnibus punctis et clausulis conformem esse testamur. Krány 30 X br. 1772

Eminii Nobilis Reformatorum Urbariales.

Jand. Kam. Besseni de eadem Jand Nicolaus Ormós de eodem

Adjunctus Josephus Nagy

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár 3

Ára: 245,— Ft

507872

TAKÁCS PÉTER

ÚRBÉRESEK VALLOMÁSA SZABOLCSBAN 1772